

శ్రీమతంగముని విరచిత

బృహదేశి

(అను ప్రాచీన సంగీతశాస్త్రగ్రంథము)

ప్రతిపదార్థ, తాత్పర్య సహితము

Sri Matangamuni virachita

BRIHADDESI

(Ancient Musical Treatise With Word For Word Translation and Paraphrase)

సంగీత కళాప్రపూర్ణ గాందర్వవిద్యావాచస్పతి గానకళాధర,

గాందర్వవిద్యాభూషణ, సంగీత లక్ష్మలక్ష్మణకోవిద

ఆచార్య ద్వారం భావనారాయణరావు

Sangita Kalaprapurna, Gandharva Vidya Vachaspati,
Ganakaladhara, Gandharva Vidyabhushana,
Sangita Lakshya Lakshana Kovida

Prof Dwaram Bhavanarayana Rao

ప్రథమముద్రణ

1000 ప్రతులు

2001 వ్యసనామ సంవత్సరము

మూల్యము

రూ 300

US \$ 30

ప్రతులకు

- 1 శ్రీమతి ద్వారం వెంకట వరదమ్మాభావనారాయణ రావు
ఫ్లాట్ నెం 17 గజిటెడ్ ఆఫీసర్స్ కాలనీ,
ఇసుకతోట విశాఖపట్నం - 530022
Tel 0891 543465
- 2 శ్రీ నేమాని వెంకటరమణ
శ్రీనిలయం , 16/9, మునిరెడ్డి కాలనీ
శ్రీవద్మావతి నగర్ తిరువతి (వెస్ట్) - 517502
Tel 08574 42627 & 41079

ప్రకాశకులు

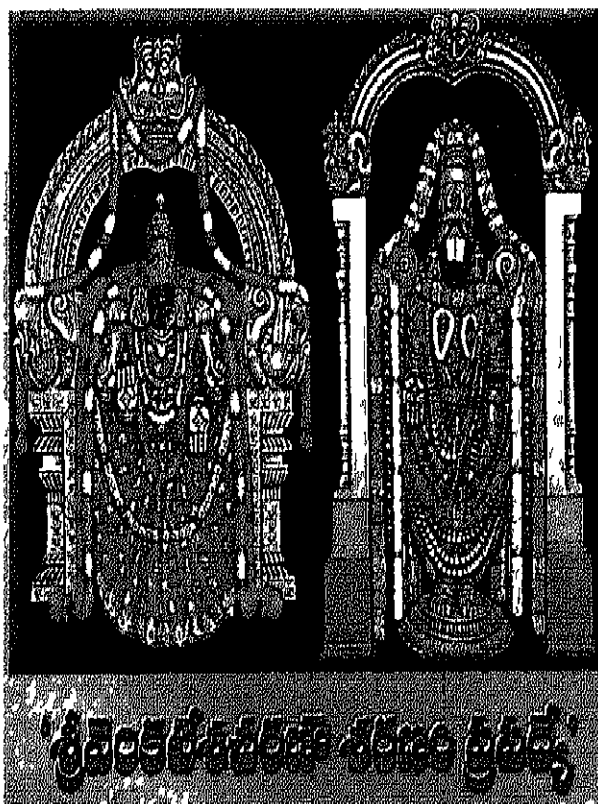
శ్రీ ద్వారం పబ్లికేషన్స్ విశాఖపట్నం

ముద్రణ

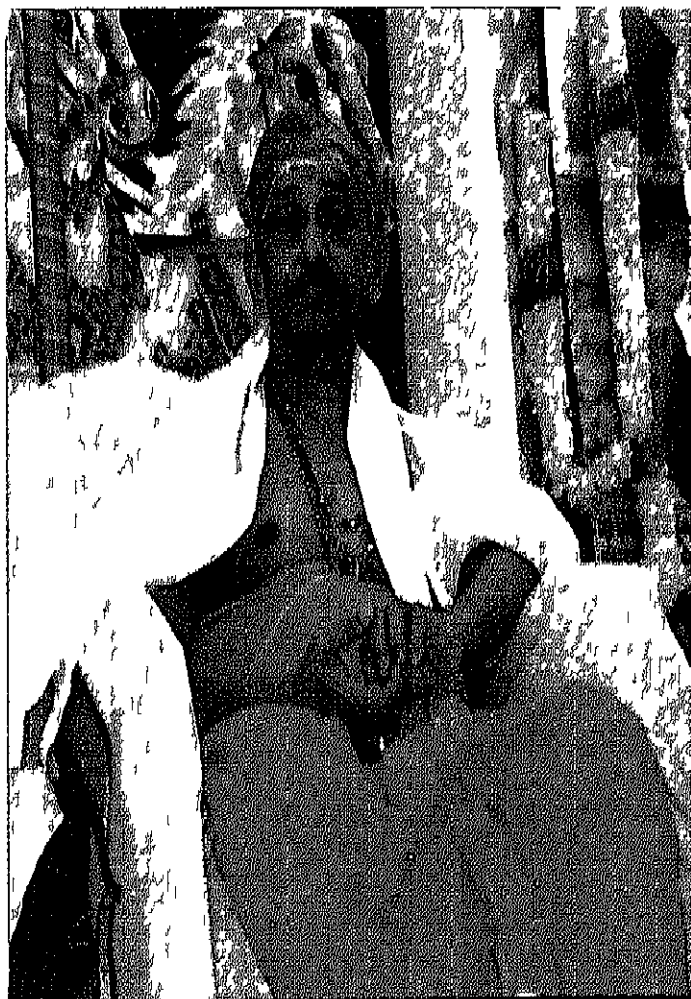
శ్రీ లక్ష్మీ గణపతి బైండింగ్ వర్క్స్,

Main Road, KOVVUR 534350

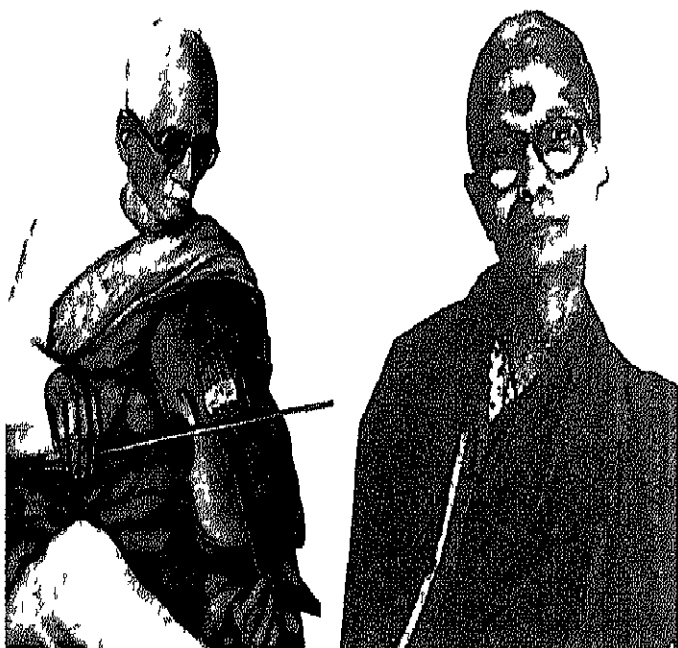
Phone 08813 31575, Fax 08813 32354

ఈ గ్రంథము శ్రీతిరుమల తిరుపతి దేవస్థానము వారి
 అధిక సహాయముతో ప్రచురింపబడినది

గుద్దురు పూజ్యశ్రీ శివానందమూర్తి గారికి
విగ్రహతాపూర్వక ప్రణామాలు

Sangita Kalanidhi, Padmasri, Sangita Ratnakara, Kalaprapurna
Prof. Dwaram Venkataswamy Naidu Garu
&
Smt Dwaram Jaggayamma Garu

నాదరూప దైవసిమాసులైన మా నాన్నగారికి
ప్రేమైకమూర్తి మా అమ్మకు నిరంతర ప్రణామాలు

ಗ್ರಂಥಕರ್ತೃ ಶ್ರೀ ವ್ಯಾಸರಿಂ ಭಾವಗಾರಾಯುಣರಾತ್ರೈ ಗಾರು
ಪಾರಿ ಶ್ರೀಮತಿ ವ್ಯಾಸರಿಂ ವೆಂಕಟ ವರದಮ್ಮ

FOREWORD

In my Foreword to Prof Dwaram Bhava Narayana Rao's Telugu translation of the Chaturdandi Prakasika of Venkatamakhi I wrote "the translation bears testimony not only to Prof Rao's knowledge of music but also to his understanding of the Sanskrit language considering the fact that Venkatamakhi's style is terse and scientific. The world of music must be grateful to him for his selfless service and should benefit by his painstaking research "

Prof Rao's Telugu Chaturdandi Prakasika was published in June this year but the noble soul departed for his heavenly abode the very next month. It is, therefore, with a heavy heart that I am writing this Foreword to his Telugu translation of the Brihaddesi of Matanga. Prof. Rao appears to have translated into Telugu several other Sanskrit treatises without even the members of his family knowing the magnificent service he was rendering to the art of music. This, again, was another characteristic trait of Prof Rao's nature.

The Natya Sastra of Bharata and the Brihaddesi of Matanga are two major works available from the ancient period. Of these, the Brihaddesi is a work dealing solely with the theory of music. It is an authoritative work which highlights many aspects of music omitted by Bharata although the Brihaddesi is considered to be a successor to the Natya Sastra.

Matanga has tried to follow Bharata in many respects and himself claims to have thrown light on ragas and allied aspects of music. The term 'raga' has been mentioned for the first time in this work. He refers only to two gramas viz. Shadja and Madhyama gramas. But he gives much importance to the raga which, he says, centres on sweet distilled sound dressed in appropriate svaras and embellishments. The oft quoted sloka "Yosau dhvani viseshastu" is from the Brihaddesi.

It was perhaps the Almighty's will that such treatises should be translated into Telugu by Prof Rao before he shed his mortal coil. Although he is no longer with us, the translation has been made available to the music world which should benefit by it with a sense of gratitude to its author.

Sangita Kala Acharya

I S PARTHASARATHY

Fellow, Sangeet Natak Akademi

& Emeritus Fellow,

Department of Culture, Government of India

వాచస్పతి పండితరాజు సాహిత్యవిశారద
డా॥ ఎన్ సి నరసింహాచార్య ఎమ్ ఎ (బిఐఎల్)
భారతరాష్ట్రపతి అవార్డుగ్రహీత
9, టి టి డి జూనియర్ ఆఫీసర్స్ క్వార్టర్స్
తిరువతి - 517501

శ్రీ

సంస్తవము

చతుష్పథి కళలలో ఉత్తమోత్తమమై, దేవనరతిర్యగ్గడములకు
స్పందనానందము కలిగించేది సంగీతకళ నాదము పరబ్రహ్మస్వరూపము
నాదము రెండుతెరగులు - అనాహతము, ఆహతము అని
అనాహతనాదము యోగిజనైకగమ్యము ఆహతనాదము గానమునకు
మూలము ఇది శృతి స్వరగ్రామమూర్చనాదులద్వారమున రక్షిప్రదము,
జనరంజకము భారతీయకళలకన్నిటికిని వేదమూలకత్వము
విద్యత్సమ్మతము 'సామవేదాదిదం గీతం సంజగ్రాహ పితామహ' అని
సంగీతరత్నాకరము బ్రహ్మదేవుడు సంగీతము సామవేదము నుండి
గ్రహించినట్లు తెలిపినది కాగ వేదమువలె సంగీతమనాది, అపరిచ్ఛేద్యము
వర్ణాత్మకనాదజన్యము సాహిత్యము స్వరాత్మకనాదజన్యము గానము ఈ
రెండును నన్నియోగశిష్టములు అనగ రెండును ఒకదానినొకటి
విడిచియుండలేనిజంట కాబట్టి వాగధిష్ఠాత్రియైన సరస్వతికి ఈ రెండును
రెండు స్తనములవంటివి ఈ పోలికను ఉన్న రూపమునే గ్రహింపరాదు
దాని తాత్పర్యము తెలియవలెను వయోధరములే పిల్లలకు
జీవనప్రదములు అట్లే సంగీతసాహిత్యములు లేనిచో జీవాత్మలు
పెంపొందవు వీని అవినాభావబంధమును గుర్తించి మాఘమహాకవి ఈ
రెంటిని ఒక గాటకట్టి వర్ణించినాడు

‘వద్దై కతివదైరేవగ్రధతస్సస్వరైరివఅనంతావాఙ్మయస్యాహోగేయ
 స్యేవవిచిత్రతా’ ఇందు సంగీతముపమానము సాహిత్యముపమేయము
 ఉపమానముత్కృష్టగుణకము ఉపమేయము న్యూనగుణకము అట్లుచేసి
 రెంటియొక్క అనంతపారత్వముగ్గడించినాడు ఏబదియక్షరములే
 మూలముగా గలది సాహిత్యముకాగా ఏడేస్వరములు మూలముగా గలది
 సంగీతము అల్పసంఖ్యాక వర్ణమునుండియే పుట్టిన భాష
 అపారవాఙ్మయముగా వెల్లివిరిసినది ఏడే స్వరములతో
 అనంతరాగసాగరముప్పొంగినది ఇట్లగుట సంగీతము శ్రేష్ఠతరమైనది ఈ
 రెండు శ్లోకములు పరికింపుడు -

‘సంగీతమథసాహిత్యం సరస్వత్యా స్రవద్యయమ్

ఏకమాపాతమధురమన్యదాలోచనామృతమ్

‘శిశుర్వేత్తి పశుర్వేత్తి వేత్తిగానరసం ఫణీ

సాహిత్యరసమాధుర్యం శంకరో వేత్తివానవా’

ఈ రెండు వద్యములు సంగీతప్రాశస్త్యమునకు రెండు
 పట్టుకొమ్మలు ఈ శ్లోకములకు పైపైన తోచెడి భావముతో తృప్తిపడరాదు
 కొంచెము తరచిచూచెదము గాక ! శ్రీ వాణీదేవి యొక్క ఒకస్తనము
 (సంగీతాత్మకము) ఆపాతమధురము మరియొకటి (సాహిత్యాత్మకము)
 ఆలోచనామృతము అనగ సంగీతమాపాతమధురమా ?
 సాహిత్యమాలోచనామృతమా ? ఇట్లే గ్రహించుచో సంగీతము ‘చౌకబారు’
 అగుచున్నది అది సరికాదు ‘సంగీతమాపాతమధురమపి’ అనవలెను
 సాహిత్యము ఆలోచించిననే మధురము సంగీతమట్లుగాక లోతుకు
 దిగవలసిన పనిలేకయే మాధుర్యమును కురియును శాస్త్రపులోతుపాతులు
 తెలియని పామరుని కూడ అలరింపగలదు సాహిత్యమట్లుగాక
 సహృదయులై భావనచేయగలవానికే అమృతప్రాయమగుచున్నది

సంగీతము ఆపాతమధురమే యినరాదు సాహిత్యానుభవము వ్యుత్పత్త్యాది సాపేక్షము సంగీతము చెవులున్నచాలు, ఆస్వాదనకదిచాలును సంగీతమాస్వాదించువానికి శాస్త్రజ్ఞానము కూడనున్నచో, స్వరగ్రామమూర్ఖునావిశేషాదులెరిగి, శతగుణితమాధుర్యము చుట్టినచూరగా గ్రోలగలడు 'శిశుర్వేత్తి' అను క్లోకమును బాగుగ గమనింపగలరు చంటిపాపగానమాస్వాదింపగలదు కమ్మని జోలపాట విని నెమ్మదిగ నిద్రింపగలదు ఇది అనుభవసిద్ధమే శ్రీకృష్ణనివేణుగానమాధుర్యమును చెవియొగ్గివిని గోవులు పంపశించుట తెలియుచున్నాము వేటగాళ్లు పిల్లనగ్రోవియూది లేళ్ళను తమయొద్దకు రప్పించుకొని పరవశములను చేసి పట్టుకొనుట యెరుగుదుము 'నాద రీరు తరదేతమ్మగ' (హిందీ) అన్నట్లు మధురగానమునకు లోబడి హరిణములు తమ దేహములనే అప్పనచేయుచున్నవి నాగస్వరము ఊదితే నాగులకు నిద్రఅనుపాట మనకు ఉండనేఉన్నది ఘోరవిషసర్పములు కూడ గానమాధుర్యమునకు లోబడినవే 'మధుక్తా యత్ర గాయంతి తత్ర తిష్ఠామి నారద !' అనుచు నారాయణుడే, తన గానప్రియత్వమును చాటి చెప్పకొనినాడు 'రాల్గరిగించు విమల గాంధర్వమను పలుకుబడి తెలిసినదే 'మ్యూజికల్ థెరపి' అనగ సంగీతముతో చికిత్స సుసాధ్యమమని చెప్పుచున్నారు చెట్లకు కూడ పాట వినిపించి నత్ఫలితమును సాధించుచున్నారు గానము వినని అరటితోటకంటె గానముగ్ధమైన అరటితోట అధికమైన దిగుబడి యిచ్చినట్లు పత్రికలలో చదివినాము ఫోటోలతో బాటు చూచినాము కావున చేతనాచేతన సృష్టియంతయు సంగీతప్రభావమునకు లోనైనదే

‘సంగీతరసమాధుర్యం శంకరోవేత్తివానవా’ దీని భావమేమి తిరుమలేశా? శంకరుడు సర్వజ్ఞుడు సర్వజ్ఞానామధేయము శర్వునకే (శివునకే) చెల్లు అట్టి పరమేశ్వరునకు కూడ సాహిత్యరసమాధుర్యము తెలియునో తెలియదో యనుమాటకు శివునియెడకూడ లోటు చూపుట తాత్పర్యము

కాదు సర్వజ్ఞునకు కూడ సాహిత్యరసమాధుర్యము తెలియునో తెలియదో కాని, జ్ఞానమంతగాలేని శిశుపశునాగములు గానమునకు పరవశించుట నిక్కువము అని గానమహి సూచించుటే వచన తాత్పర్యము అట్లుగుటకు సంగీతమందలి షడ్జాది స్వరమాధుర్యమే కారణము 'స్వతో రంజయతి శ్రోత్రమతిస్వర' అను స్వరనిష్ఠరంజకత్వమిట స్మరణీయము 'స్వత' అను శబ్దములోని 'స్వ'వర్ణముతోడను రంజయతి 'ర'వర్ణముతోడను స్వరశబ్దము ఎబ్రివియేషన్ పద్ధతిలో నిష్పన్నమైనది ఆబాలగోపాలము, ఆ తిర్యగ్జడము అందరిని అన్నిటిని సుధాబిందువులు చిలికించి ఆనందింపజేయగల మహామహిమ సంగీతములోనున్నది కావుననే 'షేక్స్పియర్' అను అంగ్లనాటక రచయిత 'సంగీతమెవ్వనిని స్పందింపజేయదో అట్టిమనుజుడు కృతఘ్నుడు, క్రూరుడునై కడకు నిరయపతితుడును కాగలడ'నినారు అనగ యట్టి పాషాణకరిన హృదయునైనను సంగీతము, లోబరచుకొనుననునదే ఆ కవిహృదయము

ఇంతవరకు గానమహిమను మనము గమనించినాము అట్టి మధురాతిమధురమైన మహిమోన్నతమైన సంగీతమునకు సంబంధించిన శాస్త్రగ్రంథములు అనాది సంస్కృతభాషయందెన్నియో గలవు సంస్కృతభాష తెలియనివారికవి దుర్బోధములు అది అంద్రసంగీత విద్వాంసులకు పెద్ద కొదవే అట్టి లోటును తీర్చి, తెలుగుభాషలో ఆ సంగీతగ్రంథములను అనువదింపపూనుకొనుట కడు శ్లాఘ్యము ఈ భాషాంతరీకరణము శాస్త్రమర్మజిజ్ఞాసువులకు మహాపకారము అట్టి తర్జుమా కు వూనుకొనినవారు సంగీత శాస్త్రరహస్యమును అనుభవపూర్వకముగ తెలిసినవారైనచో - బంగారుకు తావియబ్బినట్లే

అనువాద మహాయజ్ఞము చేయవూనుకొనినవారు
సంగీతకళామర్మజ్ఞులైన పేరెన్నికగన్న సంగీతకళాప్రపూర్ణ, సంగీత లక్ష్మి,
లక్షణకోవిద, గాంధర్వవిద్యావాచస్పతి, గానకళాధర, గాంధర్వవిద్యాభూషణ

అచార్య శ్రీ ద్వారం భావనారాయణరావుగారు, - వీరు అన్ని విధముల దీనికి తగినవారు వీరి జనకులు ప్రఖ్యాత సంగీతవిద్వాంసులు, వాయులీన విద్యాపారంగతులు, సంగీతకళానిధి, వద్మశ్రీ ద్వారం వెంకటస్వామినాయుడుగారు ద్వారం వారి వంశము సంగీతవిద్యసాధమహాద్వారము ఈ వంశము వారందరును సంగీతప్రియులు సంగీతమర్మజ్ఞులైన పండితప్రకాండలు శ్రీద్వారం భావనారాయణరావుగారు సంగీతకళాప్రపూర్ణులు వీరు కళాప్రావీణ్య ప్రదర్శనతో నిలువక ఉపాధ్యాయులై, కళాశాలాధ్యక్షులై, ఉన్నతోన్నత పదవులధిరోహించి ఎందరెందరికో సంగీతవిద్యకరపి వారినందు ప్రవిణులను జేయుటలో సిద్ధహస్తులైరి వీరి ధర్మవత్సీమతల్లిక, పుత్రపుత్రికాదులును సంగీతోపాసకులే, విద్యాధురీణులే వీరి పుత్రీరత్నము డా॥ శ్రీమతి ద్వారం (నేమాని)లక్ష్మీదేవి తన శ్రీవారు నేమాని వెంకటరమణగారితో వచ్చి ముద్రిత చతుర్థంధీప్రకాశికా గ్రంథము, దత్తిలగ్రంథములను నాకొనగి అట్లే ముద్రితమగుచున్న బృహద్దేశి, సంగీతసమయసారములను పూర్వదశలోనున్నవానిని ఇచ్చిచూచి ఆశీర్వదింపుడని అడకువతోనడిగిరి నాకు తెలిసినది చాలస్వల్పము వారిమాటతోసి రాజనలేక స్థాలీపులాకన్యాయముగ చదివి చూచితిని అనువాదకుల కడక కడు శ్లాఘ్యము కళామర్మజ్ఞులగుటచే మిగుల మెలకువతో చక్కగా ఆంధ్రీకరించి, మహావకృతి కావించిరి భావనారాయణరావుగారు

ముద్రితగ్రంథము పేరు చతుర్థంధీప్రకాశిక రచయిత విద్వద్వ్రతంసులు సుగృహీతనామధేయులు శ్రీవేంకటమఖి గ్రంథము ఉచ్చకోటికి చెందినది తగినవారిచేత తెనుగు అనువాదమును సంతరించుకొనినది ఆ కోశము దశప్రకరణి అయినను, అందున్న నాలుగు ప్రకరణములు అలాప, రాయ, గీత, ప్రబంధ సంజ్ఞములు వానికి

ప్రాధాన్యము చూపదలచి కాబోలు ఆ గ్రంథము 'చతుర్థంఢీప్రకాశిక' యని నామకరణము చేయబడినది ఇందులో నాల్గవది మేళప్రకరణము ఇది అతిముఖ్యము ఇందు రచయిత డెబ్బదిరెండు (72) మేళకర్తలను వింగడించి చూపినారు ఇందలి ప్రప్రథమమగు మేళకర్తల విశిష్టస్వరూప, నిరూపణ నిరూమానము ఈ యంశము సంగీతప్రపంచమున నాటికి నేటికి స్థిరముగా నెలవుకొనియున్నది సంగీతజగత్తులో ఆ గ్రంథమునకు విశిష్టస్థానము దక్కుటకు హేతువు అందులోని అంశము నిశితనిరూపణే అట్టి ఉత్కృష్టగ్రంథమును శ్రీద్వారం భావనారాయణరావుగారు సులభశైలిలో తెలుగులోనికి అనువదించుట ఆంధ్ర సంగీతవిద్వాంసుల విశిష్టసుకృతఫలము వారు అంతటితో నిలువక దత్తీలమునకును, బృహద్దేశికిని, సంగీతసమయసారమునకును ఆంధ్రభాషాంతరీకరణము చేసినారు ఆంధ్రమున సంగీతశాస్త్రగ్రంథముల లోటును తీర్చసంకల్పించుట మిగుల మోదావహము ఈ అనువాదగ్రంథము ముద్రించి ప్రకటించుచున్నారు ఇందు వారి సహధర్మచారిణి శ్రీమతి ద్వారం వెంకటవరదమ్మగారు, వారి తనయులు, తనయులు, ఇంకను వారి బంధుగులును సడలని పూనికతో లక్షలకొలది రూప్యములు వెచ్చించి ముద్రింపగడంగుట మహాపవిత్రమైన కైంకర్యము ఇది లోకమునకు లోకులకు మహోపకృతి శ్రీరావుగారి కుటుంబసభ్యులందరును సకల్పితకృత్యమును నెరవేర్చి కృతకృత్యులై, ఇంకను పెక్కుగ్రంథములను ప్రచురించి, సంగీతలోకమునకు మహాఎకారమొనర్తురుగాక । వీరికి కావలసిన శక్తియుక్తులును, ఆయురారోగ్యాదిభాగ్యములనన్నిటిని ప్రసాదించి అభిలషితాధికదానరతుడైన వృషగిరీశ్వరుడైన శ్రీనివాసుడు సర్వకాల సర్వావస్థలయందును బాసటయై నిలిచి బ్రోచుగాక ।

సర్పంచివార్య

I recall with pride and warmth my association with Late Professor

Dwaram Bhavanarayana garu. As days go by I discover more and more about his involvement with and commitment to the Sangitasastra. It was only two years ago that he published and released his translation of Venkatmakhi's Chaturdandiprakasika. Then in 2000, came Dattilam as a posthumous publication. And now we have the Brhaddesi of Matanga.

Brhaddesi is the earliest available text of the Desi tradition, as different from Dattilam and Nattiyasastra which belonged to Marga. Although it reveals a great awareness of the Marga tradition, citing Dattila and Bharata profusely, it brings to light, for the first time, the aspects of Raga And Prabandha. The work first edited by Sri Sambasiva Sastri and published in 1928 has in the last ten years seen two translations, one in English by Dr. Premalata Sharma and Anil Behari Beohar and the other in Kannada by Dr. R. Sathyanarayana. Now by making available this work in Telugu language, Professor Dwaram Bhavanarayanagaru has opened out this new area of Desi Sangita to many a scholar and student. Once again the family of Bhava Narayanagaru needs to be commended for its sustained dedicated Effort in publishing his creations.

N. Ramanathan

Chairperson, School of Fine and Performing Arts
Professor & Head, Department of Indian Music
University of Madras, Chennai - 600 005

కృతజ్ఞతాంజలి

జగద్విఖ్యాత వయోలిన్ విద్వాంసులు సంగీత కళానిధి పద్మశ్రీ కళాప్రపూర్ణ బరుదాంకితులు పూజ్యులు శ్రీ మా మామగారైన డా॥ ద్వారం వేంకటస్వామినాయుడుగారి పుత్రుడిగా జన్మించి, శిష్యుడిగా లక్ష్య లక్షణ సంగీత శిక్షణను పొంది సంగీతం యొక్క సమగ్ర స్వరూపాన్ని, మారుర్థమహిమను యథాశక్తి గ్రహించి సంగీతరంగానికి తనదైన సేవలనందించి నాదబ్రహ్మైక్యం చెందిన నా పతిదేవులు ఆచార్య ద్వారం బావనారాయణరావుగారు జగమెరిగిన విద్వాంసులు వారు చదువుకున్న, తెలుసుకొన్న విషయాలను, సంగీతరంగంలో ప్రముఖంగా పేర్కొనబడుతున్న సంగీతగ్రంథాలను ప్రతిపదార్థ, తాత్పర్యసహితంగా తెలుగులో ప్రకటించాలని, అవి నేటి సంగీతలోకానికి భావితరాల వారికి కూడ ఎంతో ఉపయుక్తంగా వుంటాయని నాతో చెబుతుండేవారు అలా రూపుదిద్దుకున్న గ్రంథాల్లో ప్రథమంగా 'చతుర్థంధీ ప్రకాశికా' ను 1999 డిసెంబరు నెలలో మద్రాసు మ్యూజిక్ ఆకాడమీ, 2000 జూన్ నెలలో విశాఖలోని విశాఖ మ్యూజిక్ మరియు డాన్స్ అకాడమీ, విశాఖపట్నంలో అవిష్కరణగావించడం, యావత్సంగీతలోకం వారికి అభినందనలను అందించడం కళాభిమానులందరికీ విదితమే

అదే కోవలో సుమారు 2 దశాబ్దాలకాలం కృషిచేసి, మరిన్ని గ్రంథాలను సిద్ధంచేసి ఆచార్య భావనారాయణరావుగారు నాదబ్రహ్మలో లీనమైనారు వాటినన్నింటిని ప్రకటించి సంగీతలోకానికి అందించడమే వారి భార్యగా, శిష్యురాలిగా వారి కందించే నిజమైన నివాళి అనే ఉద్దేశ్యంతో గ్రంథాలన్నింటిని ప్రకటించ పూనుకున్నాను ఈయజ్ఞంలో భాగంగా శ్రీభావనారాయణరావుగారి రచనల్లో దత్తిలముని విరచిత 'దత్తిలం' గ్రంథానువాదాన్ని నన్ను శ్రీ శివానందమూర్తిగారి దివ్యాశీస్సులతో ప్రచురించగా, మదరాసులోని సుప్రసిద్ధ సాంస్కృతిక సంస్థ "రచన" ఆధ్వర్యంలో ఈ గ్రంథాన్ని పద్మవిభూషణ్ శ్రీ మంగళంపల్లి బాలమురళీకృష్ణగారు, లోకమాన్య కళాబంధువులైన శ్రీ పి వి

రమణయ్యరాజాగారు ప్రసిద్ధకవిపండితులైన శ్రీ జి ఎస్ ఆర్ కృష్ణగారు, సంగీత సాహిత్య కోవిదులు శ్రీ పవ్వవేణుగోపాలరావుగార్లు ఆవిష్కరించడం జరిగింది

తదుపరి ప్రచురణగా శ్రీ మతంగముని రచించిన బృహద్దేశి గ్రంథాన్ని సద్గురు పూజ్యశ్రీ శివానందమూర్తిగారి దివ్యాశీస్సులతో ప్రచురించ పూనుకున్నాను

ఈ గ్రంథాన్ని ప్రచురించడానికి శ్రీ తిరుమల తిరుపతి దేవస్థానంవారు ఆర్థికసహాయాన్ని అందించినందుకు మున్నుండుగా శ్రీ అలమేలుమంగాసమేత శ్రీవేంకటేశ్వరస్వామివారికి సాష్టాంగ ప్రణామాలు సమర్పించుకొంటున్నాను

మాశ్రీవారు భావనారాయణరావుగారికి చిన్ననాటినుండి వ్యక్తిగతంగా అతినన్నిహితులై ఆయన యొక్క కళాజీవితానికి ఎంతో స్ఫూర్తినిచ్చి అన్ని రకాలయిన సహకారాన్ని అందించిన అందిస్తున్న కళాబంధువులు శ్రీ పి వి రమణయ్యరాజాగారికి మన పూర్వక కృతజ్ఞతలు

మాకు అత్యంత సన్నిహితులు, ఆదినుండి మాకుటుబంలో ఒకరై, అవసరమైన సూచనలు సలహాలు అందివ్వడమే కాకుండా, సంగీతరచనాసంబంధిత విషయాలన్నింటిలో మా ఇద్దరికీ నిరంతరం చేదోడువాదోడుగా వున్న సోదరులు సంగీత సాహిత్యకోవిదులు చి॥ పవ్వవేణుగోపాలరావుగారికి ఆశీ పూర్వక ధన్యవాదాలు

'శ్రీ బావగారు' వ్రాసిన సంగీత గ్రంథాలన్నింటినీ ప్రకటించాలనే దృఢసంకల్పంతో ఎనలేని కృషి సలుపుతున్న నా ద్వితీయ సోదరుడు చి॥ గుమ్మలూరి మణిభూషణప్రసాద్, మరదలు చి॥ సౌ॥ రామసుబ్బలక్ష్మికి మన పూర్వక ఆశీర్వచనాలు

ఒక గ్రంథాన్ని ప్రకటించడం ఎంతటి వ్యయప్రయానలతో కూడుకున్నదో సంగీతలోకానికి తెలియనిదికాదు

ఆచార్య భావనారాయణగారి సంగీతలక్ష్మలక్షణ విద్యాసంపదకు, ఆయన బహుముఖప్రజ్ఞకు ఎంతో ఆనందించి నిరంతరం వారిని గ్రంథ ప్రచురణకు ప్రోత్సహించిన పెద్దలలో ఆచార్య శ్రీ శే డా॥ సి హెచ్

వెంకటేశ్వర్లు (ముంబై) ముఖ్యులు వారికి, వారి కుటుంబసభ్యులందరికి ఈ ప్రచురణకు సహాయమందించినందులకుగాను మన పూర్వక నమస్కారాలు తెలియజేసుకొంటున్నాను

ఇదేవిధంగా ఈ ప్రచురణకు సహాయ సహకారాలందించిన మా మరిదిగాదైన ఆచార్య డా॥ బి రామారావుగారికి, వారినతీమణి, నా సోదరి చి॥ సో॥ బి బి పి తులసి (ముంబై)కి ఆశీ పూర్వక దన్యవాదాలు

గ్రంథప్రచురణగురించి తెలిసినవెంటనే ఎంతోపెద్దమనసుతో చేయూతనిచ్చిన శ్రీమతి రాజ్యలక్ష్మిగారు ఆచార్య డా॥ పాపారావు (ముంబై)గార్లకు కృతజ్ఞతాంజలి

సంగీతాభిమానులు ఆచార్య శ్రీకృష్ణాక వెంకటేశ్వరరావుగారు (ముంబై) బృహద్దేశి సంగీతనమయసారం గ్రంథాల ప్రచురణకు గొప్పసహాయం అందించారు వారికి నమోవాక్యాలు తెలియజేసుకొంటున్నాను

ఈ పుస్తకరచనను ఆమూల్యగ్రం పరిశీలించి, 'ముందుమాట' ను వ్రాసి ఆశీరబంధనలు తెలిపిన శాస్త్రీయ సంగీత, నృత్య కళాభిజ్ఞులు, సంగీత కళాచార్య శ్రీమాన్ టియస్ పార్థసారథిగారికి నా ప్రణామాలు

సుప్రసిద్ధ సాహితీవేత్తలు, సంస్కృత, ప్రాకృత, బ్రాహ్మీభాషల్లో కవిపండితులైన శ్రీమాన్ ఎన్ సి నరసింహాచార్యులవారు ఆశీర్వాదించి పంపిన 'సంస్తవానికి కృతజ్ఞతాపూర్వక నమస్కారాలు

"విద్యావినయసంపన్నులు", మద్రాసు విశ్వవిద్యాలయ సంగీత శాఖాధ్యక్షులు ఐన ప్రొఫెసర్ డా॥ ఎన్ రామనాథన్ గారు తమ అమూల్యమైన అభిప్రాయంతో ఈ గ్రంథానికి వన్నెకూర్చారు వారికి నమోవాకాలు

ఈ గ్రంథరచనల్లో భాషావరమైన సహకారం అందించిన కుమారి పెనుమర్తి లక్ష్మీనరసమ్మ (హిటెల్, సంస్కృత విద్యాప్రవీణ, సంస్కృతోపన్యాసకురాలు, యలమంచిలి) కు నా ఆశీపూర్వక దన్యవాదాలు

అమితమైన ఆదరాభిమానాలతో ఆచార్య ద్వారం భావనారాయణరావుగారు రచించిన ప్రతిగ్రంథాన్ని పరిశీలనాదృష్టితో సానుకూలపరుస్తున్న డా॥ శ్రీ జానమద్ది రామకృష్ణ (అసోసియేట్ ప్రొఫెసర్ రాష్ట్రీయ సంస్కృత విద్యాపీఠం, తిరువతి, గాలికి నవ్వుదయ సాధువాదాలనర్పించుకుంటున్నాను

భారతదేశపు సనాతన సంప్రదాయ విలువలను, కళలను, సంస్కృతి సంబంధిత తదితర తత్వబంధిత విశేషాలను ప్రోత్సహిస్తూ, పూర్వవైభవాన్ని పునరుజ్జీవనం చేయాలనే నద్గురు శ్రీ శివానందమూర్తిగారి సత్సంకల్పంతో ఆశీర్వాదించుకుంటున్నాను

మా అదృష్టంగా భావించుకొంటున్నాను నద్గురు శ్రీ శివానందమూర్తిగారికి సాష్టాంగప్రణామాలు సమర్పించుకొంటున్నాను ట్రస్ట్‌వారికి ధన్యవాదాలనర్పించుకొంటున్నాను

ఈ గ్రంథాన్ని లేజర్ టైప్ సెట్టింగ్ చేసిన కుమారి జయగాలికి, శ్రీ అన్నపూర్ణాఫిట్ (తిరువతి) అదినేత శ్రీ శర్వగాలికి, అతిస్వల్పవ్యవధితో అత్యంత సుందరంగా అచ్చువేసిన శ్రీ లక్ష్మీగణపతి బైండింగ్ వర్క్స్ (కొవ్వూరు) యాజమాన్యం శ్రీమన్యం నాగభూషణరావు సోదరులకు హృదయపూర్వక కృతజ్ఞతాంజలి

మా చిరంజీవులు (అల్లుళ్లు) నేమాని వెంకటరమణ శీలంశెట్టి ప్రభాకర్ (కుమార్తెలు) డా॥ (ద్వారం) నేమాని వెంకటజగ్గయ్యమ్మలక్ష్మి, (ద్వారం) శీలంశెట్టి వెంకటశారదాపద్మశ్రీ (కుమారులు) (ద్వారం) అనంత వెంకటస్వామి, ద్వారం వెంకట కృష్ణగణేశత్యాగరాజ్, ద్వారం శ్రీనివాసవనకుమార్, (కోడళ్ళు) ద్వారం (బత్తుల) మణీశ్రీ ద్వారం (కందుల) నాగమణి, (మనుమలు) శీలంశెట్టి సునీల్, నేమాని అనిల్ కైవల్య ద్వారం మెహర్‌భావన, శీలంశెట్టి తేజ్‌భావన్ ద్వారం సాయిశక్తి ద్వారం వరదనారాయణప్రియభావన లను ఆ నాదవరమేశ్వరుడు సదాకాపాడాలని ప్రార్థిస్తూ ప్రేమైత ఆశీస్సులను అందజేస్తున్నాను

భవదీయరాలు

ద్వారం వెంకట వరదమ్మభావనారాయణరావు

శ్రీ మతంగముని ప్రణీతమగు

ఔహార్దేశీ

దేశ్యత్పత్తి ప్రకరణమ్

నానావిధేషు దేశేషు జంతూనాం సుఖదో భవేత్ ।

తత ప్రభృతి లోకానాం నరేంద్రాణాం యదృచ్ఛయా ॥ 1

ప్రతిపదార్థము నానావిధేషు దేశేషు = అనేక దేశములందు, జంతూనాం = జంతువులకు, లోకానాం = లోకములకు (ప్రజలకు), నరేంద్రాణాం = ప్రభువులకు, యదృచ్ఛయా = స్వేచ్ఛగా, (ధ్వని = ధ్వని), సుఖద = సుఖమును కల్గించునదిగా భవేత్ = అయెను, తత ప్రభృతి = అదిమొదలుకొని

తాత్పర్యము అనేక దేశములందు జంతువులకు, లోకములకు మరియు ప్రభువులకు స్వేచ్ఛగా ధ్వని సుఖమును కల్గించునదయ్యెను అదిమొదలుకొని

దేశే దేశే ప్రవృత్తౌ సౌ ధ్వనిర్దేశీతి సంజ్ఞిత ।

మతంగస్య వచ శ్రుత్వా నారదో మునిరబ్రవీత్ ॥ 2

ప్రతిపదార్థము దేశే దేశే = ప్రతిదేశమునందును, ప్రవృత్తౌ = ప్రవర్తించినదై, అసౌధ్వని = ఈ ధ్వని, దేశీతి = దేశియని, సంజ్ఞిత = పిలువబడినది, మతంగస్యవితత్ వచ = మతంగమహర్షి యొక్క ఈ మాటను, శ్రుత్వా = విని, నారద ముని అబ్రవీత్ = నారదమహర్షి ఇట్లు పలికెను

తాత్పర్యము ప్రతిదేశమునందును ప్రవర్తించినదై ఈధ్వని దేశీయని పిలువబడినది మతంగమహర్షి యొక్క ఈ మాటను విని నారదమహర్షి ఇట్లు సలికెను

నను ధ్వనేస్తు దేశీత్వం కథ జాతం మహామునే !

అమూర్తత్వాచ్చ తేషాం హి ఇతి మే వక్తుమర్హసి || 3

ప్రతిపదార్థము తేషాం (ధ్వనీనాం) = ఆధ్వనులకు అమూర్తత్వాత్ = అమూర్తత్వమువలన, నను మహామునే ! = ఓ మహర్షి ! ధ్వనే = ధ్వనికి, దేశీత్వం కథం జాతం = దేశీత్వమెట్లు కల్గినది ? ఇతి = ఈవిషయమును, మే = నాకు వక్తుం లర్హసి = చెప్పుటకు తగియున్నావు

తాత్పర్యము ఓమహర్షి ! ధ్వనులు అమూర్తములు కదా ! మరి వాటికి దేశీత్వమెట్లుకల్గినది ? ఈవిషయమును నాకు చెప్పుటకు తగియున్నావు

యథానుభూత దేశాచ్చ ధ్వనే స్థానానుగాదపి ।

తతో బిందుస్తతో నాదస్తతో మాత్రాస్త్వ నుక్రమాత్ || 4

ప్రతిపదార్థము యథానుభూతదేశాత్ = అనుభవింపబడినదేశము వలన, (దేశానుభూతి వల్లను) యథాస్థానానుగాదపి = స్థానానుగమనమువలనను, తతో బిందు = తరువాత బిందువు తతో = అటుతరువాత, నాద = నాదము, తతస్త = తరువాత, మాత్రా = మాత్రలు, అనుక్రమాత్ = క్రమానుసరణముగా (భవంతి = అగుచున్నవి)

తాత్పర్యము అనుభవింపబడిన దేశము వలన, (దేశానుభూతివల్లను) స్థానానుగమనము వలనను తరువాత బిందువు, అటుతరువాత నాదము, తరువాత మాత్రలు క్రమానుసరణముగా అగుచున్నవి

వర్ణాస్తు మాత్రకోద్భూతా మాత్రకా ద్వివిధా మతా ।

స్వరవ్యంజనరూపేణ జగజ్జ్యోతిరిహోవ్యతే || 5

ప్రతిపదార్థము వర్ణా = వర్ణములు, మాత్రకోద్భూతా = మాత్రలనుండి పుట్టినవి మాత్రకా = మాత్రలు, ద్వివిధా మతా = రెండు విధములు, స్వరవ్యంజన

రూపేణ = స్వరము మరియు వ్యంజనము అనునట్లుగా, జగత్ జ్యోతి = పరమేశ్వరుడు ఇహ = ఇక్కడ ఉచ్యతే = చెప్పబడెను

తాత్పర్యము వర్ణములు మాత్రలనుండి పుట్టినవి మాత్రలు రెండువిధములు స్వరము వ్యంజనము అనునట్లుగరూపముగా పరమేశ్వరుడు ఇక్కడ చెప్పబడెను

స్వ (రూ,ర్య) తే దేశభాషాయాం ఆదిక్షాంతం యథావిధి ।

తేన స్వరా సమాఖ్యాతా అన్యే షడ్జాయ స్వరా ॥ 6

ప్రతిపదార్థము దేశభాషాయాం = దేశీయ భాషయందు, ఆది క్షాంతం = అమొదలు క్షకారము వరకు యథావిధి = యథాశాస్త్రముగా, స్వర్యతే = పలుకబడుచున్నవో, (స్వర్యతే = స్వరయుక్తములగు చున్నవో,) తేన = అందుచే స్వరా = స్వరములుగా, సమాఖ్యాతా = పిలువబడినవి, అన్యే = మిగిలినవి (వేరైనవి), షడ్జాయ స్వరా = షడ్జాదిస్వరములు

తాత్పర్యము దేశీయ భాషయందు అ మొదలు క్షకారము వరకు యథాశాస్త్రముగా పలుకబడుచున్నవో స్వరయుక్తములగుచున్నవో అందుచే స్వరములుగా పిలువబడినవి మిగిలినవి (వేరైనవి) షడ్జాదిస్వరములు

వ్యంజనత్వం తు సర్వేషాం కాదివర్గేషు సంస్థితమ్ ।

శక్త్యభివ్యక్తిమాత్రేణ వ్యంజనం శివతాం గతమ్ ॥ 7

ప్రతిపదార్థము కాదివర్గేషు = కవర్గాదులందు, సర్వేషాం = అన్నిటికిని వ్యంజనత్వం సంస్థితం = వ్యంజనత్వమున్నది శక్త్యభివ్యక్తి మాత్రేణ = శక్తిని సృష్టికరించినమాత్రముచే, వ్యంజనం = వ్యంజనము, శివతాం గతం = శివత్వమును (దైవత్వమును శుభమును కల్గించునది గాన మంగళ ప్రదత్వమును) పొందినది

తాత్పర్యము కవర్గాదులందు అన్నిటికిని వ్యంజనత్వమున్నది శక్తిని సృష్టికరించిన మాత్రముచే వ్యంజనము శివత్వమును (దైవత్వమును, శుభమును కల్గించునది గాన మంగళప్రదత్వమును) పొందినది

పదవాక్యస్వరూపేణ వాక్యార్థవహనేన యత్ ।

వర్ణయంతి జగత్ పర్యం తేన వర్ణా ప్రకీర్తితా ॥ 8

ప్రతిపదార్థము పదవాక్యస్వరూపేణ = పదవాక్య రూపముచేతను,
వాక్యార్థపహనేన = వ్యాఖ్యార్థమును వహించుటచేతను, యత్ = ఏ కారణముచే,
ఒగత్ సర్వం = లోకమునంతను, వర్ణయంతి = వర్ణించుచున్నవో, తేన =
అందుచేత తే = అవి వర్ణా ప్రకీర్తితా = వర్ణములుగా చెప్పబడుచున్నవి

తాత్పర్యము పదవాక్యరూపముచేతను, వాక్యార్థమును వహించుటచేతను
ఏకారణముచే లోకమునంతను వర్ణించుచున్నవో అందుచేత అవి వర్ణములుగా
చెప్పబడుచున్నవి

వర్ణపూర్వకమేతద్ది పదం జ్ఞేయం సదా బుధైః ।

పదైస్తు నిర్మితం వాక్యం క్రియాకారకసంయుతమ్ ॥ 9

ప్రతిపదార్థము సదా = ఎల్లప్పుడు, బుధైః = పండితులచే, ఏతత్ పదం = ఈ
పదము వర్ణపూర్వకం హి = వర్ణ పూర్వకమైనదిగనే (వర్ణసముదాయముగనే),
జ్ఞేయం = తెలియదగినది క్రియాకారక సంయుతం = క్రియాకారకములతో
కూడిన వాక్యం = వాక్యము పదైస్తు = పదములచేత మాత్రమే, నిర్మితం =
తయారుచేయబడినది

తాత్పర్యము ఎల్లప్పుడు పండితులచే ఈపదము వర్ణపూర్వకమైనదిగనే
(వర్ణసముదాయముగనే) తెలియదగినది క్రియాకారకములతో కూడిన వాక్యము
పదములచేత మాత్రమే తయారుచేయబడునది

తతో వాక్యాన్మహావాక్యం వేదా సాంగా హ్యనుక్రమాత్ ।

వ్యక్తాస్తే ధ్వనిత సర్వే తతో గాంధర్వ సంభవ ॥ 10

ప్రతిపదార్థము తతో = పిమ్మట, వాక్యాత్ = సామాన్యవాక్యమునుండి, మహావాక్యం =
మహావాక్యమును అనుక్రమాత్ = పరుసగా, సాంగా వేదాః = అంగములతో
కూడిన (షట్ శాస్త్ర యుతములైన) వేదములు, తే సర్వే = అవిఅన్నియు, ధ్వనిత
వ్యక్తాః = ధ్వనినుండి స్పష్టములైనవి, తతో = తరువాత, గాంధర్వ సంభవ =
గాంధర్వము జనించినది

తాత్పర్యము పిమ్మట సామాన్యవాక్యమునుండి మహావాక్యమును పరుసగా
అంగములతో కూడిన (షట్ శాస్త్రయుతములైన) వేదములు అవిఅన్నియు
ధ్వనినుండి స్పష్టములైనవి తరువాత గాంధర్వము జనించినది

ధ్వని ర్యోని పరా జ్ఞేయా ధ్వని సర్వస్య కారణమ్ ।

అక్రాంతం ధ్వనినా సర్వం జగత్ స్థావరజంగమమ్ ॥ 11

ప్రతిపదార్థము ధ్వని = ధ్వని, పరా = ఉత్కృష్టమైన, యోని = జనకస్థానముగా, జ్ఞేయా = తెలియదగినది, ధ్వని = శబ్దము, సర్వస్య = సమస్తమునకు, కారణం = కారణమైనది, సర్వం = సమస్తమైన, స్థావరజంగమం = స్థిరచరాత్మకమైన, జగత్ = లోకము, ధ్వనినా = ధ్వనిచేత, అక్రాంతం = ఆక్రమింపబడినది

తాత్పర్యము ధ్వని ఉత్కృష్టమైన జనస్థానముగా తెలియదగినది శబ్దము సమస్తమునకు కారణమైనది సమస్తమైన స్థిరచరాత్మకమైన లోకము ధ్వనిచేత ఆక్రమింపబడినది

ధ్వనిస్తు ద్వివిధ ప్రోక్తో వ్యక్తావ్యక్త విభాగత ।

వర్ణోపలంభనాద్యుక్తో దేశీ ముఖముపాగత ॥ 12

ప్రతిపదార్థము వ్యక్తావ్యక్తవిభాగత = వ్యక్త, అవ్యక్త విభాగముచేతను, ధ్వని = ధ్వని, ద్వివిధ ప్రోక్త = రెండు విధములుగా చెప్పబడుచున్నది, వర్ణోపలంభనాత్ = వర్ణములచే వర్ణింపబడుటవలన, వ్యక్త = వ్యక్తమును ధ్వని విభాగము, దేశీముఖం ఉపాగత = దేశీత్వమును పొందుచున్నది

తాత్పర్యము వ్యక్త, అవ్యక్త విభాగము చేతను ధ్వని రెండు విధములుగా చెప్పబడుచున్నది వర్ణములచే వర్ణింపబడుట వలన వ్యక్తమును ధ్వనివిభాగము దేశీత్వమును పొందుచున్నది

ఇతి దేశ్యత్పత్తి ప్రకరణమ్ ।

(అని దేశీధ్వన్యత్పత్తి విభాగము)

✱- ✱- ✱

అబలాబాలగోపాలై క్షీతిపాలైర్నిజేచ్ఛయా ।

గీయతే సానురాగేణ స్పదేశే దేశిరుచ్చతే ॥ 13

ప్రతిపదార్థము నిజేచ్ఛయా = స్వేచ్ఛగా, అబలాబాలగోపాలై = స్త్రీలచేతను, బాలురచేతను, గోపాలుర చేతను, (అబాలగోపాలము) క్షీతిపాలై =

ప్రభువులచేతను, సానురాగేణ = ఆదరముగా స్వదేశీ = తమదేశమందు,
గీయతే = గానము చేయబడినచో, తత్ = ఆధ్వని దేశి ఉచ్యతే = దేశియని
చెప్పబడుచున్నది

తాత్పర్యము స్వేచ్ఛగా స్త్రీలచేతను, బాలురచేతను గోపాలురచేతను
(ఆలాలగోపాలము) ప్రభులచేతను ఆదరముగా తమ దేశమందు గానము
చేయబడినచో ఆధ్వని దేశియని చెప్పబడుచున్నది

నిబద్ధశ్చ నిబద్ధశ్చ మార్గోయం ద్వివిధోమతః ।

అష్టాపాదనిబంధోయ స చ మార్గ ప్రకీర్తిత ॥ 14

ప్రతిపదార్థము నిబద్ధ = నిబద్ధమని అనిబద్ధశ్చ = అనిబద్ధమని అయంమార్గ=
ఈమార్గము (ధ్వని) ద్వివిధ మత = రెండు విధములు, అష్టాపాదనిబంధ=
అష్టాపాదనిబంధము య = ఏదియో, స = అది, మార్గ ప్రకీర్తిత = మార్గ
ధ్వనిగా చెప్పబడుచున్నది

తాత్పర్యము నిబద్ధమని అనిబద్ధమని ఈమార్గము (ధ్వని) రెండు విధములు
అష్టాపాదనిబంధము ఏదియో అది మార్గధ్వనిగా చెప్పబడుచున్నది

ఏవం ప్రకారో దేశీ య జ్ఞాతవ్యోగీతకోవిదై ।

ఏవమేతన్మయా ప్రోక్తం దేశ్యా ఉత్పత్తి లక్షణమ్ ॥ 15

ప్రతిపదార్థము య = ఏధ్వని ఏవం ప్రకార = ఈవిధమైనదియగునో, స=
అది దేశీ = దేశీయని గీతకోవిదై = సంగీతజ్ఞులచే జ్ఞాతవ్య = తెలియదగినది,
ఏవం = ఇట్లు దేశ్యా = దేశీయొక్క, ఏతత్ ఉత్పత్తి లక్షణం = ఈఉత్పత్తి
లక్షణము మయా = నాచే, ప్రోక్తం = చెప్పబడినది

తాత్పర్యము ఏధ్వని ఈవిధమైనదియగునో అది దేశీయని సంగీతజ్ఞులచే
తెలియదగినది ఇట్లు దేశీయొక్క ఈఉత్పత్తి లక్షణము నాచే చెప్పబడినది

ఇతి దేశ్యుత్పత్తిలక్షణమ్

ఇదానీం సంప్రవక్ష్యామి నాదలక్షణముత్తమమ్ ।

న నాదేన వినా గీతం న నాదేన వినా స్వరా ॥ 16

ప్రతిపదార్థము ఇదానీం = ఇప్పుడు, ఉత్తమం నాదలక్షణం = యోగ్యమైన నాదలక్షణమును, సంప్రవక్ష్యామి = చెప్పుచున్నాను నాదేన వినా = నాదములేనిదే, గీతం న = గీతములేదు, నాదేన వినా స్వరా న = నాదములేనిదే స్వరములు లేవు

తాత్పర్యము ఇప్పుడు యోగ్యమైన నాదలక్షణమును చెప్పుచున్నాను నాదములేనిదే గీతములేదు, నాదములేనిదే స్వరములు లేవు

న నాదేన వినా స్పృతం తస్మాన్నాదాత్మకం జగత్ ।

నాదరూప స్పృతో బ్రహ్మ నాదరూపో జనార్దన ॥ 17

ప్రతిపదార్థము నాదేన వినా = నాదములేనిదే, స్పృతం = స్పృత్యములేదు, తస్మాత్ = అందువలన, జగత్ = లోకము, నాదాత్మకం = నాదరూపమైనది, బ్రహ్మ = బ్రహ్మ, నాదరూప స్పృత = నాదరూపునిగా చెప్పబడుచున్నాడు, జనార్దన = విష్ణువు, నాదరూప = నాదస్వరూపుడు

తాత్పర్యము నాదములేనిదే స్పృత్యములేదు అందువలన లోకము నాదరూపమైనది బ్రహ్మ నాదరూపునిగా చెప్పబడుచున్నాడు విష్ణువు నాదస్వరూపుడు

నాదరూపా పరాశక్తిర్నాదరూపో మహేశ్వర ।

యదుక్తం బ్రహ్మణ స్థానం బ్రహ్మగ్రంథిశ్చ య స్పృత ॥ 18

తన్మధ్యే సంస్థిత ప్రాణ ప్రాణాదృహి సముద్భవ ।

పహ్నిమామరూపంయోగాన్నిద సముపజాయతే ॥ 19

ప్రతిపదార్థము పరాశక్తిః = పరమేశ్వరి, నాదరూపా = నాదస్వరూపము గలది మహేశ్వర = శంకరుడు, నాదరూప = నాదస్వరూపుడు, యత్ బ్రహ్మణ స్థానం ఉక్తం = ఏది బ్రహ్మకు స్థానముగా చెప్పబడినదో, య = ఏది, బ్రహ్మగ్రంథి స్పృత = బ్రహ్మగ్రంథిగా తలచబడుచున్నదో తన్మధ్యే = దానిమధ్యన, ప్రాణ =

ప్రాణము సంస్థిత = ఉన్నది ప్రాణాత్ = ప్రాణమునుండి వహ్ని సముద్గమ = అగ్ని (తేజము) జన్యమైనది, వహ్నిమారుతనయోగాత్ = అగ్ని వాయుపులకలయిక వలన, నాద సముపజాయతే = నాదము పుట్టుచున్నది

తాత్పర్యము పరమేశ్వరినాదస్వరూపము గలది శంకరుడు నాదస్వరూపుడు ఏది బ్రహ్మకు స్థానముగా చెప్పబడినదో దానిమధ్యన ప్రాణము ఉన్నది ప్రాణమునుండి అగ్ని (తేజము) జన్యమైనది అగ్నివాయువు కలయికవలన నాదము పుట్టుచున్నది

నాదాదుత్పద్యతే బిందు నాదాత్ సర్వంచ వాఙ్మయమ్ ।

ఇతికేచిత్ ।

కందస్థానసముత్థోహి స చ పంచవిధో భవేత్ ॥

20

ప్రతిపదార్థము నాదాత్ = నాదమునుండి, బిందు ఉత్పద్యతే = బిందువు పుట్టుచున్నది, సర్వం వాఙ్మయం చ = పదజాలమంతయును, నాదాత్ = నాదమునుండి ఉత్పద్యతే ఇతి = పుట్టుచున్నదని, కేచిత్ = కొందరు (చెప్పుచున్నారు) కందస్థానసముత్థం = మూలస్థాన జనితమైన, స = ఆ నాదము, పంచవిధ భవేత్ = 5 విధములగును

తాత్పర్యము నాదమునుండి బిందువు పుట్టుచున్నది పదజాలమంతయును నాదమునుండి పుట్టుచున్నదని కొందరు (చెప్పుచున్నారు) మూలస్థానజనితమైన ఆనాదము 5 విధములగును

సూక్ష్మశ్చైవాతి సూక్ష్మశ్చ సమీర సంచరన్నధ ।

ఊర్ధ్వం చ కురుతే సర్వాం నాదపద్ధతిఃసద్ధతామ్ ॥

21

ప్రతిపదార్థము సూక్ష్మ = సూక్ష్మము, అతి సూక్ష్మశ్చ = మిక్కిలి సూక్ష్మమును అగు సమీర = వాయువు, అధ సంచరన్ = క్రిందుగా ప్రసారమగుచు, సర్వాం = అంతను ఊర్ధ్వం కురుతే = ఉచ్చస్థానముగా చేయును, ఉద్ధతాం నాదపద్ధతించ = ఉద్ధతమైనదిగను, నాదపద్ధతి పంచ విధములగుచున్నవి, ఇతి అన్యే వదంతి = అని మరికొందరు చెప్పుచున్నారు

తాత్పర్యము సూక్ష్మము, మిక్కిలి సూక్ష్మమును అగు వాయువు క్రిందుగా

ప్రసారమగుచు అంతను ఉచ్చస్థానముగాచేయుచు ఉద్ధతమైనదిగను నాదపద్ధతి పంచ విధములగుచున్నవి, అని మరికొందరు చెప్పుచున్నారు

నకార ప్రాణ ఇత్యాహు దకారశ్చనతో మత ।

నాదస్య ద్విపదార్థో యం సమీచీనో మయోదిత ॥ 22

ప్రతిపదార్థము నకార = నకారము ప్రాణ ఇతి = ప్రాణమని, ఆహు = చెప్పుచున్నారు, దకార = దకారము, అనల మత = అగ్ని యని చెప్పబడినది నాదస్య = నాదమునకు, సమీచీన = యోగ్యమైన, అయం ద్విపదార్థ = ఈ పదార్థ ద్వయము, మయా = నాచేత, ఉదిత = చెప్పబడినది

తాత్పర్యము నకారము ప్రాణమని చెప్పుచున్నారు దకారము అగ్నియని చెప్పబడినది నాదమునకు యోగ్యమైన ఈ పదార్థద్వయము నాచేత చెప్పబడినది

నాదో యం నదతేధాతో స చ పంచవిధో భవేత్ ।

సూక్ష్మశ్చైవాతిసూక్ష్మశ్చవ్యక్తే వ్యక్తశ్చ కృత్రిమ ॥ 23

ప్రతిపదార్థము అయం నాద = ఈనాదమనే శబ్దము, నదతేః ధాతో ఉత్పన్నః = నదధాతువునుండి పుట్టినది, స పంచవిధ స్పృత = అది ఐదువిధములుగా చెప్పబడినది, సూక్ష్మ = సూక్ష్మము, అతి సూక్ష్మ = అతిసూక్ష్మము వ్యక్త = వ్యక్తము, అవ్యక్త = అవ్యక్తము, కృత్రిమశ్చ = కృత్రిమమును

తాత్పర్యము ఈనాదమనే శబ్దము నదధాతువునుండి పుట్టినది అది ఐదువిధములుగా చెప్పబడినది సూక్ష్మము, అతిసూక్ష్మము, వ్యక్తము, అవ్యక్తము, కృత్రిమమును

సూక్ష్మో నాదో గుహావాసీ హృదయే చాతిసూక్ష్మక ।

కంఠమధ్యే స్థితో వ్యక్త అవ్యక్త స్త్రైలుదేశితే ॥ 24

ప్రతిపదార్థము సూక్ష్మ నాద = సూక్ష్మనాదము, గుహావాసీ = గుహ యందుండునది, అతిసూక్ష్మక హృదయే వర్తతే = అతిసూక్ష్మనాదము హృదయమందున్నది, వ్యక్త = వ్యక్తనాదము, కంఠమధ్యే స్థిత =

కంఠమధ్యమందున్నది, అవ్యక్త = అవ్యక్తనాదము, తాలుదేశకే వర్తతే = తాలుప్రదేశమునకలదు

తాత్పర్యము సూక్ష్మనాదము గుహయందుండునది, అతిసూక్ష్మనాదము హృదయమందున్నది వ్యక్తనాదము కంఠమధ్యమందున్నది, అవ్యక్తనాదము తాలు ప్రదేశమునకలదు

కృత్రిమో ముఖదేశే తు జ్ఞేయ పంచవిధో బుధై ।

ఇతి తావన్నయా ప్రోక్తా నాదోత్పత్తిర్యనోహరా ॥ 25

ప్రతిపదార్థము కృత్రిమ = కృత్రిమనాదము ముఖదేశే వర్తతే = ముఖ ప్రదేశమున కలదు ఇతి = అని బుధై = పండితులచే, పంచవిధ = ఐదువిధములుగ జ్ఞేయ = తెలియదగినది, ఇతి తావత్ = ఇంత మాత్రముగా, మనోహరా = అందమైన నాదోత్పత్తి = నాదోత్పత్తి మయా = నాచే, ప్రోక్తా = చెప్పబడినది

తాత్పర్యము కృత్రిమనాదము ముఖప్రదేశమున కలదని పండితులచే ఐదువిధములుగ తెలియదగినది ఇంతమాత్రముగా అందమైన నాదోత్పత్తి నాచే చెప్పబడినది

ఇతి నాదోత్పత్తిః

:- :- :-

ఇదానీం తు ప్రవక్ష్యామి శ్రుతీనాంచ వినిశ్చయమ్ ।

శ్రు శ్రవణే చాస్య ధాతో క్తి ప్రత్యయసముద్భవ ॥ 26

ప్రతిపదార్థము ఇదానీం = ఇప్పుడు, శ్రుతీనాం = శ్రుతుల యొక్క, వినిశ్చయ = నిర్ణయము, ప్రవక్ష్యామి = చెప్పుదును శ్రు శ్రవణే = శ్రు శ్రవణము, అస్యధాతో = శ్రు అను ధాతువునకు క్తి ప్రత్యయసముద్భవ = క్తిఅను ప్రత్యయము కలుపగా పుట్టినది, శ్రుతి శబ్ద ప్రసాద్యోయం శబ్దజ్ఞై భావసాధన అయం శ్రుతిశబ్ద = ఈశ్రుతిశబ్దము, భావసాధన = భావసాధనముగా శబ్దజ్ఞై = వ్యాకరణ శాస్త్రజ్ఞులచే, ప్రసాద్య = సాధింపదగినది,

శ్రుయంతే ఇతి శ్రుతయ = వినబడుచున్నవి గాన శ్రుతులైనవి, సాచ ఏకా అనేకావా = అది ఏకములేదా అనేకము, తత్ర ఏకా ఏవ = శ్రుతి ఒకటి, తత్ యథా = అది ఎట్లనగా?, తత్ర ఆదౌ తావత్ ఇహ అగ్ని పవన సంయోగాత్ = వాటిలో అగ్నివాయువుల కలయిక వలన, పురుష ప్రయత్న ప్రేరిత = పురుష ప్రయత్నముచే ప్రేరేపింపబడి, నాభే ఊర్ధ్వం = బొడ్డునకు పైగా, ఊర్ధ్వ కారదేశం = ఊర్ధ్వకార ప్రదేశమును, ఆక్రామత్ = ఆక్రమించుచు, ధూమవత్ = పొగవలె, సోపానపద క్రమేణ = మెట్లమార్గము రీతిగా, పవనేచ్ఛయా = వాయుప్రసార పద్ధతిగా, అన్యేషున = మరికొంతమంది ద్విప్రకారా శ్రుతి మన్యంతే = రెండు విధములైన శ్రుతులు అని తలచుచున్నారు, కథం, = ఎట్లు, స్వర అంతరవిభాతగాత్ = స్వర, అంతర భేదమువలన తథా చ విశ్వావసు = అట్లే విశ్వావసువు

తాత్పర్యము ఇప్పుడు శ్రుతులయొక్క నిర్ణయము చెప్పుదును శ్రుశ్రవణము శ్రు అను ధాతువు(నకు) నుండి క్రి అను ప్రత్యయముకలుపగా దానినుండి పుట్టినది ఈ శ్రుతి శబ్దము భావసాదనముగా వ్యాకరణ శాస్త్రజ్ఞులచే ప్రసాధ్యమైనది వినబడుచున్నవిగాని శ్రుతులైనవి అది ఏకము అనేకముగాని ఒకటికనుకనే శ్రుతియని (చెప్పబడినది) అది ఎట్లనగా? వాటిలో వాయువుల కలయిక వలన పురుష ప్రయత్నముచే ప్రేరేపింపబడి బొడ్డునకు పైగా ఊర్ధ్వకారప్రదేశమును ఆక్రమించుచు పొగవలె మెట్లమార్గమురీతిగా వాయుప్రసార పద్ధతిగా మరికొంతమంది రెండు విధములైన శ్రుతులు అని తలచుచున్నారు ఎట్లు? స్వర, అంతర భేదమువలన అట్లే విశ్వావసువు

శ్రవణేంద్రియగ్రాహ్యత్వాత్ ధ్వనిరేవ శ్రుతిర్భవేత్ ।

సాచైకాపి ద్విధా జ్ఞేయా స్వరాంతర విభాగత ॥

శ్రుతిపదార్థము శ్రవణేంద్రియ గ్రాహ్యత్వాత్ = శ్రోత్రగ్రహణమువలన ధ్వనిరేవ = ధ్వనియే, శ్రుతిర్భవేత్ = శ్రుతియగును, సా చ = ఆశ్రుతి, ఏకాపి = ఒక్కటైనను, స్వరాంతరవిభాగత = స్వరఅంతర విభాగమువలన ద్విధా జ్ఞేయా = రెండు విధములుగా తెలియదగినది

తాత్పర్యము శ్రోత్రగ్రహణమువలన ధ్వనియే శ్రుతియగును ఆశ్రుతి

ఒక్కటైనను స్వరఅంతర విభాగము వలన రెండు విధములుగా తెలియదగినది

నియతశ్రుతి సంస్థానాత్ గీయంతే సప్తగీతిషు ।

తస్మాత్ స్వరగతా జ్ఞేయా శ్రుతయ శ్రుతివేదిభిః ॥

ప్రతిపదార్థము నియతశ్రుతిసంస్థానాత్ = నిశ్చితమైన శ్రుతి యుండుటవలన, సప్తగీతిషు గీయంతే = ఏడు స్వరములయందును గానము చేయబడుచున్నవి, తస్మాత్ = అందువలన శ్రుతివేదిభిః = శ్రుతి వేత్తలచే, స్వరగతా శ్రుతయ జ్ఞేయా = స్వరగతములగు శ్రుతులు తెలియదగినవి

తాత్పర్యము నిశ్చితమైన శ్రుతి యుండుటవలన ఏడు స్వరములయందును గానము చేయబడుచున్నవి అందువలన శ్రుతివేత్తలచే శ్రుతులు స్వరగతములగు శ్రుతులు తెలియదగినవి

అంత శ్రుతివివర్తనో హ్యంతరశ్రుతయో మతా ।

ఏతాసామపి చైశ్వర్యం క్రియాగ్రామవిభాగత ॥

ప్రతిపదార్థము అంత శ్రుతి వివర్తన = అంత శ్రుతులుగా పరిణమించినవియై, అంత శ్రుతయ మతా = అంత శ్రుతులుగా ఇష్టమగుచున్నవి, ఏతాసాం అపి = ఈ అంత శ్రుతులకు కూడ, క్రియాగ్రామవిభాగత. = క్రియా, గ్రామ విభాగముగా, ఐశ్వర్యం = విభవము

కేచిత్ = కొందరు, స్థానత్రయయోగాత్ = స్థాన త్రయయోగము వలన, త్రివిధాం శ్రుతిం ప్రతిపద్యంతే = శ్రుతిని మువ్విధమైనదిగా ప్రతిపాదించిరి, అపరే తు = మరికొందరు, ఇంద్రియవైగుణ్యాత్ = ఇంద్రియ విగుణత వలన, శ్రుతిం = శ్రుతిని, త్రివిధాం మన్యంతే = మూడు విధములైనదిగా తలచుచున్నారు, ఇంద్రియ వైగుణ్యంచ త్రివిధం = ఇంద్రియ వైగుణ్యము మూడు విధములైనది సహజం దోషజం అభిఘాతజం చ ఇతి = సహజము, దోషజము, అభిఘాతజమని, అపరే తు = మరికొందరు వాతపిత్తకఫ సన్నిపాతభేదభిన్నాం చతుర్విధాం శ్రుతిం ప్రతివేదిరే = వాత, పిత్త, కఫ, సన్నిపాత భేదములచే నాల్గువిధములుగా శ్రుతిని ప్రతిపాదించిరి, తదా చాహ చతుర = అనాల్గింటిన చెప్పుచున్నాడు

తాత్పర్యము అంత శ్రుతులుగా పరిణమించినవియై అంత శ్రుతులుగా ఇష్టమగుచున్నవి ఈఅంత శ్రుతులకు కూడ క్రియా, గ్రామ, విభాగముగా విభవము కొందరు స్థానత్రయయోగము వలన శ్రుతిని మువ్విధమైనదిగా ప్రతిపాదించిరి మరికొందరు ఇంద్రియ విగుణతవలన శ్రుతిని మూడు విధములైనదిగా తలచుచున్నారు ఇంద్రియ వైగుణ్యము మూడు విధములైనది సహజము, దోషజము, అభిమీతజమని మరికొందరు వాత, పితృ, కఫ, సన్నిపాత భేదములచే నాల్గు విధములుగా శ్రుతిని ప్రతిపాదించిరి అనాగ్నింటిని చెప్పుచున్నాడు

ఉచ్చైస్తరో ధ్వనీ రూక్షో విజ్ఞేయో వాతజో బుధై ।

గంభీరో ఘన (నీ ? శీ)లశ్చ జ్ఞాతవ్య పితృజో ధ్వని ॥

స్నిగ్ధశ్చ సుకుమారశ్చ మధుర కఫజోధ్వని ।

త్రయాణాం గుణసంయుక్తో విజ్ఞేయ సన్నిపాతజ ॥

అపరోతు న్నాదయో నవధా శ్రుతిం ప్రతిపద్యంతే ॥ 27

ప్రతిపదార్థము ఉచ్చైస్తర = తారస్థాయి నొందినదియు, రూక్ష = రూక్షమైనదియు అయిన, ధ్వని = ధ్వని, వాతజ, విజ్ఞేయ = వాయు జనితముగా తెలియదగినది, గంభీర = గంభీరమైనట్టియు, ఘనశీల = ఘనశీలమైన, ధ్వని = ధ్వని పితృజ జ్ఞాతవ్య = పితృ జనితముగా తెలియవలెను, స్నిగ్ధ = స్నిగ్ధము, సుకుమార = సుకుమారము, మధుర = మధురమును అయిన, ధ్వని = ధ్వని, కఫజ = ధ్వనికఫజనితము, త్రయాణాం గుణ సంయుక్త = ఈ మూడింటి గుణములు కలది, సన్నిపాతజ విజ్ఞేయ = సన్నిపాతోద్భవముగా తెలియవలెను, అపరో - - - న్నాదయ = మరికొందరు శ్రుతిం నవధా ప్రతిపద్యంతే = శ్రుతిని తొమ్మిది విధములుగా ప్రతిపాదించుచున్నారు, తథాహి - అదియుక్తమేగదా ! (ఎట్లనగా)

తాత్పర్యము తారస్థాయి నొందినదియు రూక్షమైనదియు అయిన ధ్వని వాయుజనితముగా తెలియదగినది గంభీరమైనట్టియు ఘనశీలమైన ధ్వని పితృజనితముగా తెలియవలెను స్నిగ్ధము సుకుమారము మధురమును అయిన ధ్వని కఫజనితము ఈ మూడింటి గుణములు కలది సన్నిపాతోద్భవముగా

తెలియవలెను మరికొందరు శ్రుతిని తొమ్మిదివిధములుగా ప్రతిపాదించుచున్నారు అదియుక్తమే గదా (ఎట్లనగా)

ద్విశ్రుతిస్త్రిశ్రుతిశ్చైవ చతుశ్రుతిక ఏవ చ ।

స్వర ప్రయోగ కర్తవ్యో వంశే చిద్రగతో బుధై ॥ 28

ప్రతిపదార్థము బుధై = పండితులచే, ద్విశ్రుతి, త్రిశ్రుతి, చతుశ్రుతిక ఏవ = ద్వి, త్రి, చతుశ్రుతులనే, వంశే = వేణువునందు చేయదగినది, చిద్రగత = చిద్రగతమైన స్వరప్రయోగ కర్తవ్య = స్వరప్రయోగము (ఉపయోగించి), భరతేనాప్యుక్తం = భరతునిచేతనుకూడ చెప్పబడినది

తాత్పర్యము పండితులచే ద్వి, త్రి, చతుశ్రుతులనే వేణువునందుచిద్రగతమైన స్వరప్రయోగము చేయదగినది

భరతే ఏనాప్యుక్తమ్ = భరతునిచేతనుకూడ చెప్పబడినది

ద్వికత్రికచతుష్కాస్త జ్ఞేయా వంశగతా స్వరా ।

ఇతి తావన్మయా ప్రోక్తా సవంశశ్రుతయో నవ ॥

ప్రతిపదార్థము ద్విక త్రిక = ద్వి, త్రి, చతుష్కా = చతుశ్రుతియు కలవి, వంశగతా స్వరా విజ్ఞేయా = వంశగతములైన స్వరములుగా తెలియనగును, ఇతి తావత్ = ఇట్లని, మయా = నాచే, సవంశశ్రుతయ = వంశసహిత శ్రుతులు నవ = తొమ్మిది ప్రోక్తా = చెప్పబడినవి

తాత్పర్యము ద్విశ్రుతి, త్రిశ్రుతి, చతుశ్రుతియు కలవి, వంశగతములైన స్వరములుగా తెలియనగును నాచే వంశసహిత శ్రుతులు తొమ్మిది చెప్పబడినవి

తత్ర కేచిత్ మీమాంసామాంసలితధియధియ ధీరా ద్వావింశతి శ్రుతీర్మన్యంతే । కిచనపున (షట్) పశ్చిభేద భిన్నా శ్రుతయ ఇతి మన్యంతే అన్యేషున ఆనంత్యం వర్ణయంతిశ్రుతీనామ్ ।

ప్రతిపదార్థము కొందరు మీమాంస చేతను అందమైన బుద్ధికల ధీరులు 22 శ్రుతులుగా తలచుచున్నారు మరికొందరు (60)భేదములనుచున్నారు

మరికొందరు శ్రుతులనంతములను చున్నారు యథా చాహకోహాల =
కోహాలుడిట్లు చెప్పుచున్నాడు,

ద్వావింశతిం కేచిదుదాహరంతి (శ్రుతీ) శ్రుతిజ్ఞాననిచారదక్షా ।

షట్ షష్టి భిన్నా ఖలు కేచిదాసామానంత్యమేవ ప్రతిపాదయన్తి ॥

ప్రతిపదార్థము కేచిత్ = కొందరు, శ్రుతీ ద్వావింశతిం ఉదాహరంతి = 22
శ్రుతులను చెప్పుచున్నారు, కేచిత్ = కొందరు షట్ షష్టిభిన్నా = 66గను
కేచిత్ = కొందరు, ఆనంత్యమేవ = అనంతముగను ప్రతిపాదయన్తి =
ప్రతిపాదించుచున్నారు

ననుశ్రుతే కింమానం? ఉచ్యతే! (ఓయి!) శ్రుతికి ప్రమాణము (లెక్క.)
ఏది? (ఏమి) ? చెప్పబడుచున్నది పంచమస్య శ్రుత్యుత్కర్షా పకర్షాభ్యాం
మార్దవాదయతత్వాద్వా = యదంతరం తత్ ప్రమాణం శ్రుతేరితి =
పంచమమునకు శ్రుతి ఉత్కర్ష అపకర్షలచే (హెచ్చు తగ్గులచే) మార్దవమువలన
గాని, దీర్ఘత్వమువలన గాని, ఏలంతరముగలదో అదిశ్రుతికి ప్రమాణముగునని,
ఇదానీం ద్వావింశతి ప్రకారతాయా నిదర్శనం యథా = ఇప్పుడు 22 శ్రుతుల
ప్రకారమునకు నిదర్శనము ఎట్లనగా ద్వేవేణీ తుల్యప్రమాణే తంత్ర్యపపాదనం
దండమూర్చనాసమే కృత్వా షడ్జగ్రామాశ్రితే కార్యే = సమాన ప్రమాణముగల
రెండు వేణులు తంత్రీ ఉపపాదనము దండమూర్చనా సమములుగాచేసి
షడ్జగ్రామా శ్రితములుగా చేయవలెను తయో అన్యతరస్యాం మధ్యమగ్రామికిం
శ్రుతిం కృత్వా పంచమస్య అపకర్షా తామేవ శ్రుతిం పంచమవశాత్
షడ్జగ్రామకింకుర్యాత్ = ఆరెండు వేణులలో ఒకదాని యందు మధ్యమగ్రామ
సంబంధశ్రుతిని చేసి పంచమాపకర్షణ వలన ఆశ్రుతినే పంచమవశముగా,
షడ్జగ్రామసంబంధిగా చేయవలెను, ఏవం శ్రుత్యపక్యష్టా భవతి = ఇట్లు శ్రుత్య-
పక్యష్టమగుచున్నది, ఉచ్చనీచమాత్రప్రతితే = ఉచ్చనీచమాత్రమైన ప్రతితి వలన,
పరం విశేషలాభోనాస్తి = అంతకంటె ఎక్కువ లాభము లేదు, పునరపి
తద్వదేవ అపకర్షయేత్ = మరలకూడ అట్లే అపకర్షణముచేయవలెను
యథాగాంధార నిషాదౌ కర్తారౌ పునరన్యతరస్యాం స్థిరవిణాయాం ధైవతర్షభౌ
కర్మతామాపన్నౌ ప్రవేక్ష్యత ద్విశ్రుత్యేభ్య సికలాత్ పునరపి తద్వదేవాప

కృష్ణాయాం చలవీణాయాం ధైవతర్షభౌ ఇతరస్యాం పంచమషడ్జై ప్రవేశ్య తత్
 త్రిశ్రుత్యధి కత్వాత్ పునరపి తద్వదేవ అపకృష్టాయా పంచమమధ్యమ షడ్జై ఇతి =
 ఎట్లనగా గాంధారనిషాదములు కర్తలు మరల దానితోనాకటి స్థిరవీణయందు
 ధైవతరిషభములు కర్మత్వము పొందినవిగా చూచి (అది ద్విశ్రుతికంటె
 అధికమగుటవలన) మరల, దానివలె అపకర్షణమందుచేయగా, చలవీణయందు,
 ధైవతరిషభములు ఒకదానియందు పంచమషడ్జములు ప్రవేశపెట్టి అది
 త్రిశ్రుత్యధికమగుటవలన మరల దానివలెనే అపకృష్టముకాగా పంచమ మధ్యమ
 షడ్జములని అస్యాం మధ్యమగాంధారనిషాదా ప్రవిశంతి చతుశ్రుత్యధికత్వాత్ =
 ఇందు మధ్యమ గాంధారనిషాదములు, చతుశ్రుత్యధికతవలన ప్రవేశించు
 చున్నవి ఏవం అనేన దర్శనేన ద్వావింశతి శ్రుతయో భవంతి = ఇట్లు
 ఈవిధముగా చూపుటచే 22 శ్రుతులగు చున్నవి ఏవం మధ్యమ- గామే
 ద్రప్తవ్యం = ఇట్లు మధ్యమ గ్రామమందును చూడవలెను

(పట్టిక అపెండిక్స్ ఎ చివరిపేజీలలో చూడుడు)

చలవీణాయా ప్రధమాపకర్షే శ్రుతిలాభోనాస్తి = చలవీణయొక్క
 ప్రధమాపకర్షణమందు శ్రుతిలాభము లేదు, ద్వితీయే చతుశ్రుతిలాభ =
 ద్వితీయాపకర్షణమందు చతుశ్రుతిలాభము, (చతుర్థే ద్వాదశ శ్రుతిలాభ =
 చతుర్థాపకర్షణ మందు ద్వాదశ శ్రుతి లాభము ఏవం ద్వావింశతిభేద భిన్నా
 శ్రుతయ త్రిషుస్థానేషు ప్రత్యేకావాద్వావింశతిప్రకార తయాశ్రుతిలాభ ?) =
 ఇట్లు 22 శ్రుతులు మూడు స్థానములందు ప్రత్యేకముగా గాని 22
 విధములుగాగాని శ్రుతిలాభము? తృతీయే షట్ శ్రుతి లాభ = తృతీయాపకర్షణ
 మందు షట్ శ్రుతిలాభము, చతుర్థే ద్వాదశశ్రుతి లాభ = చతుర్థాపకర్షణము
 నందు ద్వాదశ శ్రుతిలాభము ఏవం ద్వావింశతి భేదభిన్నా, శ్రుతయ దర్శితా =
 ఇట్లు ద్వావింశతి శ్రుతి భేదములు చూపబడినవి, ఇదానీం షట్ షష్టి భేదభిన్నా
 శ్రుతయ కధ్యంతే = 66 భేదములైన శ్రుతులు చెప్పబడుచున్నవి

మందమధ్యమతారేషు ఉర కంఠశిరస్సు త్రిషు స్థానేషు ప్రత్యేకం
 ద్వావింశతి ప్రకారతయా భిద్యమానేషు శ్రుతయో హి షట్ షష్టిభేదభిన్నా భవంతి
 ఇతి కేచిత్ మన్యంతే = మంద్ర మధ్యమ తార స్వరములందు, ఉర కంఠ
 శిరస్సుల మూడు స్థానములందు ప్రత్యేకముగా ఇరువదిరెండువిధములుగా

చేదింపబడినవై శ్రుతులు 66 భేదములగుచున్నవని కొందరనుచున్నారు అధునా శ్రుతీనాం ఆనంత్యం దర్శయామ = ఇప్పుడు శ్రుతుల ఆనంతత్వమును చూపుచున్నాము

ఆనంత్యం తు శ్రుతీనాం తు దర్శయంతి విపశ్చిత ।

యథాధ్వని విశేషాణాం ఆనంత్యం గగనోదరే ॥ 29

ఉచ్చండ పవనోద్వేగ జలరాశిసముదృవా ।

(కీ) యంత ప్రతిపద్యంతే న తరంగ పరంపరా ॥ 30

ఇతి శ్రుతీనాం ఆనంత్యం దర్శితమ్ ॥

ప్రతిపదార్థము గగనోదరే ధ్వనివిశేషాణాం ఆనంత్యం యథా = ఆకాశోదర మందు అనంతమైన ధ్వని విశేషములవలె, శ్రుతీనాం ఆనంత్యం = అనంత శ్రుతులను, విపశ్చిత. దర్శయంతి = పండితులు చూపుచున్నారు, ఉచ్చండ పవనోద్వేగ జలరాశిసముదృవా = భయంకరమైన వాయువు యొక్క ఉద్వేగము వలన జలరాశి (సముద్రము)నుండి పుట్టిన, తరంగపరంపరా = అలల (వరుసలు) సముదాయములు, కీయంత న ప్రతిపద్యంతే = ఎన్నికుదురుటలేదు । (అట్లే శ్రుతుల ఆనంత్యమును అనిభావము), ఇతి శ్రుతీనాం ఆనంత్యం దర్శితం = అని శ్రుతుల అనంతత్వము చూపబడినది, ఇదానీం శ్రుతీనాం తాదాత్మ్యాది వికల్ప కథ్యతే = ఇప్పుడు శ్రుతుల యొక్క తాదాత్మ్యాది వికల్పము చెప్పబడుచున్నది

తాత్పర్యము ఆకాశోదరమందు అనంతమైన ధ్వనివిశేషములవె అనంత శ్రుతులను పండితులు చూపుచున్నారు భయంకరమైన వాయువుయొక్క ఉద్వేగము వలన జలరాశి (సముద్రము)నుండి పుట్టిన అలల (వరుసలు) సముదాయములు ఎన్నికుదురుటలేదు । (అట్లే శ్రుతుల ఆనంత్యము అనిభావము) అని శ్రుతుల అనంతత్వము చూపబడినది ఇప్పుడు శ్రుతుల యొక్క తాదాత్మ్యాది వికల్పము చెప్పబడుచున్నది

తాదాత్మ్యం చ నివర్తత్వం కార్యత్వం ఎరిణామితా ।

అభివ్యంజకతా చాపి శ్రుతీనాం పరికథ్యతే ॥

ప్రతిపదార్థము తాదాత్మ్యము, వివర్తత్వము, కార్యత్వము పరిణామత్వము అభివ్యంజకత్వమును, శ్రుతీనాం = శ్రుతులకు, పరికధ్యతే = చెప్పబడుచున్నది, ఇదాసీం ఏతదేవ వివర్ణోతి = ఇప్పుడు దీనినే వివరించుచున్నాడు

తాత్పర్యము తాదాత్మ్యము, వివర్తత్వము, కార్యత్వము, పరిణామత్వము, అభివ్యంజకత్వమును శ్రుతులకు చెప్పబడుచున్నది ఇప్పుడు దీనినే వివరించుచున్నాడు

విశేష స్పర్శ శూన్యత్వాచ్చవణేంద్రియ గ్రాహ్యతా ।

స్వరశ్రుతోస్తు తాదాత్మ్యం జాతివ్యక్త్యేరివానయో ॥ 32

ప్రతిపదార్థము విశేషస్పర్శశూన్యత్వాత్ = విశేషమైన స్పర్శరాహిత్యమువలన, శ్రవణేంద్రియగ్రాహ్యతా = శ్రవణేంద్రియగ్రహణత్వముండును, జాతివ్యక్త్యే = జాతివ్యక్తులకువలె స్వరశ్రుతో = స్వరశ్రుతులను అనయో = ఈరెండింటికి తాదాత్మ్యం = తాదాత్మ్యము

తాత్పర్యము విశేషమైన స్పర్శరాహిత్యము వలన శ్రవణేంద్రియ గ్రహణత్వముండును స్వరశ్రుతులకు జాతివ్యక్తులకు ఈరెండింటికి తాదాత్మ్యము

నరాణాం చ ముఖం యద్వత్ దర్పణే తు వివర్తితమ్ ।

ప్రతిభాతి స్వరస్తద్వత్ శ్రుతిస్సేవ వివర్తిత ॥ 33

ప్రతిపదార్థము దర్పణే = అద్దమందు, నరాణాం ముఖం = మనుష్యుల ముఖము, వివర్తితం యద్వత్ = వివర్తితమైన విధముగా, స్వర = స్వరము శ్రుతిమే ఏవ = శ్రుతులయందే వివర్తిత ప్రతిభాతి = వివర్తితమై భాసించుచున్నది

తాత్పర్యము అద్దమందు మనుష్యులముఖము వివర్తితమైన విధముగా స్వరము శ్రుతులయందే వివర్తితమై భాసించుచున్నది

శ్రుతీనాం శ్రుతికార్యత్వమతి కేచిద్వదంతి హి ।

మృత్పిండ దండ కార్యత్వం ఘటస్యేహ యథా భవేత్ ॥ 34

ప్రతిపదార్థము ఇహ = ఇక్కడ ఘటస్య = ఘటమునకు మృత్పిండదండ కార్యత్వం యథాభవేత్ తథా = మట్టిముద్ద మరియు దండముచే ఎట్లు ఉత్పత్తి

కల్గునో అవిధముగా, శ్రుతీనాం శ్రుతికార్యత్వం = శ్రుతులకు శ్రుతికార్యత్వము, కేచిత్ వదంతి = కొందరు చెప్పుచున్నారు

తాత్పర్యము ఘటమునకు మట్టిముద్ద మరియు దండముచే ఎట్లు ఉత్పత్తి కల్గునో అవిధముగా శ్రుతులకు శ్రుతికార్యత్వము కొందరు చెప్పుచున్నారు

శ్రుతయ స్వరరూపేణ పరీణమతి నసంశయః ।

పరిణమేత (?) యథాక్షీరం దధిరూపేణ సర్వథా ॥ 35

ప్రతిపదార్థము సర్వథా = అన్నివిధముల క్షీరం = పాలు యథా = ఏవిధముగా దధిరూపేణ పరిణమేత = పెరుగురూపముగా మారునో, తథా = అట్లే, శ్రుతయ = శ్రుతులు స్వరరూపేణ = స్వరరూపముగా, పరీణమతి = మారుచున్నవి, న సంశయః = నిస్సందేహము

తాత్పర్యము అన్నివిధముల పాలు ఏవిధముగా పెరుగురూపముగా మారునో అట్లే శ్రుతులు స్వరరూపముగా మారుచున్నవి నిస్సందేహము

షడ్జాయ స్వరా సప్త వ్యజ్యంతే శ్రుతిభి సదా ।

అంధకార స్థితా యద్వత్ ప్రదీపేన ఘటాయ ॥ 36

ప్రతిపదార్థము అంధకార స్థితా ఘటాయ. ప్రదీపేన యద్వత్ = చీకటిలో నున్న ఘటాయల దీపముచేతను వలె, షడ్జాయ సప్తస్వరా = షడ్జాది సప్తస్వరములు, సదా = ఎల్లప్పుడు, శ్రుతిభి వ్యజ్యంతే = శ్రుతులచేత వ్యక్తమగుచున్నవి

తాత్పర్యము చీకటిలో నున్న ఘటాయలు దీపముచేతను వలె షడ్జాది సప్తస్వరములు ఎల్లప్పుడు శ్రుతులచేత వ్యక్తమగుచున్నవి

ఇతి తావన్మయాప్రోక్షం శ్రుతీనాం చవికల్పనమ్ ।

ఇదానీం సంప్రవక్ష్యామి వికల్పస్య చ దూషణమ్ ॥ 37

ప్రతిపదార్థము ఇతి = ఈవిధముగా, శ్రుతీనాం వికల్పనం = శ్రుతులవికల్పనము, మయాప్రోక్షం = నాచే చెప్పబడినది, ఇదానీం = ఇప్పుడు, వికల్పస్య దూషణం ప్రవక్ష్యామి = వికల్పదూషణమును చెప్పుదును

తాత్పర్యము ఈవిధముగా శ్రుతుల వికల్పనము నాచే చెప్పబడినది ఇప్పుడు వికల్పదూషణమును చెప్పుదును

భేద స్వరలక్షణానాం (?) సామాన్యేనాన్యవస్తువత్ సిద్ధః ।

తద్ధివిశేషై శూన్యం భవతి సభ పుష్పసంకాశమ్ ॥ 38

నానాబుద్ధి ప్రసాద్యత్వాత్ స్వరశ్రుత్యోస్తు భిన్నతా ।

ఆశ్రయశ్రయి భేదాచ్చ తాదాత్మ్యం నైవ సిద్ధ్యతి ॥ 39

యదభాణి వివర్తత్యం శ్రుతీనాం తదసంగతమ్ ।

వివర్తత్యే స్వరాణాం హి భ్రాంతిజ్ఞానం ప్రసజ్యతే ॥ 40

కార్యకారణభావస్తు స్వర శ్రుత్యోర్నంభవేత్ ।

శ్రుతీనామిహ సద్భావే ప్రమాణం నైవ విద్యతే ॥ 41

ప్రతిపదార్థము స్వరలక్షణానాం భేద = స్వరలక్షణముల భేదము, సామాన్యేన అన్యవస్తువత్ సిద్ధః = సామాన్యముగా వేరువస్తువువలె సిద్ధము తత్ = అది సభ పుష్ప సంకాశం = ఆకాశ పుష్ప తుల్యముగా, విశేషై శూన్యం భవతి = విశేషముల చే శూన్యమగును నానాబుద్ధి ప్రసాద్యత్వాత్ = అనేక బుద్ధిప్రసాద్యతవలన స్వరశ్రుత్యో భిన్నతా = స్వర శ్రుతులకు భేదము వలన కూడ, తాదాత్మ్యం నైవసిద్ధ్యతి = తాదాత్మ్యము సిద్ధించదు, శ్రుతీనాం వివర్తత్యం యత్ అభాణి తత్ అసంగతమ్ = శ్రుతుల వివర్తత్యమేది భాసించునో అదియును అసంగతమగును, స్వరాణాం వివర్తత్యే = స్వర వివర్తనమందు, భ్రాంతి జ్ఞానం ప్రసజ్యతే = భ్రాంతి జ్ఞానము సంభవించును, స్వర శ్రుత్యో కార్యకారణ భావ న సంభవేత్ = స్వర శ్రుతులకు కార్యకారణ భావము సంభవించదు, ఇహ = ఇక్కడ, శ్రుతీనాం సద్భావే = శ్రుతుల సద్భావమందు, ప్రమాణం = ప్రమాణము నైవ విద్యతే = ఉండనే ఉండదు

తాత్పర్యము స్వరలక్షణముల భేదము సామాన్యముగా వేరువస్తువువలె సిద్ధము అది ఆకాశపుష్పతుల్యముగా విశేషములచే శూన్యమగును అనేక బుద్ధిప్రసాద్యత వలన స్వర శ్రుతులకు భిన్నత్వము ఆశ్రయశ్రయి భేదము వలనకూడ తాదాత్మ్యము సిద్ధించదు శ్రుతుల వివర్తత్యమేది భాసించునో అదియును

అసంగతమగును స్వర వివర్తనమందు భ్రాంతిజ్ఞానము సంభవించును
స్వరశ్రుతులకు కార్యకారణభావము సంభవించదు ఇక్కడ శ్రుతుల
సద్భావమందు ప్రమాణము ఉండనేఉండదు

అర్థాపత్తా యదివా వ్యాప్తి గ్రహణపూర్వకప్రమాణబలాత్ । (?)

సిద్ధస్వర జనకానాం గగన గుణానాం స్వరోభేద సత్యమ్ ॥ 42

కార్యకారణ భేదోస్తి యద్యపిస్ఫుటమేవహి ।

తథాపి కారణత్వం చ శ్రుతీనాం నైవ సంభవేత్ ॥ 43

కార్యేషు విద్యమానేషు తు మృత్పిండో నోపలభ్యతే ।

పరిణామోభివ్యక్తస్తు న్యాయ్య పక్ష సతాం మత ॥ 44

ఇతి తావన్మయాప్రోక్షం తాదాత్మ్యాది వికల్పనమ్ ॥ 45

ప్రతిపదార్థము అర్థాపత్తా = అర్థాపత్తిచేతను, యదివా = లేక, వ్యాప్తి గ్రహణ
పూర్వక ప్రమాణ బలాత్ = వ్యాప్తి గ్రహణ ప్రమాణ బలము వలన, సిద్ధస్వర
జనకానాం = సిద్ధ స్వర జనకములైన, గగన గుణానాం = గగనగుణములకు
స్వర భేద = స్వరము భేదము, సత్యం = యధార్థము, యద్యపికారకారణ
భేద అస్తి = వాస్తవమున కార్యకారణ భేదముకలదు, తత్ = అది స్ఫుటమేన =
స్పష్టమైనదియే, తథాపి = అయినప్పటికి, కారణత్వం = కారణత్వము,
శ్రుతీనాం = శ్రుతులకు నైవ సంభవేత్ = కుదరదు ఘటాదా భిద్యమానే =
ఘటాదులు బ్రద్దలుకాగా, మృత్పిండ నోపలభ్యతే = మృత్పిండము
లభ్యముకాదు (అట్లే) పరిణామ అభివ్యక్త = పరిణామము వ్యక్తమగును
న్యాయ్య పక్ష = న్యాయముతో కూడినపక్షము, సతాంమత = సజ్జనుల
మతము, ఇతి = ఈవిధముగా, తాదాత్మ్యాదివికల్పనం తావత్ = తాదాత్మ్యాది
వికల్పనము, మయా ప్రోక్షం = నాచేత చెప్పబడినది

ననుశ్రుతీనాం ద్వావింశతి ప్రకారతా యత్ తదప్యసంగతం = శ్రుతుల
22 విధములను నదేదికలదో అదికూడ అసంగతమైనదియే శ్రుతీనాం
శ్రుత్యవయవానాం చానులంభాత్ తదుక్తం = శ్రుతులయొక్క
శ్రుత్యవయవములయొక్క ఉపలంభమువలన, అది చెప్పబడినది

తాత్పర్యము అర్థాపత్తిచేతను లేక వ్యాప్తి గ్రహణ ప్రమాణ బలము వలన సిద్ధస్వర జనకములైన గగనగుణములకు స్వరము భేదము యదార్థము ఏకార్యకారణ భేదముకలదో అది స్పష్టమైనదియే అయినప్పటికి కారణత్వము శ్రుతులకు కుదరదు ఘటాదులు బ్రద్ధలు కాగా మృత్పిండములభ్యముకాదు (అట్లే) పరిణామము వ్యక్తమగును న్యాయపక్షము సజ్జనుల మతము ఈవిధముగా తాదాత్మ్యాది వికల్పనము నాచేత చెప్పబడినది శ్రుతుల 22 విధములను నదేదికలదో అదికూడ అసంగతమైనదియే శ్రుతులయొక్క, శ్రుత్యవయవములయొక్క ఉపలంభమువలన అది చెప్పబడినది

కథం ప్రతీతిశ్చ భవేదముష్యా నాదౌ నభోద్యాకులితశ్రుతిత్వాత్ ।

భవేదలక్ష్మ్యావయవా శ్రుతిస్తు+ + +నైవా వయవీ ప్రతీతా (?) ॥ 46

ప్రతిపదార్థము అదౌ = మొదట నభోద్యాకులిత శ్రుతిత్వాత్ = ఆకాశకులిత మైన శ్రుతిత్వమువలన, అముష్యా = దీనియొక్క, ప్రతీతి కథం భవేత్ = ఎట్లు ప్రతీతియగును? , అలక్ష్మ్యావయవాశ్రుతి, భవేత్ = శ్రుతి గుర్తింపబడని అవయవములుకలది (కూడ) యగును, నైవా అవయవీ ప్రతీతా = అవయవిగా ప్రసిద్ధముగాదు (కనబడదు)

తాత్పర్యము మొదట ఆకాశకులితమైన శ్రుతిత్వమువలన వీటినిగూర్చి ఎట్లు ప్రతీతియగును? శ్రుతిగుర్తింపబడని అవయవములు కలది (కూడ) యగును అవయవిగా ప్రసిద్ధముగాదు (కనబడదు)

తాసాం భవతీతా స్య కియతోమాత్రకా ప్రతి ।

యది ద్వావింశతిస్తాసాం వ్యాపార క క్రమోత్క్రమాత్ ॥ 47

ప్రతిపదార్థము తాసాం = వాటికి మాత్రకా ప్రతి = మాత్రకములగూర్చి, కియత్య = ఎన్ని (ఎంత), భవతీతా స్య = అసాధారణ ములైనవగును, యది ద్వావింశతి = 22అయినచో క్రమోత్క్రమాత్ = క్రమ ఉత్క్రమము వలన, క వ్యాపార = ఏదికార్యము

తాత్పర్యము వాటికి మాత్రకములగూర్చి ఎన్ని (ఎంత) అసాధారణములైన వగును 22అయినచో క్రమ ఉత్క్రమమువలన ఏదికార్యము

శ్రుతీనాం యద్యనంత్యంచ ప నివార్యం ప్రసజ్యతే ।

ఏకత్వం వా భవేత్తస్యాం మాత్రకాణామ సంశయమ్ ॥ 48

ప్రతిపదార్థము శ్రుతీనాం = శ్రుతులకు, యదిఅనంత్యం = అనంతత్వమైన యెడల నివార్యం నప్రసజయతే = హద్దు పనికిరాదు, (నివారణ) తస్యాం = దానియందు మాత్రకాణాం = మాత్రకములు, ఏకత్వం వా = ఏకత్వముగాని, భవేత్ = అగును, అసంశయం = నిస్సందేహముగా

తాత్పర్యము శ్రుతులకు అనంతత్వమైన యెడల హద్దుపనికిరాదు (నివారణ) దానియందు మాత్రకములు ఏకత్వముగాని అగును నిస్సందేహముగా

మాత్రకాఏవ నో సంతి కథం తాసాం వికల్పనమ్ ।

సతి ధర్మిణి ధర్మాణాం సత్తే త్యాహుర్మనీషిణా ॥ 49

ప్రతిపదార్థము మాత్రకా ఏవ న సంతి = మాత్రకములేనిచో, తాసాం = వాటికి, వికల్పనం కథం = వికల్పనమెట్లగును?, ధర్మిణి సతి = ధర్మియుండగా, ధర్మాణాం సత్తా ఇతి అహు = ధర్మములుండుట యగునని పెద్దలు చెప్పుదురు
తాత్పర్యము మాత్రకములేలేనిచో వాటికి వికల్పనమెట్లగును? ధర్మియుండగా ధర్మములుండుట యగునని పెద్దలు చెప్పుదురు

+ + + ++ధర్మాణ సంతోప్యాహుర్మనీషిణా ।

సత్వాసత్వే సదా గుణదోషాణాం గుణౌ తుయదా ॥ 50

విన్వైవ కారణం తాస్తా స్వరాణాం కారణం యది ।

భవేయు శ్రుతయస్తాపామాది ర్దేశ్యేత కారణమ్ ॥ 51

కించ ప్రమాణగమ్యత్వే సమేఽపి యది మాత్రకా ।

నిహ్నోతవ్యాతదా రక్షా శ్రుతీనా మపిదుర్లభా ॥ 52

ప్రతిపదార్థము + + + ++ధర్మాణ = ధర్మములు, సంతోపి = ఉన్నప్పటికి, మనీషిణా అహు = పండితులు చెప్పుచున్నారు, సదా = గుణదోషాణాం సత్వాసత్వే = గుణదోషముల సత్వాసత్వమందు, గుణౌ = గుణమందు, యదా = ఎప్పుడు, విన్వైవకారణం = కారణములేకనే, స్వరాణాంకారణం యది=

స్వరముల కారణమున్నయెడల, తాస్తా శ్రుతయ భవేయ = ఆయాశ్రుతులగును తాసాం = వాటికి, ఆది కారణం న ఇవ్యతే = ఆదికారణమనమ్మలము, కించ= మరియు, ప్రమాణగమ్యత్యే = ప్రమాణముచే గమ్యమానము కాగా, మాత్రకా యది సమేపి = మాత్రకలు అన్ని, నిహ్నోతవ్యా = కప్పిపుచ్చదగినవి, తదా = అప్పుడు ప్రతీనాం అపిరక్షాదుర్లభా = శ్రుతులకు కూడ రక్షదుర్లభము అత్ర ఉద్యతే = ఇచ్చట (-ఈవిషయమై) చెప్పబడుచున్నది తాత్పర్యము ధర్మములు ఉన్నప్పటిక పండితులుచెప్పుచున్నారు గుణదోషముల న త్యానత్వమందు గుణమందు ఎప్పుడు కారణములేకనే స్వరముల కారణమున్నయెడల ఆయాశ్రుతులగును వాటికి ఆదికారణము సమ్మతము మరియు ప్రమానము గమ్యమానముకాగా అన్ని మాత్రకలు కప్పిపుచ్చదగినవి అప్పుడు శ్రుతులకు కూడ రక్షదుర్లభము ఇచ్చట (-ఈవిషయమై) చెప్పబడుచున్నది

అర్థాపత్తానుమానేన ప్రత్యక్ష జ్ఞానతోపివా ।

గృహ్యంతే శ్రుతయస్తావత్ స్వరాభివ్యక్తి హేతవ ॥ 53

ప్రతిపదార్థము అర్థాపత్తా = అర్థాపత్తిచేతను, అనుమానేన = అనుమానము చేతను, ప్రత్యక్షజ్ఞానత = ప్రత్యక్షముగాగాని (ఈమూడు ప్రమాణములచేతను) స్వరాభివ్యక్తి హేతవ శ్రుతయ గృహ్యంతే = స్వరమును వ్యక్తీకరించుటకు (స్పష్టముచేయుటకు) కారణములైన శ్రుతులు (గ్రహింపబడుచున్నవి

ఏతదెవ స్పష్టీకరణార్థ ప్రస్తారేణ దర్శయామి = దీనినే (ఇదియే) స్పష్టీకరించుటకు ప్రస్తారముచేత చూపుచున్నాను తత్రకేచిత్ దండప్రస్తారేణ దర్శయంతి = ద్వావింశతయ (?) శ్రుతయో రేఖాణాం ఇతి = అందుకొందరు దండ ప్రస్తారముచే రేఖలద్వారా 22శ్రుతులను చూపుచున్నారు, అన్యేతు వీణా ప్రస్తార్యం ఆహు = మరికొందరు వీణాప్రస్తార్యమును చెప్పుచున్నారు వయం పున, మండల ప్రస్తారం బ్రూమ = మేము మాత్రము (మతంగముని) మండల ప్రస్తారమును చెప్పుచున్నాము, తథాహి = అదియుక్తమేగదా !, (ఉపపాదనా ప్రకారమేమనగా) తిర్యగూర్జ్వలం పంచషడ్జైఖా ఇత్యేకాదశ = అడ్డుగను నిలువుగను 5 6 గీతలు గీయుటచే 11 అగును, ఉభయో ద్వావింశతి = రెండింటి

యందు 22 అగును ఏవం గ్రామద్వయే-పుష్పయోగిన్య శ్రుతయ ఇతి దర్శితా = ఇట్లు రెండుగ్రామములందును శ్రుతులు ఉపయోగ పడునని చూపబడినవి తద్యధా = అదివిట్లనగా

తాత్పర్యము అర్థాపత్తిచేతను అనుమానము చేతను ప్రత్యక్షముగాగాని (ఈమూడు ప్రమాణములచేతను) స్వరమును వ్యక్తీకరించుటకు (స్పష్టముచేయుటకు) కారణములైన శ్రుతులు గ్రహింపబడుచున్నవి దీనినే (ఇదియే) స్పష్టీకరించుటకు ప్రస్తారముచేత చూపుచున్నాము అందుకొందరు దండ ప్రస్తారముచే రేఖలద్వారా 22శ్రుతులను చూపుచున్నారు మేము మాత్రము (మతంగముని) మండల ప్రస్తారమును చెప్పుచున్నాము అదియుక్తమేగదా! (ఉపపాదనాప్రకారమేమనగా) అడ్డుగను నిలువుగను 5,6 గీతలు గీయుటచే 11 అగును ఇట్లు రెండు గ్రామములందును శ్రుతులు ఉపయోగపడునని చూపబడినవి అదివిట్లనగా -

త్రిశ్రుతిరితి క్రమ్యాదౌ దేయ షడ్జశ్రుతు శ్రుతి ।
తదూర్ధ్వం ద్వేశ్రుతీ త్యక్త్యా తృతీయ ఋషభో మత ॥ 54

తతశ్చైకాంశ్రుతిం త్యక్త్యా గాంధారో ద్విశ్రుతి స్పృత ।
తదను త్రిశ్రుతీస్త్యక్త్యా కర్తవ్యో నుధ్యను స్వర ॥ 55

తదూర్ధ్వం పంచమ కార్య పరిత్యజ్య శ్రుతిత్రయమ్ ।
శ్రుతిద్వయం పరిత్యజ్య కర్తవ్యో ఛైవతస్తత ॥ 56

ఏకాం శ్రుతిం పరిత్యజ్య నిషాదస్తదనంతరమ్ ।
షడ్జగ్రామసముద్భూత ఉక్తోశౌ శ్రుతిమండల ॥ 57

ప్రతిపదార్థము క్రమ్యాదౌ శ్రుతి ఇతి = క్రమ్యాదియందు త్రిశ్రుతియని షడ్జంచతు శ్రుతి = షడ్జము చతు శ్రుతికరము, తదూర్ధ్వం = దానిపైని, ద్వేశ్రుతీత్యక్త్యా = రెండు శ్రుతులువిడిచి, తృతీయ ఋషభ మత = తృతీయ (ము) రిషభము సమ్మతము, తత = తరువాత, ఏకాంశ్రుతి త్యక్త్యా = ఒక శ్రుతిని విడిచి = గాంధార ద్విశ్రుతి స్పృత = గాంధారముద్విశ్రుతికము చెప్పుబడినది, తదను = తరువాత, త్రిశ్రుతీ త్యక్త్యా = మూడు శ్రుతులను

విడిచి, మధ్యమస్వర కర్తవ్య = మధ్యమ స్వరముచేయదగినది, తదూర్థం = దానిపైని, శ్రుతిత్రయం పరిత్యజ్య = మూడు శ్రుతులను విడిచి, పంచమ కార్య = పంచమముచేయదగినది శ్రుతిద్వయం పరిత్యజ్య = రెండు శ్రుతులు విడిచి, తత = తరువాత, ధైవత కర్తవ్య = ధైవతము చేయదగినది, తదంతరం ఏకశ్రుతిం పరిత్యజ్య = తరువాత ఒక శ్రుతిని విడిచి, నిషాద. కార్య = నిషాదము చేయవలెను షడ్జగ్రామముద్యుత = షడ్జగ్రామజనితమైన, శ్రుతిమండలం అసౌ ఉక్త = ఈశ్రుతిమండలము చెప్పబడినది

తాత్పర్యము క్రమ్యాదియందు త్రిశ్రుతియని షడ్జము చతు శ్రుతికరము దానిపైని రెండు శ్రుతులు విడిచి తృతీయ (ము) రిషభముసమ్మతము తరువాత ఒక శ్రుతిని విడిచి గాంధారము ద్విశ్రుతికముచెప్పబడినది తరువాత మూడు శ్రుతులను విడిచి మధ్యమస్వరము చేయదగినది దానిపైని మూడు శ్రుతులను విడిచి పంచమముచేయదగినది రెండు శ్రుతులు విడిచి తరువాత ధైవతము చేయదగినది తరువాత ఒక శ్రుతిని విడిచి నిషాదముచేయవలెను షడ్జగ్రామజనితమైన ఈశ్రుతిమండలము చెప్పబడినది

తద్యథా షడ్జగ్రామే శ్రుతిమండలమ్ -

(పట్టిక అపెండిక్స్ బి చివరిపేజీలలో చూడుడు)

షడ్జగ్రామమందలి శ్రుతిమండలమేవిధమనగా -

ఇదానీం సంప్రవక్ష్యామి మధ్యమ శ్రుతిమండలమ్ ।

జ్ఞేయస్త్రీసోహ్యతి క్రమ్యమధ్యమో యం చతు శ్రుతి ॥

శ్రుతిద్వయమతిక్రమ్య తృతీయ పంచమో భవేత్ ।

తతస్త్రిసో హ్యతి క్రమ్య చతుర్థోధైవతో భవేత్ ॥

జ్ఞేయస్త్రీకామతి క్రమ్య నిషాదస్తు ద్వితీయక ।

శ్రుతిత్రయమతిక్రమ్య తత షడ్జశ్చతుర్థక ॥

ఋషభస్తు ద్వయం త్యక్తా తృతీయ పరతో భవేత్ ।

శ్రుతిమేకామతిక్రమ్య గాంధార స్వాద్వితీయక ॥

ప్రతిపదార్థము ఇదానీం = ఇప్పుడు మధ్యమ శ్రుతిమండలం సంప్రవక్ష్యామి =

మధ్యమ శ్రుతిమండలమును చెప్పుచున్నాను, తిస్ర అతిక్రమ్య = మూడు శ్రుతులను దాటి, అయం మధ్యమ చతు శ్రుతి జ్ఞేయ = ఈమధ్యమము చతుశ్రుతికము తెలియదగినది, శ్రుతిద్వయం అతి క్రమ్య = రెండు శ్రుతులను దాటి, తృతీయ పంచమ భవేత్ = మూడవది (త్రిశ్రుతికము) పంచమమగును తత తిస్ర అతిక్రమ్య = తరువాత మూడు శ్రుతులను దాటి చతుర్థ ధైవత భవేత్ = నాల్గవది ధైవతమగును, ఏకాం అతిక్రమ్య = ఒక శ్రుతిని దాటి ద్వితీయక నిషాద జ్ఞేయ = రెండవది నిషాదమగును, శ్రుతిత్రయం అతిక్రమ్య = మూడు శ్రుతులను దాటి, తత చతుర్థక షడ్జ = తరువాత షడ్జము నాల్గవది యగును, ద్వయం త్యక్త్యా = రెండు శ్రుతులను విడిచి, పరత = తరువాత తృతీయ ఋషభ భవేత్ = మూడవది రిషభమగును ఏకాంశ్రుతిం అతిక్రమ్య = ఒకశ్రుతిని దాటి, ద్వితీయక గాంధార స్వాత్ = రెండవది గాంధారమగును

(పట్టిక అపెండిక్స్ సి చివరి పేజీలలో చూడుడు)

భరతస్తుపునబ్రుమబాదిశ్రుతిమండలం దర్శయతి = భరతుడును రిషబాదిశ్రుతిమండలమును చూపుచున్నాడు, కిమత్ర కారణం = ఇందుకు కారణమేమి?, ఉచ్యతే = చెప్పబడుచున్నది, గ్రామధ్వయేపి అంతర్మూర్చనా ప్రతిపాదనార్థం = గ్రామధ్వయమందును అంతర్మూర్చనను ప్రతిపాదించుట కొఱకు, యద్వా గ్రామధ్వయేపి షడ్జమధ్యపరౌ గ్రామణ్యో భవత = లేక గ్రామధ్వయమందు షడ్జమధ్యపరములైన గ్రామములగుచున్నవి, అన్యస్వరా = మిగిలిన స్వరములు, తదగ్రేసరా ఇతి = వాటికి ముందుండుననుటయే

తాత్పర్యము ఇప్పుడు మధ్యమశ్రుతిమండలమును చెప్పుచున్నాను మూడు శ్రుతులను దాటి ఈమధ్యమము చతుశ్రుతికముగ తెలియదగినది రెండు శ్రుతులను దాటి మూడవది (త్రిశ్రుతికము) పంచమమగును తరువాత మూడు శ్రుతులను దాటి, నాల్గవది ధైవతమగును ఒక శ్రుతిని దాటి రెండవది నిషాదమగును మూడు శ్రుతులను దాటి తరువాత షడ్జమునాల్గవది యగును రెండు శ్రుతులను విడిచి తరువాత మూడవది రిషభమగును ఒక శ్రుతిని దాటి రెండవది గాంధారమగును భరతుడును రిషబాదిశ్రుతిమండలమును చూపుచున్నాడు ఇందుకుకారణమేమి? చెప్పబడుచున్నది గ్రామధ్వయమందును అంతర్మూర్చనను ప్రతిపాదించుట కొఱకు లేక గ్రామధ్వయమందు

షడ్వమధ్యపరములైన గ్రామములగుచున్నవి మిగిలిన స్వరములు వాటికి ముందుండుననుటయే

ఇతి తావన్మయాప్రోక్తా శ్రుతయో గ్రామసంశ్రితా ॥

ప్రతిపదార్థము ఈవిధముగా, గ్రామసంశ్రితా శ్రుతయ = గ్రామాశ్రితములైన శ్రుతులు, మయా ప్రోక్తా = నాచేత చెప్పబడినవి

తాత్పర్యము ఈవిధముగా గ్రామాశ్రితములైన శ్రుతులు నాచేత చెప్పబడినవి

ఇతి శ్రుతిప్రకరణమ్

-:- -:- -:-

ఇదానీం సంప్రవక్ష్యామి స్వరాణాం చ వినిశ్చయమ్ ॥

ప్రతిపదార్థము ఇదానీం = ఇప్పుడు స్వరాణాం వినిశ్చయం సంప్రవక్ష్యామి = స్వరనిర్ణయము చెప్పుదును

తాత్పర్యము ఇప్పుడు స్వరనిర్ణయము చెప్పుదును

తత్రాదౌ స్వర శబ్దస్య వ్యుత్పత్తిరిహ కథ్యతే ।

రాజ్యదీప్తావితిధాతో. స్వశబ్దపూర్వకస్యచ ॥

63

స్వయం యో రాజతే యస్మాత్ తస్మాదేష స్వర స్మృత ॥

ప్రతిపదార్థము తత్ర = అందు, ఆదౌ = మొదట, స్వరశబ్దవ్యుత్పత్తి = స్వరశబ్దమునకు వ్యుత్పత్తి ఇహ = ఇక్కడ, కథ్యతే = చెప్పబడుచున్నది స్వశబ్దపూర్వకస్య = స్వశబ్దపూర్వకమైన రాజ్యదీప్తా ఇతి ధాతో = రాజ్యదీప్తా అనుధాతుము (యొక్క)నుండి, స్వయం = స్వయముగా, యస్మాత్ = దేనివలన, య, = ఏది, రాజతే = ప్రకాశించునో తస్మాత్ = అందువలన, ఏష = ఇది, స్వర స్మృత = స్వరముగా చెప్పబడినది

ననుస్వర. ఇతికిం ? = స్వరమనగానేమి ?, ఉచ్యతే = చెప్పబడు చున్నది, రాగజనకోద్భవి స్వర ఇతి = రాగజనకమైనట్లని స్వరమని తథాచాహ కోహల = అట్లే కోహలుడనుచున్నాడు

తాత్పర్యము అందు మొదట స్వరశబ్దమునకు వ్యుత్పత్తి ఇక్కడ చెప్పబడు

చున్నది స్వశబ్దపూర్వకమైన రాజ్యదీప్తి అనుధాతుము (యొక్క) నుండి స్వయముగా దేనివలన ఏది ప్రకాశించునో అందువలన ఇది స్వరముగా చెప్పబడుచున్నది రాగజనకమైనద్యని స్వరమని అట్లే కోహలుడనుచున్నాడు

అత్యేచ్ఛయా మహితలాత్ వాయురుద్యన్ని ధార్యతే ।

నాడీభిత్తా తథాకాశే ధ్వనిరక్త స్వర స్పృత ॥

ప్రతిపదార్థము అత్యేచ్ఛయా = స్వేచ్ఛగా, మహితలాత్ = భూభాగము నుండి, వాయు = వాయువు ఉద్యన్ = పైకిలేచి, నిధార్యతే = భరింపబడునో, నాడీభిత్తా = నాడీభిత్తియందు, తథా = అట్లే, ఆకాశే = ఆకాశమందు ధ్వనిరక్త = ధ్వనిరంజకమై, స్వర స్పృత = స్వరముగా చెప్పబడినది

ననుస్వర ఏవ స్యాదేకోఽనేకోవా వ్యాపకోఽవ్యాపకోవా నిత్యో నిత్యోవా స్యాత్ = స్వరము ఏకమా అనేకమా? వ్యాపకమా? అవ్యాపకమా? నిత్యమా? అనిత్యమా? అత్యేచ్ఛతే = ఇక్కడ చెప్పబడుచున్నది, ఏకో, నేకో వ్యాపకో నిత్యశ్చేతి = ఏకము, అనేకము, నిత్యము, అనిత్యము అని, నిత్య నిష్కలరూపేణైక స్వర = అందు నిష్కలరూపముగా ఏకస్వరము, షడ్జాదిరూపేణానేకస్వర = షడ్జము మొదలుగ అనేక స్వరము, ఆధోదానా కోహల = కోహలుడట్లే చెప్పెను

తాత్పర్యము స్వేచ్ఛగా భూభాగమునుండి వాయువు పైకిలేచి భరింపబడునో నాడీభిత్తియందు అట్లే ఆకాశమందు ధ్వని రంజకమై స్వయముగా చెప్పబడినది స్వరము ఏకమా? అనేకమా? వ్యాపకమా? అవ్యాపకమా? నిత్యమా? అనిత్యమా? ఇక్కడచెప్పబడుచున్నది, ఏకము, అనేకము, నిత్యము, అనిత్యము అని అందు నిష్కలరూపముగా ఏకస్వరము షడ్జాదిరూపముగ అనేక స్వరము కోహలుడట్లే చెప్పెను

జాతిభాషాది సంయోగాదనంత. కీర్తితః స్వరః ।

నాదైర్ముక్తస్తాలమితి కృతా యోజ్యో రసేష్వపి ॥

ప్రతిపదార్థము జాతిభాషాది సంయోగాత్ = జాతిభాషాదుల సంయోగము వలన, స్వర = స్వరము, అనంత కీర్తిత = అనంతమని చెప్పబడినది, నాదై

యుక్త = నాదములతో కూడినది తాలమితి = తాలమని, కృత = గ్రంథమందును, రసేషు అపి = రసములందును కూడ, యోజ్య = కూర్చదగినది, ఇతి = అని, నిత్య అవినాశీ = నాశములేనిది నిత్యస్వరము వ్యాపక స్వరగత = అంతటనుండునది వ్యాపకస్వరము, తథాచాహకోపాల తాత్పర్యము జాతిభాషాదుల సంబంధమువలన స్వరము అనంతమని చెప్పబడినది నాదములతో కూడినది తాలమని, గ్రంథమందును, రసములందును కూర్చదగినది, నాశములేనిది నిత్యస్వరము అంతటనుండునది వ్యాపకస్వరము

ఊర్ధ్వ నాడీప్రయత్నేన స్వరభిత్తి నిఘట్టనాత్ ।

మూర్ఛితో ధ్వనిరామూర్ఛ స్వరోఽసౌ వ్యాపక పర ॥

ప్రతిపదార్థము ఊర్ధ్వనాడీ ప్రయత్నేన = ఊర్ధ్వ నాడీప్రయత్నముచే, స్వరభిత్తి నిఘట్టనాత్ = సమస్త భిత్తుల (గోడల) ఘట్టనమువలన, ఆమూర్ఛ = శిర పర్యంతము, మూర్ఛిత = మూర్ఛితమైన, అసౌ ధ్వని = ఈధ్వని, పర = ఉత్కృష్టమైన, వ్యాపక స్వర = వ్యాపక స్వరమగుచున్నది

నను షడ్జాదీనాం కథం స్వరత్వం ? వ్యంజనత్వాత్ = ఓయీ షడ్జాదులకు ఎట్లు స్వరత్వము (సిద్ధించినది)? వ్యంజనత్వమువలన, యదివ్యంజనానాం స్వరత్వమభిధీయతే = వ్యంజనములకు స్వరత్వము చెప్పబడిన యెడల, తదానీం = అప్పుడు, కాదీనామేవాస్తు స్వరత్వం = కాదులకు కూడ స్వరత్వము సిద్ధించుగాక !, (ఇదిపూర్వపక్షము) అత్రోచ్చతే = ఇక్కడ చెప్పబడుచున్నది, అసాధారణ త్వాత్ షడ్జాదీనా మేవస్వరత్వం నకాదీనాం ఇతి = అసాధారణత వలన షడ్జాదులకే స్వరత్వము, కమోదలుగు వాటికి స్వరత్వములేదని, నను షడ్జాదీనాం అసాధారణత్వం కథం = షడ్జాదులక సాధారణత్వమెట్లు? ఆప్రోవదేశాత్ షడ్జాదీనాం అసాధారణ త్వం = ఆప్తుల ఉపదేశమువలన షడ్జాదులకు అసాధారణత్వము

తాత్పర్యము ఊర్ధ్వ నాడీప్రయత్నముచే సమస్తభిత్తుల (గోడల) ఘట్టనమువలన మూర్ఛితమైన ఈధ్వని ఉత్కృష్టమైన వ్యాపక స్వరమగుచున్నది ఓయీ షడ్జాదులకు ఎట్లు స్వరత్వము (సిద్ధించినది?) వ్యంజనత్వము వలన

వ్యంజనములకు స్వరత్వము చెప్పబడిన యెడల అప్పుడు కాదులకు కూడ స్వరత్వము సిద్ధించుగాక ! (ఇదిపూర్వపక్షము) ఇక్కడ చెప్పబడుచున్నది అసాధారణత వలన షడ్జదులకే స్వరత్వము కమొదలగు వాటికి స్వరత్వమెట్లు? ఆస్తుల ఉపదేశమువలన షడ్జదులకు అసాధారణత్వము

తథాచాహకోహల - మహేశ్వర -

షడ్జం వదతి మయూర ఋషభం చాతకో వదేత్ ।

అజా వదంతి గాంధారం క్రౌంచో వదతి మధ్యమమ్ ॥

పుష్పసాధారణే కాలే కోకిల పంచమం వదేత్ ।

ప్రావృట్కాలే తు సంప్రాప్తే ధైవతం దర్శురో వదేత్ ॥

స్వరదా చ తథా దేవి ! నిషాదం వదతే గజ ॥

ప్రతిపదార్థము షడ్జం మయూర వదతి = షడ్జస్వరమును మయూరము పలుకును, ఋషభం చాతక వదేత్ = రిషభమును చాతకము పలుకును, గాంధారం అజా వదంతి = గాంధారమును అజములు (మేకలు) పలుకును క్రౌంచ మధ్యమం వదతి = క్రౌంచ వక్షి మధ్యమమును పలుకును పుష్పసాధారణేకాలే = వసంతకాలము నందు కోకిల పంచమం వదేత్ = కోకిల పంచమ స్వరమును పలుకును, ప్రావృట్ కాలే తు సంప్రాప్తే = వర్షాకాలమురాగా, దర్శుర ధైవతం వదేత్ = కప్పు ధైవతస్వరము పలుకును తథా = అట్లే, దేవి ! = ఓ పార్వతీ !, స్వరదా = ఎల్లప్పుడు, గజ నిషాదం వదతే = మదగజము నిషాదస్వరము పలుకును

యద్వా ఊర్ధ్వధ్వని గామిత్యేన షడ్జాదీనా మేవ సాధారణత్వం ఇతి = లేక ఊర్ధ్వధ్వని గమనముచే షడ్జదులకే సాధారణత్వమని, అధవా = లేక, షడ్జాదయ స్వరా న భవంతి = షడ్జదులు స్వరములు కాకపోవును, ఆకారాదయ ఏవ స్వరా = ఆ మొదలగునవియే స్వరములు షడ్జాదయస్తు తేషామకారా దీనాం ఉచ్చారణార్థమితి = షడ్జదులు ఆకారాదుల ఉచ్చారణ కొటకు అని, నను చతుర్థశానాం స్వరాణాం మధ్యే ఆకారాదీనాం కథం గ్రహణత్వం = ఓయీ ! 14 స్వరములలో ఆకారాదులకు ఎట్లుగాగ్రహణము? సత్యముక్తం =

నిజము చెప్పబడినది ఏతేషామసాధారణత్వేన గ్రహణం కృతం = వీటికి
 సాధారణముచేతనే వీటి గ్రహణముచేయబడినది, అసాధారణ త్వంచ
 ఏతేషాం ఊర్ధ్వధ్వని గామిత్యేన = అసాధారణతయు వీటికి ఊర్ధ్వధ్వని
 గమనముచేతనే యద్వా షడ్జాదీనాం వ్యంజనానాం స్వరత్వం ఉక్తం = లేక
 షడ్జాదివ్యంజనములకు స్వరత్వము చెప్పబడినది, న తు సంకేతమాత్రం
 ఏతరుక్తం భవతి = సంకేతమాత్రముగా ఇది చెప్పబడలేదు, ఆచార్యాణాం
 ఎరిభాషేత్సర్థ = ఆచార్యుల (శిష్యుల) భాషణము అని అర్థము

ఇదానీం అవసరప్రాప్తం చాతుర్విధ్యం స్వరాణాం దర్శయామి = ఇప్పుడు
 అవసరముగా ప్రాప్తించిన స్వరముల చాతుర్విధత్వమును చూపుచున్నాను.
 తద్యథా = అదియెట్లునగా, వదనాత్ = ప్రతిపాదకత్వము వలన వాదీ =
 వాదిస్వరము స్వామి వత్ = ప్రభువువలె, సంవదనాత్ = సంవదనము వలన,
 సంవాదీ = సంవాదిస్వరము అమాత్యవత్ = మంత్రివలె, అనువదనాత్ =
 అనువదనమువలన అనువాదీ = అనువాదిస్వరము పరిజనవత్ = సేవకునివలె,
 ఎనదనాత్ = వివాదమువలన నివాదీ = వివాది స్వరము శత్రువత్ =
 శత్రువువలె, నను వదనాది కం ప్రాణిధర్మ = ఓయీ వదనాదికము
 ప్రాణిధర్మము కథం అచే నానాం స్వరాణాం సంభవతి = ఎట్లు అచేతనములైన
 స్వరములకు సంభవించును?, సత్యముక్తం = నిజముచెప్పబడినది, వదనం
 హి నామాత్ర ప్రతిపాదకత్వంవివక్షితం న వచనమితి = వదనమునగా నిక్కడ
 ప్రతిపాదకత్వము, వచనముకాదు కింతత్ ప్రతిపాదయతి? = ఏమి
 ప్రతిపాదించును?, రాగస్య రాగజ్ఞంజనయతి = రాగమునకు రాగత్వమును
 పుట్టించును త్రికేచ వాదిన సప్త ఏవ = త్రికమందు వాది స్వరములు ఏడే, స
 చ వాద్యాంశవత్ దశవిధో బోధ్య = అది వాద్యాంశమువలె పదివిధములుగా
 తెలియదగినది

వాదిమండలం యథా - వాదిమండల మెట్లునగా -

౨ రిగమ వదనీ ! , సంవాదినస్తు పున సమశ్రుతికత్వే నతి
 త్రయోదశనవాంతరత్వేన అవబోధ్యవ్యా = సంవాదిస్వరములు
 సమశ్రుతికముకాగా (ఉండగా) వదనముడు తొమ్మిది అంతరముచే

తెలియదగినవి, కింతత్ సంవాదినీత్వం నామ = సంవాదినీ త్వమనమగానేమి?
యద్వాదిన్వరేణ రాగన్య రాగత్వం జనితం తన్నిర్వాహకత్వం నామ
సంవాదిత్వం = వాదిన్వరముచే రాగమునకు రాగత్వము జనితమగును దాని
నిర్వాహకత్వమే సంవాదిత్వము

సంవాదిమండలం యథా -

(పట్టిక అపెండిక్స్ డి చివరి పేజీలలో చూడుడు)

యోఽంశత్వేన

ఇతి సంవాదిమండలం = ఈవిధమైనది, సంవాదిమండలము,
సంవాదిప్రయోగో యథా = సంవాదిప్రయోగము ఎట్లనిన యస్మిన్ గీతే యోఽంశత్వేన
పరికల్పిత షడ్జ తస్య స్థానే మధ్యమ క్రియమాణ రాగహా న భవేత్ =
యేగీతమందు యేషడ్జమము అంశముగా కల్పించబడునో దాని స్థానమందు
మధ్యమముచేయబడుచున్నదై రాగనాశకముకాదు, యస్మిన్ స్థానే మూర్ఛనావశాత్
మధ్యమ ప్రయుక్త అస్మిన్ స్థానే క్రియమాణ షడ్జ జాతిరాగహా భవేత్ = దేని
స్థానమందు మూర్ఛనావశము వలన మధ్యమము ప్రయోగింపబడునో దాని
స్థానమందు చేయబడిన షడ్జము జాతిరాగనాశకముకాదు, షడ్జవంచమయో
స్థానే పంచమషడ్జ ప్రయుజ్యమానో జాతిరాగహానికరో న భవత =
షడ్జవంచమస్థానములందు పంచమ - షడ్జములు ప్రయోగింపబడుచు
జాతిరాగహానికరములు కావు, ఏవం ఋషభ ధైవతయో స్థానే ధైవతర్షభౌ
ప్రయుజ్యమానో జాతిరాగ వినాశకరోన భవత = ఇట్లే రిషభధైవతముల
స్థానమందు ధైవతరిషభములు ప్రయోగింపబడిననై జాతిరాగ వినాశకములుకావు,
ఏవం గాంధారనిషాదయో స్థానే నిషాదగాంధారౌ ఋషభస్య ధైవతాంశత్వేన
ధైవతస్య ఋషభాంశత్వేన తదుభయరాగ జనన్యాశ్చర్షభజాతే
ఋషభాంశపరిగ్రహాత్ పరస్పర సంబద్ధౌ చ ప్రయుజ్యమానౌ జాతిరాగ
వినాశకరో న భవత = ఇట్లే గాంధార నిషాదములస్థానమందు
నిషాదగాంధారములు రిషభమునకు ధైవతాంశత్వముచేతను ధైవతమునకు
రిషభాంశముచేతను, ఆరెండు రాగముల మాతృకచేతను రిషభజాతికి

రిషభాంశగ్రహణమువలన అన్యోన్యము సంబంధము కలవై ప్రయోగింపబడినవై జాతిరాగనాశకములు కావు, అనువాదిత్వం చిపున ఏకశ్రుత్యంతరహీనత్వేన స్యాత్ = అనువాదిత్వము మాత్రము ఒక శ్రుతి అంతరమున హీనములగును, నను కిం తత్ అనివాదిత్వం ? = ఓయీ ? ఆఅనువాది త్వమనగానేమి?, యత్ సంవాదినా రాగస్య రాగత్వం సంపాదితం తత్ ప్రతిపాదకం నామానువాదిత్వంయథా = సంవాదిచేత రాగమునకు రాగత్వము సంపాదించబడునో దానిని ప్రతిపాదించునది అనువాదిత్వము ఎట్లనగా -

(పట్టిక అపెండిక్స్ ఇ చివరిపేజీలలో చూడుడు)

అనువాదిప్రయోగో యథా -

షడ్జస్థానే ఋషభ ఋషభస్థానే షడ్జ ప్రయుజ్యమాన స్వరూపం భజన్ జాతిరాగహా న భవతి = షడ్జస్థానమునందు రిషభము, రిషభస్థానమున షడ్జము ప్రయోగింపబడుచున్నదై స్వరూపమునుపొందుచు జాతిరాగనాశకము గాదు, పంచమస్య స్థానే ధైవత ప్రయుజ్యమాన ధైవతస్య స్థానే పంచమ ప్రయుజ్యమాన రాగహా న భవేత్ = పంచమస్థానమందు ధైవతము, ధైవతస్థానమందు పంచమము ప్రయోగింపబడి రాగనాశకము కాదు షడ్జస్థానే ధైవత ప్రయుజ్యమాన ధైవతస్థానే షడ్జ ప్రయుజ్యమాన జాతిరాగ వినాశకరో న భవతి = షడ్జస్థానమందు ధైవతము, ధైవత స్థానమందు షడ్జము ప్రయోగించబడి జాతిరాగవినాశకముకాదు, పంచమస్థానే ఋషభ ప్రయుజ్యమాన ఋషభస్థానే పంచమ ప్రయుజ్యమాన జాతిరాగహా న భవేత్ = పంచమస్థానమందు రిషభము, రిషభస్థానమందు పంచమము ప్రయోగించబడి జాతిరాగ వినాశకముకాదు, ఇదానీం గాంధార నిషాదయో ఏకశ్రుత్యంతరహీనత్వేన అనువాదిత్వే ప్రాప్తే ద్వ్యంతరత్వాత్ వివాదిత్వముక్తం = ఇప్పుడు గాంధారనిషాదములకు ఏకశ్రుత్యంతర రహితముచే అనువాదిత్వము రాగా ద్విశ్రుత్యంతరమువలన వివాదిత్వము చెప్పబడినది కింతత్ వివాదిత్వం నామ = ఆవివాదిత్వమనగానేమి ?, వాద్యాదిభి స్వరైర్యత్ రాగస్య వాదిత్వం సంవాదిత్వమును వాదిత్వం ప్రాప్తం తద్వినాశకత్వం నామ వివాదిత్వం = వాద్యాదిస్వరములచే యేరాగమునకు వాదిత్వ- సంవాదిత్వ- అనువాదిత్వములు పొందబడినవో వాటి వినాశకత్వమే వివాదిత్వము

వివాదిమండలం యథా -

(పట్టిక అపెండిక్స్ ఎఫ్ చివరిపేజీలలో చూడుడు)

వివాది ప్రయోగో యథా -

ఋషభస్థానే గాంధార ప్రయుజ్యమాన గాంధార స్థానే పంచమ ఋషభ ప్రయుజ్యమాన జాతిరాగహానికరో భవేత్ = రిషభస్థానమందు గాంధారము, గాంధారస్థానమున పంచమము రిషభము ప్రయోగించబడిన జాతి రాగహానియగును, దైవతస్థానే నిషాద ప్రయుజ్యమాన జాతిరాగహానికరో భవేత్ = దైవతస్థానమందు నిషాదము ప్రయోగించబడిన జాతిరాగహానియగును ఇతి షడ్జగ్రామే = అని షడ్జగ్రామమందు,

ఇదానీం మధ్యమగ్రామే వాదిత్వం సంవాదిత్వం అనువాదిత్వంచ ప్రదర్శ్యతే = ఇప్పుడు మధ్యమగ్రామమున వాదిత్వము, సంవాదిత్వము అనువాదిత్వము చూపబడుచున్నది తత్ర వాదిన మధ్యమాది స్వరా = అందు వాదిస్వరములు మధ్యమములు మొదలగునవి, సప్త నవకత్రయో దశాంతా సంవాదిన = 7,9,13 వరకు సంవాదిస్వరములు, ఏకశ్రుత్యస్తరహీనాదనువాదిన = ఒక శ్రుత్యంతరహీనమువలన అనువాదిస్వరములు, ద్వ్యంతరౌ తు స్వరౌ వివాదినౌ = ద్విశ్రుత్యంతరములు వివాదిస్వరములు, మధ్యమగ్రామే వాదిమండలం = మపదనిసరిగ సంవాది మండలం యథా -

(పట్టిక అపెండిక్స్ జి చివరిపేజీలలో చూడుడు)

మధ్యమగ్రామే ఆనువాదిమండలమ్ యథా -

(పట్టిక అపెండిక్స్ హెచ్ చివరిపేజీలలో చూడుడు)

మధ్యమగ్రామే వివాదిమండలం యథా -

(పట్టిక అపెండిక్స్ ఐ చివరిపేజీలలో చూడుడు)

ఇదానీం సప్తవిధ స్వరయోగవ్య నామాని కథ్యంతే = ఇప్పుడు సప్తవిధములైన స్వరయోగము యొక్క నామములు చెప్పబడుచున్నవి, ఆర్చికం, గాండికం సామికం, స్వరాంతరం, ఔడవం, షాడవం, సంపూర్ణం చేతి, తథాచానా నారద = అట్లు నారదుడు చెప్పెను

“ఆర్చికో గాడికశ్చైవ సామికశ్చ స్వరాంతర ।

ఔడవం షాడశ్చైవ సంపూర్ణశ్చైతి సప్తమ ॥

ఆర్చికము, గాడికము, సామికము, స్వరాంతరము, ఔడవము షాడవము
ఏడవది సంపూర్ణము

ఏకస్వర ప్రయోగ ఆర్చిక సోఽభిధీయతే ।

గాడికో ద్విస్వరో జ్ఞేయ త్రిస్వరశ్చైవ సామిక ॥

చతు స్వర ప్రయోగో హి కథితస్తు స్వరాంతర ।

ప్రతిపదార్థము ఏకస్వరప్రయోగ ఆర్చిక అభిధీయతే =
ఏకస్వరప్రయోగముకలది ఆర్చికముగా చెప్పబడును, ద్విస్వర గాడిక, జ్ఞేయ
= ద్విస్వరయుతము గాడికము, త్రిస్వర సామిక = త్రిస్వరయుతము
సామికము చతు స్వరప్రయోగ స్వరాంతర కథిత = చతు స్వరప్రయోగము
స్వరాంతరమనబడును, ఔడవ = ఔడవము

పంచమేన ధృతో యస్మాత్ తేనాసా దైవతో మత

లలాటే దైవత ఇత్యర్థః ॥

ప్రతిపదార్థము యస్మాత్ = ఎందువలన, పంచమేన ధృత = పంచమము
చేధృతమగునో, తస్మాత్ = అందువలన, దైవత మత = దైవతముగా
అంగీకృతము, లలాటే = ఫాలమందు, దైవత ఇత్యర్థ = దైవతమని యర్థము
తాత్పర్యము ఎందువలన పంచమముచే ధృతమగునో అందువలన
దైవతముగా అంగీకృతము ఫాలమందు దైవతమని యర్థము

నిషీదంతి స్వరా సర్వే నిషాదస్తేన కథ్యతే ।

చతు శ్రుతిస్వరా విప్రాస్త్రిశ్రుతి క్షత్రియోమతౌ ॥

64

ప్రతిపదార్థము సర్వే స్వరా = అన్నిస్వరములు, నిషీదంతి = కూర్చొన్నవి
(ఉన్నది) తేన = అందుచే నిషాద కథ్యతే = నిషాదము అగుచున్నది, చతు
శ్రుతి స్వరా విప్రా = చతు శ్రుతిస్వరములు విప్రజాతికములు, త్రిశ్రుతీక్షత్రియో
మతౌ = త్రిశ్రుతికములు క్షత్రియజాతికములు

తాత్పర్యము అన్నిస్వరములు కూర్చొన్నవి (ఉన్నది) అందుచే నిషాదము అగుచున్నది చతు శ్రుతిస్వరములు విప్రజాతికములు త్రిశ్రుతికములు క్షత్రియజాతికములు

వైశ్య ద్విశ్రుతికౌ జ్ఞేయౌ శూద్రౌ చాంతరకౌ స్వరౌ ॥ 65

ప్రతిపదార్థము ద్విశ్రుతికౌ వైశ్య జ్ఞేయౌ = ద్విశ్రుతికములు వైశ్యజాతికములు అంతరకౌ స్వరౌ శూద్రౌ = అంతర స్వరములు శూద్రజాతికములు

తాత్పర్యము ద్విశ్రుతికములు వైశ్యజాతికములు అంతరస్వరము శూద్రజాతికములు

వర్గాష్టకం తు సంప్రాప్య అకారాదియశాంతకమ్ ।

వర్ణమాత్రసమాయుక్త ముద్ధరేత్ స్వరసప్తకమ్ ॥ 66

ప్రతిపదార్థము వర్గాష్టకం సంప్రాప్య = వర్గాష్టకమును పొంది, అకారాది యశాంతకం = అకారముమొదలు యశవరకు, వర్ణమాత్రసమాయుక్తం = వర్ణమాత్రముగా కూడియుండి, స్వరసప్తకం ఉద్ధరేత్ = సప్త స్వరములను ఉద్ధరించవలెను

తాత్పర్యము వర్గాష్టకమునుపొంది అకారము మొదలు యశవరకు వర్ణమాత్రముగా కూడియుండి సప్తస్వరములను ఉద్ధరించవలెను

అష్టమస్య తృతీయం తు హరిబీజసమన్వితమ్ ।

ఆద్యం స్వరం స్వరజ్ఞం ఉద్ధరేత్ ప్రయత్నత ॥ 67

ప్రతిపదార్థము అష్టమస్య = అష్టమ వర్ణమునకు హరిబీజసమన్వితం = హరిబీజముతో కూడిన, తృతీయం = తృతీయమును, ఆద్యం స్వరం = ఆద్యస్వరమును (షడ్జమును), ప్రయత్నత ఉద్ధరేత్ = ప్రయత్నమువలన ఉద్ధరించవలెను

తాత్పర్యము అష్టమ వర్ణమునునకు హరిబీజముతో కూడిన తృతీయమును ఆద్యస్వరమును (షడ్జమును) ప్రయత్నమువలన ఉద్ధరించవలెను

సప్తమస్య ద్వితీయం తు కామబీజ సమన్వితమ్ ।

ద్వితీయం తు స్వరం విద్ధి బ్రహ్మస్థానసముద్భవమ్ ॥ 68

ప్రతిపదార్థము సప్తమస్య ద్వితీయం = సప్తమవర్గముయొక్క ద్వితీయాక్షరము, కామ బీజసమన్విత = కామబీజయుతమైనది బ్రహ్మస్థానసముద్భవం = బ్రహ్మస్థానజనితమైన, ద్వితీయం స్వరం విద్ధి = రెండవ స్వరము (రిషభము)గా తెలియుము

తాత్పర్యము సప్తవర్గము యొక్క ద్వితీయాక్షరము కామబీజయుతమైనది బ్రహ్మస్థానజనితమైన రెండవ స్వరము (రిషభము) గా తెలియుము

ద్వితీయస్యాపి వర్గస్య తృతీయం విష్ణు సంయుతమ్ ।

ఉద్ధరేచ్ఛ స్వరం నిత్యం స్వరభేదమనోహరమ్ ॥ 69

ప్రతిపదార్థము ద్వితీయస్యాపి వర్గస్య = రెండవవర్గమునకుకూడ, విష్ణుసంయుతం తృతీయం = విష్ణుయుతమైన మూడవ వర్ణమును నిత్యం = సదా స్వరభేదమనోహరం = స్వరభేదమువలన అందమైన స్వరం = స్వరమును (గాంధరము), ఉద్ధరేత్ = ఉద్ధరించవలెను

తాత్పర్యము రెండవవర్గమునకుకూడ విష్ణుయుతమైన మూడవ వర్ణమును సదా స్వరభేదమువలన అందమైన స్వరమును (గాంధారము) ఉద్ధరించవలెను

షష్ఠస్యాపి హి వర్గస్య అంతిమం చాదిసంయుతమ్ ।

అవినష్టం విజానీయాన్మధ్యమం స్వరసత్తమమ్ ॥ 70

ప్రతిపదార్థము షష్ఠస్య వర్గస్య = 6వ వర్గముయొక్క ఆదిసంయుతం అంతిమం = మొదటిదానితో కూడిన అంతిమాక్షరము, అవినష్టం = నశించనిదైన స్వరసత్తమం మధ్యమం విజానీయాత్ = శ్రేష్ఠస్వరమైన మధ్యమముగా తెలియవలెను

తాత్పర్యము 6వ వర్గముయొక్క మొదటిదానితో కూడిన అంతిమాక్షరము నశించనిదైన శ్రేష్ఠస్వరమైన మధ్యమముగా తెలియవలెను

తథాది ప్రథమోపేతం స్వరం సంవిద్ధి శోభనమ్ ।

వ్యోమసంఖ్యాసహాయుక్తమోష్ఠస్థానసముద్భవమ్ ॥ 71

ప్రతిపదార్థము తథా = అట్లే ఆదిప్రథమోపేతం = ఒకటవ వర్గముతో

మొదటిదానితో కూడినదియు వ్యోమసంఖ్యానమాయుక్తం = వ్యోమసంఖ్య(5)తో కూడినదియు, ఓష్ఠస్థాన సముద్భవం = ఓష్ఠస్థానమున జనించిన శోభనం స్వరం = మంగళప్రదమైన స్వరమును (పంచమము), సంవిద్ధి = తెలియుము తాత్పర్యము అట్లే ఒకటవ వర్గముతో మొదటిదానితో కూడినదియు వ్యోమసంఖ్య (5)తో కూడినదియు ఓష్ఠస్థానమున జనించిన మంగళప్రదమైన స్వరమును (పంచమము) తెలియుము

పంచమస్యాపి వర్గస్య చతుర్థం చాదిసంయుతమ్ ।

కోదండ ద్వయ సంభూతముద్ధరేత్ స్వరముత్తమమ్ ॥ 72

ప్రతిపదార్థము పంచమస్యాపి వర్గస్య = పంచమవర్గమునకు, ఆదిసంయుతం చతుర్థం = ఆదియుతమైన చతుర్థవర్గము, కోదండద్వయసంభూతం = కోదండద్వయ జనితమైన దానిని, ఉత్తమం స్వరం = ఉత్తమస్వరము (ధైవతము) ఉద్ధరించవలెను

తాత్పర్యము పంచమవర్గమునకు ఆదియుతమైన చతుర్థవర్గము కోదండద్వయజనితమైన దానిని ఉత్తమస్వరము (ధైవతము) ఉద్ధరించవలెను

అకారాంత సంభిన్నం పంచమాంతం సముద్ధరేత్ ।

బ్రహ్మస్థానసముద్భూతం సుతారధ్వని సంయుతమ్ ॥ 73

ప్రతిపదార్థము అకారాంత అంతసంభిన్నం = అకారాంత అంత భిన్నమైనట్టియు, పంచమాంతం = పంచమాంతమును, బ్రహ్మస్థాన సముద్భూతం = బ్రహ్మస్థాన జనితమైన సుతార ధ్వని సంయుతం = తారశబ్దయుతమైన స్వరమును (నిషాదమును), ఉద్ధరేత్ = ఉద్ధరించవలెను

తాత్పర్యము అకారాంత అంతభిన్నమైనట్టియు పంచమాంతమును బ్రహ్మస్థానజనితమైన తారశబ్దయుతమైన స్వరమును (నిషాదమును) ఉద్ధరించవలెను

ఆగమస్తం స్వరోద్ధారమితి తావత్ ప్రదర్శితమ్ ।

అథునా సంప్రవక్ష్యామి కులవర్ణాది నిర్ణయమ్ ॥

ప్రతిపదార్థము ఆగమస్తం = ఆగమమందున్న, స్వరోద్ధారం ప్రదర్శితం = స్వరోద్ధారము చూపబడినది అధునా కులవర్ణాది నిర్ణయం = ఇప్పుడు కులవర్ణాది నిర్ణయమును, సంప్రవక్ష్యామి = చెప్పుచున్నాను

తాత్పర్యము ఆగమమందున్న స్వరోద్ధారము చూపబడినది ఇప్పుడు కులవర్ణాది నిర్ణయమును చెప్పుచున్నాను

దేవకులసముత్పన్నా షడ్జగంధారమధ్యమా ।

పితృవంశసముత్పన్న స్వరో- సౌ పంచమ కీల ॥ 75

ప్రతిపదార్థము షడ్జగంధారమధ్యమా = షడ్జగంధారమధ్యమములు, దేవకులసముత్పన్నా = దేవవంశమునందు ఉద్భవించినవి, అసౌ పంచమ స్వర = ఈ పంచమ స్వరము, పితృవంశసముత్పన్న = పితృవంశమందు జనించినది

తాత్పర్యము షడ్జగంధారమధ్యమములు దేవవంశమునందు ఉద్భవించినవి ఈపంచమస్వరము పితృవంశమందు జనించినది

ఋషి వంశసముత్పన్నౌ స్వరో వృషభదైవతౌ ।

అనురాణాంకులే జాతోనిషాద నిసంజ్ఞిత ॥ 76

ప్రతిపదార్థము ఋషభదైవతౌ స్వరో = రిషభదైవతస్వరములు రెండును, ఋషివంశసముత్పన్నౌ = ముని వంశమునందు పుట్టినవి నిషాద = నిషాదస్వరము, అనురాణాం కులే జాత = రాక్షసవంశజము స = అది, నిసంజ్ఞిత = ని అనుగుర్తుకలది

తాత్పర్యము రిషభదైవతస్వరములు రెండును ముని వంశమునందు పుట్టినవి నిషాదస్వరము రాక్షసవంశజము, ని అనుగుర్తుకలది

శూద్రజాతినముత్పన్నౌ తత్ కాకలస్యాంతరౌ స్వరో ।

సద్మసత్రప్రభ షడ్జ ఋషభ శుకనర్లక ॥ 77

ప్రతిపదార్థము తత్ కాకలస్య అంతరౌ స్వరో = అనిషాద భేదములైన కాకలిఅంతర స్వరములు రెండును, శూద్రజాతి సముత్పన్నౌ = శూద్రజాతి

జనితములు, షడ్జ పద్మపత్రప్రభ = షడ్జము పద్మపత్రమువంటి కాంతి (రంగు) కలది, ఋషభ శుకవర్ణక = రిషభము శుకవర్ణముకలది

తాత్పర్యము ఆనిషాద భేదములైన కాకలి అంతర స్వరములు రెండును శూద్రజాతి జనితములు షడ్జము పద్మపత్రము వంటికాంతి (రంగు)కలది రిషభము శుకవర్ణముకలది

కనకాభస్మ గాంధారో మధ్యమ కుండసన్నిభ ।

పంచమస్తు భవేత్ కృష్ణ పీతవర్ణస్తు దైవత ॥ 78

ప్రతిపదార్థము గాంధారకనకాభ = గాంధారము స్వర్ణవర్ణముకలది, మధ్యమ కుండ సన్నిభ = మధ్యమము మల్లి పూవుతో సమానమైనది (శ్వేతవర్ణము), పంచమ కృష్ణ = పంచమము నలుపు, దైవత పీతవర్ణ = దైవతము పసుపు వర్ణముకలది

తాత్పర్యము గాంధారము స్వర్ణ వర్ణముకలది మధ్యమము మల్లిపూవుతో సమానమైనది (శ్వేతవర్ణము) పంచమము నలుపు దైవతము పసుపువర్ణముకలది

నిషాద సర్వవర్ణోఽయం విజ్ఞేయ స్వరవర్ణక ।

షడ్జస్య దైవతం బ్రహ్మ ఋషభో వహ్నిదైవత ॥ 79

ప్రతిపదార్థము నిషాద = నిషాద స్వరము, సర్వవర్ణ = చిత్రవర్ణము, స్వరవర్ణక అయం విజ్ఞేయ = ఈ స్వరవర్ణమును తెలియవలెను, షడ్జస్య దైవతం బ్రహ్మ = షడ్జస్వరమునకు బ్రహ్మదేవత, ఋషభ అగ్నిదైవత = అగ్నిదేవతాకము రిషభస్వరము

తాత్పర్యము నిషాదస్వరము చిత్రవర్ణము ఈస్వరవర్ణమును తెలియవలెను షడ్జస్వరమునకు బ్రహ్మ దేవత అగ్నిదేవతాకము రిషభస్వరము

గాంధారో భారతీదేవో మధ్యమో హరదైవత ।

పంచమ శతయజ్ఞస్థు దైవతో గణనాయక ।

నిషాదో భానుదేవస్థు ఇత్యేతే స్వరదేవతా ॥

ప్రతిపదార్థము గాంధార = గాంధారము, భారతీ దేవ = సరస్వతీదేవతాకము

మధ్యమ వారధైవత = మధ్యమస్వరము ఈశ్వరదేవతాకము, పంచమ
 ధైవత = పంచమ స్వరము ఇంద్రదేవతాకము, ధైవత గణనాయక =
 చైతన్యరము వినాయకదేవతాకము, నిషాద భానుదేవ = నిషాదస్వరము
 సూర్యదేవతాకము, ఇత్యేతే = ఇట్లు వీరు, స్వరదేవతా = స్వరదేవతలు

తాత్పర్యము గాంధారము సరస్వతీదేవతాకము, మధ్యమస్వరము
 ఈశ్వరదేవతాకము, పంచమస్వరము ఇంద్రదేవతాకము, ధైవతస్వరము
 సూర్యదేవతాకము, నిషాదస్వరము సూర్యదేవతాకము ఇట్లు వీరు
 స్వరదేవతలు

అగ్నిగీత స్వర. షడ్జ ఋషభోబ్రహ్మణోదిత ।

సోమేన గీతోగాంధారో విష్ణునా మధ్యమ స్వర ॥

పంచమస్తు స్వరో గీతో నారదేన మహాత్మనా ।

ధైవతశ్చ నిషాదశ్చ గీతో తుంబురుణా స్వరౌ ॥

అగ్నిగీతము అగ్నిగీత షడ్జ స్వర = షడ్జస్వరము అగ్నికీర్తితము, ఋషభ.
 బ్రహ్మణా ఉదిత = రిషభము బ్రహ్మచే చెప్పబడినది గాంధార సోమేన
 గీత = గాంధారము చంద్రునిచే కీర్తితము, మధ్యమస్వర విష్ణునాకథిత =
 మధ్యమము విష్ణువుచే నిగదితము, మహాత్మనా నారదేన పంచమ స్వర
 గీత = మహాత్ముడైన నారదునిచే పంచమస్వరము చెప్పబడినది, ధైవత నిషాద
 స్వరౌ తుంబురుణాగీతౌ = ధైవతనిషాదస్వరములు తుంబురునిచే
 కీర్తింపబడినవి

తాత్పర్యము షడ్జస్వరము అగ్నికీర్తితము రిషభము బ్రహ్మచే చెప్పబడినది
 గాంధారము చంద్రునిచే కీర్తితము మధ్యమము విష్ణువుచే నిగదితము
 పంచమస్వరము మహాత్ముడైన నారదునిచే పంచమ స్వరము చెప్పబడినది, ధైవతనిషాదస్వరములు
 తుంబురునిచే కీర్తింపబడినవి

హస్య శృంగారయో కార్యో నృపౌ మధ్యమ పంచమౌ ।

షడ్జస్వరౌ తథా జ్ఞేయౌ వీర రౌద్రాద్భుతేశుచ ।

గాంధారశ్చ నిషాదశ్చ కర్తవ్యా కరుణీ రసే ॥

దైవతశ్వాపి కర్తవ్యో బీభత్సే సభయానకే ॥

ప్రతిపదార్థము మధ్యమ పంచమ స్వరౌ హాస్య శృంగారయో కార్యౌ = మధ్యమ పంచమ స్వరములు హాస్య శృంగారములందు చేయదగినవి వీరరౌ ద్రాద్భుతేషు = వీరరౌ ద్రాద్భుత రసములందు, షడ్జర్వభౌ జ్ఞేయౌ = షడ్జరిషభస్వరములను గుర్తింపవలెను, కరుణే రసే = కరుణరసమందు, గాంధార నిషాదశ్చ కర్తవ్యౌ = గాంధార నిషాదస్వరములను చేయవలెను సభయానకే బీభత్సే = భయానకర సముతో కూడిన బీభత్సరసమందు దైవత కర్తవ్య = దైవతమువాడదగినది

తాత్పర్యము మధ్యమ పంచమ స్వరములు హాస్య శృంగారములందు చేయదగినవి వీరరౌ ద్రాద్భుతరసములందు షడ్జరిషభస్వరములను గుర్తింపవలెను కరుణరసమందు గాంధారనిషాద స్వరములను చేయవలెను భయానకరసముతో కూడిన బీభత్సరసమందు దైవతము వాడదగినది

కంఠాదుత్తిష్ఠతే షడ్జ ఋషభ శిరస స్థిత ॥

నాసాయాశ్చైవ గాంధార ఉరసో మధ్యమ స్వర ॥

ఉరస శిరస కంఠాత్ ఉత్థిత పంచమ స్వర ॥

తాలుదేశాత్ సముత్పన్నో దైవతస్తు యశస్విని ॥

నిషాదస్తు సముత్పన్నో విజ్ఞేయ సర్వసంధిత ॥

ప్రతిపదార్థము షడ్జ కంఠాత్ ఉత్తిష్ఠతే = షడ్జము కంఠమునుండి పుట్టును ఋషభ శిరస స్థిత = రిషభము శిరోజనితము, నాసాయా గాంధార = నాసికనుండి గాంధారము ఉద్భవమగును, మధ్యమ ఉరస, = మధ్యమము ఉరస్సునుండి జనితము, పంచమ స్వర = పంచమ స్వరము ఉరస శిరస కంఠాత్ = ఉరస్సు శిరస్సు కంఠములనుండి పుట్టును, దైవత తాలుదేశాత్ సముత్పన్న = దైవతము తాలువునుండి పుట్టును, నిషాద = నిషాదస్వరము, సర్వసంధిత సముత్పన్న ఇతి విజ్ఞేయ = సర్వ సంధులనుండి ఉత్పన్నమగునని తెలియవలెను

తాత్పర్యము షడ్జము కంఠమునుండి పుట్టును రిషభము శిరోజనితము నాసికనుండి గాంధారము ఉద్భవమగును మధ్యమము ఉరస్సునుండి జనితము పంచమ స్వరము ఉరస్సు శిరస్సు కంఠములనుండి పుట్టును దైవతము

తాలువునుండి పుట్టును నిషాదస్వరము సర్వసంధులనుండి ఉత్పన్నమగునని తెలియవలెను

ఏవం స్వరాన్ విజానీయాదుత్పన్నాన్ స్వరసాగరే ।

మహాదేవ ముఖోద్భూతాన్ దేశీమార్గే చ సంస్థితాన్ ॥

ప్రతిపదార్థము ఏవం = ఇట్లు, స్వరసాగరే సముత్పన్నాన్ = స్వరసాగరమందు పుట్టినటువంటిన్ని, మహాదేవముఖోద్భూతాన్ = పరమేశ్వరుని ముఖమునుండి పుట్టినటువంటిన్ని, దేశీ మార్గేసంస్థితాన్ = దేశీ మార్గమందున్న, స్వరాన్ = స్వరములను విజానీయాత్ = తెలియవలెను

అధకిముచ్యతే గ్రామశబ్దేన = గ్రామశబ్దము చేనేమిచెప్పబడినది? నను కతి గ్రామా భవంతి = ఎన్నిగ్రామములగుచున్నవి ?

తాత్పర్యము ఇట్లు స్వరసాగరమందు పుట్టినటువంటిన్ని పరమేశ్వరుని ముఖమునుండి పుట్టినటువంటిన్ని దేశీమార్గమందున్న స్వరములను తెలియవలెను గ్రామశబ్దముచే నేమిచెప్పబడినది ? ఎన్నిగ్రామములగుచున్నవి ?

కస్మాదుత్పద్యతే గ్రామ కిం నా తస్య ప్రయోజనమ్ ।

ప్రతిపదార్థము గ్రామ కస్మాత్ ఉత్పద్యతే = గ్రామము దేనినుండి పుట్టుచున్నది, తస్య ప్రయోజనం కిం = దాని ప్రయోజనమేమి? అత్ర ఉచ్యతే = ఈవిషయమై చెప్పబడుచున్నది

తాత్పర్యము గ్రామముదేనినుండి పుట్టుచున్నది? దాని ప్రయోజనమేమి ఈవిషయమై చెప్పబడుచున్నది

సమూహవాచినౌ గ్రామౌ స్వరశ్రుత్యాది సంయుతౌ ॥ 89

యథాకుటుంబిన సర్వ ఏకీభూత్వా వసంతి హి ।

సర్వతోకేషు స గ్రామౌ యత్ర నిత్యం వ్యవస్థిత ॥ 90

షడ్జనుధ్యమ సంజ్ఞాతు ద్వౌగ్రామౌ నిశ్రుతౌ కేల ।

గాంధారిం నారదో బ్రూతే స తు మర్త్యై ర్న గీయతే ॥ 91

సామవేదాత్ స్వరా జాతా స్వరేభ్య గ్రామసంభవ ।

ద్యవేతో చ ఇమౌ జ్ఞేయౌ షడ్జమధ్యమలక్ష్మితౌ ॥

92

ప్రతిపదార్థము యధాకుటుంబిన సర్వే = కుటుంబ సభ్యులందరు ఏకీభూత్వా = ఒక్కటిగానయి, వసంతి హి = నివసించినట్లే, స్వరశ్రుతులతో కూడిన, సముదాయవాచికములు గ్రామములు, స గ్రామ = ఆగ్రామము సర్వలోకేషు = అన్నిజగత్తులందును నిత్యం వ్యవస్థిత = నిత్యముగ ఉండునో, తౌ ద్వౌ గ్రామౌ = ఆరెండు గ్రామములు, షడ్జమధ్యమసంజ్ఞితౌ = షడ్జమధ్యమ నామకములుగా విట్రుతౌ = ప్రసిద్ధి నొందినవి, గాంధారం = గాంధారగ్రామమును (మూడవది), నారద బ్రూతే = నారదుడు చెప్పుచున్నాడు సః = ఆగాంధారగ్రామము మర్త్యై = మనుష్యులచే న గీయతే = గానముచేయబడదు సామవేదాత్ = సామవేదమునుండి, స్వరా జాతా = స్వరములు పుట్టినవి స్వరేభ్యః = స్వరములనుండి, గ్రామసంభవ = గ్రామములు పుట్టినవి, షడ్జమధ్యమలక్ష్మితౌ = షడ్జమధ్యమగ్రామములుగా చిహ్నితములైన, ఏతౌ ద్వౌ = ఇవిరెండును, జ్ఞేయౌ = తెలియదగినవి

ప్రయోజనం చ యధా = ప్రయోజనమేమనగా స్వరశ్రుతి మూర్ఖనా తానజాతి రాగాణాం వ్యవస్థాపనత్వం నామప్రయోజనం = స్వర, శ్రుతి, మూర్ఖన తాన, జాతి, రాగములవ్యవస్థాపనమే ప్రయోజనము నను కథం షడ్జమధ్యమ స్వరాభ్యాం గ్రామవ్యవదేశ ? = షడ్జమధ్యమ స్వరములచే నెట్లు గ్రామవ్యవదేశము? అసాధారణత్వంచ దేవకులసముత్పన్నత్వేన = అసాధారణతయు దేవకులజనితమగుట చేత, తథాచాహ నారద = అట్లు నారదుడు చెప్పుచున్నాడు

తాత్పర్యము కుటుంబసభ్యులందరు ఒక్కటిగానయి నివసించినట్లే స్వరశ్రుతులతో కూడిన సముదాయవాచికములు గ్రామములు ఆగ్రామము అన్ని జగత్తులందును నిత్యముఉండునో ఆరెండు గ్రామములు షడ్జమధ్యమ నామకములుగా ప్రసిద్ధి నొందినవి గాంధార గ్రామమును (మూడవది) నారదుడు చెప్పుచున్నాడు ఆగాంధార గ్రామము మనుష్యులచే గానముచేయబడదు సామవేదమునుండి స్వరములు పుట్టినవి స్వరములనుండి గ్రామములుపుట్టినవి షడ్జమధ్యమగ్రామములుగా చిహ్నితములైన ఇవిరెండును తెలియదగినవి

ప్రయోజనమేమనగా స్వర, శ్రుతి మూర్చన, తాన, జాతి, రాగముల వ్యవస్థాపనమే ప్రయోజనము పక్షమధ్యమ స్వరములచే నెట్లు గ్రామవ్యసదేశము?, అసాధారణతయు దేవకులజనితమగుటచేత అట్లు నారదుడు చెప్పుచున్నాడు

దేవకులసముత్పన్నా పక్షగాంధార మధ్యమా ।

ఏతేషాం దేవతా జ్ఞేయా బ్రహ్మవిష్ణు మహేశ్వరా ॥

ఉభయోద్గానుయోర్మధ్యే ముఖ్యత్వం కస్య గమ్యతే ।

పక్షవాహి చ ముఖ్యత్వం గమ్యతే వచనాన్మునే. ॥

ప్రతిపదార్థము పక్షగాంధార మధ్యమా = పక్షగాంధారమధ్యమ స్వరములు, దేవకుల సముత్పన్నా = దేవవంశజాతములు బ్రహ్మవిష్ణుమహేశ్వరా = బ్రహ్మవిష్ణుమహేశ్వరులు, ఏతేషాం దేవతా జ్ఞేయా = వీటికి దేవతలుగా తెలియవలెను, ఉభయో గ్రామయో మధ్యే = ఈరెండు గ్రామములలో, కస్య ముఖ్యత్వం గమ్యతే = దేనికి ప్రధానత్వము గమ్యమానము?, మునే వచనాత్ = నాదర వచనమువలన, పక్షవాహి చ ముఖ్యత్వం గమ్యతే = పక్షగ్రామమునకు ప్రధానత్వము తెలియబడుచున్నది, ఏతత్ ఉక్తం భవతి = ఇదిచెప్పబడుచున్నది తాత్పర్యము పక్షగాంధార మధ్యమస్వరములు దేవవంశజాతములు బ్రహ్మవిష్ణు మహేశ్వరులు వీటికి దేవతలుగా తెలియవలెను ఈరెండు గ్రామములలో దేనికి ప్రధానత్వము గమ్యమానము? నారద వచనమువలన పక్షగ్రామమునకే ప్రధానత్వము తెలియబడుచున్నది ఇది చెప్పబడుచున్నది

ద్వౌ గ్రామౌ విశ్రుతౌ లోకే పక్షమధ్యమ సంజ్ఞితౌ ।

ప్రతిపదార్థము పక్షమధ్యమ సంజ్ఞితౌ = పక్షమధ్యమములను పేరుగల, ద్వౌ గ్రామౌ = రెండు గ్రామములు లోకే విశ్రుతౌ = లోకమందు ప్రసిద్ధములు,

నను కథం ద్వావేవ గ్రామౌ = ఓయీ! రెండే గ్రామములెట్లు?, ఉచ్యతే = చెప్పబడుచున్నది, ఇహ హి ద్విస్వర ప్రయోగమూల ప్రయోగవశాత్ ద్వౌ గ్రామౌ ఉపన్యస్తౌ = ఇక్కడ, ద్విస్వర ప్రయోగమూల ప్రయోగవశమువలన రెండు గ్రామములు చెప్పబడినవి

తాత్పర్యము పక్షమధ్యమములను పేరుగల రెండు గ్రామములు లోకమందు

ప్రసిద్ధములు ఓయీ ! రెండే గ్రామములెట్లు? చెప్పబడుచున్నది ఇక్కడ, ద్విస్వర ప్రయోగముల ప్రయోగవశమువలన రెండు గ్రామములు చెప్పబడినవి

జాతిభి శ్రుతిభి శ్చైవ స్వరా గ్రామత్వమాగతా ॥ 93

ప్రతిపదార్థము జాతిభి = జాతులచేతను శ్రుతిభిశ్చ = శ్రుతులచేతనుకూడ స్వరా = స్వరములు గ్రామత్వం అగతా = గ్రామత్వమునొందుచున్నవి,

తత్ర జాతిభి శుద్ధాభి శ్రుతిభిశ్చ నాలికాభి ? = అందు శుద్ధజాతులచేతను (అతివ్యాప్తిలేని) శ్రుతులచేతను, తస్మాత్ శుద్ధాను జాతిమ వికృతాను చ యే స్వరా సంతి తేషాం స్వరాణాం శ్రుతివైకల్యాత్ కిం స్యాత్ , ఉత్కర్షా పకర్షాభ్యాం సంకీర్ణత్వేన చ స్వరా గ్రామత్వమాగతా = అందువలన శుద్ధ వికృత జాతులయందు ఏస్వరములున్నవో ఆ స్వరములకు శ్రుతివికలతవలన ఏమగును? ఉత్కర్ష అపకర్షలచేతను, సంకీర్ణతచేతను స్వరములు గ్రామత్వమును పొందుచున్నవి, తత్రశుద్ధాభి పట్టి పట్ట వికృతాభి మధ్యమ ఇతిద్వాభ్యాం చ సంకీర్ణా జాతా = అందు శుద్ధము లారింటిచేతను పట్టగ్రామము, వికృతములచే మధ్యమగ్రామము అనియు, రెండింటిచేతను సంకీర్ణములును జాతములగును తాభ్య రాగసంభవేతి(?) = వాటినుండి రాగములపుట్టుకయని, గ్రామాన్యత్వా జ్ఞాతిరాగాన్యత్వం = గ్రామాన్యత్వము వలన జాతిరాగాన్యత్వముండునని,

ఇదానీమివ స్వరా ప్రాప్తా = ఇప్పటిలాగ స్వరములు ప్రాప్తములు, మూర్చనా కధ్యంతే = మూర్చనలు చెప్పబడుచున్నవి, నను మూర్చనాశబ్దస్య వ్యుత్పత్తి కీదృశీ? = ఓయీ ! మూర్చనా శబ్దమునకు వ్యుత్పత్తి ఎట్టిది? లక్షణం చ కీదృశం? = లక్షణమును ఎటువంటిది? (ఏమిటి) తస్య=దానికి? ఉచ్యతే = చెప్పబడుచున్నది

తాత్పర్యము జాతులచేతను, శ్రుతులచేతనుకూడ, స్వరములు గ్రామత్వము నొందుచున్నవి అందు శుద్ధ జాతులచేతను (అతివ్యాప్తిలేని) శ్రుతులచేతను అందువలన శుద్ధ వికృత జాతులయందు ఏస్వరములున్నవో ఆ స్వరములకు శ్రుతి వికలతవలన ఏమగును? ఉత్కర్ష అపకర్షలచేతను, సంకీర్ణతచేతను స్వరములు గ్రామత్వమును పొందుచున్నవి అందు శుద్ధములారింటిచేతను

షడ్జగ్రామము, వికృతములచే మధ్యమగ్రామము అనియు, రెండింటిచేతన సంకీర్ణములును జాతములగును వాటినుండి రాగములపుట్టుకయని, గ్రామాన్యత్వమువలన జాతిరాగాన్యత్వముండునని ఇప్పటిలాగ స్వరములు ప్రాప్తములు మూర్చనలు చెప్పబడుచున్నవి ఓయీ ! మూర్చనాశబ్దమునకు వ్యుత్పత్తి ఎట్టిది? లక్షణమును ఎటువంటిది? (ఏమిటి, దానికి) చెప్పబడుచున్నది

మూర్చనావ్యుత్పత్తి - 'మూర్చా మోహసముద్రాయయో '

మూర్చతే (?) యేన రాగో హి మూర్చనేత్యభిసంజ్ఞితా ।

ఆరోహణావరోహణ క్రమేణ స్వరసప్తకమ్ ॥

94

ప్రతిపదార్థము యేన = దేనిచేతను, రాగ = రాగము మూర్చతే = మోహము కల్గింపజేయునో, తస్మాత్ = అందువలన, మూర్చనా ఇతి = మూర్చనయని, అభిసంజ్ఞితా = నామము ఆరోహణావరోహణ క్రమేణ = ఆరోహణావరోహణ క్రమముచే, స్వరసప్తకం = సప్తస్వరములు

తాత్పర్యము దేనిచేతను రాగము మోహము కల్గింపజేయునో అందువలన మూర్చనయని నామము ఆరోహణావరోహణక్రమముచే సప్తస్వరములు

మూర్చనాశబ్ద వాచ్యం హి విజ్ఞేయం తద్విచక్షణై ।

ప్రతిపదార్థము తత్ = అది విచక్షణై = పండితులచే, మూర్చనా శబ్దవాచ్యం విజ్ఞేయం = మూర్చనాశబ్ద వాచ్యత్వము (వ్యుత్పత్తి) నిట్లు తెలియదగినది,

సాచ మూర్చనా ద్వివిధా సప్తస్వర మూర్చనా ద్వాదశ స్వరమూర్చనాచేతి = సప్తస్వర మూర్చనయని, ద్వాదశ స్వరమూర్చనయని ఆమూర్చన రెండు విధములు తత్ర సప్తస్వరమూర్చనా చతుర్విధా । పూర్ణా షాడవా ఔడుబితా సాధారణాచేతి = అందు పూర్ణము షాడవము ఔడుబితము సాధారణముఅని సప్తస్వర మూర్చన నాల్గువిధములైనది తత్ర సప్తభి స్వరై యా గీయతే సా పూర్ణా = అందేది సప్తస్వరములతో గానముచేయబడునో అది పూర్ణ మూర్చన షడ్భి స్వరై యా గీయతే సా షాడవా = ఆరు స్వరములతో గానము చేయబడునది షాడవ మూర్చన, పంచభి స్వరైర్యాగీయతే సా ఔడుబితా = ఐదు స్వరములతో గానముచేయబడునది ఔడుబితమూర్చన, కాకల్వైరంతరస్వరైర్యాగీయతే సా సాధారణా = కాకలీస్వరములచేతను

అంతరస్వరముల చేతను గానముచేయబడునది సాధారణమూర్చన

ఇదానీం మూర్చనా మండలముచ్యతే = ఇప్పుడు మూర్చనా మండలముచెప్పబడుచున్నది తత్ర పరిపాట్యాహితత్వేన ప్రవృత్త త్వాత్ సప్తస్వరాణాం మూర్చనానాం ప్రతిగ్రామం ఏకోన పంచశత్ స్వరా కోష్ఠాశ్చ భవంతి = అందు పరిపాట్యాహితత్వముచేత ప్రవర్తించుటవలన ఏడు స్వరమూర్చనలకు ప్రతిగ్రామమును నలుబది తొమ్మిది (49) స్వరముల గదులును ఉండును, తద్యథా = అదిఎట్లనగా -

ఏకోనా ఖండు(?) పంచాశత్ కర్తవ్యా స్వరసంయుతా || 95

తిర్యగూర్ధ్వం చ రేఖాభి అష్టభిశ్చైవ కోష్ఠకా ||

ప్రతిపదార్థము ఏకోన పంచాశత్ స్వర సంయుతా కర్తవ్యా = 49 స్వర సంయుతములైనవిగా చేయవలెను, తిర్యక్ = అడ్డుగను ఊర్ధ్వంచ = నిలువుగను, రేఖాభి = రేఖల (గీతల)చే, అష్టభి = ఎనిమిదింటిచే కోష్ఠకా = గుదులు, ఏకోన పంచాశత్ కర్తవ్యా = 49 చేయవలెను

తత్ర సనిధపమగరిత్యాద్యా సప్త షడ్జగ్రామే = అందు సనిధప మగరి ఇత్యాదులు ఏడును, షడ్జగ్రామమందు, మగరిసనిధపాద్యా సప్తమధ్యమగ్రామే = మగరిసనిధప మొదలగు ఏడు స్వరములు మధ్యమగ్రామమందు, తిర్యగూర్ధ్వగా అపి స్వరా తిర్యక్ కార్యా = అడ్డుగా నిలువును పొందిన స్వరములు కూడ అడ్డుగా చేయవలెను, తద్యథా - నిధపమగరిసా ఇతి షడ్జగ్రామే = అది ఎట్లనగా నిధపరిమగరిస అని షడ్జగ్రామమందు, గరిసనిధపమా ఊర్ధ్వ మధ్యమగ్రామే = గరిసనిధపమ అని నిలువుగను మధ్యమగ్రామమందు ఏవం తానత్ ఉభయగ్రామిక్య చతుర్థశ మూర్చనా సంపూర్ణా = ఇట్లు రెండు గ్రామములందలవి 14 మూర్చనలు సంపూర్ణములు, సరిగమపధని నిసరిగమపధ. ధనిసరిగమప. పధనిసరిగమ. మపధనిసరిగ. గమపధనిసరి. రిగమపధనిస. ఇతి, షడ్జగ్రామే = అని షడ్జగ్రామమందు, మపధనిసరిగ. గమపధనిసరి. రిగమపధనిస. సరిగమ పధని. నిసరిగమపధ. ధనిసరిగమప. పధనిసరిగమ. ఇతి మధ్యమగ్రామే. మూర్చనామండలం = అని మధ్యమగ్రామమున- మూర్చనామండలము -

(పట్టిక అపెండిక్స్ జె మరియు కె చివరిపేజీలలో చూడుడు)

ఏవం తావదుభయగ్రామిక్యశ్చతుర్దశ మూర్చనా సంపూర్ణా కథితా ।

ఇట్లు రెండు గ్రామములకు సంబంధించిన 14 సంపూర్ణమూర్చనలు చెప్పబడినవి, ఇదానీం తాసాం నామాని కథ్యంతే = ఇప్పుడు వాటిపేర్లు చెప్పబడుచున్నవి,

షడ్జేచోత్తర మదా స్యాన్ని షాదే రజనీ స్మృతా ।

దైవతే చోత్తరా జ్ఞేయా శుద్ధషడ్జాచ పంచమే ॥ 96

ప్రతిపదార్థము షడ్జే = షడ్జమందు, ఉత్తరమదా = ఉత్తరమదము, నిషాదే = నిషాదమందు, రజనీ స్మృతా = రజనియని చెప్పబడినది, దైవతే = దైవతమందు ఉత్తరా జ్ఞేయా = ఉత్తరగాతెలియవలెను పంచమే = పంచమమందు, శుద్ధషడ్జా = శుద్ధషడ్జము అగును

తాత్పర్యము షడ్జమందు ఉత్తరమదము, నిషాదమందు రజనియని చెప్పబడినది దైవతమందు ఉత్తరగా తెలియవలెను పంచమమందు శుద్ధ షడ్జము అగును

మధ్యమే మత్సరీ జ్ఞేయా గాంధారే లాశ్వక్రాంతికా ।

ఋషభేణ చ విజ్ఞేయా సప్తమీ చ భిరుద్గతాచ ॥ 97

ప్రతిపదార్థము మధ్యమే = మధ్యమమందు, మత్సరీ జ్ఞేయా = మత్సరియని తెలియవలెను గాంధారే = గాంధారమందు, లాశ్వక్రాంతికా = అశ్వక్రాంతిక యగును, ఋషభేణ = రిషభముచే, సప్తమీ = సప్తమియు అభిరుద్గతా = అభిరుద్గతమును, విజ్ఞేయా = తెలియదగినవి

తాత్పర్యము మధ్యమమందు మత్సరియని తెలియవలెను గాంధారమందు అశ్వక్రాంతిక యగును రిషభముచే సప్తమియు అభిరుద్గతమును తెలియదగినవి

షడ్జగ్రామాశ్రితా తోయం (?) విజ్ఞేయా సప్తమూర్చనా । 98

ప్రతిపదార్థము షడ్జగ్రామాశ్రితా = షడ్జగ్రామమునాశ్రయించునది (తోయం=?) సప్త మూర్చనా విజ్ఞేయా = సప్త మూర్చనలు తెలియదగినవి

బృహదేశీ

తాత్పర్యము పక్షగ్రామమునాశ్రయించునది సప్తమూర్చనలు తెలియఁబగినవి,

అత పరం ప్రవక్ష్యామి మధ్యమగ్రామమూర్చనా ।

ప్రతిపదార్థము అత పరం = ఇటుతరువాత, మధ్యమగ్రామమూర్చనా
ప్రవక్ష్యామి = మధ్యమగ్రామమూర్చనలు చెప్పుదును

తాత్పర్యము ఇటుతరువాత మధ్యమగ్రామమూర్చనలు చెప్పుదును

మధ్యమేన చ సౌవీరీ గాంధారే హరిణాహ్వయా చ ॥ 99

మూర్చనా శుద్ధ మధ్య(?) పక్షే స్యాన్విషాదే చైవ మార్జికా ।

పౌరవీ ధైవతే జ్ఞేయా హృష్యకా పంచమే తథా ॥ 100

ఇతి తావన్మయా ప్రోక్తా మధ్యమగ్రామమూర్చనా ।

స్యాత్కలోపనతా చైవ ఋషభేణైవ + + + ॥ 101

ప్రతిపదార్థము మధ్యమేన = మధ్యమముచే, సౌవీరీ = సౌవీరీ మూర్చన,
గాంధారే = గాంధారమందు, హరిణాహ్వయా = హరిణనామక మూర్చన,
పక్షే = పక్షమందు శుద్ధమధ్యమమూర్చనా = శుద్ధమధ్యమూర్చనయు, ధైవతే =
ధైవతమందు, పౌరవీ = పౌరవీ మూర్చన, పంచమే = పంచమమందు, హృష్యకా
= హృష్యక నామకమూర్చన, ఋషభేణ = రిషభముచే, కలోపనతాస్యాత్ =
కలోపనతయు అగును, ఇతితావత్ = ఈప్రకారముగా, మధ్యమగ్రామమూర్చనా
మయా ప్రోక్తా = మధ్యమగ్రామమూర్చనలు నాచే చెప్పబడినవి

తాత్పర్యము మధ్యమముచే సౌవీరీమూర్చన, గాంధారమందు హరిణనామక
మూర్చన, పక్షమందు శుద్ధమధ్యమమూర్చనయు, నిషాదమందు
మార్జికానామకమూర్చనయు, ధైవతమందు పౌరవీమూర్చన, పంచమమందు
హృష్యక నామకమూర్చన, రిషభముచే కలోపనతయు అగును ఈప్రకారముగా
మధ్యమగ్రామమూర్చనలు నాచే చెప్పబడినవి

షట్ స్వరై షాడవా జ్ఞేయా ఔడువా పంచభి స్వరై ।

షాడవాక్ష్మీ చ తాసాం చ వ్యుత్పత్తిశ్చ నిగద్యతే ॥ 102

ప్రతిపదార్థము షట్ స్వరై = 6 స్వరములచే, షాడవా జ్ఞేయా. = షాడవములుగా తెలియదగినవి, ఔడువా పంచభి స్వరై జ్ఞేయా = 5 స్వరములచే ఔడువములుగా తెలియదగినవి, షాడవాష్టి చ = షాడవము లౌష్టికములు, తాసాం వ్యుత్పత్తి నిగద్యతే = వాటి వ్యుత్పత్తి చెప్పబడుచున్నది, షట్ స్వరా అవంతి రక్షంతి యే తే = ఏ(వి) ఆరు స్వరములు రక్షించునో అవి(?)

తాత్పర్యము 6స్వరములచే షాడవములుగా తెలియదగినవి 5స్వరములచే ఔడువములుగా తెలియదగినవి షాడవములు లౌష్టికములు వాటివ్యుత్పత్తి చెప్పబడినది ఏ(వి) ఆరుస్వరములు రక్షించునో అవి(?)

ఇదానీం సంప్రవక్ష్యామి షాడవాడవమూర్తినా ।

ప్రతిపదార్థము ఉడవో నక్షత్రాణి గచ్ఛంతి యస్మిన్నాకాశే తదాకాశమౌడవం = యే ఆకాశమందు నక్షత్రములు పొందునో ఆ ఆకాశము ఔడవమనబడును, తేన పంచ సంఖ్యాలక్ష్మతే = దానిచే పంచ సంఖ్య(5) గుర్తింపబడుచున్నది

తాత్పర్యము యే ఆకాశమందు నక్షత్రములు పొందునో ఆ ఆకాశము ఔడవమనబడును దానిచే పంచ సంఖ్య (5) గుర్తింపబడుచున్నది

పంచమం హి మహాభూతం తత్ సద్దా సంఖ్యా చ విద్యతే ॥ 103

ప్రతిపదార్థము పంచమం మహాభూతం = ఔడవ భూతమైన ఆకాశము, దానియందున్న సంఖ్యఉన్నది, యస్య తదౌడువితం షాడవస్వరా తేషాం ప్రయోగ షాడవ = యస్య = దేనికి, షాడవస్వరా = షాడవస్వరములు, ఔడవితం = ఔడవితమగునో, తేషాం ప్రయోగ = వాటి ప్రయోగము, షాడవ = షాడవము, తారకాదితచ్ఛత్రయ = తారకాదితచ్ఛత్రయము

తాత్పర్యము ఔడవ భూతమైన ఆకాశము దానియందున్న సంఖ్య ఉన్నది దేనికి షాడవస్వరములు ఔడవితమగునో వాటి ప్రయోగము షాడవము తారకాదితచ్ఛత్రయము

షాడవం షట్ స్వరం జ్ఞేయం లక్షణం సప్తధా మతమ్ ।

ఇత్యేకోన పంచాశత్ సంఖ్యం తక్ష జ్ఞేయం గీతవేదిభి ॥ 104

ప్రతిపదార్థము షాడవం షట్ స్వరం జ్ఞేయం = షాడవము 6 స్వరములు

కలదిగా తెలియదగినది, లక్షణం సప్తధా మతం = లక్షణము ఏడు విధములైనదిగా సమ్మతము, ఇతి = ఈవిధముగా, తత్ = అది, ఏకోన పంచాశత్ సంఖ్యం జ్ఞేయం = 49 సంఖ్యయని తెలియవలెను

తాత్పర్యము పాడవము 6 స్వరములు కలదిగా తెలియదగినది లక్షణము ఏడు విధములైనదిగా సమ్మతము ఈవిధముగా అది 49 సంఖ్యయని తెలియవలెను

పంచ స్వరమౌడునితం పంచధా లక్షణం స్మృతమ్ ।

పంచ త్రింశచ్చ సంఖ్యం హి ఆచార్యైర్యదుదాహృతమ్ ॥

ప్రతిపదార్థము పంచస్వరం = 5 స్వరములు కలది ఔడవితం = ఔడవితము, లక్షణం పంచధా స్మృతం = లక్షణము 5 విధములుగా చెప్పబడినది పంచ త్రింశత్ సంఖ్యం ఉదాహృతం = 35 సంఖ్యగా ఉదాహరింపబడినది

షడ్జ ఋషభౌ పంచమనిషాదై షడ్జగ్రామికా షాడవా = షడ్జరిషభములు పంచమ నిషాదములచే షడ్జగ్రామసంబంధి షాడవములు, షడ్జఋషభ గాంధారై హీనా మధ్యమగ్రామే షాడవా = షడ్జరిషభ గాంధారములచే రహితములును మధ్యమగ్రామమందు షాడవములు, సంవాదిలోపాల్ ఔడవిత్వమితి వచనాల్ = సంవాది లోపము వలన ఔడవిత్వమనుమాటవలన, సంవాదిస్వరాభ్యాం ఔడవిత్వం ప్రాప్తమితి ప్రాయికం = సంవాది స్వరములచే ఔడవిత్వము పొందబడిన దనునది ప్రాయికము, (కదాచిత్ అనువాది స్వరాభ్యాం ఔడవిత్వం ప్రాప్తమితి ప్రాయికం = ఒకప్పుడు అనువాది స్వరములచే ఔడవిత్వము పొందబడినదని అనునది ప్రాయికము) కదాచిదను వాదిస్వరాభ్యాం ఔడవిత్వం భవత్వేవ = ఒక్కొక్కప్పుడు అనువాది స్వరములచే ఔడవిత్వమే జరుగును, (ఉండును) యథాపంచమ ఋషభయో షడ్జగ్రామే మధ్యమగ్రామే ధైవతఋషభయోరితి పంచమషడ్జవిహీన ద్విశ్రుతికాభ్యాం తథావిహీనాశ్చ పంచమఋషభవిహీనం చౌడవితౌ భవతి = ఏవిధముగా, షడ్జగ్రామమునదు పంచమ రిషభములకు, మధ్యమగ్రామమందు ధైవతరిషభములని పంచమ షడ్జరహితమును ద్విశ్రుతికములచే నట్లే

రహితములును పంచమరిషభ విహీనమునుకూడ ఔడవితములగుచున్నది, షడ్వగ్రామే ధైవతరిషభవిహీన ద్విశ్రుతికాభ్యాం విహీనే తా జ్ఞేయా పంచమస్వరకర్తా స్థానా(?) భవంతి ఖలు మధ్యమగ్రామే = షడ్వగ్రామమందు ధైవతరిషభరహితము, ద్విశ్రుతికములచే రహితమందు అవి తెలియదగినవి మధ్యమగ్రామమందు పంచమస్వరకర్తస్థానములగుచున్నవిగనా (?) ఇదానీమేతదేవ ప్రస్తారేణ దర్శయతి = ఇప్పుడు ఇదియే ప్రస్తారముచే చూపుచున్నాడు, తద్యథా = అదివిట్లనగా - షడ్వహీనా షాడవా = షడ్వరహిత(ములు) షాడవములు, నిధవమగరి . ధవమగరిని . పమగరినిధి . మగరినిధవ . గరినిధవమ . రినిధవమగ . నిధవమగరి

ఋషభహీనా = రిషభరహితములు- నిధవమగన . ధవమగనని . పమగననిధి . మగననిధవ . గననిధవమ . సనిధవమగ . నిధవమగన . సగమపధని , నిరిగమధ . ధనిరిగమ . మధనిరిగ . గమధనిరి . రిగమధని - సవహీనా = షడ్వపంచమ రహితములు, నిగహీనా = నిషాదగాంధారహీనములు - సరిమపధి . దసరిమప . పధసరిమ . మపధసరి . రిమపధస . పరిహీనాయోగా = పంచమ రిషభహీనయోగములైన మూర్చనలు- సగమధని . నిసగమధ . ధనిసగమ . మధనిసగ . గమధనిస .

మధ్యమగ్రామే వత్సాత్ (?) = మధ్యమగ్రామమునందు వత్సములన (?) మపధనిరిగ . గమపధనిరి . రిగమపధని . నిరిగమపధ . ధనిరిగమప . (పధనిరిగమ) షడ్వహీనా = షడ్వరహితములు మపధనిసగ . గమపధనిస . సగమపధని . నిసగమపధ . ధనిసగమప . పధనిసగమ . రిహీనా = రిషభహీనములు - మపధనిసరి . రిమపధనిస . సరిమపధని . నిసరిమపధ . ధనిసరిమప . పధనిసరిమ . గహీనా = గాంధారహీనములు - మపధి(ధ?)గ . గమపధని . సగమపధని . నిసగమప . పనిసగమ . ధరిహీనా = ధైవతరిషభరహితములు - మపధసరి . రిమపధస . సరిమపధ . ధసరిమప . పధసరిమ . నిగహీనా = నిషాదగాంధారహీతములు, ఇత్యౌడవితా = అని ఔడవితములు-

ననుమూర్చనాతానయో క భేద ? = మూర్చనాతానములకు

భేదమేమి?, ఉచ్యతే = చెప్పబడుచున్నది మూర్ఖనాతానయోను
 నత్వాంతరత్వమితి విక్రాంఖిల(?) ఏతచ్ఛాసంగతం = మూర్ఖనా తానములలో
 అనునత్వ అంతరత్వమని ఇదిఅనంగతము (?) సంగ్రహశ్లోకేతు
 మూర్ఖనాతానయోర్భేదస్య ప్రతిపాదితత్వాత్ = సంగ్రహశ్లోకమునందు
 మూర్ఖనా తానములభేదము ప్రతిపాదింపబడుట వలన, తత్ కథం =
 అదిఎట్లు?, మూర్ఖనాఽరోహక్రమేణ, తాన అవరోహక్రమేణ భవతీతి భేద =
 మూర్ఖన ఆరోహక్రమముచేతను, తానముఅవరోహక్రమముచేతను అగునని
 భేదము, అధునా తానానాం యజ్ఞనామాని కథ్యంతే = ఇప్పుడు తానములకు
 యజ్ఞనామములు చెప్పబడుచున్నవి

అగ్నిష్టోమోఽత్యగ్నిష్టోమో నాజపేయోఽషోడశీ ।

పుండరీకోఽశ్వమేధశ్చ రాజసూయశ్చ సప్తమ ॥ 106

ప్రతిపదార్థము అగ్నిష్టోమము, అత్యగ్నిష్టోమము నాజపేయము, షోడశీ
 పుండరీకము, అశ్వమేధము, రాజసూయము ఏడవది ఇతి షడ్జహీనషాడవతాన
 నామాని = అని షడ్జహీనషాడవతాననామములు స్వరస్పష్టి = స్వరస్పష్టి

తృద్భహు + సువర్ణశ్చ గోసవశ్చ మహావ్రత ।

విశ్వజిద్భహుయజ్ఞశ్చ ప్రాజాపత్యస్తవై చ ॥ 107

తృద్భహువు, +సువర్ణము, గోసనము, మహావ్రతము, విశ్వజిత్తు, బహుయజ్ఞము,
 ప్రాజాపత్యము, ఇతి ఋషభహీనషాడవ తాననామాని = అని ఋషభరహిత
 షాడవతాననామములు

అశ్వక్రాంతో రథక్రాంతో విష్ణుక్రాంతసత్వై చ ।

సూర్యక్రాంతో గజక్రాంతో వలతీనామ వజ్రకౌ ॥ 108

అశ్వక్రాంతము, రథక్రాంతము, విష్ణుక్రాంతము, సూర్యక్రాంతము
 గజక్రాంతము, వలతి, వజ్రకములు, ఇతి పంచమహీన షాడవతాననామాని =
 అని పంచమరహిత షాడవతాననామములు

చాతుర్మాసికసంజ్ఞశ్చ శస్త్రశ్చైకోత్తకస్తథా ।

సౌత్రామణిశ్చ సీత్రా చ ఉద్భిద్యాగశ్చ సప్తమ ॥ 109

ప్రతిపదార్థము చాతుర్మాసికము, శస్త్రము, ఏకోత్తరము, సాత్రామణీ, పీత్రా, ఉద్భిద్యాగము ఇతి = అని, నిషాదహీనషాడవ తాననామాని = నిషాదరహితషాడవతాననామములు ఇతి షడ్వగ్రామే షాడవతాననామాని అష్టావింశతి = అని షడ్వగ్రామమందు షాడవ తాననామములు (28) ఇరువది ఎనిమిది

సావిత్రి చాద్యసావిత్రి సర్వతోభద్ర ఏవ చ ।

సర్వో యజనసంజ్ఞశ్చ తథా వైకుంఠవాయన ॥ 110

ప్రతిపదార్థము సావిత్రి, ఆద్యసావిత్రి, సర్వతోభద్రము, సర్పము, యజననామకము, వైకుంఠవాయనము, ఇతి మధ్యమగ్రామే షడ్వహీనతాననామాని = అని మధ్యమగ్రామమందు షడ్వరహితతానములపేర్లు

అగ్నిచిత్ ద్వాదశాహశ్చ ఉపాంశు సోమ ఏవచ ।

అశ్వప్రతిగ్రహోద్వహీస్తథా భుద్రయ ఇత్యపి ॥ 111

అగ్నిచిత్తు, ద్వాదశాహము, ఉపాంశువు, సోమము, అశ్వప్రతిగ్రహము, ఉద్వహీ, అభ్యుదయము, ఇతి ఋషభహీన తాననామాని = అని రిషభరహిత తానములపేర్లు

సర్వస్వదక్షిణో దీక్షా సోమ సమిధసంజ్ఞక ।

స్వాహాకారశ్చ నూనశ్చ తథా గోదోహనస్తథా ॥ 112

సర్వస్వదక్షిణము, దీక్ష , సోమము, సమిధ, స్వాహాకారము, నూనము, గోదోహనము, ఇతి గాంధారహీనతాననామాని = అని గాంధారరహిత తానములపేర్లు, ఇతి మధ్యమగ్రామే ఏకవింశతి షాడవ తాననామాని = అని మధ్యమగ్రామమందు 21 షాడవతానములపేర్లు ఇత్యేవం ఉభయగ్రామాశ్రితాన్యేశోన పంచాశత్ తాననామాని = ఈవిధముగా ఉభయగ్రామాశ్రితములైన 49 తానములపేర్లు

ఇదాభ్య పురుషమేధశ్చ శ్వేనోయజ్ఞ ఇమస్తథా ।

అంగిరా కంససంజ్ఞశ్చ షడ్వగ్రామే పి చాదవా ॥ 113

ప్రతిపదార్థము ఇడము, పురుషమేధము, తేనము, ఇమిపు, అంగిరములు కంసము, (కంసనామకాంగికరములు) అని, షడ్జగ్రామేపి = షడ్జగ్రామమందును, ఔడనా = ఔడనతానములు, షడ్జపంచమ హీనతాననామాని = షడ్జపంచమ రహితములైన తానములపేర్లు

అగ్నిష్టోమోథ దర్శశ్చ నాదీ నై పూర్ణమాసిక ।

అశ్వప్రతిగ్రహో రాత్రిస్తథా కౌభరతో మత ॥ 114

అగ్నిష్టోమము, దర్శము, నాది, పూర్ణమాసికము, అశ్వప్రతిగ్రహము, రాత్రికౌభరతము, ఇతి గాంధారనిషాదహీనతాననామాని = అని గాంధార నిషాదరహితతానములపేర్లు

సాభాగ్యకశ్చ శారీరీ శారికృత్ పుష్టికృత్ తథా ।

వైవతేయో భవేదేవ ఉచ్చాటనవశీకృతా ॥ 115

ప్రతిపదార్థము సాభాగ్యకము, శారీరీ, శారికృత్, పుష్టికృత్, వైవతేయము, ఉచ్చాటనము, వశీకృతము, ఇతి పంచమముషభహీన తాననామాని = అని పంచమరిషభ రహిత తానముపేర్లు, ఇతిషడ్జగ్రామే ఔడనితనామాని = అని షడ్జగ్రామమున ఔడునితనామములు, ఏకవింశతి = ఇరువది యొకటి (21)

త్రైలోక్యమోహనో ధీర కందర్పబలశాసన ।

శంఖపూగో గజచ్ఛాయో రౌద్రోఽ సౌ విష్ణునిక్రమ ॥ 116

ప్రతిపదార్థము త్రైలోక్యమోహనము, ధీరము, కందర్పబలశాసనము, శంఖపూగము, గజచ్ఛాయ, రౌద్రము, విష్ణునిక్రమము ఇతి మధ్యమగ్రామే దైవతముషభహీన ఔడనిత తాననామాని = అని మధ్యమగ్రామమునందు దైవతరిషభహీనములైన ఔడునిత తానములపేర్లు

భైరవః కామదశ్చైవ ఆకుష్ఠోఽ బృశ్చ పాలక ।

సృష్టికృద్ వర్షకాంతార సప్తమో రక్షితః స్మృతః ॥ 117

భైరవము, కామదము, ఆకుష్ఠము, అబ్జము, పాలకము, సృష్టికృత్, వర్షకాంతారము, సప్తమ = ఏడవది రక్షితము, ఇతి మధ్యమగ్రామే

ఔడవిత్తతాననామాని చతుర్థశ = అని మధ్యమ గ్రామమందు ఔడవిత్త తాననామములు (14) పదనాల్గు , ఉభయ గ్రామికౌడువితా పంచత్రింశత్ భవంతి = రెండు గ్రామముల ఔడవిత్తతానములు 35 అగుచున్నవి, షాడవా ఔడవిత్తాశ్చ మిలిత్వాచోభయగ్రామికాస్తానశ్చ తురశీతిద్భవంతి = షాడవౌడువములు కలసి ఉభయ గ్రామిక ములైన తానములును (84) ఎనుబది నాల్గు అగుచున్నవి

ఇదానీం సాధారణకృతా మూర్చనాస్తు ఖ్యాతుమాహ = ఇప్పుడు సాధారణ కృతములైన మూర్చనలు చెప్పబడు మొదలిడుచున్నాడు, సాధారణ స్వరౌ నిషాదగాంధారపంతౌ = నిషాదగాంధారములు అంతము (నందున్నవి) లైనవి సాధారణ స్వరములు, తదాదికృతా తత్రైవ అంతర్భూతా సాధారణ మూర్చనా భవతి = అవి ఆదియందు చేయబడి అందే అంతర్భూతములైనవి సాధారణమూర్చనయగును కుత = ఎందువలన స్వరాత్మకత్వాత్ మూర్చనానాం తానసాధారణతాపి సాధారణేనైవ గతార్థా = స్వరాత్మకత్వమువలన తానములకు తానసాధారణతయు సాధారణముచేతనే గతార్థము

ఇత్యేవం చ మయా ప్రోక్తా మూర్చనాస్తు చతుర్విధా ।

కథమేషాం చ తానానాం ప్రయోగ కార్య ఇతి । ఉచ్యతే ।

ప్రతిపదార్థము ఇత్యేవం = ఈప్రకారముగా, చతుర్విధా మూర్చనా = నాల్గువిధములైన మూర్చనలు, మయా ప్రోక్తా = నాచే చెప్పబడినవి, ఏషాం తానానాం ప్రయోగ = ఈతానములప్రయోగము కథంకార్య? = ఎట్లు చేయదగినది? చెప్పబడుచున్నది, ద్వివిధా తానప్రయోగ ప్రవేశేన, నిగ్రహేణచ = రెండు విధములు తానప్రయోగము ప్రవేశము చేతను, నిగ్రహము చేతను రెండు విధములు ప్రవేశో ఋషభాపేక్షయా షడ్జస్య అధరీభూతస్య లోపనీయస్య విప్రకర్షపీడనం = ప్రవేశము రిషభాపేక్షచే లోపము చేయదగిన షడ్జముయొక్క విప్రకర్షపీడనము ఋషభాపావదానం ఇతి యావత్ = రిషభపంచమ అవదానమని ఇతి విప్రకర్షేణ ప్రవేశేన = అని విప్రకర్ష ప్రవేశము చేతను, మార్దవేన యథా = మార్దవముచేతనే విధముగాననగా, తస్మైవ షడ్జస్య నిషాదాపేక్షయా

ఉత్తరీభూతస్య మార్దవం శిధిలీకరణం నిషాదపాదానం (?) ప్రవేశ ఇతి ద్వినిధం ప్రవేశనం = అషడ్జమునకే నిషాదాపేక్షముచే ఉత్తరీభూతమైన మార్దవము శిధిలీకరణము, నిషాదపాదనము ప్రవేశమని రెండు విధములు ప్రవేశనము నిగ్రహస్త్వనంతరః స్వపరిత్యాగాస్పదం దర్శనం = నిగ్రహము అనంతరము (అయిన) స్వపరిత్యాగాస్పదమైన దర్శనము, ప్రయోగస్తు యథా = సాసాగరి పాసామారి తథాచాహధా భరత = భరతుడట్లేచెప్పెను

“ద్వివిధా తానక్రియా తంత్ర్యా ప్రవేశనం నిగ్రహస్తథా ।”

ప్రతిపదార్థము తానక్రియా = తానక్రియ తంత్ర్యా = తంత్రీయొక్క, ప్రవేశనం = ప్రవేశనమని, నిగ్రహ = నిగ్రహమని, ద్వివిధా = రెండు విధములైనది, తత్ర ప్రవేశనం అధరస్వరప్రకర్షాదుత్తరస్వరమార్దవాద్వా = అందు ప్రవేశనం అధరస్వరప్రకర్షము వలన, ఉత్తరస్వరమార్దవమువలనగాని (అగును) నిగ్రహశ్చ సంస్పర్శ = నిగ్రహమనగా సంస్పర్శము కుత = ఎందువలన?, మధ్యమసప్తకస్య అవినాశిత్యాదిత్యర్థ = మధ్యమనిషాదమునకు వినాశములేకపోవుటవలన అని అర్థము

నను త్రిషు స్థానేషు స్వరప్రయోగ ఇత్యుక్త = మూడు స్థానములయందు స్వరప్రయోగమని చెప్పబడినది, కారిపిధానే తత్ర కతమం స్వర సప్తకమలంబ్య మూర్చనా కార్యేతి యే సంశేరతే తాన్ ప్రత్యాహ = కారిపిధానమందు (కప్పిపుచ్చుట) ఏస్వరసప్తకమునాధారముగాచేసికొని మూర్చనచేయవలెనని యెవరు తలంతురో వారిని గూర్చి చెప్పుచున్నాడు, మధ్యమసప్తకేన మూర్చనానిర్దేశో తావ(త్) మంద్రతారసంసిధ్యర్థమ్ = మధ్యమసప్తకముచే మూర్చనానిర్దేశము మంద్రతారస్వరముల సిద్ధికొటకు, దత్తిలేనాపిఉక్తం = దత్తిలునిచేకూడ చెప్పబడినది

“తానక్రియా ద్విధా తంత్ర్యాం ప్రవేశాన్నిగ్రహస్తథా ।

ప్రవేశో ధ్వనిసాదృశ్యమసంస్పర్శస్త్వ నిగ్రహ ॥”

ప్రతిపదార్థము తానక్రియా = తానక్రియ తంత్ర్యాం ప్రవేశాత్ నిగ్రహాత్ ద్విధా = తంత్రీయందు ప్రవేశముచేతను, నిగ్రహముచేతను రెండు విధములు, ధ్వని సాదృశ్యం ప్రవేశ = ధ్వనిసాదృశ్యము ప్రవేశము అసంస్పర్శ నిగ్రహ =

అసంస్పర్శము నిగ్రహమని భరతేనాప్యక్తం = భరతుని చేతను కూడ చెప్పబడినది- మధ్యమస్వరేణ మూర్చనా నిర్దేశో భవతి అవినాశిత్యాత్ మధ్యమస్య నిగ్రహే పరిగ్రహే వా = మధ్యమస్వరముచేత మూర్చనా నిర్దేశమగును, వినాశములేకపోవుటవలన మధ్యమముయొక్క నిగ్రహమందు కాని పరిగ్రహమందుకాని నను షాడవౌడువితే క్రియమాణే మూర్చనా ప్రత్యభిజ్ఞానమస్తే వా నవా? = ఓయీ ! షాడవౌడువితములు చేయగా మూర్చనాప్రత్యభిజ్ఞాన మున్నదాలేదా?, అప్యేవ మూర్చనా ప్రత్యభిజ్ఞానమితి = మూర్చనా ప్రత్యభిజ్ఞానమున్నదియే, తథాచాహ దత్తిల = దత్తిలుడట్లే చెప్పుచున్నాడు

ఏవం కృతేఽపి తానత్వే గణయిత్వా వినాశనమ్ ।

విద్యతే తానతిథ్యేషా సూర్యనేత్యవధారయేత్ ॥

ప్రతిపదార్థము ఏవం తానత్వే కృతేఽపి = ఇట్లు తానముచేసినప్పటికీ, వినాశం గణయిత్వా = వినాశనమును గణించి (దృష్టిలోనుంచుకొని) తా = అరెందువిధములైన, (తానక్రియ) విద్యతే = కలదు, ఏషామూర్చనా అతిధి ఇతి అవధారయేత్ = ఈమూర్చన అతిధిగా నిర్ధారించ వలెను, ఇదం తు ప్రయోక్తుశ్చోత్ సుఖార్థమేవ మూర్చనాతానాన్యత్వముక్తం = ఈమూర్చన తానములలో ఏదో ఒకటి ప్రయోక్త (గాయకుడు), శ్చోత = వినువారి సుఖముకొఱకే చెప్పబడినది మానాప్రయోజనమపి త్రిస్థాన ప్రాప్త్యర్థమితి ఉక్తం = మానాప్రయోజనముకూడ, త్రిస్థానప్రాప్తికొరకే యని చెప్పబడినది, నను మధ్యమస్వరేణ మూర్చనానిర్దేశ క్రియతే యది తదాకిముక్తం మధ్యమేన స్వరేణ ఇతి = ఓయీ ! మధ్యమస్వరము చేతనే మూర్చన నిర్దేశింపబడినచో అప్పుడు మధ్యమస్వరముచే ఏమి చెప్పబడును?, సత్యముక్తం = నిజముచెప్పబడినది, స్వరజాత్యపేక్షయా ఏకవచనం = స్వరజాతి నపేక్షించి (ఇక్కడ) ఏకవచనము చెప్పబడినది కార్యే స్వరే మూర్చనా కార్యేతి భావ = స్వరముచేయగా మూర్చన చేయదగినదని అర్థము వైణగ్రహణం చ శరీరే అప్రకీర్తిత తస్మాపి స్థానస్యలాభార్థమ్ = వైణగ్రహణము శరీరమందు చెప్పబడలేదు, దానికికూడ స్థానలాభము కొఱకు, నను ప్రథమాయాం సప్తమ్యాం చ మూర్చనాయాం

షడ్జలుస్తే రిగమపథని ఏకమేవ రూపం భవతి = ఓయీ ! ఒకటి ఏడు మూర్చనయందు షడ్జము లోపించగా రిగమపథని (అని) ఒకే రూపమగును, తత్ర న జ్ఞాయతే విశేషః = అందు విశేషము తెలియబడుటలేదు, సత్యం = నిజము భేదో నాస్తి = భేదములేదు, వస్తుగణనే పున అస్మ్యేవ భేద = వస్తుగణనమందు మాత్రము భేదమున్నది, మంద్రతారకృతో భేద = మంద్రతారస్వరకృతమైన భేదము, నను మూర్చనాస్తావత్ జాతిరాగేషు ఉపయోగిన్య ఇతి యుక్తం తాసాం కదనం = మూర్చనలు జాతిరాగములయందు ఉపయోగిస్తాయి కాన వాటిని చెప్పుట యుక్తము తానాస్తు కుత్ర ఉపయుజ్యంతే = తానములు ఎచ్చట ఉపయోగ పడుచున్నవి? ఉచ్యతే = చెప్పబడుచున్నవి, ద్వయో గ్రామయో జాతిరాగాన్యత్వప్రతిపాదనార్థం ప్రయోగస్తానానాం = రెండు గ్రామములయొక్క, జాతిరాగాన్యత్వ ప్రతిపాదనకొఱకు తానముల ప్రయోగము (చేయవలెను) కూటతానానాం సహస్రాణి పంచమ త్రింశదధికాని నిష్పద్యంతే = 1035 కూటతానములు పుట్టినవబడుచున్నవి, దత్తిలేనాప్యుక్తం = దత్తిలునిచేకూడ చెప్పబడినది

పూర్ణ పంచసహస్రాణి త్రయస్త్రింశచ్చ సంఖ్యయా ।

కథయంతి ప్రతిగ్రామం ఉపయోగేణనైధునా ॥

ప్రతిపదార్థము పూర్ణతానములు ప్రతిగ్రామములనిప్పుడు 5033 అని లెక్కచేత ఉపయోగముచేతనని చెప్పుచున్నారు, గణమాత్రపరేణ తానప్రయోగేణ పూర్వస్థాన ప్రయోగో వాన్యతే = గణమాత్రపరమైన తానప్రయోగముచే పూర్వస్థాన ప్రయోగము కొట్టబడుచున్నది, తథా చాహ దత్తిల = దత్తిలుడట్లు చెప్పుచున్నాడు

హన్యాదనంతరాయేణ పూర్వా యన్య క్రమోత్క్రమాత్ ।

గుణకారసమాస్తత్ర క్రమాచ్ఛేషా స్యురుత్తమా ॥

ప్రతిపదార్థము యన్య క్రమోత్క్రమాత్ = దేనియొక్క క్రమోత్క్రమమువలన అనంతరాయేణ = నిర్విరామముగ, పూర్వా = ముందు చెప్పబడినది హన్యాత్ = కొట్టబడునో, తత్ర = అందు, క్రమా = క్రమములు, గుణకారసమా = గుణకారతుల్యములు, శేషా ఉత్తమా స్యు = మిగిలినవి ఉత్తమములగును

ఇదానీం గణనోపాయం కథయతి = ఇప్పుడు గణనకు ఉపాయము చెప్పుచున్నాడు, ద్వాభ్యాం షరాభ్యాం పూర్వో హన్యేత = రెండు పరములైన వానిచే పూర్వము కొట్టబడును ద్వో ఏవ భవతి = రెండు మాత్రమే అగుచున్నవి, తౌ చ ద్వౌ త్రిభి హత్వా షట్ భవంతి = ఆరెండును మూడింటిచే కొట్టబడి ఆరు(6) అగుచున్నవి, తే చతుర్హతా చతుర్వింశతిర్భవంతి = అవి నాల్గింటిచే కొట్టబడి (24) ఇరువది నాల్గు అగుచున్నవి, వింశత్యధికం శతం షడ్విర్హతంశతాని సప్తవింశత్యధికాని భవంతి = (120) నూటఇరవై ఆరు (6) చేతను కొట్టబడి 720 అగుచున్నవి తాని సప్తభి హతాని పంచసహస్రాణి చత్వారింశత్ అధికాని భవంతి = అవి ఏడింటిచే (7) కొట్టబడి 5040 ఐదువేల నలభై అగుచున్నవి, తత్ర క్రమకృతాన్ తాన్ సంస్ఫృటయిత్వా హ్యుత్క్రమకృతాని కూటతానానాం సప్త సప్త స్వర ప్రయోగాత్ పంచసహస్రాణి త్రయ త్రింశదధికాని భవంతి = అందు క్రమకృతతానములను సంస్ఫృటనచేసి ఉత్క్రమకృతములు, కూటతానముల సప్తసప్తస్వర ప్రపయోగమువలన 5033 ఐదువేల ముప్పది మూడు అగుచున్నవి

ప్రస్తారోయథా - ప్రస్తారమెట్లనగా తత్ర షడ్జస్వరస్య స ఇత్యేక క్రమం = అందు షడ్జస్వరమునకు స అనునదొక క్రమము, సా ఋషభస్య సరిత్యేక ఏవ క్రమం = అది రిషభమునకు సరిఅనునది ఒకటియే క్రమము సరిసరి ఇతి చ వ్యుత్క్రమే ద్వితీయ రీస గాంధారస్య సరిగేత్యత క్రమః = సరిసరి అను వ్యుత్క్రమమందు రెండవదైన రీస గాంధారమునకు సరిగ అనునది క్రమము, సరిగగరిసేత్వాద యోవ్యుత్క్రమా పంచ = సరిగతరిస లనునవి ఐదు (5) వ్యుత్క్రమములు గరిసరిగస గసరిసగరి ఇతి వ్యుత్క్రమేణ కూటతానానాం పంచమ (?) = గరిస । రిగస । గసరి । సగరి అనువ్యుత్క్రమముచే కూటతానములయొక్క పలనము (?) తదేవం గాంధారస్య షట్ తానా = ఈ విధముగా గాంధారమునకు ఆరు (6) తానములు, ఏవం మధ్యమస్య సరిగమేత్యేకం ర క్రమం = ఇట్లు మధ్యమమునకు సరిగమ అని ఒక ర క్రమము, మగరిసేత్యేనమాదయో వింశతిరుత్క్రమా = మగరిస ఈమొదలైనవి 20 వ్యుత్క్రమములు తథ్యదా = సరిగమ, మగరిస, గమసరి, గసరిమ, సగరిమ సరిమగ, రిసమగ, రిగసమ, రిమసగ, సమగరి, మరిసగ, సమగరి, సరిగమ

ఇతి మధ్యమపూర్వా = అని మధ్యమ పూర్వములైనవి షట్ తానా
 వ్యుత్క్రమకృతా = ఆరును వ్యుత్క్రమకృతములు, ఏవం గాంధారముపభషడ్జానాం
 ప్రత్యేకం షట్ తానా భవంతి = ఇట్లే గాంధారరిషభషడ్జములకు ప్రత్యేకముగా
 (6) ఆరుతానములగుచున్నవి, మిలిత్వా చతుర్వింశతిర్భవంతి = కలిసి 24
 ఇరువది నాలుగు అగుచున్నవి, ఏవం పంచమస్య = ఇట్లే పంచమమునకు
 సరిగమపేత్యేక ఏవక్రమ = సరిగమప అనిఒకటి క్రమము, పమగరిసేత్వాది
 వ్యుత్క్రమకృతానాం శతమేకోనవింశతిర్భవంతి = పమగరిస ఇత్వాది
 వ్యుత్క్రమకృతములు 119 అగుచున్నవి, తద్యదా సరిగమప పమగరిస ।
 పమగరిసానాం ప్రత్యేకం చతుర్వింశతిర్భవంతి = పమగరిసలకు ప్రత్యేకముగా
 24 అగుచున్నవి, మిలిత్వా వింశత్యధికం శతంభవతి = కలిసి 120 అగును,
 ఏవం ధైవతస్య సరిగమపధేత్యేక క్రమ = ఇట్లే ధైవతమునకు సరిగమపధ
 అనునది ఒకక్రమము, ధపమగరిసేతి వ్యుత్క్రమ = ధపమగరిస అని
 వ్యుత్క్రమము, ధపమగరిసానాం ప్రత్యేకం వింశత్యధికం భవతి =
 ధపమగరిసలకు ఒక్కొక్కదానికి 20 అధికము అగును, మిలిత్వా సప్తశతాని
 వింశత్యధికాని భవంతి = కలిసి 720 అగుచున్నవి, ఏవం నిషాదస్యాప సరిగమ
 పధని త్యేక క్రమ = ఇట్లే నిషాదమునకును సరిగమపధని అనునది ఒక
 క్రమము నిధపమగరిసేతి వ్యుత్క్రమ = నిధపమగరిస అనునది వ్యుత్క్రమము,
 నిధపమగరిసానాం ప్రత్యేకం సప్తశతాని వింశత్యధికాని భవంతి =
 నిధపమగరిసలకు ప్రత్యేకముగా 720 అగుచున్నవి, మిలిత్వా పంచసహస్రాణి
 చత్వారింశత్ చ భవంతి = కలిసి 5040 అగుచున్నవి, తదేవం ఏతేషాం స్వరాన్
 తానవిధానం షట్ షష్టితంత్ర్యాం శతతంత్ర్యాంచ ఉపలభ్యతే = అదిట్లు
 స్వరములను తానవిధానములు 66తంత్రులు కలదానియందు
 శతతంత్రీయందును పొందబడుచున్నది, తయో స్వభావా మధ్యమాదీనాం
 కూటతానభేదప్రదర్శనమిహ న కృతం అతిప్రసంగనివృత్త్యర్థమ్ ఏతేనైవ
 క్రమేణ బుద్ధిమద్భి స్వయమేవ లక్షణీయమితి = వాటి స్వభావములు
 మధ్యమాదుల కూటతానభేదప్రదర్శనమిక్కడ అధికప్రసంగనివృత్తికొరకు
 చేయబడలేదు, ఈవిధమైన పద్ధతిచేతనే బుద్ధిమంతులైన పండితులచే
 స్వయముగానే లక్షణములుచేయవలయునని గుర్తించవలెను, తదేషాం

తానానాం ప్రయోజనం ప్రాప్త్యర్థముక్తం స్థానాని త్రీణ్యుక్తాని కారువింధోభ్యస్తాని
తాని షట్షష్టిం విద్యామంద్రాది సిద్ధయే = ఆతానముల ప్రయోజన ప్రాప్తికొరకు
చెప్పబడినది, కారువింధోభ్యములైన త్రిస్థానములు చెప్పబడినవి, విద్యామంద్రాది
సిద్ధికొరకు షట్షష్టిని చెప్పబడెను, తస్మాత్ యత్కొంచిత్ గీయతే
తన్మధ్యమధ్యనివిశేషై కంఠధ్వనిభి. మంద్రతార వ్యవస్థాసిద్ధ్యర్థమేవ =
అందువలన యే కొంచెము పాడబడునో దాని మధ్యవిశేషములగు కంఠధ్వనులచే
మంద్రతారవ్యవస్థా సిద్ధికొఱకే (తానములు చెప్పబడినవి)

చతుర్విధా మయాప్రోక్తా మూర్చనా సప్తస్వరాత్మికా ।

ఇదానీం తు ప్రవక్ష్యామి ద్వాదశస్వర మూర్చనామ్ ॥ 118

సప్తస్వరాత్మికా చతుర్విధా మూర్చనా మయా ప్రోక్తా =
సప్తస్వరాత్మికములైన నాల్గువిధములైన మూర్చనలు నాచే చెప్పబడినవి,
ఇదానీం = ఇప్పుడు, ద్వాదశ స్వరమూర్చనాం ప్రవక్ష్యామి = ద్వాదశ
స్వరమూర్చనను చెప్పుదును

తత్ర మూర్చనానిర్దేశ స్థానత్రితయప్రాప్త్యర్థమితి వచనాత్ మంద్రతారసి
ద్ధ్యర్థమితి వచనాచ్చ ద్వాదశస్వరసంపన్నా మూర్చనా ద్రష్టవ్యా ప్రయోగకాలే =
అందు మూర్చనానిర్దేశము స్థానత్రయప్రాప్తికొరకనెడి వచనమువలన,
మంద్రతారసిద్ధికొఱకనెడి వచనమువలనను, ద్వాదశ స్వరయుతమూర్చనలు
ప్రయోగకాలమందు చూడదగినవి,

తథాచాహ కోహల - కోహలుడట్లు చెప్పుచున్నాడు -

“యోజనీయో బుధైర్నిత్యం క్రమో లక్ష్మ్యనుసారత ।

సంస్థాప్య మూర్చనా జాతిరాగభాషాది సిద్ధయే ॥”

ప్రతిపదార్థము జాతిరాగభాషాదిసిద్ధయే = జాతిరాగభాషాదుల సిద్ధికొరకు,
బుధై = పండితులచే, లక్ష్మ్యనుసారత = లక్ష్మ్యముననుసరించి, నిత్యం =
సదా క్రమ సంస్థాప్య = క్రమమునుంచి, మూర్చనా యోజనీయా = మూర్చన
చేయదగినది

తాత్పర్యము జాతిరాగభాషాదులసిద్ధి కొఱకు పండితులచే లక్ష్మ్యముననుసరించి

సదా క్రమమునుంచి మూర్ఛనచేయబడినది

నందికేశ్వరేణావృక్షం

నందికేశ్వరుని చేతరూడ చెప్పబడినది

“ద్వాదశస్వర సంపన్నా జ్ఞాతవ్యా మూర్ఛనా మతై ।

జాతిభాషాది సిద్ధ్యర్థం తారమంద్రాది సిద్ధయే ॥”

ప్రతిపదార్థము జాతిభాషాది సిద్ధ్యర్థం = చాల వాదాది సిద్ధియందు
తారమంద్రాది సిద్ధయే = తారమంద్రాది సిద్ధియందు ద్వారమున
జ్ఞాతవ్యా = ద్వాదశ స్వరయుతమూర్ఛనలు తెలియబడినవి

యద్వాప్యవ్యాప్త్య సప్తమూర్ఛనా ప్రతిపాదితా స్థానలక్షణ ప్రాచుర్యం
ద్వాదశస్వరైరేవమూర్ఛనా ప్రయిక్తు ఇతి = లేక అచాలలక్షణ
సప్తస్వరమూర్ఛనలు ప్రతిపాదింపబడినవి స్థానలక్షణప్రాచుర్యమున
ద్వాదశస్వరములచేతనే మూర్ఛనలు ప్రయోగింపబడినవి అని అనగా
చోక్షపాడనేరితా

ఇతి ప్రయోగోన స్వాత్ = లేనిచో రిగమపాడనేరికమునై ప్రయోగము
జరుగదు ఏవంచ సతి సరాగ సిద్ధ్యాంత (?) స్వాత్ = ఇట్లుండగా రాగ ప్రతి
నగును(?) పక్షజాతా రిగమధని ప్రయోగి తారమంద్రక్ స స్వాత్ = ఇట్లు
యందు రిగమధని ప్రయోగము తారమంద్రకము కాదు అన్యేషానురాగాణాం
నాశంకర ప్రయోగ స్వాత్ = ఇతర రాగములకుకూడ నా కరప్రయోగముగను
తేన సరిగమధని అన్యా మూర్ఛనా ధనిగమపాద్యాప్రియ మూర్ఛనా ప్రసక్తా =
అందుచే సరిగమధని ఇతర మూర్ఛన ధనిగమపాదులు ప్రముఖములు
చూడదగినవి తద్యథా = అదినిట్లనగా

ధనిసరిగమపధని సరిగ । ఉత్తరమంద్రా ।

నిసరిగమపధని సరిగమ । రజనీ ।

సరిగమపధని సరిగమప । ఉత్తరయత్ ।

రిగమపధని సరిగమపధ । శుద్ధపద్మా ।

గమపధని సరిగమపధని । మత్పరిక్షితా ।

మపథని సరిగమపథనిసా । అశ్వక్రాంతా ।

పథని సరిగమపథనిసరి ।

అభీరుద్గతా ఇతి షడ్జగ్రామే = షడ్జగ్రామమునందు, మధ్యమగ్రామేఽపి ఏవమేవ పథనిసరిగాద్యా మూర్చనా నిసరిగ మపథనిర్యుగాద్యా రాగకాలే ద్వాదశస్వరమూర్చనా అవగంతవ్యా = మధ్యమగ్రామమందును ఇట్లే పథనిసరిగ మొదిలగు మూర్చనలు నిసరిగమపథని మొదలగునవి (?) రాగకాలమందు ద్వాదశ స్వరమూర్చనలు తెలియదగినవి, తాళ షడ్జగ్రామే మూర్చనాను అంతర్గతా జ్ఞేయా = అవి షడ్జగ్రామమందలి మూర్చనలయందు అంతర్గతములుగా తెలియదగినవి, తద్యధా-

నిసరిగమపథనిసరిగమ । సోమరీ ।

సరిగమపథని సరిగమప । హరిణాశ్వా ।

రిగమపథని సరిగమపథ । కాలే వసతా ।

గమపథని సరిగమపథని తుసమధ్యా ।

మపథని సరిగమపథనిసా । సూర్గీ ।

పథనిసరిగమ పథనిసరి । పారవీ ।

ధని సరిగమ పథనిసరిగ । హృష్యకా ।

అత పరం ప్రదర్శ్యంతే వర్ణాశ్చత్వార ఏవ హి ।

స్థాయిసంచారిణౌ చైవ తథారోహ్యవరోహిణౌ ॥

119

ప్రతిపదార్థము అత పరం = ఇటు తరువాత, స్థాయిసంచారిణౌ ఆరోహ్యవరోహిణౌ ఇతి = స్థాయి, సంచారి, ఆరోహి, అవరోహిలను, చత్వార వర్ణా ప్రదర్శ్యంతే = నాలుగువర్ణములు చూపబడుచున్నవి

నను వర్ణశబ్దేన కిముచ్యతే = వర్ణశబ్దముచే నేమి చెప్పబడుచున్నది?, వర్ణశబ్దేన గానమభిధీయతే = వర్ణశబ్దముచే గానముచెప్పబడుచున్నది, యత్ర సమా స్వరా అనుపహిత రూపా తిష్ఠంతి తేభ్య యద్గీతం వర్ణాభివ్యక్తికృత్ యత్రవదే నవర్ణ స్థాయిత్వచ్యతే = ఎక్కడ నమస్వరములు అనుపహితరూపములగునో వాటినుండి ఏ గీతము వర్ణమున భివ్యక్తికరించునో ఏ పదమునందో ఆవర్ణముస్థాయి యని చెప్పబడును, యథాషడ్జా సారీసా

సారీసా = షడ్జము సారీసా సారీసా అని మధ్యమాయాం తు మామామామా
ఇతి = మధ్యమమందు మామామామా అని, యత్రగీతే సంచరంతి స్వరా
పరస్పరమంతసహితా ఏకైకశో వా స సంచారీవర్ణ ఉచ్యతే = యేగీతమందు
స్వరములు అంతసహితములుగాగాని, ఒక్కటొక్కటిగాని సంచరించుచున్నవో
అది సంచారివర్ణమనబడును, యథా మాలవకైశికే సాసా సని పనిపనిపని సాధరీ
పాపనినినీత్యేవమాదిప్రకారేషు పరస్పరసంచారాత్ ఆరోహంతీత్యాది (?)
యత్ర గేయా స్వరా ఆరోహంతి ఏకైకశ సాంతరా వా స వర్ణ
ఆరోహీత్యుచ్యతే = ఎట్లనగా - మాలవకైశికీయందు సాసాసని పని పని పని
సాధరీ పాపని నీనీ అని ఈ మొదలగు విధములందు పరస్పర సంచారమువలన
ఆరోహణముచేయుచున్నవనునవి, (?) ఎక్కడ గానముచేయదగు స్వరములు
ఒక్కొక్కటిగాని సాంతరములుగా గాని ఆరోహణముగుచున్నవో ఆవర్ణము
ఆరోహీయనబడుచున్నది, యథా = ఎట్లనగా, మాలవపంచమే =
మాలవపంచమమందు పాపసధరీ సమగరి పమపమ పథమామా పసారిసా
సమమాపారిగా సాధని పారిమ్మధనీ నీనీ పారిమ్మధనీ పాధని రిరిపా ఇతి =
అని, పరస్పర ఏకాంతర ద్వ్యంతర స్వరారోహణాత్ ఆరోహీ = అన్యోన్యము
ఏకాంతర ద్వ్యంతర స్వరారోహణము వలన ఆరోహీయగుచున్నది

అవరోహంతి స్వరా యత్రైకేనైవ క్రమేణ తు ।

స చావరోహీ శబ్దే తు సమనంతర+ స్వర ॥

120

ప్రతిపదార్థము యత్ర = ఎక్కడ, ఏకేనైవ క్రమేణ = ఒకే క్రమముచేతనే
స్వరా = స్వరములు, అవరోహంతి = అవరోహితములగుచున్నవో స
సమనంతర స్వర = ఆతరువాతి స్వరము అవరోహీ శబ్దే స్వాత్ = అవరోహి
శబ్దమగును ఉదా -

పామామధ్యమమ గాగగగమమ రిరిరి ప్రమా మమప్రపా పప్రప్రపా మమ్మినిని
ధధ్య పపప వ్రుగగారిరినివాద్దుపాపా ఇతి అని, పరస్పర ఏకాంతర, ద్వ్యంతర
స్వరావరోహాత్ అవరోహీతి = అన్యోన్యము ఏకాంతర ద్వ్యంతర
స్వరఅవరోహము, వలన అవరోహీయని అత ఏవ ఉక్తం = అందుకనే
చెప్పబడినది

శరీరస్వర సంభూతాస్త్రీ స్థానగణశోభితా ।

అసీ వర్ణాస్తు విజ్ఞేయా అలంకారాదిసిద్ధయే ॥

ప్రతిపదార్థము శరీరస్వరసంభూతా = శరీరస్వరములనుండి పుట్టినటువంటిన్ని
 త్రిస్తానగణశోభితా = స్థానత్రయగణములచే ప్రకాశితములును అయిన
 అసీ వర్ణా = ఈవర్ణములు, అలంకారాదిసిద్ధయే = అలంకారాదుల
 సిద్ధికొఱకు, విజ్ఞేయా = తెలియదగినవి, నను కథం వర్ణనిష్పత్తి = వర్ణనిష్పత్తి
 ఎట్లు? ఉచ్యతే యదా హి స్వరా వర్ణకర్షం ఆకర్షయంతి గీతవశాత్ స్థాయిత్వేన
 సంచారిత్యేన ఆరోహిత్యేన అవరోహిత్యేన తదావర్ణస్య నిష్పత్తి =
 చెప్పబడుచున్నది, ఎప్పుడు స్వరములు గీతవశముగా వర్ణకర్షముగను,
 స్థాయిత్వముచేతను సంచారిత్యముచేతను ఆరోహిత్యముచేతను,
 అవరోహిత్యము చేతను ఆకర్షించునో అప్పుడు వర్ణముయొక్క నిష్పత్తి (పుట్టుక)
 జరుగును యథాషడ్జ స్థాయివర్ణీ (?) = ఏవిధముగాననగా, షడ్జము
 స్థాయివర్ణముకలది(?) - సాసాసా సంచారీ యథా = సంచారీవర్ణమెట్లనగా
 - ధైవతా = ధైవతము (కలది) ధధనీనీపధా । ఆరోహీ నందయంత్యాం =
 నందయంతి యందారోహి = గాగాగాగా పాపా ధపనునదిరిది పనినధనినిధా
 । అవరోహీ తత్రైవ సమనంతర స్వరై = అవరోహి ఆనందయంతియందే
 తరువాతి స్వరములచేత పాపాపాపాపాపాపా ధనీ మాపా గాగా గాగా
 గాగారప్పవం భవతి = అగుచున్నది యదర్థముక్తం = ఎందుకొఱకు
 చెప్పబడినదో యథా ఏవమేతే = అట్లే ఇవి ప్రవర్తంతే = ప్రవర్తించుచున్నవి,
 ప్రవర్తయంతీత్యర్థ = ప్రవర్తించ జేయునని యర్థము శరీరస్వరే =
 శరీరస్వరమందు

వీణావర్ణాస్తు విజ్ఞేయా చత్వారో గీతయోజకా ।

ప్రతిపదార్థము గీతయోజకా = గీతమును నిర్మించు, చత్వార వీణావర్ణా
 విజ్ఞేయా = నాలుగు వీణావర్ణములు తెలియవలెను

ఇదానీం సుప్రసిద్ధా స్త్రయస్త్రింశదలంకారాపాదేన (?) తత
 ప్రయోగతత్త్వ కధ్యంతే = ఇప్పుడు ప్రసిద్ధములైన 33 అలంకారములు ప్రయోగత
 చెప్పబడుచున్నవి, తత్ర అలంకారశబ్దేన కిముచ్యతే = అందు అలంకార శబ్దముచే

ఏమిచెప్పబడినది? అలంకారశబ్దేన మండలముచ్యతే = అలంకారశబ్దముచే మండలము చెప్పబడుచున్నది, యథా కటకేయూరాదినా అలంకారేణ నారీ పురుషో వా మండిత శోభామావహేత్ తథా ఏతైరలంకారై ప్రసన్నా(ద్యా)ది భిరలంకృతా వర్ణాశ్రయా గీతి గాత్రశోత్పాణాం సుఖావహా భవతీతి = కటకేయూరాద్యలంకారముచే ప్రీతిగాని పురుషుడుగాని అలంకరింపబడి శోభను పొందెదరో అట్లే -ఈ అలంకారములచే అలంకరింపబడిననై వర్ణాశ్రయములు అయినఅలంకారములు కల గీతి గాయకులకు శ్రోతలకును సుఖమును కలుగజేయుచున్నదని వ్యుత్పత్తిశ్చ యథా = వ్యుత్పత్తి ఎట్లనగా-

ప్రతిపదార్థము డు కృశ్ కరణే ధాతురలంకరణపూర్వ = డుకృశ్ కరణే అనుధాతుపు అలంకరణపూర్వమగును, (కారశబ్దమునకు అలం శబ్దము వెనుకనగును) అలంకృతమలంకార = అలంకృతమైనది అలంకారము అనియగును, ఘో అంతోయమలంకారశబ్ద ఇతి -ఈ అలంకారశబ్దము ఘో అంతమందుకలది, (ఘో అనునది ప్రత్యయము) తత్ర అలంకారాణాం నామాని కధ్యంతే = అలంకారముల పేర్లు చెప్పబడుచున్నవి ప్రసన్నాది ప్రసన్నాంత, ప్రసన్నాద్యంత స్రవమధ్యమ సమ బిందు నివృత్త ప్రవృత్త వ్యుత్పత్తిశ్చ తథా = అట్లే, వర్ణా(?) కంపిత కుహరిత రేచిత ప్రేంశోలిత తారమంద్రప్రమంద్ర తార ప్రసన్ననిసన హ్రస్వారప్రసాద, ఉద్వాహిత, ఉపలోలక, క్రమ నిష్కాజిత హృదమాన రంజిత, ఆవర్తక పరివర్తక ఉద్గతిత, ఆక్షిప్తక, సంప్రదాన, హసిత, హుంకార సంధిప్రచ్ఛాదన, విధుత, ఉద్గిత గాత్రవర్ణశ్చ ।

1 ఇదానీం ఏతేషాం లక్షణముచ్యతే = ఇప్పుడీయలంకారములకు లక్షణము చెప్పబడుచున్నది తద్యథా = అది యెట్లనగా -

2 మంద్రాదారభ్య మేసారోహణం తారగతిం యావత్ అసౌ ప్రసన్నాది । మంద్రస్వారముతో నారంభించి తారగమనము వరకు మేసారోహణ మేదికలదో అది ప్రసన్నాది, మంద్రశబ్దేన ప్రసన్నధ్వనిరుచ్యతే = మంద్ర శబ్దముచే ప్రసన్నధ్వనిచెప్పబడుచున్నది, సారీగామాపాదానీసా ఇతి = అని, ప్రసన్నాది = ప్రసన్నాది, (అలంకారము)

3 తారాధారభ్య అవరోహక్రమేణ ప్రసన్నాంతః = తారస్వరమునుండి ప్రారంభించి ఆవరోహణక్రమముచే ప్రసన్నాంతమగును యథా = సానీధవమగరీసా ఇతి ప్రసన్నాంత = అని ప్రసన్నాంతము

4 యత్రాద్యంతయో ప్రసన్న మధ్యే చ తార స ప్రసన్నాద్యంత = ఎక్కడ ఆద్యంతములయందు ప్రసన్నము, మధ్యమందు తారముఉండునో అది ప్రసన్నాద్యంతము

సమ ! యత్ర మంద్రో మధ్యే ఆద్యంతయో తార స ప్రసన్నమధ్య = ఎక్కడ మధ్యమందు ఆద్యంతములందు తారము ఉండునో అది ప్రసన్నమధ్యము, యథా - సానీధాపమాగరీసా సారీగమపధనీసా ఇతి = అని ప్రసన్నమధ్య = ప్రసన్నమధ్యము

5 స్థానత్రయేఽపి సదృశధ్వని సప్తస్వరోచ్ఛారణ సమ = మూడు స్థానములయందు సమానధ్వనియు సప్తస్వరోచ్ఛారణయు కలది సమము, ఏతత్ ఉక్తంభవతి = ఇది చెప్పబడుచున్నది, యస్య యావత్ శ్రుతయ స్వస్థానత్రయేషు తావత్ శ్రుతికమేవ కార్యా = దేనికి ఎన్ని శ్రుతులో అంతవరకు స్థానత్రయమందు శ్రుతులు చేయదగినవి, యథా = సరిగమపధనీ ద్వయో ద్వయో స్వరయో సంవాదినో ఉచ్ఛారణాత్ సమ = రెండు రెండు సంవాది స్వరములయొక్క ఉచ్ఛారణవలన సమాలంకార మగును తద్యథా = అదిఎట్లనగా - సమ సవ రిధగనీ గ్రామభేదే తు రివజయితి (?) విశేష = గ్రామభేదమందు మాత్రము రివజ ఇతి(?) విశేషము, ఇతి సమ = ఈవిధముగా సమాలంకారము

6 చిరమేకస్మిన్ స్వరే షడ్జాదిరూపే స్థిత్వా తదీయతారం అగ్నివత్ స్పృష్ట్యా కలామేకాం చ స్థిత్వా యత్ర పునరపి సమాసామంద్రయా గమ్యతే స బిందు = చాలాకాలము షడ్జాదిరూపమైన ఒక స్వరమందు తదీయ తారమును అగ్నివలె తాకి ఒక కలవఱకుండి ఎక్కడ మరల సమాలంకారము మంద్రముచే తెలియబడునో అది బిందువు బింద్వలంకారము సాసా ఇతి బిందు = సాసా అనునది బిందువు

7 ఏకకలాంతరం స్పృష్ట్యా బింద్రోప విపర్యయోచ్ఛారణాప్రవృత్తై వినివృత్తత్యాత్ నివృత్త్యా = ఒక కలాంతరమును తాకి బిందువుయొక్క యే విపర్యయ

ఉచ్చారణము వలన ప్రవృత్తియందు వినివృత్తమగుటవలన నివృత్తాఖ్యమలంకారము
యథా = సాంసాసా నివృత్త = సాంసాసా నివృత్తము (ప్రవృత్త ?)

8 ఆక్రీడితవత్ ఆరోహత్ అవరోహమేణ షట్కలోవేణు = ఆక్రీడితమువలె
ఆరోహమునుండి అవరోహక్రమముగా షట్కలము వేణువు యథా -
సరిగమపధని నిధపమగరిసా వేణుః = వేణువు

9 మంద్రసప్తమమధ్యే పవనీ (?) రోధేన ద్విశ్రుతే కంపనాత్ కంపితస్త్రీకల =
మంద్రసప్తమమధ్యమందు పవననిరోధము(?) చే ద్విశ్రుతికంపనమువలన
త్రికలము కంపితము, కంపితము అలంకారము యథా - సరిగమపధనిస
కంపిత = కంపితము

10 మధ్యమసప్తకే త్రిశ్రుతే కంపనాత్ త్రికల కుహరిత = మధ్యమసప్తకమందు
త్రిశ్రుతికంపనమువలన త్రికలముకు హరితమగును, యథా = సరిగమపధనిసా
కుహరిత

11 తారసప్తకే త్రిశ్రుతే కంపనాత్ త్రికలో రేచిత = తారసప్తకమందు
త్రిశ్రుతికంపనమువలన త్రికలము రేచితము సరిగమపధనిస రేచిత =
రేచితము

12 ద్వయో స్వరయోర్భూహానాం చ స్వరాణాం సమకలగమాగమచ్చతుర్దేశ
కల ప్రేంఖోలిత = రెండు స్వరములకు, అనేక స్వరములకును
సమకలగమాగమము వలన చతుర్దేశకలము ప్రేంఖోలితము, యథా - సరిగ
సరిగ గరిగమ మషపమపధసపనిని నిధ నీససని | ప్రేంఖోలిత = ప్రేంఖోలితము

13 అంశాత్ చతుర్థం పంచమం వా స్వరం గత్వా యత్ర మంద్రే పున ఆగమ్యతే
తారమంద్రప్రసన్న = అంశమునుండి నాలుగవ లేదా ఐదవ స్వరముపొంది,
ఎక్కడ మంద్రమందు మరల వచ్చిచేరునో అది తారమంద్రప్రసన్నము, యథా
సరిగమప, సరిగమప, రిరిగమపధని, గమపగ, గమపధనిగ, మపధనిమ,
మపధనిసమ, అధవా = లేక, మంద్ర స్వరాత్ తారం గత్వా =
మంద్రమునుండితారమునకు వెళ్లి, పున సహసా మంద్రవశాద్వా = మరల
తొందరగానే మంద్రవశమునగాని, గమ్యతే = పొందబడునో, స తార
మంద్రప్రసన్న = ఆతారస్వరముమంద్రప్రసన్నము, సరిగమపధని సాసా తార=

తారము మంద్రప్రసన్నా మంద్రాత్ సహసా తార ప్రాప్య మంద్రత్వేన క్రమేణ
 అవరోహో మంద్రతార ప్రసన్న (?) = మంద్రప్రసన్నము మంద్రమునుండి
 తారము పొంది మంద్రత్వము చే క్రమముగా అవరోహించినదైన యెడల
 మంద్రతార ప్రసన్నము, సపమగరిస రిధ పమగరి గని ధపమగ సమనిధప
 అధవా = లేక మంద్రస్వరాద్వా వర్తార స్వరానుచ్ఛార్య క్రమేణ అవరుహ్య చ
 మంద్రేణ వా గమ్యతే మంద్రతారప్రసన్న = మంద్రస్వరమునుండి గాని
 (ఉంటున్నవై) ప్రవర్తించినవై స్వరములను పలికి క్రమముగా అవరోహించి
 మంద్రముచేతగాని గమ్యమానమగునో అది మంద్రతాప్రసన్నము యథా =
 సాసా నిధపమగరిసా మంద్రతార ప్రసన్నా విరూపశ్చ ప్రస్తారస్థాయీత్యారోహణీ
 చ తత్ర స్థాయిన్యేకస్వర స్వస్య (?) క్రమశస్త్ర - మంద్రావరోహణేన
 మంద్రతారారోహణేన స్వరేణ ప్రస్తార = మంద్రతారప్రసన్నములు విరూపముల
 ప్రస్తారస్థాయియు ఆరోహణీయు, అందుస్థాయియందు ఒకస్వరము
 స్వత్వమునకు క్రమముగా తారమంద్ర అవరోహణముచేతను
 మంద్రతారారోహణముచేతను (అయిన) స్వరముచే ప్రస్తారము సరిగిన ।
 సరిగి । గరిస । సరిగమప । పమగరిస । సరిగమపధ । ధపమగరిస ।
 సరిగమపధని । నిధపమగరిస । సరిగమపధనిస । సనిధపమగరిస । అధవా =
 లేక, వేలషడ్జగ్రామే షడ్జాద్వా = సప్తమూర్చనా మధ్యమగ్రామే మధ్యమాశ్చ
 సప్త = షడ్జగ్రామమందు షడ్జాది సప్తమూర్చనలు, మధ్యమగ్రామమందు
 మధ్యమములు సప్తమూర్చనలు, ఏతాశ్చతుర్దశ మూర్చనా ప్రత్యేకం
 చతుర్దాభవంతి = ఈ 14 మూర్చనలు ప్రత్యేకముగా నాల్గు విధములగుచున్నవి,
 శుద్ధా కరకలికలితా సాంతరా తద్వయోపేతాచ ఇతి = శుద్ధము,
 కరకలికలితము సాంతరము, తద్వయోపేతము, అని ఏకైకస్యా
 మూర్చనాయాశ్చతుర్విధత్వాత్ షడ్జ వంచచత్వారింశ ద్యుతాని
 వంచనహస్రాణి కూటకూటతానామ్ = ఒక్కొక్కమూర్చనకు
 నాల్గువిధములగుటవలన షడ్జము 5045 కూటకూట తానములగును(?)

ఋత్వంచాశన్మూర్చనాస్తా పూర్ణకూటాస్తు యోజితా ॥ 121

అక్షద్వయం సహస్రాణి దృశీతిర్వై శతే తథా ।

చత్వారింశచ్చ సంఖ్యాతా అథాపూర్ణాన్ ప్రచక్షుహే ॥ 122

ప్రతిపదార్థము తా పట్ పంచాశత్ మూర్చనా = ఆ 56 మూర్చనలు పూర్ణకూటా యోజితా = పూర్ణకూటములు కూర్చబడినవి, (కలపబడినవి) 2లక్షలు సహస్రములు 2 వందల 82 ను 40ను గణించబడినవి, అథ = తరువాత పూర్ణాన్ ప్రచక్షుహే = పూర్ణములను చెప్పుచున్నాము

తాత్పర్యము ఆ 56 మూర్చనలు పూర్ణకూటములు కూర్చబడినవి (కలపబడినవి) 2లక్షలు సహస్రములు 2వందల 82ను 40నుగణించబడినవి తరువాత పూర్ణములను చెప్పుచున్నాము

ఏకైకాద్యగ్నివిరహాత్ గభజా షడ్జాదయ స్వరా ।

ఏకస్వరోఽత్ర నిర్భేదోఽఘృక్తో నష్టోదిసిద్ధయే (?) ॥ 123

ప్రతిపదార్థము ఏకైకాది = ఒక్కొక్కటిమొదలుకొని అగ్నివిరహాత్ = అగ్నివిరహము (రాహిత్యము) వలన, గభజా = గభజనితములైన, షడ్జాదయ స్వరా = షడ్జాదిస్వరములు, అత్ర = ఇందు ఏకస్వర = ఒకస్వరము, నిర్భేద అపి ఉక్త నష్టోది సిద్ధయే = నష్టోదిసిద్ధికొఱకు(?) నిర్భేదముగా కూడ చెప్పబడినది క్రమాత్ అకూటతానత్వే యుక్తా తేషావయోగిన = క్రమముగా అకూటతానత్వముందు యుక్తములు వాటియందు ఉపయోగింపబడునవి యగును

సప్తస్థానాని - ఆధారస్వాధిష్ఠాన అనాహత మణిపూరక విశుద్ధ్యాజ్ఞాబ్రహ్మారంధ్రేషు = సప్త స్థానములు ఆధారము, స్వాధిష్ఠానము అనాహతము, మణిపూరకము, విశుద్ధి, ఆజ్ఞాబ్రహ్మారంధ్రములందు గమపధనిస, రి । సరిగరిగామగ । మమపమధపపధని । ధనిధనిస । ప్రస్తార = ప్రస్తారము

14 ప్రస్వస్తార, పవిపరిత (?) ప్రసాద = ప్రకృష్టమైన స్వస్తారము అంతట (?) కలది ప్రసాదము యథా - సని, నిస, సనిధ, ధనిసా, సనిప, పధనిసా, సనిధపమ, మపధనిసా, సనిధపమగ, గమపధనిసా, సనిధపమగరి । రిగమపధనిసా । సనిధపమగరిసా । సరిగమపధనిసా । అథవా = లేక, సనినిసానిధాధనిపధా । ధపా, పమా । మపా, గాగరిరిస, ప్రసాద = ప్రసాదాలంకారము

15 ద్వౌ ద్వౌ స్వరౌ వికలౌ సంహారంతావరోహక్రమేణ అవరోహాత్ ఉద్వాహిత = రెండు రెండు స్వరములు వికలములు సంహారంతములు అయి ఆరోహక్రమముగా అవరోహణముచేయుటవలన ఉద్వాహితాలంకారము సరి . రిసరి . గ . గమప . పధ . ధని . నీస . సనిధా ధపపమామగాగరి . రీసా (?) ఉద్వాహిత = ఉద్వాహితాలంకారము

16 అయమేవ ద్విరభ్యస్తై ఉపలోలక = ఈ ఉద్వాహితాలంకారమే రెండు పర్యాయములు అభ్యస్తములైనచో ఉపలోలకమగును- సరి సరి . రిగరిగ . గమగమ . మప మప . పధపధ . ధనిధని . నిసనిస . సనిసని . నిధనిధ . ధపధప . పమపమ . మగమగ . గరిగరి . రిసరిస . ఉపలోలక = ఉపలోలకారంకారము, ఏకాదిక్రమేణ అంతరస్వరేషు ఆరుహ్య పునరవరోహణక్రమేణ స్థాయినం స్వరం గత్వా పరివారక్రమేణైవ ఏకైకాభివృద్ధా యత్ర స్వరా ఉచ్చార్యంతే స క్రమ = ఏకాదిక్రమేణ అంతరస్వరములయందారోహించి మరల అవరోహణక్రమముగా స్థాయిస్వరమును పొంది పరివారక్రమముగా ఒక్కొక్కటి అభివృద్ధి నొందు (టచే)చు ఎక్కడ స్వరములుచ్చరింపబడుచున్నవో అది క్రమము, అయమేకరూపత్వాత్ ప్రస్తారే భిద్యతే = ఏకరూపతవలన ఇది ప్రస్తారముందు భిన్నమగును సరిరిస . సరిగా . గరిస . సరిగమా . మగరిసా . సరిగమపా . పమగరిసా . సరిగమపధా . ధపమగరిసా . సరిగమపధనీ . నిధపమగరిస . సరిగమపధనిస . సనిధపమగరిస . క్రమ = క్రమము, అధవాంతర స్వరమారుహ్యకాకోలీం గత్వా తేనైవ క్రమేణ అవరుహ్య స్థాయిన్యా గమ్యతే స క్రమ = లేక అంతరస్వరమునారోహించి కాకోలీని పొంది ఆక్రమముచేతనే అవరోహించి స్థాయిని చేరినయెడల అది క్రమమగును సగని నిగసక్రమ .

17 ఆద్యం తృతీయం తతో ద్వితీయం తతశ్చ చతుర్థం అనేనైవ క్రమేణ అన్యాస- ప్యారోహ్య మంద్రాన్నిష్కాజిత . మొదటిదానిని, తృతీయమును, రెండవదానిని నాల్గవ దానిని ఈక్రమముగా మిగిలినవాటిని ఆరోహించి మంద్రమువలన నిష్కాజితమగును కోహలమతే చ ఏకాంతరస్వరారోహాన్నిష్కాజిత = కోహలమతమందు ఒకటి తప్పించి మరియొక స్వరమునారోహించిన నిష్కాజితము, సగారిగమపా . మధాపనీ . ధసా .

18 తారాత్ ఏకాంతర స్వరారోహాత్ త్రిరావృత్తా కలాత్రయకరణాత్ సర్వేషాం కలాత్రయకరణాత్ హ్రోదమాన = తారమునుండి ఏకాంతరముగా త్రిరావృత్తిచేతను కలాత్రయముచేయుటవలన, అన్నిటికి కలాత్రయముచేయుట వలనను హ్రోదమానము సాధాసాధాసాధా । నీపానీపానీపా । ధామాధామా । పాగాపాగాపాగా । మారీమారీమారీ । గాసాగాసాగాసా । హ్రోదమాన । (సాధాసాధాసాధా । నీపానీపానీపా ధామాధామాధామా । పాగాపాగాపాగా మారీమారీమారీ । గాసాగాసాగాసా హ్రోదమాన (?)

19 సమనంతరస్వరమారుహ్య = తరువాతిస్వరమునారోహించి, ద్వైకలే స్థిత్యా = ద్వికలమందుండి, పున స్వరాంతరే = మరల స్వరాంతరమందు అర్కకలామారోహతి = అర్కకలను ఆరోహించుచున్నది పునశ్చ అనంతరమేవ = మరల తరువాతనే ఆద్యకలాం అవరోహతి = మొదటి కలనే అవరోహించును, స రంజిత = అది రంజితాలంకారము, సరి రిగ । రిగమగ । గమపమ । మపధప । ధపనిధ । పనిధనీ ।

20 ఆరోహవరోహాభ్యాం ఆదౌ స్వరం ఉచ్చార్య ప్రాక్స్వరోచ్చారణాంతే క్రమశోఽష్టకల ఆవర్తక = ఆరోహవరోహణములచే మొదట స్వరమునుచ్చరించి ముందు స్వరమును పలికినచివరయందు క్రమముగా అష్టకలగలది యేదికలదో అది ఆవర్తకము । సరిగమ । పధనిస । పనిధప మగరిస । ఆవర్తక । అధవా = లేక, సగ । గపపని । సధా సధా । నీపాపగా । గసా ఆవర్తక ।

21 పున ఏకస్వరం చతుర్థం లంఘయిత్వా పంచమం స్వరం ప్రాప్య పునరప్యంతరాన్ త్రిస్వరానవరోహన్ చతుర్థం లంఘయన్ ఆద్యం స్వరం షడ్జం గచ్ఛేత్ = ఏకస్వరము(ను) చతుర్థమును దాటి పంచమస్వరమును పొంది మరలకూడ మధ్యనున్న మూడు స్వరములనవరోహించుచు చతుర్థమును దాటుచు మొదటి స్వరమైన షడ్జమును చేరవలెను, ఆరోహవరోహాభ్యాం కలాష్టకేన తయా ఏవం తారాదారభ్య సర్వస్వరాణాం ఆరోహనవరోహం (?) షోడశకల సరివర్తక = ఆరోహవరోహణములచే కలాష్టకమైన దానిచే ఇట్లు తారమునుండి మొదలుపెట్టి అన్ని స్వరములయొక్క ఆరోహవరోహణము

షోడశ (16) కలయుతము పరివర్తకము। స చ లోకే ఓహాడీతుచ్యతే = అదిలోకమున ఓహాడియని చెప్పబడుచున్నది సరిగపా। పమగసా। రిగమధ। ధపమరి। గమపని। నిధపగా। మపసధా। సనిధమా। మపధసా। నిధపగా। గమనిధ। పమరిరి। గమధా। మపగసా। సరిగపా। ఇతి పరివర్తక = ఇది పరివర్తకాలంకారము

22 స్వరద్వయే హి కకలయ ఆరోహాక్రమేణ తృతీయస్వరం పరిహరన్ ఆరోహాక్రమేణైవ ఉపరితనస్వరద్వయమూక్రమాననేనైవక్రమేణ అవరోహా (?) శేషానపి స్వరాననేనైవ క్రమేణ ఆరోహన్ అవరోహన్ అష్టాదశకల ఉద్ధటిత = స్వరద్వయమందు కకలయు ఆరోహాక్రమముచే మూడవస్వరమును విడుచుచు ఆరోహాక్రమముచేతనే పైనున్న స్వరద్వయము నాక్రమించుచు ఈక్రమముచేతనే అవరోహము (?) మిగిలిన స్వరములనుకూడ ఈక్రమముచేతనే ఆరోహించుచు అవరోహించుచు అష్టాదశకలయుతమేదికలదో అది ఉద్ధటితాలంకారము, సరిమపా। పమరిసా। రిగపధా। ధపగరి। గమధనీ। నిధమగా। మపనిసా। సనిపమా। మపనిసా। నిధమగా। గమధనీ। ధపగరి। రిగపధా। పమరిసా। సరిమపా। మగరిసా। ఉద్ధటిత = ఉద్ధటితము

23 త్రిభి స్వరై ఆరోహాక్రమేణ వా ఏకకలాదారభ్య యావత్ షట్కూలమిత్యేవం కలామానాత్ ఆక్షిప్తక = మూడు స్వరములచే ఆరోహాక్రమముచేతగాని, ఏకకలను మొదలుకొని షట్కూలపర్యంతము ఈవిధముగా కలాప్రమాణమువలన ఆక్షిప్తకమగును, సరిగా। ను। రిగమా। ను। మప। ను। పధనీ। ను। సనీపా। ను। ధపమా। ను। మగరి। ను। గరిసా। ను। ఇత్యాక్షిప్తక = అనునది యాక్షిప్తకము

24 ప్రథమాత్ స్వరానంతరం పరిత్యజ్య స్వరద్వయే చ గత్వా తేనైవ క్రమేణ ఆరోహణాత్ ఏకకలాత్ అవరోహణేఽపి చైకకల ఇతి ద్వికలసంప్రదానశ్చ ద్వావింశతికల (సంప్రదాన) = ప్రథమ స్వరముకంటె తరువాత స్వరమును నిడిచి స్వరద్వయమందు వెళ్లి ఆక్రమముచేతనే ఆరోహణమువలన ఏకకలనుండి ఆరోహణమందుకూడ ఏకకలయని ద్వికలసంప్రదానముకూడ, ఇట్లు ద్వావింశతికల (20) కలది సంప్రదానము-సగమము, మరిస। రిమప। పగరిగ। పగధ। ధమగ। మధనీనిపమ। పనిసా। ధధపా। ధనిసా। పనిసానిపమపా।

మధనీసమగా । గపధా । పగరీ । రిపమా । మరిసా । సగమా । గరిసా । సంప్రదాన ।
అధవా - సగమా । మగసా । రిమపా । పమరీగపధా । ధపగా । మధనీ । నిధమా ।
పనిసా । సనిపా ।

25 సంప్రదాన్యైవ ద్వికలయోగేన హసనాద్ధసిత = సంప్రదానమునకే
ద్వికలయోగముచే హసనము (వికాసము) వలన హసితము సగమా । మరిసా ।
రిమపా । పగరిగపధాధమగ । మధని । నిపమ । పనిసా । సధప । సనిధ । నిపమ ।
మధని । సధప । పనిసనిపమ । మధని । ధమగా । గమపధా । పగరి । రిమపా ।
మరిసా । సగమా । గరిసా । హసిత ।

26 హసితవత్ స్వరత్రయారోహణేన చతుష్టయారోహణేన వాక్షభయధా-
ప్యేకకలో హుంకార = హసితమువలె స్వరత్రయారోహణచేతగాని
స్వరచతుష్టయ ఆరోహణముచేతగాని రెండు విధములలో ఏకకలగలది
హుంకారము, సరిగ । గరిసా । రిగమా । మగరీ । గమపా । పమగా । మపధా ।
ధపమా । పధనీ । నిధపా । ధనిసా । సనిధా । సధనీ । నిధపా । పధనీ । ధపమా
। నిపధా । పమగా । మగరీ । రిగమా । గరిసా । సరిగా । అధవా = లేక సరీగమ
। మగరిస । గమప । పమగరి । గమపధ । ధపమగ । మపధని । నిధపమ ।
పధనిస । సనిధప । నిధపమ । మపధని । నిధపమాగా । గమపధా । పమగరి ।
రిగమపా । మగరిసా । సరిగమ । అష్టాదశకలో హుంకార =
అష్టాదశకలయుత్తమైన హుంకారము

27 తారాత్ సప్తమంస్వరం గత్వా పున తత్రైవమాగత్వావరోహక్రమేణ
స్వరద్వయోచ్చారణేన కలాచతుష్టయకారణనాత్ (?) సంధిప్రచ్ఛాదన =
తారమునుండి సప్తమస్వరము పొంది మరల ఆక్కడే ఇట్లే వచ్చి
అవరోహక్రమముగా స్వరద్వయము పలుకుటచే కలాచతుష్టయకారణమువలన
సంధిప్రచ్ఛాదన నాలంకారము, - సనిసనిసని (సని) । నిధనిధనిధ (నిధ) ।
ధపధపధపధప । పమపమపమపమ । మగమగమగమగ । గరిగరిగరిగరి ।
రిసరిసరిసరిస । సరిసరిసరిసరి । రిగరిగరిగరిగ । గమగమ గమ గమ ।
మపమపమపమప । ధపధపధపధప । ధనిధనిధనిధని । నిసనిసనిసనిస ।
సంధిప్రచ్ఛాదన ।

28 అంశస్వరం చతురుచ్చార్య తదనంతర స్వరద్వయస్య ద్రుతోచ్చారణాత్
అనేనైవ క్రమేణ ఆరోహత్ ఏకకల విధుత = అంశస్వరము నాల్గుపర్యాయములు
పలికి తరువాతి స్వరద్వయముయొక్క ద్రుతోచ్చారణమువలన ఈవిధముగనే
ఆరోహణము వలన ఏకకల (యుత) మైన విధుతమగును - సాసాసాసా ।
రీరీరీరీ । గమ । గాగాగాగా । మప । మామామామా । పధ । పాపాపాపా । ధని ।
ధాధాధాధా । రిస । విధుత ।

29 తారాదేశికాంతరస్వరావరోహత్ క్రమేణోద్గీత = క్రమముగా తారమునుండి
ఏకాంతరస్వర ఆవరోహణమువలన ఉద్గీతమలంకారము - సధ । నిపధ ।
మపగ । మరిగ । స । ఉద్గీత = ఉద్గీతము

30 ఓంకారవత్ సమంతరం సంయుక్తద్విస్వరాక్షరమారోహత (?) =
ఓంకారమువలె సమంతరముగా సంయుక్త ద్విస్వరాక్షరము
ఆరోహణముజరుగును, తత ద్వేద్వే స్వకంపనయుక్తౌ కలాంతరయోగాదేవ
ప్రసన్నామంద్రౌ కార్యౌ = తరువాత రెండు రెండు స్వకంపనయుతములైన
ప్రసన్నములు మంద్రములు అయిన స్వరములను కలాంతర
యోగమువలనచేయదగినవి, ఇత్యేకకలస్వరయోగాత్ గాత్రవర్ణ = ఈ
విధముగా ఏకకల స్వరయోగమువలన గాత్రవర్ణాలంకారము అగును ధానీసా ।
నీధా । పాధానీ ధప । మాపాధా । మగ । గమాపా । గరి । సారీగా । రిపా । ఇతి
గాత్రవర్ణ = అని గాత్రవర్ణము, నందయత్యలంకార = నందయత్యలంకారము

యస్మిన్ వర్ణే స్థితా యే చ అలంకారా మనోహరా ॥ 124

తానీదానీం ప్రవక్ష్యామి భరతోక్త విధానత ।

ప్రసన్నాది ప్రసన్నాంత ప్రసన్నాద్యంత ఏవ చ ॥ 125

తథా ప్రసన్నమధ్యస్తు సమోరేచిత ఏవచ ।

ప్రసాద+ప్రసాదశ్చ స్థాయి వర్ణా సమాశ్రయా ॥ 126

జ్ఞేయాద్యేతదలంకారాదమీ లక్షణ లక్షితా ।

అథ సంచారిణౌ భూతకృత్యమానా నిబోధత ॥ 127

ప్రతిసదార్థము యస్మిన్ = దేనియందు, యే వర్ణా = ఏవర్ణములు మనోహరా

అలంకారా = అందములైన అలంకారములు, స్థితో = ఉన్నవో తాని = వాటిని ఇదానీం = ఇప్పుడు, భరతోక్తవిధానత = భరతుడు చెప్పిన విధానముననుసరించి, ప్రవక్ష్యామి = చెప్పుచున్నాను, ప్రసన్నాది ప్రసన్నాంతము, ప్రసన్నాద్యంతము, ప్రసన్నమధ్యము, సమము, రేచితము, ప్రసాదము, అనునవి స్థాయివర్ణము నాశ్రయించిన అలంకారములు, ఏతదలంకారా లక్షణ లక్షితా జ్ఞేయా = ఈఅలంకారములు లక్షణలక్షితములని తెలియదగినవి, అధ = తరువాత, నిబోధత = జ్ఞానముకొఱకు, భూతకృత్యమానా = పూర్వము చెప్పబడినవి, సంచారిణౌ = సంచారులుగా (చెప్పబడుచున్నవి)

తాత్పర్యము దేనియందు ఏవర్ణములు అందములైన అలంకారములు ఉన్నవో వాటిని ఇప్పుడు భరతుడు చెప్పినవిధానముననుసరించి చెప్పుచున్నాను ప్రసన్నాది, ప్రసన్నాంతము, ప్రసన్నాద్యంతము, ప్రసన్నమధ్యము, సమము, రేచితము, ప్రసాదము అనునవి స్థాయివర్ణమునాశ్రయించిన అలంకారములు ఈఅలంకారములు లక్షణలక్షితములని తెలియదగినవి తరువాత జ్ఞానముకొఱకు పూర్వము చెప్పబడినవి సంచారులుగా (చెప్పబడుచున్నవి)

మంద్రతారప్రసన్నశ్చ బిందు ప్రేంఖోలితస్తథా ।

రుహరశ్చైవ వేణుశ్చ రంజితశ్చోపలాలక ॥ 128

ఆనర్తక పరావర్త ఇతి సంచారిసంభవా ।

అలంకారాస్తు విజ్ఞేయా ఏ(కా)దశమనోహరా ॥ 129

నిఘ్నాజితశ్చకోరో హసితో న బిందురేవ చ ।(?)

ప్రేంఖోలితస్తథోక్షిప్తో విధుతోద్వాహితౌ తథా ॥ 130

ప్రా(ప్ర) దమాన సంప్రదాన సంధిప్రచ్ఛాదనస్తథా ।

ప్రసన్నాది ప్రసన్నాంత ఆరోహిణీ త్రయోదశ ॥ 131

ప్రతిపదార్థము మంద్రతారప్రసన్నము, బిందు (పు), ప్రేంఖోలితము, రుహరము, వేణు (పు), రంజితము, ఉపలాలకము, ఆనర్తకము, పరావర్తమని, సంచారిసంభవా = సంచారివర్ణజనితములుగా, ఏకాదశమనోహరా అలంకారా విజ్ఞేయా = ఈ11ను అందములైన అలంకారములుగా తెలియదగినవి,

నిష్కాజితము, చకోరము, హాసితము, బిందు (పు), ప్రేంఖోలితము, ఉత్క్షిప్తము, నిధుతము ఉద్వాహితము ప్రోదమానము, సంప్రదానము, సంధిప్రచ్ఛాదనము ప్రసన్నాది ప్రసన్నాంతము, ఆరోహిణీ, త్రయోదశ = అవరోహిణీ అలంకారములు 13

తాత్పర్యము మంద్రతారాప్రసన్నము బిందు(పు) ప్రేంఖోలితము, రుహంము, వేణు (పు), రంజితము ఉపలాలకము, ఆవర్తకము, వరావర్తమని సంహరివర్ణజనితములుగా ఈ 11ను అందములైన అలంకారములుగా తెలియదగినవి నిష్కాజితము చకోరము, హాసితము, బిందు (పు) ప్రేంఖోలితము, ఉత్క్షిప్తము, నిధుతము, ఉద్వాహితము, ప్రోదమానము, సంప్రదానము సంధిప్రచ్ఛాదనము, ప్రసన్నాది, ప్రసన్నాంతము, ఆరోహిణీ అవరోహిణీ అలంకారములు 13

విధృతో గాత్రవర్ణశ్చ ఉద్గీతోద్వాహితో వేణు ।

పంచైతే చాప్యలంకారా విజ్ఞేయాశ్చావరోహిణీ ॥ 132

ప్రతిపదార్థము విధృతము, గాత్రవర్ణము ఉద్గీతము, ఉద్వాహితము, వేణు (పు), ఏతే పంచలంకారా = ఈ 5 అలంకారములు, అవరోహిణీ విజ్ఞేయా = అవరోహిణీ వర్ణ అలంకారములుగా తెలియదగినది

తాత్పర్యము విధృతము, గాత్రవర్ణము, ఉద్గీతము, ఉద్వాహితము, వేణు(పు) ఈ 5 అలంకారములు అవరోహిణీ వర్ణఅలంకారములుగా తెలియదగినది

ప్రసన్నాది ప్రసన్నాంత తోబిందు (?) కంపితరోచితౌ ।

ప్రేంఖోలితప్రాంశుండ్రో మంద్రతారసమస్తథా ॥ 133

సన్నివృత్త ప్రవృత్తశ్చ ఉపలోకవేణుకౌ ।

ద్వాదశైశ్చ స్యలంకారా స్వరపర్ణాశ్చయా స్మృతా ॥ 134

ప్రతిపదార్థము ప్రసన్నాది, ప్రసన్నాంతము తోబిందు(పు), కంపితరోచితము, ప్రేంఖోలితము, తారమంద్రము మంద్రతారసమస్తము, సన్నివృత్తము, ప్రవృత్తము, ఉపలోకము, వేణుకము ఏతే ద్వాదశ అలంకారా = ఈ 12 అలంకారములు,

సర్వవర్ణా శ్రయా స్మృతా = అన్నివర్ణములనాశ్రయించినవిగా
తెలియబడుచున్నవి

తాత్పర్యము ప్రసన్నాది, ప్రసన్నాంతము, తోబిందు(వు), కంపితము, రేచితము,
ప్రేంఖోలితము, తారమంద్రము, మంద్రతాసమము, సన్నివృత్తము,
ప్రవృత్తము, ఉపలోలకము, వేణుకము, ఈ 12 అలంకారములు
అన్నివర్ణములనాశ్రయించినవిగా తెలియబడుచున్నవి

మంద్రోమధ్యశ్చ తారశ్చ అవలోకితమేవ చ ।

అపామాఖ్యస్తయోభిశ్చ సర్వవర్ణనతా (?) స్మృతా ॥ 135

ప్రతిపదార్థము మంద్రము, మధ్యము, తారము, అవలోకితము
అపామాఖ్యమును సర్వవర్ణనతా స్మృతా = సర్వవర్ణనతములైనవిగా
చెప్పబడినవి

తాత్పర్యము మంద్రము, మధ్యము తారము, అవలోకితము, అపామాఖ్యమును
సర్వవర్ణనతములైనవిగా చెప్పబడినవి

సప్తరూపగతజ్ఞేయాదలంకారా బుద్ధైరిమే ।

నైతేషాం తు ధ్రువాస్విష్టా అతివర్ణా ప్రకర్షణా ॥ 136

ప్రతిపదార్థము ఇమేఅలంకారా సప్తరూపగతా జ్ఞేయా = ఈఅలంకారములు
సప్తరూపగతములుగా తెలియదగినవి, ధ్రువాసు = ధ్రువములయందు, ఏతేషాం
అతివర్ణా ప్రకర్షణా నేష్టా = వీటికి అతివర్ణ, ప్రకర్షణ అసమ్మతము

తాత్పర్యము ఈఅలంకారములు సప్తరూపగతములుగా తెలియదగినవి
ధ్రువములయందు వీటికి అతివర్ణ ప్రకర్షణ అసమ్మతము

ధనహివర్ణప్రకర్షస్త ధ్రువాణాం (?) సంప్రశస్యతే ।

సతేమావాప్య ధవాబిందు రేచాన్యే ప్రతికర్షణా ॥ 137

ధ్రువాణాంచ ప్రయోగే తు కార్యాశ్చారోహణస్వరా ।

గురు సా + + + + భిర్ద్వవా కార్యార్థదర్శిభి ॥ 138

వర్ణానాం తు పున కార్యం కృతత్వంచ ధ్రువాస్వలమ్ ।

యత్ర ప్రయోగే గచ్ఛంతి తాంశ్చ వర్ణాన్ నిబోధత ॥ 139

స్థాయివర్ణాద్యతే వైషాం సంప్రవక్ష్యామి లక్షణమ్ ।

క్రమశో దీప్యతే యస్తు ప్రసన్నాది స కథ్యతే ॥

140

ప్రతిపదార్థము ధనవర్ణప్రకర్ష = దైవతనిషాద వర్ణప్రకర్ష, ధ్రువాణాం సంప్రవక్ష్యతే = ధ్రువములలో కొనియాడదగినది, సతే మావాప్య = వాటిని పొందక, అధవా = లేక బిందు = బిందువు అన్యే రేచ = మిగిలిన రేచితములు, ప్రతికర్షణా = ప్రతికర్షణములు, ధ్రువాణాం ప్రయోగే = ధ్రువముల ప్రయోగమందు, ఆరోహణస్వరా కార్యా = ఆరోహణస్వరములు చేయదగినవి, కార్వార్ధదర్శిభి = కార్వార్ధదర్శులైన, ++ + భి ధ్రువా కార్య = ధ్రువములు చేయదగినవి ధ్రువాసు = ధ్రువములయందు వర్ణానాం పున కృతత్వం యత్ కార్యం తదలం = వర్ణముల యొక్క కృతత్వమేదిచేయబడునో అదిచాలును, ప్రయోగే యత్ర గచ్ఛంతి తాన్ వర్ణాన్ నిబోధత = ప్రయోగమందెక్కడకు పొందుచున్నవో ఆవర్ణములను తెలియజెప్పండి స్థాయివర్ణాద్యతే ఏషాంలక్షణం సంప్రవక్ష్యామి = స్థాయివర్ణములేకుండ వీటిలక్షణము చెప్పుదును, య క్రమశో దీప్యతే స ప్రసన్నాది కథ్యతే = ఏదిక్రమముగా ప్రకాశించునో అది ప్రసన్నాదియని చెప్పబడుచున్నది

తాత్పర్యము దైవతనిషాద వర్ణప్రకర్ష ధ్రువములలో కొనియాడదగినది వాటిని పొందక లేక బిందువు మిగిలిన రేచితములు ప్రతికర్షణములు ధ్రువముల ప్రయోగమందు ఆరోహణస్వరములు చేయదగినవి కార్వార్ధదర్శులైన ధ్రువములు చేయదగినవి ధ్రువములయందు వర్ణములయొక్క కృతత్వమేదిచేయబడునో అదిచాలును ప్రయోగమందెక్కడకు పొందుచున్నవో ఆవర్ణములను తెలియజెప్పండి స్థాయివర్ణములేకుండా వీటిలక్షణము చెప్పుదును ఏదిక్రమముగా ప్రకాశించునో అది ప్రసన్నాదియని చెప్పబడుచున్నది

వ్యస్తోచ్చారిత ఏవైష ప్రసన్నాంతో భిదీయతే ।

ఆద్యంతయో ప్రసన్నత్వాత్ ప్రసన్నాద్యంత ఇష్యతే ॥

141

ప్రతిపదార్థము వ్యస్తోచ్చారిత ఏవ ఏష = వ్యస్తముగా పలికినదియే, ప్రసన్నాంతో భిదీయతే = ప్రసన్నాంతముగా చెప్పబడుచున్నది, ఆద్యంతయో ప్రసన్నత్వాత్ = ఆద్యంతములయందు ప్రసన్నతవలన ప్రసన్నద్యంత ఇష్యతే = ప్రసన్నాద్యంతముగా సమ్మతము

తాత్పర్యము వ్యర్థముగా పరికించబడిన ప్రసిద్ధాంతముగా చెప్పబడుచున్నది
అధ్యంతములయందు ప్రసిద్ధతవలన ప్రసిద్ధాద్యంతముగా పమ్మతము

ప్రసిద్ధమధ్యమధ్యే తు ప్రసిద్ధత్వాదుదాహృతః ।

పర్యసామ్యత్ పమా శ్లేయా స్థితత్వైవ వ్యర్థేఽపిచ ॥ 142

ప్రతిపదార్థము మధ్యే ప్రసిద్ధత్వాత్ = మధ్యమందు ప్రసిద్ధతవలన
ప్రసిద్ధమధ్య ఉదాహృత = ప్రసిద్ధమధ్యముగా చెప్పబడినది, పర్యసామ్యత్ =
పర్యవిధముల పమానమైనందున అధవా = లేక ఏకస్వరే = ఒకే స్వరమందు
స్థితత్వాపి = ఉన్నదైనను, పమా శ్లేయా = ఏమాలంకారముగా తెలియవలెను
తాత్పర్యము మధ్యమందు ప్రసిద్ధతవలన ప్రసిద్ధమధ్యముగా చెప్పబడినది
పర్యవిధముల (దుర్బలైనది) పమానమైనది లేక ఒకేస్వరమందు ఉన్నదైనను
ఏమాలంకారముగా తెలియవలెను

చిందురేకకలం తారం స్పృష్ట్య తు పునరాగతః ।

స్యాన్వివృత్త ప్రవృత్తశ్చ మంద్రాం గత్వా పమాగతః ॥ 143

అక్రీడనీలయో (?) యస్తు ప చ వేణు ప్రకీర్తితః ।

ఉరోగత కంపిత స్యాత్ కంపనాచ్చ కలాత్రయం ॥ 144

ప్రతిపదార్థము ఏకకలం తారం స్పృష్ట్య = ఒకకలమైన తారమును తాకి
పున అగత = మరల వచ్చినదై, వివృత్త = వివృత్తము, ప్రవృత్త చ =
ప్రవృత్తమును అయి, మంద్రాం గత్వా పమాగత = మంద్రమును చేరివచ్చినది,
చిందు, స్యాత్ = చిందువగును, య అక్రీడనీలయ = ఏది
అక్రీడనీలయమగునో (?), ప = అది, వేణు ప్రకీర్తిత = వేణువుగా
చెప్పబడుచున్నది, ఉరోగత = ఉరస్సునందున్నది, కంపిత స్యాత్ =
కంపితమగును, కంపనాత్ = కంపనమువలన, కలాత్రయం = కలాత్రయమగును

తాత్పర్యము ఒకకలమైన తారమునుతాకి మరలవచ్చినదై వివృత్తము
ప్రవృత్తమును అయి మంద్రమును చేరి వచ్చినది చిందువగును ఏది
అక్రీడనీలయమగునో అది వేణువుగా చెప్పబడుచున్నది ఉరస్సునందున్నది
కంపితమగును కంపనమువలన కలాత్రయమగును

కంఠే ఏరుద్ధి ఏవనో రుహలో నామ నాయుతే ।
త్రికలా కంఠవాతద్వ్యత్ రేచితాఞ్క శిరోగత ॥ 145

గతాగతప్రవృత్త్యై య సప్రేంభోలిత ఉచ్చలే ।
క్రమాగతస్తు యాస్తాశ్చైత్ తత పంచతుమోఽపి వా ॥ 146

ప్రతిపదార్థము కంఠే ఏరుద్ధి ఏవన = కంఠమందు కట్టబడిన వాయువు, రుహలో నామనాయుతే = రుహలమును వలంకారములగును తద్వ్యత్ = అట్లే శిరోగత = శిరోగతమైన త్రికలాకంఠవా = త్రికలాకంఠవము రేచితాఞ్క = రేచితము గతాగతప్రవృత్త = గమనమున ప్రవృత్తమైనది య = ఏన్నరము క్రమాగత = క్రమముగా యుతముగాని తత = తరువాత పంచతుమోఽపి వా = ఎంకలాయుతముగాని, తా చేత్ = అని అయిన యెడల సప్రేంభోలితం = సప్రేంభోలితము

తాత్పర్యము కంఠమందలి కట్టబడిన వాయువు రుహలమును వలంకారము లగును అట్లే శిరోగతమైన త్రికలాకంఠవము రేచితము గమనమున ప్రవృత్తమైనది యేన్నరము క్రమముగా యుతముగాని తరువాత ఎంకలాయుతముగాని అనిఅయిన యెడల సప్రేంభోలితము

తారమండ్ర ప్రసన్నాస్తు శ్లేషో మండ్రగతో ముఖై ।
లంఘయిత్వా మండ్రం క్రమాత్ తారగతిం గత ॥ 147

మండ్రతారప్రసన్నాస్తు విశ్లేషారోహణా ముఖై ।
ఏకస్వరాధిరూఢి క్రమశః ప్రస్తారసంజ్ఞకో శ్లేషు ॥ 148

సమసంతరో ద్వాపైత్యుద్వాహిత ద్వికలేవ (?) ।
అరోహణ్యేక కలాం + + + + ప్రసాధయతి ॥ 149

ప్రతిపదార్థము మండ్రం లంఘయిత్వా = మండ్రమును దాటి పరం = తరువాత, క్రమాత్ = వరుసగా తారగతిం గత = తారమును పొందినదానిని తారమండ్రప్రసన్న = తారమండ్రప్రసన్నముగా శ్లేషు = తెలియదగినది, అరోహణా = మండ్రమునుండి తారమువరకు అరోహణమేదికలదో అదిమండ్రతారప్రసన్నము క్రమశః = క్రమముగా, ఏకస్వరాధిరూఢ = ఒక్కొక్క స్వరము అదిరోహించుట ప్రస్తారసంజ్ఞకో శ్లేషు =

ప్రస్తావనామకాలంకారముగను, సమనంతరో ద్వాపైతి ద్వికలేన ఉద్వాహిత= తరువాతి ఉద్వాపములచేనేది ద్వికలముచే మద్వాహితమగునో, ఏకకలాం ఆరోహతి = ఏకకలనారోహించునో అది, + + + +ప్రసాదయతి = అలంకరించుచున్నది

తాత్పర్యము మంద్రమునుదాటి తరువాత వరుసగా తారమును పొందిన దానిని తారమంద్రప్రసన్నముగా తెలియదగినది మంద్రముమండి తారమువలకు ఆరోహణమేదికలదో అది మంద్రతారప్రసన్నము క్రమముగా ఒక్కొక్కస్వరము అధిరోహించుట ప్రస్తావనామకాలంకారముగను తరువాతి ఉద్వాపములచే నేదిద్వికలముచే మద్వాహితమగునో ఏకకలనారోహించునో అది అలంకరించుచున్నది

ఉద్వాహిత ఏవ హ్యేత ఉపలోకపంజ్జకో ద్విరభ్యస్యవా (?) ।

ఏకం ద్వే త్రిణి గచ్ఛన్ స్వక్రమేణ క్రమో జ్ఞేయః ॥ 150

ప్రతిపదార్థము ఉద్వాహిత ఏవ = ఉద్వాహితాలంకారమే, ద్విరభ్యస్యవా = రెండు పర్యాయములభ్యసించుట (ఉచ్చరించుట)వలన, ఉపలోకపంజ్జక = ఉపలోకపమగును, స్వక్రమేణ = తనక్రమముచేత ఏకం ద్వే త్రిణి గచ్ఛన్ = ఒకటి రెండు, మూడింటిని పొందుచు (ఉన్నదానిని), క్రమో జ్ఞేయః = క్రమాలంకారముగా తెలియవలెను

తాత్పర్యము ఉద్వాహితాలంకారమే రెండు పర్యాయములభ్యసించుట (ఉచ్చరించుట)వలన ఉపలోకమగును తనక్రమముచేత ఒకటి రెండు మూడింటిని పొందుచు (ఉన్నదానిని) క్రమాలంకారముగా తెలియవలెను

ఏకాంతర మారుప్య ప్రత్యేకాంతర స్వరో యస్మత్ (?) ।

నిష్కూజితపంజ్జోఽపి జ్ఞేయః సూరిధిరలంకారః ॥ 151

ప్రతిపదార్థము య = ఏస్వరము, ఏకాంతరం ఆరుప్య = ఒకటి అంతరముగా ఆరోహణ చేసి, ప్రత్యేకాంతరస్వర = ప్రత్యేకాంతరస్వరమగునో, ఏ అపి = అది, నిష్కూజిత పంజ్జ అలంకార జ్ఞేయః = నిష్కూజితాలంకారముగా తెలియదగినది

తాత్పర్యము ఏస్వరము ఒకటి అంతరముగా అరోహణ చేసి ప్రత్యేకాంతర స్వరముగనో అది విమృశితాలంకారముగా తెలియదగినది

(క్రమయోగే నాహి క్షేయ సంభాష్యమకాంతరస్వరే ॥?)

(త్రికల స్వరపరషష్టమేవమారోహి ॥?) ప్రోదమావ. స్యాత్ ॥ 152

ప్రతిపదార్థము సంధారయమక అంతరస్వరే = సంధారయమకాంతరస్వరమందు, (క్రమయోగేన = క్రమయోగముచే, త్రికలస్వరపరషష్టం = త్రికలము వ్య (షష్ట) పరషష్టము(లు) ఏవం = ఇట్లు, అరోహి = అరోహయగునో, అహి ప్రోదమావ. స్యాత్ = ఇది ప్రోదమావమగును

తాత్పర్యము సంధారయమ కాంతరస్వరమందు (క్రమయోగముచే త్రికలము స్వ(షష్ట) పరషష్టము(లు) ఇట్లు అరోహయగునో ఇది ప్రోదమావమగును

అథ రంజితస్మ సమంతరస్వరే ద్వే కలే పున స్థిత్వావ :

అర్థకలామారోహి పునరేతత్ చాతకో ॥?) హిస్యాత్ ॥ 153

ప్రతిపదార్థము సమంతరస్వరే = తరువాతి స్వరమందు, పున = మరల, ద్వే కలే స్థిత్వా = ద్వికలమందుండిన అది రంజిత = రంజితాలంకారమగును, పున ఏతత్ = ఈరంజితమేమరల అర్థకలామారోహి = అర్థకలనారోహించునో ఏతత్ = ఇది, చాతకో స్యాత్ = చాతకమగును, అరోహాత = అరోహణమువలన

తాత్పర్యము తరువాతి స్వరమందు మరల ద్వికలమందుండిన అది రంజితాలంకారమగును ఈరంజితమే మరల అర్థకలనారోహించునో ఇది చాతకమగును అరోహణమువలన

అవర్తకశ్చతుర్ము స్వరేషు సమంతరేషు సంభవతి :

అరోహణావరోహణవిధివా చైకాంతరేచ్ఛనీ వా ॥ 154

ప్రతిపదార్థము అవర్తక = అవర్తకాలంకారము సమంతరేషు = తరువాతి చతుర్ము స్వరేషు సంభవతి = నాలుగుస్వరములయందును ఉత్పన్నమగును అథవా = లేక, అరోహణావరోహణవిధివా = అరోహణావరోహణవిధిచే, ఏకాంతరేచ్ఛనీ వా = ఏకాంతరస్వరములందుగాని సంభవించును

తాత్పర్యము ఆవర్తకాలంకారము తరువాతి వాల్మీకిరములయందును ఉద్భవమగును లేక ఆరోపణావరోపణవిధితే ఏకాంతరస్వరములందుగాని సంభవించును

శ్రీయో నిరంతరరూప్యకల సాంతస్వస్థ (?) కార్య ।

ప్రాప్తై కలాశ్చ తస్య స్వహృత్వావర్తతో విత్య ॥ 155

ప్రతిపదార్థము నిరంతర రూప్యకల = ఎల్లప్పుడు రూప్యమున అన్వయములము, సాంతమ = ఏకాంతమందు, అన్వ(?) (కల) కార్య = అన్వయములముగా చేయదగినది, ప్రాప్తై = పండితులనే, నిత్యం = సదా, కలా చతస్య = కలాచతుష్కము, స్వహృత్వావర్తత = యథేష్టముగా ఆవర్తకమగును

తాత్పర్యము ఎల్లప్పుడు రూప్యమున అన్వయములము ఏకాంతమందు అన్వయములముగా చేయదగినది పండితులచే సదా కలాచతుష్కము యథేష్టముగా ఆవర్తకమగును

అధిరుహ్య చ స్వరాన్ శ్రీన్ స్వరాంతరం లంఘయతి చ నివృత్తే ।

పునరపి చ పరాచ్ఛత్తా పరివర్తమ కతో జ్ఞేయ ॥ 156

ప్రతిపదార్థము శ్రీన్ స్వరాన్ అధిరుహ్య = మూడు స్వరములనవరోపణముచేసి, నివృత్తే స్వరాంతరం లంఘయతి చ = నివృత్తమందు స్వరాంతరమును దాటునుకూడ, పునరపి = మరల, పరాచ్ఛత్తా = పరాచ్ఛత్తిచే, పరివర్తమ కల జ్ఞేయ = పరివర్తనములందు కల తెలియదగినది

తాత్పర్యము మూడు స్వరములనవరోపణముచేసి నివృత్తమందు స్వరాంతరమును దాటును మరల పరాచ్ఛత్తిచే పరివర్తనములందు కల తెలియదగినది

య స్వరాంతరతౌ తథా పరస్వరాంతరస్వర భవతి ।

ఏకకంశ్చ తథా భవ తదుద్వాహితో నిత్య (?) ॥ 157

శ్రుతిపదార్థము య = ఏస్వరము స్వరాపతితా = స్వరాపతనమందు,
 పరస్వరాంతర స్వర భవతి = పరస్వరాంతరస్వరముగుచున్నదో తదా = అట్లే,
 ఏకకలభృతవతి = ఏకకలయు అగునో, తత్ = అది నిత్య = నిత్యముగా,
 (ఏదా) ఉద్వాహిత = ఉద్వాహితము

తాత్పర్యము ఏస్వరము స్వరాపతనమందు పరస్వర అంతరస్వరముగుచున్నదో
 అట్లే ఏకకలయు అగునో, అది నిత్యముగా (ఏదా) ఉద్వాహితము

మాక్షిప్త త్రిస్వరాశబ్దపుధోగకలాత్రయభృతశ్చ । (?)

ఏకకలస్త్వధర స్వాత్ పట్కలికోవాసితో జ్ఞేయః ॥ 158

శ్రుతిపదార్థము మాక్షిప్త త్రిస్వరా = అమాక్షిప్తమునందలి మూడు
 స్వరములు, అద = తరువాత స్పృశ్ = వేరుగా ఏకకలా = ఒకకలయు,
 త్రయభృతశ్చ = కలాత్రయవృతమును(?), ఏకకలస్త్వ = ఒకకలమూత్రము,
 అధర స్వాత్ = క్రిందుగావగును, అధర = తరువాత పట్కలిక జ్ఞేయః =
 పట్కలముగా తెలియదగినది

తాత్పర్యము అమాక్షిప్తమునందలి మూడు స్వరములు తరువాత వేరుగా ఒక
 కలయు కలాత్రయవృతమును ఒక కలమూత్రము క్రిందుగావగును తరువాత
 పట్కలముగా తెలియదగినది

అక్షిప్తవత్ చతుర్వి స్వరై త్రిస్వరై కలాంతరోపేతై ।

ఏకాంతరస్వరక్రమ ఇహ గదిత సంప్రదానమ్ ॥ 159

శ్రుతిపదార్థము అక్షిప్తవత్ = అక్షిప్తమువలె, చతుర్వి స్వరై =
 స్వరచతుష్టయముతోను, కలాంతరోపేతై = కలాంతరయుతములైన, త్రిస్వరై =
 స్వరత్రయముతోను, ఏకాంతర స్వరక్రమ = ఏకాంతరమైన స్వరక్రమముకలది,
 సంప్రదాన గదిత = సంప్రదానముగా చెప్పబడినది

తాత్పర్యము అక్షిప్తమువలె స్వరచతుష్టయముతోను కలాంతరయుతములైన
 స్వరత్రయముతోను ఏకాంతరమైన స్వరక్రమముకలది సంప్రదానముగా
 చెప్పబడినది

ద్విరసే ద్విరళం గదితం పాసిత మిహోద్భూత తతోపపాసితమ్ ।

ఋషంశరస్వరభృతం చాక్షిప్తకమిత బుద్ధేర్జ్ఞేయమ్ ॥ 160

సమనంతరస్వరేషు హసి తవద్యుపర చతు పరోహసి (?)

అరోహత్యేకకతోహంకారాఖ్యం పవిత్రేయ ॥

161

స్థానాంతరమారుహ్య ప్రత్యేకద్యుయశ్చతుష్కతో శ్లేయ ।

క్రమసోర్ధ్వపరిక్షేప సంధిప్రచ్ఛాదనోవామ ॥

ప్రతిపదార్థము హసితం ఉపహసితం ద్విరసి = హసితోపహసితములు రెండును ద్వికలం గదితం = ద్వికలముగా చెప్పబడినవి. తత = తరువాత ఉపహసితం = ఉపహసితము అక్షిప్తమువలె తరువాతి స్వరము చేయబడినదిగా హసితవత్ = హసితమువలె. సమనంతర స్వరేషు = తరువాతి స్వరములయందు ఆపర చతు = తరువాత నాల్గు స్వరములు. పరోహివా = పరమందుగాని, ఏకకల అరోహతి = ఏకకలముగా అరోహించునో, స = అది, హంకారాఖ్య విశ్లేయ = హంకారాలంకారముగా తెలియవలెను, ప్రత్యేకద్యుయ = ప్రత్యేకముగా ద్వికలాస్వరములు, స్థానాంతరమారుహ్య = స్థానాంతర మారోహణచేసి చతుష్కల = కలాచతుష్కము, క్రమ = క్రమముగా, ఊర్ధ్వపరిక్షేప = ఊర్ధ్వముగా పరిక్షేపమేదికలదో స = అది, సంధిప్రచ్ఛాదనోవామ అలంకార = సంధిప్రచ్ఛాదనమునునలంకారమగును

తాత్పర్యము హసితోపహసితములు రెండును ద్వికలముగాచెప్పబడినవి తరువాత ఉపహసితము అక్షిప్తమువలె తరువాతి స్వరము చేయబడినదిగా తెలియదగినది హసితమువలె తరువాతి స్వరములయందు తరువాత నాల్గుస్వరములు, పరమందుగాని ఏకకలముగా అరోహించునో అది హంకారాలంకారముగా తెలియవలెను ప్రత్యేకముగా ద్వి(కలా)స్వరములు స్థానానంతరమారోహణచేసి కలాచతుష్కము క్రమముగా ఊర్ధ్వముగా పరిక్షేపమేదికలదో అది సంధి ప్రచ్ఛాదనమునునలంకారమగును

అదౌ సదముచ్చార్య య స్థ్యాత్ ద్విస్వరో లఘువి ష్టః ।

సమనంతరమారోహత్యేకకతా తం విభూతం తు ॥

163

అదా + + పరోహిస్థ్యాత్ ప్రస్తారో ౭ అతే౭ పరోహతే యత్ర ।

ప్రమాణాతశ్చ కలామ చ పంత్యాకార (?) ముద్గితమ్ ॥

164

హుంకారవదారోహ అవంతరాంస్తు స్వరాన్ కలాంతరయో ।

ద్యౌ ద్యౌ చ కంపమతో (?) స్వరౌ చ తస్య ప్రసవ్నో ద్యౌ ॥ 165

ప్రతిపదార్థము అదౌ = మొదట, పదముచ్చార్య = పదమున పలికి, ద్విస్వర పల్ల = ద్విస్వరపల్లము, అఘుని = అఘువుయందు, సమనంతరం = తరువాత, య ఏకకలా ఆరోహతి = ఏకకలాస్వరమేది ఆరోహణమగునో, తం = దానిని, ఏధూతం వెదు = ఏధూతముగా తెలియుదురు, అదౌ = మొదట, ప్రస్తార = ప్రస్తారము, ఆరోహ స్పృత్ = ఆరోహయగును అంతే = చివర, యుక్త = ఎక్కడ, అవరోహతే = అవరోహణమగునో ప్రమాణత = ప్రమాణముచే, కలాను = కలయందు, అంత్యాకారం = అంతాకారముకలదగునో, తం ఉద్గీతం ఏదు = దానిమిగ్గీతముగాతెలియుదురు, హుంకారవత్ = హుంకారమువలె, ఆరోహ = ఆరోహణమందు అవంతరాన్ స్వరాన్ = అదువాతి స్వరములను, కలాస్తరయో = కలాంతములందు, ద్యౌద్యౌ స్వరౌ = రెండు రెండు స్వరములు, కంపమతో = కంపముకలవియగునో, తస్య = దానికి, ద్యౌ ప్రసవ్నో = రెండు ప్రసవ్నములు

తాత్పర్యము మొదట పదమును పలికి ద్విస్వరపల్లము అఘువుయందు తరువాత ఏకకలాస్వరమేది ఆరోహణమగునో దానిని ఏధూతముగా తెలియుదురు మొదట ప్రస్తారము ఆరోహయగును చివర ఎక్కడ అవరోహణమగునో కలయందు అంత ఆకారము కలదగునో దానిమిగ్గీతముగా తెలియుదురు హుంకారమువలె ఆరోహణమందు తరువాతి స్వరములను కలాంతరములందు రెండు రెండు స్వరములు కంపము కలవియగునో దానికి రెండు ప్రసవ్నములు

పల్లాంకారవిధౌ విశ్లేయౌ గృతపల్ల ఇత్యవమ్ ।

అకారోకారతయా దీర్ఘాక్షరమన్యదపి యోజ్యమ్ ॥ 166

ప్రతిపదార్థము పల్లాంకారవిధౌ = పల్లాంకారవిధియందు, గృతపల్ల ఇతి = గృతపల్లమని, ఏవం = ఇట్లు, అకారోకారతయా = ఆకార ఉకారముచే, దీర్ఘాక్షరం అన్యత్ అపి యోజ్యం = మరియొక దీర్ఘాక్షరముకూడ కూర్చుడినది

తాత్పర్యము నర్థాలంకారవిధియందు గాత్రవర్ణముని ఇట్లు ఆకార
ఉకారముమరియుక దీర్ఘాక్షరముకూడ కూర్చుదగినది

గీతాలంకారణాం కరణవిధిరయం సముద్దిష్టః ।

విధిరలంకర్తవ్యా గీతిర్వామవిరోధేన ॥

167

ప్రతిపదార్థము గీతాలంకారణాం = గీతాలంకారములకు ఆయం కరణవిధి =
ఈ కరణవిధి, సముద్దిష్ట = ఉద్దేశింపబడినది, వామవిరోధేన =
నామవిరోధముచే, ఏలి = ఏలేనే, గీతి అలంకర్తవ్యా = గీతి అలంకరింపదగినది

తాత్పర్యము గీతాలంకారములకు ఈ కరణవిధి ఉద్దేశింపబడినది
వామవిరోధముచే ఏలేనే గీతి అలంకరింపదగినది

స్థితే తాలంకారం కుర్యాత్ గాఢ్యురసి శీంచిత ఉచయేత్ ।

ఉపాహృత అంకారా స్మర్యర్థప్రహీనా ప్రయోజ్ఞవ్యా ॥

168

ప్రతిపదార్థము స్థితే = యుక్తముగదా , గాఢి = గాఢముచే, ఉరసి =
హృదయమందు, శీంచిత = కొంచెము, అంకారం కుర్యాత్ = అలంకారము
ఉంచదగినది(అలంకారవిషయము మనస్సునందుంచుకొనవలెను), అపావ
అంకారా = అనేక అలంకారములు, వర్ణప్రహీనా = ప్రయోజ్ఞవ్యా స్మ్య =
వర్ణరహితములుగా ప్రయోగింపదగినవగును

తాత్పర్యము యుక్తముగదా ! గాఢముచే హృదయమందు కొంచెము
అలంకారముఉంచదగినది(అలంకారవిషయము మనస్సునందుంచుకొన
వలెను) అనేక అంకారములు వర్ణరహితములుగా ప్రయోగింపదగినవగును

శబదరహితేన రజసి విజలేన వదీ లతా ప్యాషుష్యేన ।

అనలంభ్యులేన వారి గీతిరలంకారహీనా ప్యాత్ ॥

169

ప్రతిపదార్థము అలంకారహీనా గీతి = అలంకారములేని గీతి, శబదరహితా
రజసి ఇవ = రంధ్రుడు లేని రాత్రివలె విజలా వదీ ఇవ = నీరులేని వదివలె
అభిష్టా లతా ఇవ = పూవులు లేని లతవలె, అనలంభ్యులా వారి ఇవ ప్యాత్ =
అలంకరింపబడని స్త్రీవలె నుండును

తాత్పర్యము అలంకారములేని గీతి చంద్రుడులేని రాత్రినలే, నీరులేని వనివలే,
పూవులులేని అత్తవలే, అలంకరణబడని ప్రేమల నుండును

అలంకారప్రయోగింశ దేవమేవే మయోచితా ।

హోదయోప (7) తె. సగృత ప్రయోక్తవ్యా మనీషిధి ॥ 170

ప్రతిపదార్థము ఏదే త్రయస్త్రింశత్ అలంకారా = త్క. 33 అలంకారములును,
ఏవం = ఇట్లు మయో చరితా = నాచే చెప్పబడినది న ఉచి(యో) తోపి =
చెప్పబడకపోయినను మనీషిధి = బుద్ధిమంతులచే , తే = అది, ఆత్ర =
ఈగీతములందు, ప్రయోక్తవ్యా = ప్రయోగించదగినవి

తాత్ర ప్రస్తావో యథా - అందు ప్రస్తావమెట్లునగా -

పద్ధాదిపా = పద్ధతులందు, పరిగమపథనిసా, ప్రసన్నాద్ధి = ప్రసన్నాది,
పనిధవముగరిసా ప్రసన్నాంత = ప్రసన్నాంతము, పరిగమపథనిసా,
వికపముగరిపా ప్రసన్నాద్యంత = ప్రసన్నాద్యంతము, పనిధవముగరిసా
పరిగమపథనిసా ప్రసన్నమధ్యము = ప్రసన్నమధ్యము, పరిగమపథనిసా, సమం
ప స్థాత్ = అది పనుచుగను, ప బిందు = అది బిందువు

సాదవసా విచ్చత్త ప్రచ్చత్త ।

పరిగమ పథని నిధవముగరిస వేలు ।

పరిగమపథనిసా, కంపిత ।

పరిగమపథనిసా (కం) హరిత ।

పరి మ, గమపథనిసా, శేచిత ।

పరిరిప, రిగాగరీ, గమాయగా, మపాపమా, పదాధసా, దనీవిధా ।
విసానిసి పంప్రేంకోలిత ।

పరిగమప, నిరిగమప, రిగమపరిరి, గమపథ, గాగమ, పథనిగ,
పపథని, మ, పపథనిసమ, తారామండ్రప్రసన్న

పప, మగరిపరిధమపగరిగని, ధప, మగ, మస, విధపమ, ।
మండ్రతారప్రసన్న ।

పరిరిప, రిగగరిప, పరిగమ, మగరిప, నిరిగమప, పమగరిస, ।

పరిగమపథ, ధపమగరిప, పరిగమపథని, నిగగగగగగ

సరిగమపధనిసా । పనిధపమగరిసా । ప్రస్తార ।

పనివిస । పనిధ । ధనిస । పనిధప । పధనిస । పనిధపమ । మపధనిసా
పనిధపమగరీ । రిగమపధనిసా । పనిధపమగరిస । రిగమపధనిస ।

ప్రసాద

సరిగమపధని । పనిధపనిధధప । పమమగ । గరిసా । ఉద్యాహిత ।

సరిమరి । రిగరిగ । గమగమ । మపమప । పధపధ । ధనిధని । పినిపిస
పనిపివి । పిధపిధ । ధపధప । పమపమ । మగమగ । గరిగరి । రిపరిప । ఉపలోలక ।

సరిరిప । పరిగ । గరిస । సరిగమ । మగరిస । పరిగమప । పమగరిస
సరిగమపధ । ధమమగరిస । పరిగమపధని । పిధపమగరిస । క్రమా ।

పగరిప । గపమధ । పనిపధ । నీచ్చాతిత ।

పధస । ధనిపవిస । ధమధమ । పగపగ । మరిమరి । గపగప ।

ప్రోదమాప ।

సరిగరి । రిగమ । పగ । గమ । పమ । మపధప । పధ । నిధ । ధని
పరిపి । రంజిత ।

సరిగమపధనిసా । పనిధపమగరిసా । అచర్తక ।

సరి గప । పమ । గప । రిగ । మధ । ధప మరి గమ । పని । పిధ
పగామపధని పని ధమా నిధ పగా గమ ధనిధమపరి రిగమధా పమ గసా
పరి గపా పరిచర్తక ।

సరి మపా పమ రిసా రిగ మపధా ధప గరి గమధని నిధమగా
మపనిసా పనిపమా పధనిసా పనిపమా మపనిసా ।

నిధమగా గమధని ధపగరి రిగపధ పమరిసా ఉద్యాహిత ।

సారీగా రీగామా । గామపా మాపాధా పధని ధనిప పిధప పిధప
ధపమ పమగ । మగరి గరిసా అక్షిప్తక ।

సగమా మరిసా రిపమా పగరీ గమధా ధమగా మధని పిపమా ।
పనిసా పధప ధనిసా సధపా పనిసా పిపమా మధని ధమగా గపధా పగరీ
రిపమా పరిసా సగమా గరిసా పంప్రదాపమ్ ।

మగమః మరీమః రిమమః పగరీః

దక్షిణే అతీత చిత్రస్పృత్వా అగత జాతిప్రయోగాత్ సమవ్యతా =
దక్షిణమందతీతమైన దీయ చిత్రస్పృత్తియందాగతమైనదీయ,
జాతిప్రయోగముచలన కూడినది(?)

ప్రథమా మాగధీ శ్లేయా ద్వితీయా చార్థమాగధీ ।

సంభావితా తృతీయా చ చతుర్థీ పృథులా స్పృతా ॥ 171

ప్రతిపదార్థము ప్రథమా మాగధీ = ఒకటవది మాగధి, ద్వితీయా అర్థమాగధీ =
రెండవది అర్థమాగధి తృతీయా సంభావితా = మూడవది సంభావిత, చతుర్థీ
పృథులా స్పృతా = నాల్గవది పృథులగా చెప్పబడినది

తాత్పర్యము ఒకటవది మాగధి, రెండవది అర్థమాగధి, మూడవది సంభావిత,
నాల్గవది పృథులగా చెప్పబడినది

త్రిర్విష్పత్వా చ యా గీతి సా గీతిర్మాగధీ స్పృతా ।

అర్థకాలవిష్పత్వా చ విశ్లేయా త్వర్త మాగధీ ॥ 172

ప్రతిపదార్థము యా గీతి = ఏగీతి, త్రిర్విష్పత్వా = మూడు పర్యాయములు
విష్పత్తమగునో, సా గీతి మాగధీ స్పృతా = ఆగీతి మాగధియనబడును,
అర్థకాలవిష్పత్వా = అర్థకాలవిష్పత్తమైన గీతిక, అర్థమాగధీ విశ్లేయా =
అర్థమాగధిగా తెలియనగును (సంభావితా ?) = (సంభావితములు?)

తాత్పర్యము ఏగీతి మూడు పర్యాయములు విష్పత్తమగునో ఆగీతి
మాగధియనబడును, అర్థకాలవిష్పత్తమైనగీతిక అర్థమాగధిగా తెలియనగును
(సంభావితములు?)

అలంకారా మయా ప్రోక్తా యథావమ్మనీనత్తమః ।

అథ గీతిం ప్రవక్ష్యామి ఛందోఽక్షర + + ++ ॥ 173

సంభావితా చ విశ్లేయా గుర్వక్షరపమన్వితా ।

పృథులాభ్యా చ విశ్లేయా అఘృక్షరపమన్వితా ॥ 174

ప్రతిపదార్థము మునీనత్తమః = మునీశ్రేష్ఠ, యథావత్ = ఉచ్చయచ్ఛబ్దముగా,

మయా అలంకారా ప్రోక్తా = నానే అలంకారములుచెప్పబడినవి. అథ = తరువాత. ఛందోక్షర సమన్వితాం = ఛందోక్షరములతో కూడిన, గీతిం ప్రవక్ష్యామః = గీతిని చెప్పుదును, గుర్వక్షరసమన్వితా = గుర్వక్షరములు కలది సంభాషితా విశ్లేయా = సంభాషిత యగును లఘుక్షరసమన్వితా పృథులా విశ్లేయా = లఘుక్షరములతో కూడినది పృథులగా తెలియదగినది

దక్షిణే మార్గపృథులా గీతి వార్తకే మార్గే సంభాషితా = దక్షిణమార్గ (మందు) దక్షిణమందు మార్గపృథులగీతియు, వార్తకమార్గమందు సంభాషితము, చిత్రేత్కార్యే మాగధి అష్టా కలా = చిత్రమార్గము(లం)నందు మాగధి అష్టకలాయుతము, తాలప్రయోగక్రమేణ = తాల ప్రయోగక్రమముచేతను

తాత్పర్యము మువిశ్రేష్ఠ! ఉన్నందునట్లుగా నానే అలంకారములు చెప్పబడినవి తరువాత ఛందోక్షరములతో కూడిన గీతిని చెప్పుదును గుర్వక్షరములు కలది సంభాషితయగును లఘుక్షరములతో కూడినది పృథులగా తెలియదగినది దక్షిణమార్గ(మందు) దక్షిణమందు మార్గపృథులగీతియు, వార్తకమార్గమందు సంభాషితము చిత్రమార్గమునందు మాగధి అష్టకలాయుతము తాల ప్రయోగ క్రమముచేతను

చిత్రే వైకళితే తాతే విశ్లేయా గీతిర్యాగధి :

వార్తకే ద్వికలా క్షేయా గీతి సంభాషితా ఋతై ॥ 175

ప్రతిసదాధ్యము ఏకకలే చిత్రే తాతే = ఏకకలాయుతమైన చిత్రముయొక్క తాలమందు, మాగధి గీతి విశ్లేయా = మాగధిగీతిగా తెలియదగినది వార్తకే = వార్తకమందు ద్వికలా సంభాషితా గీతి క్షేయా = ద్వికలాయుతమైన సంభాషితగీతిగా తెలియవలెను

తాత్పర్యము ఏకకలాయుతమైన చిత్రముయొక్క తాలమందు మాగధిగీతి తెలియదగినది వార్తకమందు ద్వికలాయుతమైన సంభాషితగీతిగా తెలియవలెను

దక్షిణే పృథులా గీతిప్రావృత్తేయా తతుష్కలే ।

అనేపైవ విధానేన గాతవ్యా గీతయో బుద్ధి ||

176

ప్రతిపదార్థము చతుష్కలై దక్షిణే = చతుష్కలాయుతద్వైతమందు, తాళై = తాలములచే, పృథులా గీతి జ్ఞేయా = పృథులగీతి తెలియదగినది. అనేనైవిధానేన = ఈప్రకారముగనే, గీతయ బుద్ధై గాతవ్యా = గీతులు పండితులచే గానముచేయదగినవి.

చిత్రే చైకకలే ఏన తాల ర్క (?) = చిత్రమందేకకలయందే తాలము చేయదగినది, తం ద్విమాత్రక ప్రయోగాత్ వార్తకే ద్వికలే ఏన తాల చతుర్మాత్రక ప్రయోగాత్ దక్షిణే చతుష్కల ఏన తాల అష్టమాత్రక ప్రయోగాత్ (ద్వి?) = దానిని ద్విమాత్రక ప్రయోగమువలన వార్తకమందు ద్వికలయందే తాలము, చతుర్మాత్రక ప్రయోగమువలన, దక్షిణమందు చతుష్కలయందే తాలము, అష్టమాత్రాప్రయోగమువలన (ద్వి?)

తాత్పర్యము చతుష్కలాయుత దక్షిణమందు తాలములచే పృథులగీతి తెలియదగినది, ఈప్రకారముగనే గీతులు పండితులచే గానముచేయదగినవి చిత్రమందే కకలయందే తాలముచేయదగినది దానిని ద్విమాత్రక ప్రయోగమువలన దక్షిణమందు చతుష్కలయందే తాలము అష్టమాత్రాప్రయోగము వలన (ద్వి?)

ద్విగురుద్వినిష్పత్నావ చిత్రే గీతస్తు మాగధి |

సంభావితా గురుర్భువై పృథులా దక్షిణే లఘు ||

177

ప్రతిపదార్థము ద్విగురు = రెండు గురువులు ద్వినిష్పత్నావ = రెండు వృత్తములు కల, మాగధి గీత = మాగధిగీతము, చిత్రే = చిత్రమందగును దక్షిణే పృతే = దక్షిణ పృత్తియందు, గురు సంభావితా గురువు కల సంభావితయు, లఘు పృథులచే = లఘుపృథులయు అగును

యథా మాగధీ = మాగధివలె, అథ సంభావితా పృథులా వార్తకే సెల్లహాత్ దక్షిణే అధీత = ఏమట్లు సంభావితయు, పృథులవార్తక మందు సెల్లహమువలన దక్షిణ మందుచదువబడినది చిత్రవృత్తే అగత జాతి ప్రయోగా (?) = చిత్రవృత్తియందగతమైన జాతిప్రయోగము(?) పృత్తిర్వాసు

చికధితం = వృత్తియనగా (చికధితము), అదా దక్షిణీ వృత్తిశ్చేతి త్రేతిమాత్రా అష్టై చతురతు ద్విక్రమేణ = అట్లే దక్షిణమందు వృత్తియని త్రిమాత్ర, అష్టమాత్ర, నాల్గునాల్గు క్రమద్వయముచే (నగును), యదా -

తాత్పర్యము రెండు గురువులు రెండువృత్తములు కల మాగధిగీతము చిత్రమందగును దక్షిణవృత్తియందు గురువుకల సంభావితయు, అమిష్యధులయు అగును

మాగధివలె (ఎల్లుఅనగా) పిమ్మట సంభావితయు, స్వధువార్తిక మందు సంగ్రహము వలన దక్షిణ మందు చదువబడినది చిత్రవృత్తియందగితమైన జాతిప్రయోగము(?) వృత్తియనగా (చికధితము) అట్లే దక్షిణమందు వృత్తియని త్రిమాత్ర, అష్టమాత్ర, నాల్గునాల్గు క్రమద్వయముచే (నగును)

ద్రువకా సర్పిణీ కృష్ణా సర్పిణ్యధిపర్తితా ।

విక్రీప్తా పతాకా చ సతితా జాప్యమీ స్మృతా ॥ 178

ప్రతిపదార్థము ద్రువక సర్పిణీ, కృష్ణా, పర్తిని, విసర్జిత, విక్రీప్త, పతాక, చ = మరియు, అష్టమీ సతిత స్మృతా = ఎనిమిదవదిగా సతిత చెప్పబడినది

తాత్పర్యము ద్రువక, సర్పిణీ కృష్ణా, పర్తిని, విసర్జిత, విక్రీప్త, పతాక, మరియు ఎనిమిదవదిగా సతిత చెప్పబడినది

తత్ర ద్రువకాచ శల్లస్యా (?) సర్పిణీ వామగా భవేత్ ।

కృష్ణా దక్షిణలో యదా పర్తిని వాప్యభోగతా ॥ 179

విపర్తితా షహిర్యాతా విక్రీప్తా కూర్పితా భవేత్ ।

పతాకా చోర్వగా క్షేయా పవితా భ్రమ్మిగా భవేత్ ॥ 180

ప్రతిపదార్థము తత్ర = అందు, ద్రువకాశ్లస్య సర్పిణీ వామగా భవేత్ = ద్రువకాశ్లస్యమునకు వామము (ఎడమ) గాభోన్యవది సర్పిణీ (అగును), కృష్ణా దక్షిణత యదా = కృష్ణ కుడివైపుగా వెళ్లునది, పర్తిని అభోగతా = పర్తిని క్రిందుగా వెళ్లునది విపర్తితా షహి యదా = విపర్తిత వెలువలకు వెళ్లునది, విక్రీప్తా కూర్పితా భవేత్ = విక్రీప్త కూర్పితమగును పతాకా షమ్మగా క్షేయా =

పతాకపైకి వెళ్ళినదిగా తెలియవలెను, వనితా భ్రమిగా భవేత్ = వనిత పర్యంతము తిరుగువదియగును, వార్తికే చ = వార్తికమందుకూడ

తాత్పర్యము ఇందు ద్రువకాశ్టమునకు ఎడమగా పోవువది సర్పిణి అగును కృష్ణ కుడివైపుగా వెళ్ళినది వర్తిని క్రందుగావెళ్ళువది వివర్తన వెలువలకు వెళ్ళువది విక్షిప్త కూర్చితమగును పతాక పైకి వెళ్ళినదిగా తెలియవలెను వనిత పర్యంతము తిరుగువదియగును వార్తికమందుకూడ,

"దక్షిణా చోర్ధ్వగా చిత్రే ద్వే తు ద్రువకా సర్పిణీ ।

కృష్ణా పద్మినీ + + + + + (?) ॥" 181

ప్రతిపదార్థము చిత్రే = చిత్రమందు దక్షిణా = దక్షిణ, ద్రువకా సర్పిణీ ద్వే తు = ద్రువకా సర్పిణీలు రెండును కూడ ఊర్ధ్వగా = ఊర్ధ్వములు కృష్ణా పద్మినీ = కృష్ణ పద్మినులు + + + + + (?)

తాత్పర్యము చిత్రమందు దక్షిణ ద్రువక, సర్పిణి, ఊర్ధ్వముగా వెళ్ళువది కృష్ణపద్మినులు

ప్రథమే మధ్యమాంగులీచో (?) ద్వితీయే సార్ధని + + ।

తృతీయే ముష్టిమోక్షశ్చ చతుర్థే కరపాతనా ।

ద్రువకా సర్పిణీ చిత్రే దక్షిణాచిలీ చితగీతా (?) । 182

ప్రతిపదార్థము ప్రథమే = మొదటిదానియందు మధ్యమాంగులీ = మధ్యమాంగులీయు ద్వితీయే = రెండవదానియందు, సార్ధని + + = సార్ధనియు తృతీయే = మూడవదానియందు, ముష్టిమోక్ష = ముష్టిమోక్షము (పిడికిలి విప్పులు), చతుర్థేకరపాతనా = వాల్గవయందు హస్తపాతనము ద్రువకా సర్పిణీ = ద్రువక సర్పిణులు, చిత్రే = చిత్రమందు, దక్షిణాచిలీ = దక్షిణాయని, చితగీతా (?) = చిత్రగీతములు (?)

తాత్పర్యము మొదటిదానియందు మధ్యమాంగులీయు, రెండవదానియందు సార్ధనియు, మూడవదానియందు ముష్టిమోక్షము, వాల్గవదానియందు హస్తపాతనము, ద్రువక - సర్పిణులు చిత్రమందు, దక్షిణాయని చిత్రగీతములు

ఉభయ వాద్య ప్రవర్తనవశాత్ ప్రతీతిశ్చగీత ప్రధాన దక్షిణావృత్తి ఉభయప్రధానావృత్తి మాందిత్తి (?) వాద్యపధానా చిత్రవృత్తి = ఉభయవాద్య ప్రవర్తనమువలన ప్రసిద్ధి ఏమనగా అగీత (గీతవర్ణంతము) ప్రధానదక్షిణావృత్తి ఉభయ ప్రధానవృత్తి మాందిత్తి వాద్యప్రధానచిత్రవృత్తి, ఇదావీం ప్రాధాన్యం జ్ఞానయతి పాణిభ్యంతం వివర్తితం = ఇప్పుడు ప్రాధాన్యము పాణిభ్యంతవర్తనము తెలుపుటచేయుచున్నది, (ప్రాణిభ్యంతవివర్తిత ప్రాధాన్యము తెలుపు చేయుచున్నది)

తదుక్తా తాం యతి మార్గ ప్రాధాన్యాదాపాం యథా సంఖ్యం స్వరవ్యంజ కాపి(?) భవంతి = దాని వలన దెప్పబడిన తాల, యతి, మార్గప్రాధాన్యమువలన వీటికి యథాసంఖ్యముగా (లెక్కననుసరించి) స్వరవ్యంజకములగుచున్నవి

చిత్రేషమాయాతిగద్రుతోలయ ఉపరిపాటి మాగర్హవాముఖోఽ నయన వార్తితేస్తోతోగతా యతి మధ్య లయ సమపాణి సంభావితా = చిత్రమందు ద్రుతము,లయ, ఉపరిపాటి మాగధి, సంబంధి మువాముల అనయనము, వార్తికమందు ప్రోతోగతమైన యతిమధ్యలయ సంభావితముపాటి వచ్చుచున్నది అత్రగవోవలయన ఉదర్శితే గోపూర్వాయది (?) విలంబితోలయ అధమపాణి స్వధులా గీతి తత్త్వం చావయన వృత్తివాం త వాద్యా సమానఅసమాన అగతదీక్షగ్రహై కార్యం (?) = ఇందు గోవలయనము ఉదర్శనమందు గోప్యవృత్తినయెడల (?) విలంబిత లయ అధమపాణి, స్వధులాగీతి తత్త్వవయనము స్వత్తుల వాద్యాసమానాసమాన అగతాతిత గ్రహములచే చేయదగినది(?) తత్ర చిత్రేఅనాగతోగ్రహ అభిత్పర్య (?) వాద్యవయోగ పశ్యాత్ కలా వతుష్టమేఽ తీతే సదివాద్యగ్రహ యోగ సోఽ ధ పాటిరుచ్యతే = అందు చిత్రమందనాగతగ్రహము, అభిత్పర్యవాద్యవయోగము, తరువాత కలావతుష్టమందు అతీతము కాగా వాద్యగ్రహయోగము, అది అధమపాణిగా చెప్పబడుచున్నది తన్మాగధీనామ గీతం విపరీత యోజన తయాద్యవృత్తే = ఆ మాగధీయమ గీతము విపరీతయోజనగా కనబడుచున్నది

తద్యదా = అదివిల్లనగా - దక్షిణే మార్గే ప్రవృత్తా గీతిర్యదాచిత్రే ప్రయుజ్యతే, తదా స్వధులా గీతి మాగధీత్యుచ్యతే = దక్షిణమార్గమందు

ప్రవృత్తమైన గీతి ఏవిధముగా చిత్రమందు ఉపయోగింపబడునో (ప్రయోగింపబడునో) అట్లే స్వధులా గీతి మోగధియని చెప్పుటమను, వృత్తిమార్గే చ చిత్రే యదా ప్రయుజ్యతే తదా సా మాగధీ సంభావితా శబ్దా వాద్యావ్యా (?) ద్వీ పరివృత్త క్రమేణ యోజ్యతే = వృత్తిమార్గ చిత్రమందు ఎప్పుడు ప్రయుజ్యమగునో అప్పుడు ఆ మాగధి సంభావితశబ్దములు వాద్య సంబంధి యగు రెండు పర్యాయములు పరివృత్తిక్రమముచే కూర్చబడినది

యోపర్జక్షిణా చ చిత్రో మార్గ ప్రయుజ్యతే = అంతవరకు దక్షిణాయమ చిత్రమార్గము ప్రయోగింపబడును అవాపాదిక్రమేణ అష్టదా చతుర్థా చ ఇతి = అవాపాదిక్రమముచే 8,4 ఏడములవి ఏడముక్తం భవతి = ఇట్లుచెప్పుటడున్నది, చిత్రే చ ద్విమాత్రాకాలా(?) పైన మాగధీ గీతి సంభావితయా గీత్యాప్రయుజ్యతే = చిత్రమందు ద్విమాత్రకాల (?) అదియు మాగధీగీతి సంభావితగీతిచే ప్రయోగింపబడుచున్నది తదా చతుర్మాత్రక వృత్తిశబ్దేన ఉన్యతే = అప్పుడు చతుర్మాత్రక వృత్తిశబ్దముచే చెప్పుటడున్నది యదా తు చిత్రే మాగధీగీతి సంభావితశబ్దవాచ్యా ద్విగుణేతా అష్టమాత్రా వృధులాశబ్దవాచ్యా దక్షిణమార్గే భవతి = ఎప్పుడు చిత్రమందు మాగధీగీతి సంభావితశబ్దవాచ్యమగునో(ను) ద్విగుణమిష్టమాత్రకమైనప్పుడులాశబ్దవాచ్యమై దక్షిణమార్గమందుగుచున్నది, శ్రీశ్రీస్థివృత్తిస్త్రీరా వృత్తిమాగధీయదా భవమీశం (?) పదం గీత్యా ప్రథమే కలాం నిర్వాప్య విలంబిత లయేన యదాద్వితీయా కలా మధ్యమవయేన (?) దేవమిత్యనేన వరదేన శర్వమితి సహితేన గాయతి = మూడుమూడు నివృత్తులుకలదియు మూడావృత్తులుకల మాగధి ఏవిధముగా భవేడు ఈశుడు అయినపరమేశ్వరసంబంధిపదముప గానముచేసి ద్రువమందు కలను పనుక్తిచేసి, విలంబితలయచే ఎప్పుడు రెండవ కల మధ్యమవయః(స్థు)చే (?) దేవుడు వరదుడు అనుటచే శర్వమనునది కూడ కలిపి గానముచేయుచున్నది(చున్నాడు) తత్రాపిచ త్వణీయశాం కలాద్రువతవయేన దేవశర్వపదద్యయే వందే ఇతి పదద్యయేన వందే ఇతి పదాంతరసహితేన నిర్వాపాయతి కలావయవ్యాపాతవాత్ (?) = అందును మూడవదానిని ద్రువ వయముచే దేవ, శర్వపదద్యయమునందు వందే అను పదద్యయముచే వందేఅను ముఖ్యముక పదముతో కూడ కలావయవ్యాపాతవము వలన

నిర్వహించబడుచున్నది యదా - ఎట్లనగా - మామాసాసా । మాసాసామా ।
 ససమాసమ । మరిరివి । మగధదేశోద్భవత్వాత్ మగాధీ = మగధదేశమందు
 పుట్టుటవలన మగాధి (అయినది), అన్యే తు నిర్వృత్తాం మగాధీం పరంతి అర్థమితి
 పదసంబంధవ్యర్థపాదత్వేన అర్థమగాధీ = కొందరు వివృతమాగధిని పఠించురు
 అర్థమేను పదసంబంధియైన అర్థప్రతిపాదవచే అర్థమాగధియైనది, నవ
 పాదాద్యనివృత్తినివృత్తా వర్గ ప్రవృత్తినివృత్తిగ హేతు మంతవ్యా =
 పాదాద్యనివృత్తి నివృత్తియందర్థము ప్రవృత్తి నివృత్తిని పొందినదై హేతువుగా
 తలవరాదు, యత సామవేదగీత ప్రధాదేన ఆ వృత్తిస్త్వ ఆక్రియత ఇతి =
 ఏకాదశమువలన సామవేదగీత ప్రసిద్ధివలన ఆ వృత్తులందు అర్థము
 అదరించబడుచున్నది తదుక్తం = అరిచెప్పబడినది య ఉ వృత్తాత్మా
 జాతవేదసమితి = య ఉవృత్తిచే ఆత్మ జాతవేదము మి, ఆత్ర వేదశబ్దపర్యవేణా
 సంభావితా లక్షణప్రయోగ (?) వృధులభూయస్యాత్ పరిగ్రామవ్య
 ప్పదులేత్యుక్తా స్వరతాను ఇతిమార్గలయా మార్గశ్రేణి గీతి విధౌ లయ
 ప్రయోగే వచనా ద్రష్టవ్యా (?) = ఇందు వేదశబ్దపర్యవేతములైన సంభావితలయు
 ప్రయోగ(?) వృధులార్థిక్యతవలన పరిగ్రామమునకు వృధులయని పరికి
 స్వరతాను అని మార్గలయ, మార్గశ్రేణియనైనగీతి విధియందు
 లయప్రయోగమందు తొమ్మిదివిధములుగా చూడదగినవి, లయపరివ్రయోగం
 దర్శయతి = లయ పరివ్రయోగము చూపుచున్నాడు- దక్షిణోమార్గో వార్తికో
 మార్గశ్శ్రేణిమార్గ ఇతి = దక్షిణమార్గము, వార్తికమార్గము చిత్రమార్గము అని
 దక్షిణావృత్తో లయశ్రయం వార్తికమార్గశ్శ్రేణిమార్గో ద్రువమార్గ
 శూన్యమార్గశ్శ్రేణి = దక్షిణావృత్తము లయశ్రయము వార్తికమార్గము,
 చిత్రమార్గము, ద్రువమార్గము అని, వృత్తి మార్గప్రవృత్తై లయశ్రయం చిత్రమార్గో
 ద్రువమార్గ శూన్యమార్గశ్శ్రేణి = వృత్తి మార్గప్రవృత్తియందు, లయశ్రయము
 చిత్రమార్గము ద్రువమార్గము శూన్యమార్గము అని చిత్రే లయశ్రయం ఏవం
 వచనా లయయోగ చిత్రాదిమార్గేషు ద్రష్టవ్య = చిత్రమందు లయశ్రయము
 ఇట్లు తొమ్మిదివిధములుగా లయయోగము చిత్రాదిమార్గములందు
 చూడదగినవి, ఇతి గీత్యధ్యాయే ప్రతిపాదితం = అని గీత్యధ్యాయమందు
 ప్రతిపాదించబడినది, యదా । చిత్ర ఏకో గురు ఏకో లఘు ఏకో ద్రుతం =

చిత్రమందు ఒక గురువు, ఒక అమువు, ఒక ద్రుతము

ఏకద్విగుణో వృత్తా తద్విగుణో దక్షిణే తథా ।

ద్విమూలా స్యాత్ కలాచిత్రే చతుర్మూలా తు వార్తికే ॥ 183

ప్రతిపదార్థము వృత్త = వృత్తియందు, ఏకద్విగుణ = ఏకము
ద్విగుణమగును, తథా = అట్లే దక్షిణే = దక్షిణావృత్తియందు, తద్విగుణ =
దానికి ద్విగుణము ద్విమూలా స్యాత్ కలాచిత్రే = కలాచిత్రమందు
ద్విమూలకమగును, వార్తికే = వార్తికమందు, చతుర్మూలా స్యాత్ =
చతుర్మూలకమగును

తాత్పర్యము వృత్తియందు ఏకము ద్విగుణమగును అట్లే దక్షిణావృత్తియందు
దానికి ద్విగుణము కలాచిత్రమందు ద్విమూలకమగును వార్తికమందు
చతుర్మూలకమగును

అష్టమూలా తు విద్యద్వి దక్షిణే సముదాహృతా ।

వార్తికే దక్షిణే ఇతి ॥

ప్రతిపదార్థము దక్షిణే = దక్షిణావృత్తియందు, అష్టమూలా సముదాహృతా =
అష్టమూత్రలు ఉదహరింపబడినవి వార్తికే = వార్తికమందు, దక్షిణే =
దక్షిణమందు ఇతి = అని

తాత్పర్యము దక్షిణావృత్తియందు అష్టమూత్రలు ఉదహరింపబడినవి
వార్తికమందు దక్షిణమందు అని

ఇదానిం అవసర ప్రాప్తివాం జాతీవాముద్దేశమాహ = ఇప్పుడు
అవసరముగా ప్రాప్తించిన జాతుల ఉద్దేశమునెప్పుడువ్వాడు తత్ర జాతయో
అష్టాదశ ఏవ = అందు జాతులు 18 మాత్రమే, ఏతా సమాంశభేదేన శతం
చత్వారింశదశికం సంఖ్యయా భవంతి = ఇవి సమ, అంశభేదముచే గణనచేత
140 అగుచున్నవి, తత్ర స్వరే = అందు స్వరమందు

సాధారణ శృతాస్త్రప్ర పక్షేయా జాతయో ఋద్ధి ॥

మధ్యమా సుత్యరీ చైవ తథా నై షడ్జమభ్యమా ॥

ప్రతిపదార్థము సాధారణ కృతా జాతయ = సాధారణ కృతములైన జాతులు
తప్త విక్షేయా = మూడుగా తెలియవగును. తే = అవి, మధ్యమా మత్స్యరీ
షెమధ్యమా = మధ్యమ మత్స్యరీ పద్ధమధ్యము అని. ఇతి స్తు పద్ధగ్రామాశ్రయాయా =
ఇట్లు ఏడు పద్ధగ్రామాశ్రయములు

తాత్పర్యము సాధారణ కృతములైన జాతులు మూడుగా తెలియవగును అవి
మధ్యమ, మత్స్యరీ పద్ధమధ్యములు ఇట్లు ఏడు పద్ధగ్రామాశ్రయములు

గాంధారీ మధ్యమా చైవ పంచమి చ తత్తైవ హి ॥ 185

గాంధారోదీప్య వా చైవ తథాగాంధారపంచమి ।

తతశ్చ రక్తగాంధారీ మధ్యమోదీప్యవా తథా ॥ 186

అంధ్రీ చ సందయంతి చ కర్నాటవృధ తైశి ।

ఏవమేతాదశ జ్ఞేయా మధ్యమగ్రామపంశ్రయా ॥ 187

ప్రతిపదార్థము గాంధారీ, మధ్యమ, పంచమి, గాంధారోదీప్యవా, గాంధారపంచమి,
రక్తగాంధారీ, మధ్యమోదీప్యవా, అంధ్రీ, సందయంతి, కర్నాటరసీ, తైశికి ఏవం=
ఇట్లు, మధ్యమగ్రామాశ్రయములు, ఏతాదశవిక్షేయా = 11 గా తెలియదగినవి

అత్య అష్టాదశ జాతిభ్య సప్తస్వరాభ్యాశ్చ ఉక్తా ద్విధా శుద్ధా వికృతాశ్చ
ఇతి = ఈ 18 జాతులనుండి సప్తస్వరములు శుద్ధములు, వికృతములు అని
రెండు విధములుగ చెప్పబడినవి, తత్ర శుద్ధా అమ్యానస్వరా స్వరస్వర
గ్రాహ్యాశ్చాశ్చ (1) ఏభ్య లక్షణేభ్య అన్యతమేవ ద్వాభ్యాం జహంతి
లక్షణైర్వాయుషి తుష్టి (2) న్యాసవర్ణం వికృతమిన్ద్రా దవంతి = అందు శుద్ధము
తత్పువకాని స్వరములు కలది (సంపూర్ణస్వరములుకలది) స్వరస్వర
గ్రాహములు న్యాసములు కలదియు, ఈలక్షణములనుండి ఒకదానిచే రెండు
లక్షణములచేగాని, అనేక లక్షణములచే గాని ఏది సంతుష్టము, న్యాసములేనిది
అగునో అవి వికృతములగుచున్నవి, తత్ర న్యాస సలమోహ = అందు
న్యాసలక్షణము చెప్పుచువ్వాడు, తత్ర న్యాస విధో యజ్ఞాతయ శుద్ధా తామ
నామకారి(3) యో న్యాస నియమేన మండ్రోధవతి = అందు న్యాసవిధియందు
ఏజాతులు శుద్ధములో వాటిలో నామకారి (4) ఏన్యాసమో అది నియమముచే

మండ్రమగుచున్నది, వికృతామ చ వామక వికారీ (?) వా మండ్రో
భవతీత్యనియమః = వికృతములందు వామవికారిగాని మండ్రమగువను
నియమములేదు తత్ర శుద్ధానాం జాతీనాం శుద్ధత్వం వికృతత్వంచ
రూపద్వయమస్తి = అందు శుద్ధజాతులకు శుద్ధత్వము, వికృతత్వము
అనుటందు రూపములు కలవు ఏకాదశానాం జాతీనాం వికృతోద్భవత్వాత్
వికృతత్వమేవ రూపంభవతి = 11 జాతులయొక్క, వికృతమునుండి పుట్టుట
వలన వికృత త్వరూపము ఆగుచున్నది, నను శుద్ధత్వమితి కుత ఏతత్ ? =
ఓయీ ! శుద్ధత్వమనునది ఏక్కడిది?, తా హి పరస్పరసంసర్గాత్ జాయంతే =
అవి అన్యోన సంబంధమువలన పుట్టుచున్నవి, తదాచాహ ధరత -

శుద్ధా వికృతాశ్చైవ హి సమవాయాజ్ఞాతయస్తే జాయంతే ।

పునరేవాశుద్ధకృతా భవంత్యత్యైకాదశికాస్తు ।

తాసాం యాన్తు నిష్పత్తా స్వర్యేష్వధాంశేష జాతిషు చ ।

జాతీస్తా వక్ష్యామి సంక్షేపేణ క్రమేణ వైవాత్ర ।

ప్రతిసదాశ్చము శుద్ధా వికృతా జాతయ = శుద్ధవికృతజాతులు, సమవాయాత్
జాయంతే = సమవాయుసంబంధమువలన పుట్టుచున్నవి, పునరేవ = మరల,
అశుద్ధకృతా = వికృతములు, అథ = తరువాత, ఏకాదశికా భవంతి = 11
విధములగుచున్నవి, తాసాం = వాటిలో స్వరము = స్వరములందు, అంశేషు =
అంశములందు, జాతిషు చ = జాతులయందును, యా నిష్పత్తా =
ఏవినిష్పత్తములో, తా జాతీ = ఆజాతులను, క్రమేణ = క్రమముగా సంక్షేపేణ =
సంగ్రహముగా, వక్ష్యామి = చెప్పుదుము

తాత్పర్యము శుద్ధవికృతజాతులు సమవాయుసంబంధమువలన పుట్టుచున్నవి
మరల వికృతములు తరువాత 11 విధములగుచున్నవి వాటిలో స్వరములందు
అంశములందు జాతులయందును ఏవి నిష్పత్తములో ఆజాతులను క్రమముగా
సంగ్రహముగా చెప్పుదుము

షడ్జాయా మధ్యమాయాశ్చ సంసర్గాత్ షడ్జమధ్యమా ।

షడ్జాయాశ్చ గాంధార్యా జాయతే షడ్జైశ్శిశి ।

ప్రతిపదార్థము మధ్యమాయా నందర్గాత్ =
 పద్మమధ్యములనందర్గాగము వలన, పద్మమధ్యమా జాయతే = పద్మమధ్యముము
 జనించుచున్నది, పద్మయా గాంధార్యా సంసర్గాత్ పద్మైశికీ జాయతే =
 పద్మగాంధారముల సంబంధమువలన పద్మైశికీ పుట్టుచున్నది

తాత్పర్యము పద్మమధ్యమములు నందర్గాగమువలన పద్మమధ్యముము
 జనించుచున్నది పద్మగాంధారముల సంబంధమువలన పద్మైశికీ పుట్టుచున్నది

తయోరీన సదైవత్యో సద్ధోరీచ్యవతి భవేత్ .

అసాం సమధ్యమోవాం తు గాంధారోరీచ్యవా భవేత్ .

ప్రతిపదార్థము తయోరీన సదైవత్యో = దైవతసహిత పద్మగాంధారసంబంధము
 వలన, సద్ధోరీచ్యవతి భవేత్ = పద్ధోరీచ్యవతి యగును, సమధ్యమోవాం అసాం
 సంసర్గాత్ = మధ్యమసహితములైన వీటి కలయిక వలన గాంధారోరీచ్యవా
 భవేత్ = గాంధారోరీచ్యవయగును

తాత్పర్యము దైవతసహిత పద్మగాంధార సంబంధమువలన పద్ధోరీచ్యవతి
 యగును మధ్యమసహితములైన వీటి కలయిక వలన గాంధారోరీచ్యవయగును

గాంధార్యా మధ్యమాయాశ్చ పంచమ్యాశ్చైవ సంకరాత్ .

సదైవతీవామోవాం తు మధ్యమోరీచ్యవా భవేత్ .

ప్రతిపదార్థము గాంధార్యా = గాంధారియొక్కయు, మధ్యమాయా =
 మధ్యమముయొక్కయు, పంచమ్యా సంకరాత్ = పంచమియొక్క
 సంసర్గమువలన, సదైవతీవాం అసాం = దైవతసహితములైనవీటి యొక్క
 కలయిక వలన, మధ్యమోరీచ్యవా భవేత్ = మధ్యమోరీచ్యవయగును

తాత్పర్యము గాంధారియొక్కయు మధ్యమముయొక్కయు
 పంచమియొక్కయు సంసర్గమువలన దైవతసహితములైన వీటి యొక్క
 కలయికవలన మధ్యమోరీచ్యవయగును

అసాం ప్యాత్ రక్తగాంధారి నైషాదీ దేవ్యతుష్టికా .

అర్చభ్యాస్తు భవేద్ద్యంధ్రీ గాంధార్యాశ్చైవ సంకరాత్ .

ప్రతిపదార్థము ఆసాం = వీటికి, వైషాదీ చతుర్థికా చేత్ = వైషాదీ వాల్లవదిగా కలపినచో, రక్తగాంధారీ స్వాత్ = రక్తగాంధారియగును, ఆర్ద్రత్యా గాంధార్యాశ్చ సంకరాత్ = రిషభ, గాంధారులసంయోగమువలన, అంధ్రీ భవేత్ = అంధ్రీయగును

తాత్పర్యము వీటికి వైషాదీ వాల్లవదిగా కలపినచో రక్తగాంధారియగును రిషభగాంధారులసంయోగమువలన అంధ్రీయగును

అనయోస్తు ససంవయో వందయంతీ ప్రజాయతే ।

సప్తిషాదా స్వగాంధార్యా కుర్యు కాశ్మరవీమిమామ్ ॥

ప్రతిపదార్థము ససంవయో అనయో సంకరాత్ = సంవమి సహితములైన ఈ రెండింటి సంకరమువలన, వందయంతీ ప్రజాయతే = వందయంతి పుట్టుచున్నది, సప్తిషాదా = విషాదముతో కూడ స్వగాంధారియొక్క కలయికవలన ఇమాం కాశ్మరవీం కుర్యు = ఈకాశ్మరవిని చేయుచున్నారు తాత్పర్యము సంవమి సహితములైన వీటిసంకరమువలన వందయంతి పుట్టుచున్నది విషాదముతో కూడ స్వగాంధారియొక్క కలయికవలన ఈకాశ్మరవిని చేయుచున్నారు

గాంధారీ సంవమీ చైవ తథా గాంధారసంవమీ ।

అర్హణీ వైసతి పత్న్యా కైశికీమితి సంకరా. ॥

ప్రతిపదార్థము గాంధారీ సంవమీచ = గాంధారి, సంవమిల సంసర్గమువలన, గాంధారసంవమీయగును, అర్హణీ వైసతిపత్న్యా = రిషభివైసతపత్నములు (విహీనములు), కైశికీం ఇతి = కైశికిని యని, సంకరా = సంకీర్ణములు

ఇదావీం విభాగమౌహు - ఇప్పుడు విభాగమును చెప్పుచున్నారు -

తాత్పర్యము గాంధారి, సంవమిల సంసర్గమువలన గాంధారసంవమీయగును రిషభివైసత పత్నములు (విహీనములు) కైశికినియని సంకీర్ణములు ఇప్పుడు విభాగమును చెప్పుచున్నారు -

చతప్రో జాతయో నిత్యం క్షేయా సప్తస్వరా ఋతై ।

చతస్ర పట్ స్వరాశ్చాద్వా దశపంచస్వరా స్మృతా ॥ 188

ప్రతిపదార్థము చతస్ర జాతయ = నాలుగు జాతులు, సప్తస్వరా = సప్తస్వరములు, విత్యం = ఎల్లప్పుడు, మిథై శ్లేయా = పండితులచే తెలియదగినవి, చతస్ర = నాలుగది, పట్ స్వరా = అరుస్వరములుగలవి, ఆద్యా = మొదటిది, దశపంచస్వరా = 15 స్వరములు, స్మృతా = స్మరింపబడినవి, ఏతదేవ స్మృతంధవతి = ఇదియే పుష్టమగుచున్నది
తాత్పర్యము నాలుగుజాతులు, సప్తస్వరములు ఎల్లప్పుడు పండితులచే తెలియదగినవి నాలుగిది అరుస్వరములు గలవి మొదటిది 15 స్వరములుకలదిగా స్మరింపబడినవి ఇదియే పుష్టమగుచున్నది

మధ్యమోదీచ్యవా చైవ తథా నై షడ్జైశ్శిశీ ।

కాశ్మాకీ చ సంపూర్ణా తథా గాంధారపంచమి ॥ 189

ప్రతిపదార్థము మధ్యమోదీచ్యవా, షడ్జైశ్శిశీ, కాశ్మాకీ, గాంధారపంచమి, సంపూర్ణా = సంపూర్ణస్వరములు కలవి

తాత్పర్యము మధ్యమోదీచ్యవా, షడ్జైశ్శిశీ, కాశ్మాకీ, గాంధారపంచమి సంపూర్ణస్వరములు కలవి

షడ్జాంధ్రీ నందయంతీ చ గాంధారోదీచ్యవా తథా ।

చతస్ర పట్ స్వరా హ్యేతా శ్లేయా పంచస్వరా పరా ॥ 190

ప్రతిపదార్థము షడ్జ, అంధ్రీ, నందయంతీ, గాంధారోదీచ్యవా, ఏతా చతస్ర = ఈనాలుగు, పట్ స్వరా = పట్స్వరములుగలవి, పరా = మిగిలినవి, పంచస్వరా = పంచస్వరములుగలవి

తాత్పర్యము షడ్జ, అంధ్రీ, నందయంతీ, గాంధారోదీచ్యవా, ఈనాలుగు పట్స్వరములు గలవి మిగిలినవి పంచస్వరములు గలవి

విషాదవత్సర్గభీ+ చైవతీ షడ్జమధ్యమా ।

షడ్జోదీచ్య పతి చైవ సంపూర్ణా త్రిధా స్మృతా ॥ 191

గాంధారీ రక్తగాంధారీ మధ్యమా పంచమి తథా ।

తైశికి వేతిపక్షేయా పంచైతే మధ్యమూత్రితా ।

192

ప్రతిపదార్థము నిషాదవతి, రిషధి+ చైవతి, పక్షమధ్యమా, పక్షోదీచ్యవతి, పంచపక్షా = ఈ ఐదు పక్షములు, తిద్రా ప్పూతా = మూడు విధములుగా చెప్పబడినవి గాంధారి, రక్షగాంధారి, మధ్యమ, పంచమి, తైశికి, ఏతే పంచ = ఈ ఐదును మధ్యమూత్రితా విక్షేయా = మధ్యమూత్రితములుగా తెలియదగినవి తాత్పర్యము నిషాదవతి, రిషధి చైవతి, పక్షమధ్యమా, పక్షోదీచ్యవతి, ఈ ఐదుపక్షములు మూడువిధములుగా చెప్పబడినవి గాంధారి, రక్షగాంధారి, మధ్యమా, పంచమి, తైశికి, ఈ ఐదును మధ్యమూత్రితములుగా తెలియదగినవి

పక్షగ్రామే తు విక్షేయా గాంధారోదీచ్యవా బుధై ।

అంధ్రీ చ పంచయంతి చ మధ్యమగ్రామసంశ్రయా । 193

ఏవమేతా బుధైరీక్షేయా ద్వా గ్రామీకో విభాగతః ।

యాస్తా సప్తస్వరా క్షేయా యాశ్చైతా పక్షస్వరా స్పృతా । 194

కృచిత్ షాడవితాస్తాస్తు పక్షే తామవితీకృతా । 195

ప్రతిపదార్థము పక్షగ్రామే = పక్షగ్రామమందు, గాంధారోదీచ్యవా విక్షేయా = గాంధారోదీచ్యవగ తెలియదగినవి, అంధ్రీ, పంచయంతి, మధ్యమగ్రామసంశ్రయా = మధ్యమగ్రామము నాశ్రయించినవి ఏవం = ఇట్లు ఏతా = ఇవి, విభాగతః = విభాగముచే ద్వాగ్రామీకో క్షేయా = రెండు గ్రామములకు చెందినవిగా తెలియదగినవి, యా సప్తస్వరా క్షేయా = ఏవి సప్తస్వరములు కలవియో, తా = అవి, యా పక్ష స్వరా = ఏవి పక్ష స్వరములో, ఏతాశ్చ = అవి, కృచిత్ = ఒకచోట, షాడవితా = షాడవితములు, పక్షే = పక్షమునందు, ఔడువితీకృతా = ఔడువితములుగా చేయబడినవి

తాత్పర్యము పక్షగ్రామమందు గాంధారోదీచ్యవగ తెలియదగినవి అంధ్రీ, పంచయంతి మధ్యమగ్రామమునాశ్రయించినవి ఇట్లు ఇవి విభాగముచే రెండు గ్రామములకు చెందినవిగా తెలియదగినవి ఏవి సప్తస్వరముకలవియో అవి, ఏవి పక్ష స్వరములోఅవియును ఒకచోట షాడవితములు, పక్షమునందు ఔడువితములుగా చేయబడినవి

ఇదానీం లక్షణమహా = ఇప్పుడు లక్షణమును చెప్పుచున్నాడు -

శ్రుతిగ్రహస్యరాదినమూహోత్ జాయంతే జాతయః = శ్రుతిగ్రహ
ష్వరముమొదలగు సముదాయమువలన జారులు పుట్టుచున్నవి. అతో
జాతయః ఇత్యుచ్యంతే = అందుకనే జాతులని చెప్పబడుచున్నవి. యస్మాజ్జాయంతే
రసప్రతీతి ఆరభ్యత ఇతి జాతయః = దేనివలన రసప్రతీతికల్గునో అందువలన
జాతులు అగుచున్నవి అథవా సకలస్య రాగాదేర్దస్య హేతుత్వాజ్జాతయః ఇతి =
లేక సమస్త రాగాదుల జననకారణముగా జారులగుచున్నవని యద్వా జాయన్తే
ఇతి జాతయః = లేక పుట్టుచున్నవిగాన జాతులని యదా
నరాణాంబ్రాహ్మణత్వాదయో జాతయః = ఉదా - మనుష్యులలో
బ్రాహ్మణత్వాది జారులు, శుద్ధాశ్ర వికృతాశ్చైవ - మత్రాపి జాతిలక్షణం =
శుద్ధములని, వికృతములని ఇట్లు ఇక్కడ కూడ జాతిలక్షణము

ఇదానీం విశేషలక్షణ మహా = ఇప్పుడు విశేషలక్షణము చెప్పుచున్నాడు -

గ్రహాంశో తారమంద్రో ఽ పిడవోడనితే తథా ।

అల్పత్వం చ ఐహత్వం చ వ్యాపోఽపవ్యాప ఏదవ ॥ 196

జ్ఞాయతే తద్యథా జాతి ర్దేశజాతీయలక్షణా ।

లక్షణం దశసంస్కార సంక్షేపేణాభిధీయతే ॥ 197

ప్రతిపద్యము గ్రహాంశో = గ్రహాంశములు, తారమంద్రో = తారమంద్రములు,
పిడవోడనితే = పిడవ, ఐడవములు, అల్పత్వం = అల్పత్వము, ఐహత్వం =
ఐహత్వము, వ్యాప్య అపవ్యాపశ్చ = వ్యాప అపవ్యాపములు, తద్యథా దేశజాతీయ
లక్షణాజ్ఞాయతే = దేశ జాతీయ లక్షణము కలదిగా తెలియుటచున్నది, అస్య
దశసంస్కార అపి సంక్షేపేణ లక్షణం అభిధీయతే = ఈ పదింటికీ లక్షణము
సంగ్రహముగా చెప్పబడుచున్నది

తత్ర ఆదౌ జాత్యాదిప్రయోగ గృహ్యతే యేవ అశౌ గ్రహా = ఇందు
మొదట దేవదేతను, జాత్యారుల ప్రయోగము గ్రహింపబడునోఅది గ్రహము,
అంశుర్నిష్ఠి భేదనిస్సో భోద్దవ్య = అంశమందున్న 60 భేదములకంటే
దీన్నిష్ఠానదిగ తెలియదనివది సన్న్యేవం గ్రహాంశయో కో భేద = ఓయీ !

అట్లయిన గ్రహము, అంశములకు లేదాపిమ్? ఉచ్యతే = చెప్పబడుచున్నది, అంశో వాద్యేన పరం, గ్రహాస్తు వాద్యాదిలేదనిష్ఠః చతుర్విధః = అంశము వాద్యమందే, గ్రహముమూత్రము వాద్యాదిలేదనిష్ఠమై నాలుగిదియులగును యద్యా ప్రధానాప్రధానకృతో భేద = లేక ప్రధానము, అప్రధానములవల్లనైన భేదము, గ్రహో వ్యాప్రధానభూత = గ్రహము అప్రధానమైనది నమ కథం అంశస్త్వేన ప్రాధాన్యముచ్యతే = అంశమువలె ఎట్లు ప్రాధాన్యము చెప్పబడినది?, రాగజనకత్వాత్ వ్యాపకత్వాచ్చ అంశస్త్వేన ప్రాధాన్యం = రాగజనకత్వమువలన, వ్యాపకత్వమువలనకూడ అంశమువలె ప్రధానత్వము, యద్యపి పర్వజాతీనాం గ్రహోఽంశకృ ప్రధానీభూత ఇతి ఉత్పర్గ సిద్ధం = పర్వజాతులకు గ్రహము, అంశమును మీద ప్రధానము అనునది సాధారణసిద్ధము, తదాపి సంవాద్యమునాదివిధినా తోద్యతే = సంవాది అనునాదివిధినే ప్రయత్నితము తదాపి ప్రథమచతుర్థషష్ఠగీతము మండ్రప్రకృతో విశేష నియమ, ప్రథమే సంవాదిత్వాత్ కథం భేదప్రయోగ = అయినను ప్రథమ, చతుర్థ, షష్ఠ గీతములందు మండ్రప్రకృత విశేషవియమము ప్రథమమందు సంవాదిత్వమువలన ఎటు భేదప్రయోగము, షడ్బోధీవ్యవచుధ్యమోదీవ్యవా ర్థ్యగాంధారిగాంధారి పంచమీనాం తు గ్రహో వివాది త్యేన(?) గ్రహాస్తు ఆర్షభీ దైవతి నిషాదపత్యంద్రీ షడ్జైశీ షడ్జమధ్యమా చ ఇతి = షడ్బోధీవ్యవ చుధ్యమోదీవ్యవ ర్థ్యగాంధారి, గాంధారి, పంచమీలకు గ్రహములు వివాదిత్వముచే, గ్రహముమూత్రము రిషభీ, దైవతి, నిషాదవతి, అంద్రీషడ్జైశీ షడ్జమధ్యమును, ఏనం నందయంత్యామితి గ్రహవిధి = ఇట్లే నందయంతియందును గ్రహవిధి, తదాదావా భరత = అట్లే భరతుడు చెప్పుచున్నాడు -

“గ్రహాస్తు పర్వజాతీనామంశవత్ పరిశీర్తిత ।

యత్ ప్రప్రత్తో భవేద్ గేయ సోఽంశో గ్రహవికల్పత ॥”

ప్రతిపదార్థము గ్రహ, = గ్రహము, పర్వజాతీనాం = అన్నిజాతులకు, అంశవత్ పరిశీర్తిత = అంశమువలె చెప్పబడినది, యత్ గేయ = ఏగేయము, ప్రప్రత్తో భవేత్ = ప్రప్రత్తమగునో, స = అది, గ్రహవికల్పత = గ్రహవికల్పముచే, అంశ = అంశము,

అదాంశ కర్తవ్యతే = తరువాత అంశము చెప్పుటదున్నది, అంశవిభాగ, స దశవిధో బోధ్యవ్య = అయంశవిభాగము 10 విధములుగా తెలియవలెను, యస్మిన్పుంశే క్రియమాణే రాగాభివ్యక్తిభృతతి సోఽంశ = యే అంశము చేయబడగా రాగము అభివ్యక్తము (స్పష్టము) అగునో అది అంశము, యస్మాద్ధారణ్య గీత భవంతతే = దేనినుండి మొదలుకొని గీతము భవంతియనో వగ్రహస్వరిత స్వాంరో ద్వితీయా తారమంద్రాభివ్యక్తికీహేతు స్వాంశ తృతీయ పంచమస్వరమారోహణం తారం కదాచిత్ పష్టస్వరారోహణం పితార = బ్రహస్వరితము నుండి స్వాంశద్వితీయము తారమంద్రాభివ్యక్తికీ హేతువు స్వాంశము తృతీయము పంచమస్వర ఆరోహణము తారము ఒక్కొక్కప్పుడు పష్టస్వర ఆరోహణము పితారము, తదా గాంధార్యా పక్ష తార = అట్లే గాంధారికీ పక్షము తారము, విధనిధసా యదా తారవియోమకమంద్రవియోమకస్వరోఽ ప్యంశసప్తస్వరారోహణా = ఎట్లు తారవియోమక మంద్రవియోమకస్వరముకూడ అంశపప్తస్వరారోహణము కలది యదా మంద్రాంశాయా పక్షసంస్థితే = ఎట్లునగా మంద్రాంశమునకు పక్ష సంస్థితమందు- సాసాసాదా ఇతి = అవి, యశ్చ బహువ్రయోగతర సోఽ ప్యంశ = ఏది అనేకముగా వ్రయోగింపబడునో అదికూడ అంశస్వరము, యో రాగవ్య విషయత్వేన అవస్థిత స్వర సోఽ ప్యంశ = ఏది రాగమునకు విషయముగానుండునో అస్వరముకూడ అంశమగును, యత్ర గీతమితి సమాప్తిరితి సంభాష్యతే సోఽ పన్యాస = ఎక్కడ గీతమని, సమాప్తియని తలచబడునో అది అపన్యాసము, సర్వవిదారీ మధ్యమో భవతి = సమస్త విదారిస్వరము మధ్యమమగును, సా చ విదారీ ద్వివిదా = అవిదారి రెండువిధములు, గీతవిదారీ పదవిదారీ చేతి = గీత విదారి, పదవిదారియని నను విదారీశ్చైవ కిముచ్యతే = ఓయీ ! విదారిశ్చైవముచేసేమి చెప్పుటదున్నది సాదావాం ప్యాదిత్యాది విదారణా ఖండన మితి యావత్ = సాదముఅలోచనము అను విదారణ ఖండనమని (ఉదా), గీతకేరీ గీత ఖండమితి యావత్ = గీతకేరీ గీతఖండమనునది (యగును)

ఇదానీం స వ్యాసోఽ భీటీయతే = ఇప్పుడావ్యాసము చెప్పుటదున్నది తత్ర ప్రథమవిదారీ మధ్యే వ్యాసస్వరా ప్రయుక్తా = అందు ప్రథమవిదారిలో

న్యాసస్వరములు ప్రయోగించబడినవి, సన్యాస సోఽ భిదీయతే = అది సన్యాసమనబడును అంశస్య విదారీ యదా వభవతి ప్రథమవిదార్యాంతే త్యాది ప్రవృత్తౌ యదా న భవతి, తదాపి సన్యాస ఇత్యర్థ = అంశమునకు విదారి ఎట్లుకాదో, ప్రథమ విదారి చివరకొది ప్రవృత్తిమొప్పుదగునో అప్పుడు సన్యాసమని అర్థము.

ఇదాపిం విన్యాసమాపా - ఇప్పుడు విన్యాసమును చెప్పుచున్నాడు- ఏష ఏవ తు సన్యాస స్వర పదాంతే వివక్ష్యతే తదావిన్యాస = ఈ సన్యాసస్వరమే పదాంతమందుంచబడిన యెడల నప్పుడు విన్యాసమగును, అత ఏవ తదుక్తం భవతి = అందుకనే అది చెప్పబడుచున్నది

అంశస్య సంవాదీనా భవతి యస్మాచ్చైవ ప్రవర్తతే ।

నేతాదతారమంద్రాణాం యోత్యర్థ ముపేతభ్యతే ॥ 197

గ్రహసన్యాసవిన్యాససన్యాస గోచర ।

అనువృత్తశ్చ యశ్చీహ సోఽంశ స్వార్థశలక్షణ ॥ 198

ప్రతిపద్యము యస్మాత్ ప్రవర్తతే = దేవినలన ప్రవర్తించునో, తస్మాత్ = అందునలన అంశస్య సంవాదీ నా భవతి = అంశమునకు సంవాదిగాని యగుచున్నది తారమంద్రాణాం నేతా య అత్యర్థం ఉపేతభ్యతే = ఏది తారమంద్రములకు నేత మిక్కిలిగా యగునో యగుచున్నది గ్రహ, అపిన్యాస, విన్యాస, పిన్యాస, న్యాస గోచరములు, అనువృత్తము, య = ఏది, ఇహ = ఇక్కడ యగునో, స = ఆ, అంశ = అంశము, దశలక్షణ స్వాత్ = పదిలక్షణములుకలదగును

ఇదాపిం తారలక్షణముచ్యతే = ఇప్పుడు తారలక్షణము చెప్పబడుచున్నది, బలవతి క్రుతికేంశే దుర్వేర్వచీణంశే అంశస్వర ప్రయోగాదారభ్య పంచస్వరపదా తార గతి = బలవంతమైన (స్థిరమైన) క్రుతి గల అంశమందు, దుర్వచాంశమందు అంశ స్వరప్రయోగముమండి ప్రారంభించి పంచస్వరపరమైనది తారగతి (గమనము), కిముక్తం భవతి ? = ఏమి చెప్పబడుచున్నది?, పంచ స్వరమారోహణం తార ఇతి, చతుస్స్వరమారోహణం

తార ఇతి = పంచస్వరారోహణము తారమని, చతు స్వరమారోహణము తారమని, పంచయంతి యుధా - సాపరిగపా । ఇతి పంచమాంశత్వాత్ పట్టప్రతిర = పంచయంతి ఎట్లనగా - సాపరిగపా ఇట్లు పంచమాంశమువలన పట్టము తారము, ఆపంచమారీతి యోజనా = పంచమును ముందీయని కూడిక, ఆష్టవ్యా వితార్యా బోధ్యవ్య = ఎనిమిదవదానితో అందించి బోధింపదగినది (తెలియదగినది), పంచస్వరం యూపత్ తారవిధిం యుధా గాంధార్యాం నిదనిసా । ఇతి = పంచముస్వరమువలన తారవిధిని ఎట్లనగా గాంధారి యందు నిదనిసా । యని, నా శబ్దాత్ సప్తస్వరస్యాపి తారతా భవతి = నాశబ్దము వలన సప్తస్వరమునకు గూడ తారత్వమగుచున్నది, చతుర్థా తారగతి తథాచాహ భరత = తారగతి నాలుగు విధములు అట్లే భరతుడు చెప్పుచున్నాడు -

“అంశాత్ తారగతింవిద్యాదాచతుర్థ స్వరారీతి ।

ఆపంచమాత్ సప్తమాన్యా వాత పరమహేష్వరే ॥”

ప్రతిపదార్థము ఆచతుర్థస్వరారీతి = చతుర్థస్వరాదులు మొదలు కొని, ఆపంచమాత్ = పంచముస్వరము ముందీ, సప్తమాన్యా = సప్తముముందుండి తారగతిని తెలియవలెను, అత పరం ఇహ స ఇష్వరే = ఇటు తరువాత ఇక్కడ ఇష్టముకాదు

ఇదానీం మండ్రముశ్చతే = ఇప్పుడు మండ్రము చెప్పుటచున్నది, మృదుస్వరో మండ్ర = కోమలమైన స్వరము మండ్రము, సా చ మండ్రగతి ప్రేరా = ఆ మండ్రగతి మూడువిధములు, అంశపరా న్యాసపరా తత్పరా చేతి = అంశపరము, న్యాసపరము, తత్పరము అని, అంశస్వరస్య పరోయస్మాత్ ఇతి, బహుప్రేరా తస్మాత్ పూర్వో య స్వర స మండ్ర = అంశస్వరస్య పరోయస్మాత్ (అంశస్వరమునకు పరముదేనికంటె), అను బహుప్రేరాయమాశ్రయించు దానికంటె పూర్వమేస్వరమో అది మండ్రము, యదా ధైరత్యాం = ధైరతమందు తాదనిదమ పదమా । మామామా । పివం అత్రాపి న్యాసస్వర ఇతి = ఇట్లే ఇక్కడ న్యాసస్వరముకూడ అని, న్యాసస్వరోప్యేవమేవ = న్యాసస్వరముకూడ ఇట్లే

ఇదానీం పీడవముశ్చతే = ఇప్పుడు పీడవస్వరము చెప్పుటచున్నది,

షట్స్వరం షాడవమితి = షట్ స్వరము(ల) ను షాడవమందురు, చతుర్దశ జాతివిషయత్వాత్ చతుర్దశవిధ = చతుర్దశ (14) జాతులకు విషయమగుట వలన 14 విధములైనది, చతస్పశాం జాతీనాం నిత్యసంపూర్ణత్వే తదభావాత్ జాత్యంశభేదేన తు సప్తచత్వారింశత్ ప్రకారం చ తద్భవతి = నాలుగు జాతులకు నిత్యము సంపూర్ణత్వమైనచో, ఆపూర్ణతలేక పోవుటవలన జాతియొక్క అంశభేదముచే అది 47 విధములు అగుచున్నది, తదాదాహ భరత = భరతుడట్లే చెప్పుచున్నాడు -

షట్స్వరం షాడవం చతుర్దశవిధం సప్తచత్వారింశత్ ప్రకారం పూర్వోక్తం లక్షణం చ అవ్య = షట్ స్వర (యుత) మైన షాడవము 14 విధములైనది 47 విధములైనదని దీనికి లక్షణము ముందుచెప్పబడినది చతు స్వరాత్ ప్రభృతి వ మార్గ శబరపులింద కాంబోజవంగకిరాతబాహ్లాకాంధ్రద్రవిడవనాదిమ ప్రయుజ్యతే = చతు స్వరమునుండి మార్గభేదము శబర, పులింద, కాంబోజ, వంగ కిరాత, బాహ్లాక, అంధ్ర, ద్రవిడవనాదులలో ప్రయోగింపబడదు, అనియమాత్ శ్రుతిమాత్రం అత్ర గ్రాహ్యం = వియమములేకపోవుటవలన శ్రుతిమాత్రమిచ్చుడ గ్రహింపదగినది, యదా చతు స్వర ప్రయోగోఽపి స్వరాంతరమాహ అవక్కష్టద్రువాప్యపి వేదితవ్యం = ఎప్పుడు చతు స్వరప్రయోగము స్వరాంతరమును చెప్పినో అవక్కష్టద్రువములందే తెలియదగినచో, తం ద్రువం మధ్యే స్ఫుటీకరిష్యామి = ఆద్రువమును మధ్యన స్పష్టముచేయుచున్నాము, తదా దాహ భరత = అట్లే భరతుడు చెప్పుచున్నాడు-

షట్స్వరవ్య ప్రయోగోఽస్తి తథా పంచస్వరవ్యం ।

చతు స్వరప్రయోగోఽపి హ్యవక్కష్టద్రువాప్యపి ॥

ప్రతిపదార్థము అవక్కష్టద్రువాప్యపి = అవక్కష్ట ద్రువములందు కూడ, షట్ స్వరవ్య = షట్ స్వరమునకు, పంచస్వరవ్య = పంచస్వరమునకు, ప్రయోగ అస్తి = ప్రయోగముకలదు చతు స్వరప్రయోగ అపి అస్తి = చతు స్వర ప్రయోగముకూడ కలదు అపి శబ్దాత్ అత్ర పంచపూర్ణోఽపి గ్రాహ్య = అపి శబ్దమువలన నిక్కడ పంచపూర్ణస్వరముకూడ గ్రహింపదగినది, ఏవం చతుర్విధ ప్రయోగ ద్రువాణాం వేదితవ్యం = ఇట్లు ద్రువముల చతుర్విధప్రయోగము తెలియదగినది,

ఇదానీమల్పత్వ బహుత్వే ప్రపీమి = ఇప్పుడు అల్పత్వ, బహుత్వములను గూర్చి చెప్పుచున్నాను తత్ర స్వరాణాం అల్పక ప్రయోగాత్ అల్పత్వం బహుక ప్రయోగాత్ బహుత్వం = స్వరములయొక్క అల్ప (తక్కువ)ప్రయోగమువలన అల్పత్వము, అధిక ప్రయోగమువలన బహుత్వమునగును, తదా అల్పత్వం బహుత్వం చ ద్వివిధం = అట్లే అల్పత్వ బహుత్వములు రెండును రెండువిధములు, సన్న్యాపాదిగత భవేత్ తదంతరమార్గేనేతి = సన్న్యాపాదిగతము, అంతర మార్గము అని (రెండు విధములు) అగును, అంతరమార్గస్య లక్షణం యథా - జాతుమ క్త్విద్యా అనంశో పినాన్య = అంతరమార్గ లక్షణమెట్లునగా - జాతులయందొక్కొక్కచోట గాని అనంశములేక యే అల్పము తదాచ కార్మాకర్యాం గాంధారస్య సర్వస్వరపంగత్యా బహుత్వేనాంతరమార్గ ప్రయోగ ఇతి వక్ష్యతే = అట్లే కార్మాకరయందు గాంధారమునకు సమస్తస్వర సంబంధముచే బహుత్వముచే అంతరమార్గప్రయోగమని చెప్పబడుచున్నది, గాంధారస్య విశేషణ సర్వతో గమనం భవేత్ ఇతి = గాంధారము యొక్క విశేషముచే అంతట గమనముండునని, అథ బహుత్వమోహ = తరువాత బహుత్వమును గూర్చి చెప్పుచున్నాడు, అల్పవదత్ర బహుత్వమితి = అల్పత్వమువలె నిక్కడ బహుత్వమును అని, లక్ష్యదితి విశేష = లక్షణమనునదయముచేయవలెననునది విశేషము, కదమిత్యాహ = ఎట్లునగా చెప్పుచున్నాడు, బలవదలవతోద్విపర్యాసో బలమల్పం తద్విపర్యయే బలవదితి బలవల్లక్షణం గమ్యతే ఏవ = బలముకలదానికి బలములేనిదానికి విపర్యయము అల్పబలము కలదానికి విపరీతమైనది బలవంతము అని బలవంతమైన దానికి లక్షణము గమ్యమానుగుచున్నది, అథ ఏవ ఆహ = అందుకనే చెప్పుచున్నాడు -

సంచారోఽంశబలస్థిత మల్పత్వం దుర్బలాను చ ।

ద్వివిధాంతరమార్గస్య జాతీనాం వ్యక్తికారక ॥

ప్రతిపదార్థము దుర్బలాను = దుర్బలములయందు, అంశ బలస్థితం = అంశబలస్థితము, అల్పత్వం = అల్పత్వము జాతీనాం ద్వివిధాంతరమార్గ సంచార వ్యక్తికారక = జాతులయొక్క ద్వివిధాంతరమార్గసంచారము వ్యక్తి కారకము, (స్పష్టికరణమునకు హేతువు), ఇదానీం న్యాసమోహ = ఇప్పుడు

న్యాయమును చెప్పుచున్నాడు. వర్ణ్యతే త్యజ్యతే యస్మిన్ యేన వా గీతం తస్మాన
 ఇతి = దేనియందు గాని దేనిచేతను గాని గీతము న్వాసము చేయుటకునో
 (ఉంచబడునో) త్యాజ్యమగునో (విడువబడునో) అది న్వాసమని, ఏ న్వాస ఏ
 ఏకవింశతి సంఖ్య ఇతి = అట్టి అన్యాసము 21 విధములని చెప్పబడినది.
 తద్యదాపద్ధాయా ఏకషడ్వహు న్వాస = అది ఎట్లునగా షడ్వమునకు
 ఏకషడ్వమను న్వాసము ఏవమారి బోధ్యం = ఈ మొదలైనది
 తెలియదగినది. అష్టాదశ జాతిము చ న్వాసా = 18 జాతులయందును
 న్వాసములు, అంశ సమాస్తా కార్య ఇత్యర్థ = అంశము సమాప్తియందు
 చేయుదగినదని యర్థము ఇదానీమపిన్వాసమాహ = ఇప్పుడు అపిన్వాసమును
 గూర్చి చెప్పుచున్నాడు - అపిన్వాసోఽంతే ప్రయోగసమాప్తా అపిన్వాసా =
 అపిన్వాసము అంతమందు, ప్రయోగసమాప్తి యందు అపిన్వాసము, సచ
 షట్పంచాశత్ భేదవిన్య భవతి గీతావాం మధ్యే బోధ్యం = అది గీతముల
 మధ్య 56 భేదములగుచున్నదిగా తెలియదగినది. యథా యత్ర సమాప్తమివ
 గీతం ప్రతిభాసతే సోఽపిన్వాస = ఎట్లునగా ఏకక్ష గీతము సమాప్తమైనదిగా
 భాసించునో అది అపిన్వాసము, ప చ విధానీమధ్యే భవతి = అది విధాన -
 యందగుచున్నది. గీతశరీరమధ్యమ ఇత్యర్థ = గీతశరీరమధ్యమమని అర్థము.
 యథా షడ్వగ్రామే మధ్యాయా సప్తాపిన్వాసా భవంతి = ఎట్లునగా షడ్వగ్రామమందు
 షడ్వమధ్య (మ)ము నకు ఏడు అపిన్వాసములగుచున్నవి. షడ్వోదీచ్యవాయాశ్చ
 ద్వై పంచానాం ప్రత్యేకం త్రయం త్రయమితి చతుర్వింశతి కేపాస్త
 మధ్యమగ్రామే = షడ్వోదీచ్యవాకు రెండు, చదింటికి ప్రత్యేకముగా మూడుమూడు
 అని ఇరువదివాల్సా, మిగిలినవి మధ్యమగ్రామమందగును తదాదాహ భరత -
 అట్లే భరతుడు చెప్పుచున్నాడు-

“న్వాసో హ్యంశసమాస్తా ప చైకవింశతివిధో విధాతవ్యః ।

షట్పంచాశత్పంభ్యో భవేదపిన్వాసపంఖ్తోఽ. సౌ ॥”

ప్రతిపదార్థము అంశసమాస్తా = అంశసమాప్తియందు, ఏ న్వాస = షడ్వన్వాసము,
 ఏకవింశతి విధో విధాతవ్య = ఇరువదియొక్క విధములుగ చేయుదగినది,
 అసౌ అపిన్వాసపంఖ్త = ఈ అపిన్వాసమునునది, షట్పంచాశత్ సంఖ్య భవేత్ =
 56 విధములగును దశవిధజాతిలక్షణమితి = పదివిధములైన జాతియొక్క

అక్షణము అని (ఇట్టిదియునీ)

తాత్పర్యము అంశనిరూప్తయందు పెద్దవ్యాసము ఇరువదియొక్క విధములుగ చేయదగినది -ఈ అపిన్యాసమనునది 56 విధములగును పదివిధములైన జాతియొక్క అక్షణము అని (ఇట్టిదియునీ)

అంశా స్య పంచ పెద్దాయాం నిషాదర్శభవర్జితా ।

అపిన్యాసస్త్వ గాంధార పంచమశ్చాభ పంగతి ॥

ప్రతిపదార్థము పెద్దాయాం నిషాదర్శభవర్జితా పంచ అంశా స్య = పెద్దమందు నిషాదరిషభములు తప్ప ఐదు అంశములుండును, గాంధార అపిన్యాస = గాంధారమపన్యాసము, అథ పంచమశ్చ పంగతి = తరువాత పంచమము పంగమము

తాత్పర్యము పెద్దమందు నిషాదరిషభములు తప్ప ఐదు అంశములుండును గాంధారమపన్యాసము తరువాత పంచమము పంగమము

పెద్దగాంధారయోస్తు స్కాత్ పెద్దవైచిత్రయోస్తథా ।

షాడవంత విషాదే స్కాత్ వాస్యాదాదువితం భవేత్ ॥ 202

ప్రతిపదార్థము పెద్దగాంధారయో తథాపెద్దవైచిత్రయో = పెద్దగాంధారములందు పెద్దవైచిత్రములందు, (స్కాత్ = అగును)నిషాదే షాడవం స్కాత్ = షాడవము నిషాదమందు అగును, ఔదువితం న భవేత్ = ఔదువితముకాదు

తాత్పర్యము పెద్దగాంధారములందు పెద్దవైచిత్రములందు (అగును) షాడవము నిషాదమందు అగును ఔదువితముకాదు

అర్షభ్యాస్తు స్మృతా అంశా నిషాదర్శభవర్జితా ।

పెద్దపంచమహినే చ షాడవోరద్ధితే క్రమాత్ ॥ 203

ప్రతిపదార్థము అర్షభ్యా నిషాదర్శభ వైచిత్రా, అంశా స్మృతా = నిషాదరిషభ వైచిత్రాంశములు రిషభసంబంధులని చెప్పబడినవి, క్రమాత్ = క్రమముగా, పెద్దపంచమహినే = పెద్దపంచమరహితము నందు షాడవోరద్ధితే -?

తాత్పర్యము నిషాదరిషభ వైచిత్రాంశములు రిషభసంబంధులని చెప్పబడినవి,

క్రమముగా పట్టపంచమ రహితము నందు గాపాదవోరద్వితే ?

దైవత్యాం గురుభి ప్రోక్తై అంశావృషభదైవతౌ ।

పమథ్యమా వపన్యాసా ప్రాగుక్తై హీనతోత్కమాత్ ॥ 204

ప్రతిపదార్థము దైవత్యాం = దైవతీయందు, ఋషభదైవతా అంశ ప్రోక్తై = రిషభదైవతాంశములు చెప్పబడినవి, హీనతోత్కమాత్ = ఉత్కమరహితము నలన, పమథ్యమా అపన్యాసా ఉక్తై = పట్టమధ్యమములు అపన్యాసములుగా గురువులచే చెప్పబడినవి

లాత్పర్యము దైవతీయందు రిషభదైవతాంశములు చెప్పబడినవి ఉత్కమరహితము నలన పట్టమధ్యమములు అపన్యాసములుగా గురువులచే చెప్పబడినవి

అంశో విషాదపత్యాస్తు ద్విక్రతుః పర్వభౌ స్పృహౌ ।

దైవతీవత్ భవేచ్ఛేదో వ్యాసో నామకృదేవ తు ॥ 205

అంశాస్తు పద్మతైశికాం పద్మగాంధారపంచమా ।

పవిషాదా అగాంధారా అపన్యాసాస్త పివ తు ॥ 206

ఋషభోఽల్పప్రయోగ స్యాన్యాసో గాంధార ఇష్యతే ।

నిత్యం పూర్ణస్వరా చేయమాచార్యై పరితీర్తితా ॥ 207

స్యాత్ పద్మోదీచ్యవత్యంతై పద్మమత్యమభివతై ।

పనిషాదైకపన్యాసా పక్షేయౌ పద్మదైవతౌ ॥ 208

ప్రతిపదార్థము విషాదపత్యా = విషాదపతికి, ద్విక్రతుః = ద్విక్రతుఃములైన, పర్వభౌ = పద్మరిషభములు, అంశ స్పృహౌ = అంశముగా చెప్పబడినవి శేష = మిగిలినవి దైవతీవత్ భవేత్ = దైవతీయందునలనగును, వ్యాస నామకృత్ ఏవ = వ్యాసము, నామమాత్రముగానే, పద్మతైశికాం = పద్మతైశికీయందు, పద్మగాంధార పంచమా అంశా = పద్మగాంధార పంచమములు అంశములు పవిషాదా = నిషాదపహితములు, అగాంధారా = గాంధారరహితములు అయిన, తే పివ = ఆ పద్మగాంధారపంచమములే, అపన్యాసా = అపన్యాసములు, ఋషభ అల్పప్రయోగ స్యాత్ = రిషభము అల్పప్రయోగమగును, గాంధార

న్యాస ఇష్టతే = గాంధారము న్యాసముగా సమ్మతము నిత్యం = సర్వదా,
ఇయం = ఇది, పూర్ణస్వరా = పూర్ణ స్వరములు కలది (అని) అదాద్యై
పరికీర్తితా = పండితులచే చెప్పబడినది, షడ్బదీచ్యవతీ పనిషాదై = షడ్బదీచ్యవతి
విషాదపహితములైన, షడ్మమధ్యమధౌనతై అంకై స్వాత్ =
షడ్మమధ్యమధౌనతాంశములతోనగును, షడ్బదైవతౌ అపన్యాసా విజ్ఞేయా =
షడ్బదైవతములు అపన్యాసములుగా తెలియబడవలెను

తాత్పర్యము విషాదపతికీ ద్విక్రతుతికములైన షడ్బరిషభములు
అంశముగాచెప్పబడినవి మిగిలినది దైవతీయండువలెనగును న్యాసము
నామమాత్రముగానే షడ్మగాంధార పంచమములు అంశములు
విషాదపహితములు గాంధారహితములయిన అష్టగాంధారపంచమములే
అపన్యాసములు రిషభము అల్పప్రయోగమగును గాంధారము న్యాసముగా
సమ్మతము సర్వదా ఇది పూర్ణస్వరములు కలది యని పండితులచే చెప్పబడినది
విషాదపహితములైన షడ్మమధ్యమధౌనతాంశములతోనగును షడ్బదైవతములు
అపన్యాసములుగా తెలియబడవలెను

ఋషభేణ విహీనేయం ద్వాభ్యాం ద్వే పంచమేన చ ।

మధ్యగంధార భూయస్త్వ మపన్యాసత్తు మధ్యమ ॥ 209

సర్వాంశాన్మామకృన్వాసా విజ్ఞేయా షడ్మమధ్యమా ।

ప్యాతాం విషాదగాంధారాపప్యాం గీతత్వకారిణౌ ॥ 210

ప్రతిపదార్థము షడ్మమధ్యమా = షడ్మమధ్యము, సర్వాంశా(న్) = సర్వాంశము,
వామకృత్ న్యాసా = నామమాత్రమైన న్యాసముకలదిగా, విజ్ఞేయా =
తెలియదగినది, అప్యాం = దీనియందు, విషాదగాంధారౌ గీతత్వకారిణౌ
ప్యాతాం = విషాద గాంధారములు గీతత్వకారకములగుచున్నవి

తాత్పర్యము షడ్మమధ్యము సర్వాంశము వామమాత్రమైన న్యాసముకలదిగా
తెలియదగినది దీనియందు విషాదగాంధారములు గీతత్వకారకములగుచున్నవి

ఋషభేష్టం ప్యాత్తు పంచారో యథా గ్రామవిరోధకృత్ ।

షడ్మగ్రామే తు పప్తైతా శేషా మధ్యమజాతయ ॥ 211

గాంధార్యా ద్వావనంశౌ చ హేయా వృషభ దైవతౌ ।

క్రమాన్నిత్యంత్యమపన్యాసో విశ్లేయౌ షడ్జనంచమా ॥ 212

ప్రతిపదార్థము సంవార యదేష్టం స్సాత్ = సంవారము యదేష్టముగావగును, యథా గ్రామవిరోధకృత్ = (అట్లే) గ్రామవిరోధమును చేయునదియు, ఏతా వృజాతులు = ఈ ఏడుజాతులు ఎద్దుగ్రామీ = ఎద్దుగ్రామమందును, శేషా = మిగిలినవి, మధ్యమ జాతయ = మధ్యమగ్రామజాతులు, గాంధార్యా = గాంధారిచేత, ద్వౌఅనంశౌ = రెండు అంశరహితములు, ఋషభదైవతౌ హేయౌ = రిషభదైవతములు విడువదగినవి, నిత్యం = సదా, క్రమాత్ = క్రమముగా, షడ్జనంచమా అపన్యాసో విశ్లేయౌ = షడ్జనంచమములపన్యాసములుగా తెలియవలెను

తాత్పర్యము సంవారము యదేష్టముగావగును గ్రామవిరోధమును చేయునదియు, ఈ ఏడు జాతులు ఎద్దుగ్రామమందును, మిగిలినవి మధ్యమ గ్రామజాతులు గాంధారిచేత రెండు అంశరహితములు రిషభదైవతములు విడువదగినవి సదా క్రమముగా షడ్జనంచమములపన్యాసములుగా తెలియవలెను

దైవతార్చషభం గచ్ఛేదేవం స్సాత్ సర్వమేవ తత్ ।

ప్రాయశో రక్ష గాంధార్యామపన్యాసస్త్వ మధ్యమ ॥ 213

అహస్రయోగ కర్తవ్యో దైవతోఽథ విషాదవాత్ ।

షడ్జగాంధార సంవార కార్యత్వాస్యా ప్రయోక్ష్యథి ॥ 214

ప్రతిపదార్థము దైవతాత్ ఋషభం గచ్ఛేత్ = దైవతమునుండి రిషభమును చేరవలెను, సర్వమేవ తత్ ఏవం స్సాత్ = అదంతయు అట్లే జరుగవలెను, ప్రాయశ = తరచుగా, రక్షగాంధార్యాం = రక్షగాంధారియందు, అపన్యాస మధ్యమ = అపన్యాసము మధ్యమము, దైవత = దైవతము, విషాదవాత్ = విషాదయుతమును (గా), అహస్రయోగ కర్తవ్య = అనేకముగా ప్రయోగము చేయదగినది, అస్యా = దీనికి, షడ్జగాంధారసంవార ప్రయోక్ష్యథి కార్యత్వ = షడ్జగాంధార సంవారము ప్రయోక్ష్యథి చేయదగినదియును

తాత్పర్యము దైవతమునుండి రిషభమును చేరవలెను అదంతయు

అట్లేఁబడునదియు తరచుగా రక్తగాంధారముందు అపహ్లాసము మధ్యమము
దైవతము నిషాదయుతమును, షడ్జగాంధారసంచారము ప్రయోక్తలచే
చేయఁగింపబడియును

గాంధారోదీచ్యవా ప్రాయ షడ్జోదీచ్యవతీసమా ।

షడ్జశ్చ మధ్యమశ్చాంశో న బాడువిభమిష్యతే ॥ 215 ॥

ప్రతిపదార్థము గాంధారోదీచ్యవా ప్రాయ షడ్జోదీచ్యవతీ సమా =
గాంధారోదీచ్యవ తరచుగా షడ్జోదీచ్యవసమావము షడ్జశ్చ = షడ్జమును
మధ్యమశ్చ అంశ = మధ్యమమును అంశము, బాడువిభం నేష్యతే =
బాడువిభముగానమ్మతము కాదు

తాత్పర్యము గాంధారోదీచ్యవ తరచుగా షడ్జోదీచ్యవసమావము షడ్జమును
మధ్యమమును అంశము బాడువిభముగా అనమ్మతము

పంచాంశా మధ్యమాయాస్తు జ్ఞేయా ద్విక్రతుతపర్జితా. ।

క్రమాత్ తాభ్యాంచ హీనత్వం బహులో షడ్జమధ్యమౌ ॥ 216

గాంధారోదీచ్యవా తుల్యా మధ్యమోదీచ్యవా భవేత్ ।

సాప్తస్వర్యం తు నిత్యంస్యాదన్యాదంశస్తు పంచమ ॥ 217

పంచమ్యాం గురుభి ప్రోక్తా వంశాన్యషభదైతౌ ।

సమధ్యమావన్యాసౌ మధ్యమర్హపంగితా ॥ 218

షడ్జమధ్యమగాంధారా అల్పాశ్చ పరికీర్తితా. ।

స్యాన్నిషాదాచ్చ గాంధారో అల్పాశ్చ పరికీర్తితా ॥ 219

ప్రతిపదార్థము మధ్యమాయా. = మధ్యమమునకు, ద్విక్రతుతపర్జితా. =
ద్విక్రతుతహితములైన, పంచ అంశా జ్ఞేయా. = ఐదు అంశములుగా
తెలియుదిగవని, క్రమాత్ =వరసగా, తాభ్యాం హీనత్వం = ఆ రెండింటినేత
లేమి, షడ్జమధ్యమౌ బహులో = షడ్జమధ్యమములు ఇతిశములును,
మధ్యమోదీచ్యవా గాంధారో దీచ్యవాతుల్యాభవేత్ = మధ్యమోదీచ్యవ
గాంధారోదీచ్యవతో సమావమిగును, నిత్యం = ఎల్లప్పుడు, సాప్తస్వర్యం స్వాత్ =

సప్తస్వరములు కలదగును, అన్యార్థ = అన్యమువలన, పంచమ అంశ = పంచమాంశము, పంచమ్యం = పంచమీయందు, ఋషభుడైవతో అంశో ప్రోక్షై = రిషభుడైవతములు అంశములుగా చెప్పబడినవి, మధ్యమో అవన్యూహ = మధ్యమధ్యమములు అవన్యూహములు, మధ్యమర్హుపంగతి = మధ్యమరిషభ సంబంధము, మధ్యమధ్యమగాంధారా అల్పా పరికీర్తితా = మధ్యమధ్యమ గాంధారములు అల్పములుగా చెప్పబడినవి, విషాదాత్ గాంధార అల్పశ్చ పరికీర్తితా = విషాదముకంటే గాంధారము అల్పమని చెప్పబడినది

తాత్పర్యము మధ్యమమునకు ద్విక్రతులహితములైన ఐదు అంశములుగా తెలియదగినవి వరుసగా ఆ రెండింటినిచేత లేమి మధ్యమధ్యమములధికములను, మధ్యమదీర్ఘ గాంధారోదీర్ఘపతో సమానమగును ఎల్లప్పుడు సప్తస్వరములు కలదగును అన్యమువలన పంచమాంశము పంచమీయందు, రిషభుడైవతములు అంశములుగా చెప్పబడినవి మధ్యమధ్యమములు అవన్యూహములు మధ్యమరిషభసంబంధము మధ్యమధ్యమగాంధారములు అల్పములుగా చెప్పబడినవి విషాదముకంటే గాంధారము అల్పమని చెప్పబడినది

స్వాస్తిషాదాచ్చ + + మధ్యమా చచ్చహీనతా (?) ।

శ్లేషా గాంధారపంచమ్యా పంచమోఽంశ ప్రయోక్ష్యథి । 220

సర్వకస్యోదకన్యాసో న్యాసో గాంధార ఇష్టతే ।

గాంధారమథ పంచమ్యా స్వత్సంవారాదికీర్తిత । 221

తదస్మాదపి విశ్లేయం కిం తు షూర్లస్వరా వదా ।

అంధ్ర్యామనంతా విశ్లేయా మధ్యమధ్యమధైవతా । 222

ప్రతిపదార్థము విషాదాత్ = విషాదమునుండి, + + + మధ్యమాచహీనతా స్వాత్ = మధ్యమము హీనమగును, ప్రయోక్ష్యథి, = గాయకులచే, గాంధారపంచమ్యా = గాంధారపంచమికి, పంచమ అంశ శ్లేయం = పంచమాంశము తెలియదగినది, అవన్యాస ఇష్టతే = గాంధారము వ్యాసముగా అంగీకారము, గాంధారం = గాంధారిమును, పంచమ్యా = పంచమికి, స్వత్సంవారాదికీర్తిత = స్వత్సమందు సంచారాదిగా చెప్పబడినది, తత్ = అది, అస్యాం అపి = దీనియందుకూడ, విశ్లేయం = తెలియదగినది, కింతు =

కాని, పదా = ఎల్లప్పుడు, పూర్ణస్వరా = పూర్ణస్వరములుకలది, అంద్రాయం = అంద్రీయందు పెద్దమధ్యమ ధైవతా అనంతా విశ్వేయా = పెద్దమధ్యమ ధైవతములు అనంతములుగా తెలియదగినవి

తాత్పర్యము నిషాదమునుండి మధ్యమును మీనముగును గాయకులచే గాంధారపంచమికి పంచమాంశము తెలియదగినది గాంధారము వ్యాపిముగా అంగీకారము, గాంధారమును పంచమికి స్వత్వమందు సంచారాదిగా చెప్పబడినది అది దీనియందు కూడ తెలియదగినది కాని ఎల్లప్పుడు పూర్ణస్వరములుకలది అంద్రీయందు, పెద్దమధ్యమ ధైవతములు అనంతములుగా తెలియదగినవి

షాదవం పెద్దహీనం స్వాత్ వ్యాసా గాంధార ఇష్వతే ।
పంచయంత్యామపివ్యాసా శ్చేయా మధ్యమసంచమా ॥ 223

గ్రహో వ్యాసశ్చ గాంధార పంచమోఽంశః పరిక్షిత్తిత ।
అంద్రీవత్ షాదసం శ్చేయమనౌదువితమేవ చ ॥ 224

స్వాన్నంద్రవర్తసంచారో లంఘనీయశ్చ ప కృచిత్ ।
కార్మారవ్యామసంతాస్తు పెద్దగాంధారమధ్యమా ॥ 225

పూర్ణతా పంచమో వ్యాసా గాంధారగమవం అమ ॥
తైశిక్యామృషతోఽపంశో వ్యాసా తు ద్విశ్రుతో + + ॥ 226

ప్రతిపదార్థము పెద్దహీనం షాదవం స్వాత్ = పెద్దరహితము షాదవమగును, గాంధార వ్యాస ఇష్వతే = గాంధారమువ్యాసముగా అంగీకృతము, పంచయంత్యాం = పంచయంతి యందు, మధ్యమసంచమా అపివ్యాసా శ్చేయా = మధ్యమ పంచముఅపివ్యాసములుగా తెలియవలెను, గాంధార గ్రహ వ్యాసశ్చ = గాంధార గ్రహము, గాంధార వ్యాపిమును, పంచమ అంశ పరిక్షిత్తిత = పంచమ అంశముగా చెప్పబడినది, అంద్రీవత్ = అంద్రీవలె, షాదవం శ్చేయం = షాదవము తెలియవలెను, అనౌదువితమేవ = అౌదువితముకాదు, మంద్రవర్త సంచార స్వాత్ = మంద్రరేపణము సంచారమగును, కృచిత్ ప లంఘనీయ = ఒక్కొక్కచోట పెద్దము లంఘనీయము (వారుదగినది) కార్మారవ్యాం =

కార్కారవియందు, షడ్వగాంధారమధ్యమా అవంతా = షడ్వగాంధార
మధ్యమములంశరహితములు, పూర్ణతా = పూర్ణత్వము, పంచమ వ్యాస =
పంచమవ్యాసము, గాంధార గమవం ఐహం = గాంధార సంచారమధికము,
తైశిక్యాం ఋషభ అవంత, = తైశికియందు రిషభమంశరహితము, వ్యాసా =
వ్యాసములు, ద్విశ్రుతో = ద్విశ్రుతులని (తెలియదగినది)

తాత్పర్యము షడ్వరహితము సాదవమగును గాంధారము వ్యాసముగా
అంగీకృతము నందయుంతియందు మధ్యమపంచమములవివ్యాసముగా
తెలియవలెను గాంధారగ్రహము గాంధారవ్యాసమును, పంచమ అంశముగా
చెప్పడినది అంధ్రీవలె, సాదవముగా తెలియవలెను బొడుపితముకాదు,
మందరిరిషభసంచారమగును ఒక్కొక్కచోట షడ్వము అంశమీయము
(దాటదగినది) కార్కారవియందు షడ్వగాంధార మధ్యమములంశరహితములు
పూర్ణత్వము పంచమ వ్యాసము గాంధార సంచారమధికము తైశికియందు
రిషభమంశరహితము వ్యాసములు ద్విశ్రుతులైన

ఋషభో దైవతశ్చైవ హేయావస్థ్యాం యథాక్రమమ్ ।

పంచమోఽపి భవేవ్యాసో నిషాదేశేఽథ దైవతే ॥ 227

ఋషభ స్వాదవవ్యాస తైశ్చిదుక్తోఽంశవత్ తథా ।

అన్మద్గురుమతే ఋషభస్తాదవవ్యాసో భవతి అంశవత్ ।

తైశ్చిత్ పునః అంశవత్ ఋషభో వ్యవవ్యాస కృతః ॥ 228

పంచమో ఐహవాన్య స్థ్యాత్ స్వాస్థిసాదవదైవ తః ।

ఇతి శ్రీషష్టిరంతా యే తేషామేతైశ్చేశోఽంశతామ్ ॥ 229

శ్రుతిపదార్థము అస్థ్యాం = ఇందు, యథాక్రమం = వరుసగా, ఋషభ దైవతశ్చ
హేయో = రెవభదైవతములు వర్ణములు, నిషాదేశ అంశే = నిషాదాంశమునందు,
అథ = తరువాత, దైవతే = దైవతమందు, పంచమ అపి = పంచమము
కూడ, వ్యాస = వ్యాసమగును, ఋషభ అవవ్యాస స్థ్యాత్ =
రెవభమవివ్యాసమగును, తథా = అట్లే, తైశ్చిత్ = కొందరిచే, అంశవత్ ఉక్త =
అంశమువలె చెప్పబడినది, అన్మత్ గురుమతే = మాగురువుగారి మతమందు,
ఋషభస్తాదవ అవవ్యాస భవతి = రిషభమవివ్యాసమగును ॥ ౨౨౭-౨౨౯ ॥

అంశత్వములేకపోవుట వలన, తైత్తిర్యున = కొందరిచేత మాత్రము, అంశవత్ = అంశమువలె, ఋషభ అపన్యాస కృత = రిషభమపన్యాసము చేయుటచేసినది, పంచమ బలవాన్మస్యత్ = పంచమము దుర్బలమగును విషాద తదైవ ప్సాత్ = విషాదమును అట్లే యగును, ఇతి = ఈవిధమైన, యే త్రివష్టి, అంశా = ఏ 63 అంశములో, తేషాం = వాటిలో, ఏకైకశ అంశతాం = క్రమముగ అంశత్వమును తాత్పర్యము ఇందం వరసగా రిషభభౌతవతములు వర్ణ్యములు విషాదాంశమునందు మరియు భైతవమందు పంచమముకూడ వ్యాసమగును రిషభమపన్యాసమగును అట్లే కొందరిచే అంశమువలె చెప్పబడినది మాగురువుగారి మతమందు రిషభమపన్యాస మగును అంశత్వము లేకపోవుట వలన కొందరిచేత మాత్రము అంశమువలె రిషభమపన్యాసము చేయుటచేసినది పంచమము దుర్బలమగును విషాదమును అట్లే యగును ఈవిధమైన ఏ 63 అంశములో వాటిలో క్రమముగ అంశత్వమును

ప్రకల్ప్యాపద్యతే ప్రాప్తషాడవౌడువితం కృచిత్ ।

అషాడవాపితే త్రివష్టిరంశా ఏతేషామంశో న జాతి + + + + ॥ 230

ప్రతిపదార్థము ప్రకల్ప్య = కల్పించి, కృచిత్ = ఒక్కొక్కచోట, ప్రాప్తషాడవౌడువితం అపద్యతే = పొందబడిన షాడవత్వబౌడువత్వము నిరసించబడుచున్నది, ఏతే అషాడవా = ఇవి అషాడవములు, ఏతేషాం = వీటియొక్క, అంశా త్రివష్టి = అంశములు 63, అంశ, = అంశము, నజాతి + + +

తాత్పర్యము కల్పించి ఒక్కొక్కచోట పొందబడిన షాడవత్వ బౌడువత్వము నిరసించబడుచున్నది ఇవి అషాడవములు వీటియొక్క, అంశములు 63 అంశము నజాతి + + + +

అంశవచ్చగ్రహో జ్ఞేయా సర్వాపాదేన విత్యత ।

సర్వసాదేన జాతీనాం త్రిజాతిస్తు గణ స్పృత ॥ 231

లక్షణాత్ ప య విశ్లేషో సర్వమాన స్వరోజునై ।

ఏకస్యచో ద్విస్వరశ్చ త్రిస్వరశ్చ యతు స్వర ॥ 232

పంచస్వరశ్చతుర్థా య ఏకధా సప్తమత్ స్వరా ।

ప్రతిపద్యము నిత్యక = సర్వదా, అంశుత్ = అంశమువలె, సర్వాసాం వివ = అన్నింటికీ, గ్రహా, క్షేయా = గ్రహములు తెలియదగినవి, త్రిజాతిస్తు గణ స్పృత = అన్నిజాతులలో త్రిజాతిమూత్రము గణముగా చెప్పబడుచున్నది, ఋచ్చై = పండితులచే, వర్తమానస్వర = వర్తించుచున్న స్వరముకల, సె = అది లక్షణాత్ విజ్ఞేయ = లక్షణమువలన తెలియదగినది ఏకస్వరము, ద్విస్వరము, త్రిస్వరము, చతు స్వరము, పంచస్వరము, (అని), చతుర్థా = నాలుగవములుగను, షట్ = సప్తస్వరములు ఏకథా = ఒక విధము

అప్యార్థ = దీనియర్థము - త్రిజాతికో గణ ఇతి నిర్దేశనం తాత్ర ఏకస్వరాంశ తీవ్ర మధ్యమోదీచ్యదా గాంధారపంచమీ నందయంతీ చ ఇతి = త్రిజాతికము గణమని నిర్దేశము అందు ఏకస్వరాంశములు మూడు - మధ్యమోదీచ్యదా, గాంధార పంచమీ, నందయంతీ అని, - సమమ

ద్విస్వరాంశ తీవ్ర = ద్విస్వరాంశముల మూడు, త్రివతీ, గాంధారోదీచ్యదా పంచమీ చ, ఇతి = అని, ధరిసరిమది ।

త్రిస్వరాంశ తీవ్ర = త్రిస్వరాంశములు మూడు, అర్జునీ, వైషాచీ, పక్షతైశీ, ఇతి = అని, దనిపాగరిససగ (పాపా) చతుస్వరాంశ తీవ్ర = చతు స్వరాంశములు మూడు, పక్షోదీచ్యవతి, అంధ్రీ కర్పారవేన, ఇతి = అని, సమధనినిగపమి పరిధని । పంచ స్వరాంశా చతుస్ర = పంచస్వరాంశములు నాలుగు, పక్ష, గాంధారీ, రక్త గాంధారీ, మధ్యమా, చ ఇతి = అని పగమపద । సగమపని సరిగమపద । పరిమపద । పక్షస్వరాంశ తైశీకీ = పక్షస్వరాంశము తైశీకీ, పమగపదని । సప్తస్వరాంశా పక్షమధ్యమా = పక్షమధ్యమము సప్తస్వరాంశము, పరిగమపదని ।

ఏవం త్రిపప్తిరంశా వ్యాఖ్యాతా = ఇట్లు 63 అంశములు వ్యాఖ్యానింపబడినవి

మధ్యమోదీచ్యదా చైవ తథా గాంధార పంచమీ ॥ 233

నందయంతీ చ తీవ్రస్తా పంచమై కాంశ త స్మృతా ।

చైవతీపంచమీ చైవ శ్లేయే ధరిచివాంశే ॥ 234

ప్రతిపద్యము మధ్యమోదీచ్యదా, గాంధార పంచమీ, నందయంతీయు , తా తీవ్ర = ఆ మూడును, పంచమైకాంశత స్మృతా = పంచమము యొక్క, ఒకఅంశ

వలన చెప్పబడినది. దైవత, పంచమి రెండును, ధరితాంశజే క్షేయ = దైవత రిషభాంశములుగా తెలియవలెను

తాత్పర్యము మధ్యమోదీచ్యవ, గాంధార పంచమి, నందయంతియు ఆమూడును పంచమముయొక్క ఒక అంశమైన చెప్పబడినది దైవత, పంచమి రెండును దైవతరిషభాంశములుగా తెలియవలెను

గాంధారోదీచ్యవా ద్యాభ్యాం మధ్యమర్షభ ఇత్యపి :

ఆర్షభ్యాం నిరిధా అంశా నిషాద్యాం నిరిగాస్త్రయః ॥ 235

ప్రతిపదార్థము మధ్యమర్షభ ఇత్యపి ద్యాభ్యాం అంశాభ్యాం = మధ్యమరిషభాంశములు రెండింటితోను కూడినది. గాంధారోదీచ్యవా = ఆర్షభ్యాం = ఆర్షభీయందు, నిరిధా అంశా = నిషాదరిషభ దైవతములంశములు, నిషాద్యాం = నిషాదీయందు, నిరిగా (త్రయ అంశా = నిషాదరిషభగాంధారములు మూడంశములు

తాత్పర్యము మధ్యమరిషభాంశములు రెండింటితోను కూడినది ఆర్షభీయందు నిషాదరిషభ దైవతములంశములనిషాదీయందు నిషాదరిషభగాంధారములు మూడంశములు

పగపా పద్మైశిక్యాంతి స్ర త్ర్యంశా ప్రకీర్తితా :

చతురంశ్చాపమనిచ్చై పద్మోదీచ్యవతి ప్పుథా ॥ 236

ప్రతిపదార్థము పద్మైశిక్యాంతి = పద్మైశికియందు, పగపా = పద్మగాంధార పంచమములు. తిస్ర త్ర్యంశా = మూడు మూడంశములు, (6), ప్రకీర్తితా = చెప్పబడినది. పమనిచ్చై = పద్మమధ్యమ నిషాదదైవతములచే, చతురంశా = నాల్గంశములు, పద్మోదీచ్యవ తిస్పుథా = పద్మోదీచ్యవతి చెప్పబడుచున్నది

తాత్పర్యము పద్మైశికియందు పద్మగాంధారపంచమములుమూడు మూడంశములు (6) చెప్పబడినది పద్మమధ్యమ నిషాదదైవతములచే నాల్గంశములు పద్మోదీచ్యవతి చెప్పబడుచున్నది

శర్మాపి రిషనిచ్చై రాంధ్రీచ గపిచ్చైపి :

పగమపచ్చై పాద్మీస్యో పంచభిక్వాపి మధ్యమా ॥ 237

- పరిమపిదై రంజై స్వాత్ గాంధారీ వగమానిపై :
 తద్వత్ స్వాత్ రక్షగాంధారీ పూర్వైరంజై శ్చ పంచతి : 238
- తైశ్శేకా షడంశస్వాత్ సగమపనిపై స్పృతా :
 షడ్జమధ్యమోతు సప్తాంశా త్రిషష్ఠిరితి తేంశకా : 239

ప్రతిపదార్థము కర్మారవీ రిపనిపై = రిషభపంచమనిషాదధైవతాంశములచేతను, ఆంధ్రీగపనిపై = ఆంధ్రీగాంధారపంచమనిషాదమధ్యమ పంచమ దైవతములచేతను, షాష్ఠీ సగమపనిపై అంజై = షాష్ఠీ, షడ్జగాంధార మధ్యమ పంచమధైవతములచేతను, గాంధారీ సగమనిపై = గాంధారి, షడ్జగాంధారమధ్యమనిషాదపంచమములచేతను, స్వాత్ = అగును, తద్వత్ = అట్లే, రక్షగాంధారీ పూర్వై పంచతి అంజై సగమానిపై స్వాత్ = రక్షగాంధారీ పూర్వపు పంచాంశములైన షడ్జగాంధారమధ్యమ నిషాదపంచమములచే తనేయగును, ఏకాక్షరికీ = ఒక్కక్షరికీ మాత్రము, సగమపనిపై = షడ్జగాంధారమధ్యమ పంచమ నిషాద దైవతములచే, షడం స్వాత్ = షడంశమగును షడ్జమధ్యమో తు సప్తాంశా = షడ్జమధ్యమము మాత్రము సప్తాంశము, ఇతి = ఈవిధముగా, తేస్త్రి షష్ఠిలంశకా = ఆ 63 అంశములు తాత్పర్యము రిషభపంచమనిషాద ధైవతాంశములచేతను, ఆంధ్రీ గాంధారపంచమనిషాదపంచమములచేతను, షాష్ఠీ షడ్జరిషభమధ్యమపంచమ దైవతములచేతను, షడ్జగాంధారమధ్యమనిషాదపంచమములచేతను అగును అట్లే రక్షగాంధారీ పూర్వపు పంచాంశములైన షడ్జగాంధార మధ్యమ నిషాద పంచమములచేతనే యగును ఒక్కక్షరికీ మాత్రము షడ్జ గాంధార మధ్యమ పంచమనిషాదధైవతములచే షడంశమగును షడ్జమధ్యమముమాత్రము సప్తాంశము ఈ విధముగా ఆ63 అంశములు

అంజై, గ్రామరాగాస్తు జనయంతీతి జాతయ : ।

అసాం ప్రయోగ కాలేతు యుగ్మా యుగ్మా శ్రయోపిధి ॥ 240

ప్రతిపదార్థము అంజై గ్రామరాగాస్తు జనయంతీ ఇతి జాతయ = అంశములచే గ్రామరాగములను పుట్టించుచున్నవని జాతులగుచున్నవి, అసాం ప్రయోగకాలే =

వీటి ప్రయోగ సమయమందు విధి = విధి యుగ్మయుగ్మశ్రవణం = యుగ్మ
అయుగ్మములనాశ్రయించునదగును

తాత్పర్యము అంశములచే గ్రామరొగములను పుట్టింపు చేపట్టవని
జాతులగుచున్నవి వీటిప్రయోగ సమయమందు విధి యుగ్మఅయుగ్మముల
నాశ్రయించునదగును

మార్గస్థితి ప్రయోజనాన్నిత వార్తిక దాక్షిణ్యే ।
పూర్వరంగే కృతే శుద్ధా కర్తవ్యం గీతమోక్తుభి ॥ 241

అపారికం వాచికాది తతో వాత్యంశకల్పనమ్ ।
స్వరాణా మంగహోరైక్యత ఏవాపారితక్రమై ॥ 242

ప్రతిపదార్థము చిత్రవార్తిక దాక్షిణ్యే శ్రితి మార్గ = చిత్ర వార్తిక దక్షిణమార్గముల
మూడిటిదేతను, ప్రయోజనాన్నిత = ప్రయోగించదగినది, పూర్వరంగే కృతే =
పూర్వరంగము చేయుటగా గీతమోక్తుభి = వాగ్గేయ కారులచే, శుద్ధాకర్తవ్యం =
శుద్ధ (అంశ) ముచేయదగినది, అపారికం = అపారికము, వాచికాది =
వాచికము మొదలగునది, తతో = తరువాత వా = లేక, (వికల్పముగా),
అత్యంశ కల్పనం = అత్యంశ కల్పనము, స్వరాణాం = స్వరములకు, అత ఏవ =
అందుకనే, అపారితక్రమై అంగహోరై = అపారితక్రమ (ముగా)
అంగహారములచే

తాత్పర్యము చిత్రవార్తిక దక్షిణమార్గములమూడిటిదేతను ప్రయోగించదగినది
పూర్వరంగముచేయటగా, వాగ్గేయకారులచే శుద్ధ (అంశ)ముచేయదగినది,
తరువాత లేక (వికల్పముగా) అత్యంశకల్పనము స్వరములకు అందుకనే
అపారితక్రమ (ముగా) అంగహారములచే

వర్తమాన పదేతాపాం కార్యాస్యాదంశ కల్పనా ।
ఇతి త్రిషష్టిరంశాయే తేషామేకైక తోంశతామ్ ॥ 243

ప్రతిపదార్థము వర్తమానపదే = వర్తిమార్గమందు, తాపాం = వాటికి, అంశకల్పనా
కార్యాస్యాత్ = అంశకల్పకల్పనముచేయదగినదగును, ఇతి = ఈవిధముగా,
యేత్రిషష్టి అంశా = ఏ ఆరవై మూడంశములు గలవో, తేషాం = వాటికి,
ఏకైకత = ఒక్కటిొక్కటిగా అంశతాం = అంశకల్పము

తాత్పర్యము పుర్తిహర్షమందు వాటికి అంశత్వకల్పనము చేయుదగినదగును ఈవిధముగా ఏ అరనై మూడంశములు గలనో వాటికి ఒక్కటొక్కటిగా అంశత్వము

ప్రకల్ప్యా పోష్యతే ప్రాప్తం పాదవౌడుచితం క్వుచిత్ ॥ 244

ప్రతిపదార్థము ప్రకల్ప్య = కల్పించి, క్వుచిత్ = ఒకానొకచోట, ప్రాప్తం = పొందబడిన పాదవౌడుచితం = పాదవ త్వదుబుత్వము(లు), ఆపోష్యతి త్రిచ్చిరంశాయే ఉక్తై తేషాం మద్యేయే అనంశ తేషామనంశానాం ప్రత్యేక మంశానాం పరికల్ప్య పాదవత్త్వం కౌడుచితత్వం ప్రాప్తం క్వుచిదితి జాతి విషయే ఆపోష్యతే = ఈవిధముగా 63 అంశములేవి చెప్పబడినవో వాటిలో యేవి అనంశములో ఆఅనంశములకు అంశత్వము ప్రత్యేకముగా కల్పించి పాదవత్వదుబుత్వములోక్కొక్కచోట పొందబడినదని జాతి విషయమున నిరసించ బడుచున్నది ఏతదేవ స్ఫుటయతి = దీనినే స్పష్టము చేయుచున్నాడు తాత్పర్యము కల్పించి ఒకానొకచోట పొందబడిన పాదవత్వదుబుత్వము (లు) ఈవిధముగా 63 అంశములేవి చెప్పబడినవో వాటిలో యేవి అనంశములో ఆ అనంశములకు అంశత్వము ప్రత్యేకముగా కల్పించి పాదవత్వదుబుత్వము లొక్కొక్కచోట పొందబడినదని జాతివిషయమున నిరసించబడుచున్నది దీనినే స్పష్టము చేయుచున్నాడు

అపాదూనిషాదేఽంశే పని స్యాత్ పద్మమధ్యమా । 244

గాంధారీ వ యతో తోపో గాంశసంవాదితో మత ।

ప్రతిపదార్థము పని స్యాత్ = పద్మమధ్యమ (ము) అపాదబునై పద్మనిషామగును, యత = ఎందువలన, గాంధారీ = గాంధారముందు, తోప = తోపమో, అత = అందువలన, న అంశ సంవాదిన మత = అంశ సంవాదులకు సమ్మతముకాదు, అస్మాత్త దీవయద్దము -నిషాదేఽంశే పద్మమధ్యా - జాతిరపాదబా - నిషాదాంశమందు పద్మమధ్యాజాతి అపాదబుము కథం = ఎట్లు?, పద్మగ్రామే పాదవనితౌ గాంధారస్య తోపో నాస్తి = పద్మగ్రామమందు పాదవనితిలో గాంధారమునకు తోపములేదు, గాంధారేంశే నిషాదేవ అపాదవా తోద్ధవ్యా =

గాంధారాంశమందు నిషాదముచే అషాదవములుగా తేలియదగినవి, అంశుంవాదివో లోపాభావాత్ = అంశ సంవాదులకు లోపము లేకపోవుటవలన తాత్పర్యము పక్షమధ్యమ (ము) అషాదబలమై పక్షనిషాదుగును ఎందువలన గాంధారమందులోపమో, అందువలన అంశసంవాదులకు సమ్మతముకాదు అషాదము, ఎట్లు, పక్షగ్రామమందు షాదవవిధిలో గాంధారమునకు లోపములేదు గాంధారాంశమందు నిషాదముచే అషాదవములుగా తెలియదగినవి అంశ సంవాదులకు లోపము లేకపోవుటవలన

శైశవీ రక్తగాంధారి గాంధారి చైవ పంచమే । 245

తథా పాశ్చాత్యగాంధారే చైవతా తదాదీచ్యవా ।

ప్రతిపద్యము శైశవీ రక్తగాంధారి = శైశవీ రక్తగాంధారి, గాంధారిచైవ పంచమే = గాంధారి పంచమమందు, తథా = అట్లే, గాంధారే = గాంధారమందు పాశ్చాత్యతదాదీచ్యవా = పశ్చాదీచ్యవా, విశిఖుపభేద = నిషాదాంశ రిపభముచే, పశ్చాదీచ్యవా శే అషాదనా విశ్లేయా = అషాదము (లు)గా తెలియవలెను, ఇదాసీం ఔదులితప్రాప్తమాపోద్యతే = ఇప్పుడు పొందబడిన ఔదులితత్వము నిరసంపబడుచున్నది

గాంధారి రక్తగాంధార్యో పక్షమధ్యమపంచమా ॥ 246

సనిషాదా స్మృతా అంశా అనౌదులిత భాగిన ।

ప్రతిపద్యము గాంధారి- రక్తగాంధార్యో = గాంధారి రక్త గాంధారులకు, పక్షమధ్యమ పంచమా = పక్షమధ్యమపంచమములు, సనిషాదా = నిషాద సహితములుగా, అనౌదులితభాగిన అంశా స్మృతా = అనౌదులితములైన అంశములు చెప్పబడినవి, ఏతచ్చ అసంగతం = ఇది సరియైనదికాదు, ఔదులితప్రాప్తరభావాత్ = ఔదులిత ప్రాప్తి లేక పోవుటచే, సత్యముత్తం = యదార్థముచెప్పబడినది, ఔదులితవిషేషవ చనాసి విధేశ్యప్రాప్తమేవ ఔదులిత్యం నిషేధ్యతే = ఔదులితవిషేషవచనములు విధికి అప్రాప్తమయ్యే ఔదులితత్వము నిషేధింపబడుచున్నది

తాత్పర్యము గాంధారి రక్తగాంధారులకు పక్షమధ్యమ పంచమములు నిషాద సహితములుగా అనౌదులితములైన అంశములు చెప్పబడినవి ఇది

పరిశ్రువదికాదు బొడుబితప్రాప్తిలేక సాపుటనే యధార్థము చెప్పుటచేనది బొడుబితవిషేదవచనములు విధికి అప్రాప్తమయ్యే బొడుబితత్వము విషేదించబడుచున్నది

షడ్వమధ్యమజాతౌ య గాంధారోఽథనిషాదవాన్ : 247

తైశిక్యామథ పంచమ్యాం క్రమాప్యషభదైవతౌ ।

ప్రతిపద్యము షడ్వమధ్యమజాతౌ = షడ్వమధ్యమజాతియందు, గాంధార = గాంధారము అథ = తరువాత నిషాదవాన్ = నిషాదియు, తైశిక్యాం = తైశికియందు, పంచమ్యాం = పంచమియందు, క్రమాత్ = క్రమముగా, ఋషభదైవతౌ = రిషభదైవతములు గాంధారోఽథ నిషాదవానాదుబితభాగీ = గాంధారము నిషాదియు బొడుబితభాగులు, తైశిక్యాం ఋషభ పంచమ్యాం దైవతశ్చ అనౌడుబితభాగీ స్యాత్ = తైశికియందు రిషభము పంచమియందు దైవతమును, అనౌడుబిత (భాగం) ము(ల)గును, తత్ర ప్రాప్త మేవ అనౌడుబితత్వం నిషిద్ధ్యతే అంశతావ అప్రాప్తైవ కల్ప్యతే = అందు పొందిన అనౌడుబితత్వము నిషేదించబడినది, పొందబడని అంశత్వము కల్పించబడినది, ఇదానీం యే అపవాది భూతా స్వరా షాడనౌడుబితవిధౌ తామదస్యతి = ఇప్పుడు అపవాద భూతములైన స్వరములు ఏవి షాడనౌడుబిత విధియందు కలలో వాటిని చెప్పుచున్నాడు

యోజ్యా పప్తారికాశ్చైవ చత్వారింశ చ్చషాడవే । 248

ప్రతిపద్యము షాడవే = షాడవమందు, పప్తారికా చత్వారింశత్ యోజ్యా = 47 అంశములు కూర్చుడిగవని అస్యార్థ = దీని అర్థము - షాడవే విధౌ క్రియమాణే పప్తారికాంశ్చైవ చత్వారింశచ్చ షాడవ అస్యార్థ విధౌక్రియమాణే పప్తారికాశ్చత్వారింశ దంశకా అపవాదస్వరభూతా యోజనీయా ఇత్వార్థ = షాడవవిధిచేయుగా 47ను షాడవమందు దీనికి అర్థవిధిచేయుగా 47 అంశములు అపవాదరహితములు యోజ్యములనియర్థము, చతస్యకాం జాతీనాం నిత్యసంపూర్ణానాం ననాంశ పారినీయా త్రిషష్టిమధ్యే = నిత్యపూర్ణములైన వాల్మజాతులకు 63 దీలో 9 అంశములు వేయబడినవి, తద్యథా = అదిపట్టునగా- రిషభవిషంగ, పర, ఏము ననాంశేష పాతీతేషు చతుష్పంచాశదంశ వశస్యంతే =

పాతీతములైన ఈ తొమ్మిదంశములందు 54 అంశములుండును, తీత్రాపి
షడ్వమధ్యమా షడ్వదీచ్యవా కైశికీ గాంధారి రక్తగాంధారి రైవతి అపాం షడ్వాతీవాం
సప్తాంశ పాతీనీయా = అందును, షడ్వమధ్యమా, షడ్వదీచ్యవా, కైశికీ, గాంధారి,
రక్తగాంధారి రైవతి ఈ ఆరింటిలో సప్తాంశములు వేయదుగనవి, తేమ సప్తాంశము
పాతీతేమ సప్తవత్సారింశదంశ భవంతి = వేసిన ఆ సప్తాంశములందు 47
అంశములున్నవి. తద్యథా -

మధ్యమోదీచ్యవాయాం వా తథా గాంధారి పంచమి ।

కార్కారపీ రిషనిరై, సగపై షడ్వకైశికీ ॥

249

సగమపరై స్మృతా + + + + + ।

సందయంతి భవేత్సాగా గాంధారోదీచ్యవా సమా ॥

ప్రతిపదార్థము మధ్యమోదీచ్యవాయాం = మధ్యమోదీచ్యవాయందు తదా = అట్లే,
గాంధారిపంచమి = గాంధారిపంచమియు, రిషనిరై = రిషభపంచమినిపాద
రైవతములతో, కార్కారపీ = కార్కారవియు, షడ్వకైశికీ = షడ్వకైశికీ, సగపై =
షడ్వగాంధారిపంచమములతోను, సగమపరై = సగమపదలతో, స్మృతా =
చెప్పబడినది + + + + + , గాంధారోదీచ్యవా సమా =
గాంధారోదీచ్యవాతుల్యముగా, సందయంతి పాగా భవేత్ = సందయంతి
పంచమ గాంధారిములులుగును, తేమ వత్సారింశదంశేమ ఉక్తపరై పదావవిధి
కర్తవ్య = అ40 అంశములందు చెప్పగా మిగిలిన వానితోపాడవ
విధిచేయదుగనది,

ఇదానీం ఔదులితవిదౌ యేమ అనవారీన స్వరా తాన్ దర్శయంతి = ఇప్పుడు
ఔదులిత విధియందేని అనవారిస్వరములో వాటిని చూపుచున్నాడు.

తథాపవాదనిర్ముక్త త్రింశదౌదులితే భవేత్ ।

250

అట్లే అపవాదత్యక్తమైన 30 (అంశముల సముదాయము)
ఔదులితమందగును

అస్సార్ధ - దీవియర్థము - తదా తేనైవకారేణ అపవాద నిర్ముక్తత్వేన శేత్
ప్రకారో బోధ్యవ్య = అట్లే ఆప్రకారముగా అపవాదత్యక్తమైన 30 విధములైన

దానిని బోధించదగినది, తద్వారా - అదిఎట్లనగా - త్రివెన్ద్రముద్యే నిత్యసంపూర్ణానాం చతస్సుణాం జాతీనాం వహంశా పాతనీయా = 63 అంశములలో నిత్యసంపూర్ణములైన నాల్గుజాతులలో వహంశములు వేయబడిన, తేమ పాతితేమ చతుష్పుండ్రాశో అంశా త్రిత్ర వశిష్ఠంతే = వేయబడిన తరువాత వాటియందు 54 అంశములుండును, త్రిత్రాపి చతుష్పుండ్రాశివ్యద్యే చతస్సుణాం జాతీనాం నిత్యసంపూర్ణా సాదలానాం ద్వాదశ సప్తాంశా పాతనీయా = అందును 54 లోను నాల్గు నిత్యసంపూర్ణ సాదలు జాతులలోను 12,7 (19) అంశములు వేయబడినవి, తేమ పాతితేమ ద్విచత్వారీంశదంశేమ ఉత్తరస్వరై బౌదుబితపిర్చపశీతి = అట్లు వేయబడిన వాటియందు 42 అంశములందు వెప్పబడిన స్వరముంచేత బౌదుబితపిర్చి యగుచున్నది, తదాదాహ భరత = భరతుడట్లే వెప్పుచున్నాడు -

షట్స్వరా సప్తమే త్వంతే వేమ్యతే షడ్జమభ్యమా ।

సంవాద్యలోపాత్ గాంధారే తద్వత్ చైవతహీనతా ॥

ప్రతిపదార్థము షడ్జమభ్యమా = షడ్జమభ్యమము, షట్ స్వరా = షట్స్వరములు, సప్తమేతంతే = సప్తమాంశమందు, వ ఇమ్యతే = ఇష్టముకాదు, గాంధారే = గాంధారమందు సంవాది అలోపాత్ = సంవాదిలోపము లేకపోవుట వలన, తద్వత్ = అట్లే చైవతహీనతా = చైవతరాహిత్యము

తాత్పర్యము షడ్జమభ్యమము షట్స్వరములు సప్తమాంశమందు ఇష్టముకాదు గాంధారమందు సంవాదిలోపము లేకపోవుట వలన అట్లే చైవతరాహిత్యము

గాంధారి రక్తగాంధారి కైశికీనాం చ పంచమ ।

షడ్జాయాశ్చైవ గాంధారమంశో మభ్యమసాదబౌ ॥

ప్రతిపదార్థము గాంధారి రక్తగాంధారి కైశికీనాం = గాంధార, రక్తగాంధారి, కైశికీలకు పంచమ = పంచమాంశము, షడ్జాయా = షడ్జమునకు, గాంధారం అంశ = గాంధార మంశము, మభ్యమసాదబౌ = మభ్యమసాదలుములును

తాత్పర్యము గాంధార, రక్తగాంధారి, కైశికీలకు పంచమాంశము షడ్జమునకు గాంధారమంశము, మభ్యమసాదలుములును

షాడవం ధైవతేనాస్త్ర పద్ధోదీచ్యంశతే ద్విజాః ।

గాంధారిరక్త గాంధార్యో పద్ధమధ్యమ పంచమా ॥

ప్రతిపదార్థము షాడవం ధైవతేనాస్త్ర = ధైవతమందు షాడవములేదు
పద్ధోదీచ్యంశతే ద్విజాః = పద్ధోదీచ్యంశమందు ద్విజాతికము. గాంధారి
రక్తగాంధార్యో = గాంధారిరక్త గాంధారులయందు, పద్ధమధ్యమ పంచమా =
పద్ధమధ్యమ పంచమాంశములు

తాత్పర్యము ధైవతమందు షాడవములేదు పద్ధోదీచ్యంశమందు ద్విజాతికము
గాంధారిరక్తగాంధారములయందు పద్ధమధ్యమ పంచమాంశములు

సప్తమశ్చైవ విశ్లేయో యో స్వనౌదులితం భవేత్ ।

ద్వోపద్ధమధ్యమాంశౌ తు గాంధార స విషాదవాన్ ॥

ప్రతిపదార్థము యో = వేటి చేతను, స్వనౌదులితం భవేత్ = స్వయముగా
బొందుబిత్తములుకావో లే = అని, (అది) సప్తమశ్చవిశ్లేయ = సప్తమాంశముగా
తెలియదగినది, ద్వో పద్ధమధ్యమాంశౌ = పద్ధమధ్యమాంశములు రెండు (కలది),
స = అది, గాంధార = గాంధారము, స = అది, విషాదవాన్ =
నిషాదపహితమైనది

తాత్పర్యము వేటిచేతను స్వయముగా బొందుబిత్తములుకావో అని (అది)
సప్తమాంశముగా తెలియదగినది పద్ధమధ్యమాంశములు రెండు (కలది) అది
గాంధారము నిషాదపహితమైనది

ఋషభశ్చైవ పంచమ్యాం శైశిక్యాం ధైవతస్తథా ।

ఏవం చ ద్వాదశైవైతే పల్ల్యా పంచస్వరే పదా ॥

256

ప్రతిపదార్థము పంచమ్యాం ఋషభ = పంచమియందు రిషభము శైశిక్యాం =
శైశికియందు, ధైవత = ధైవతము. ఏవం = ఇట్లు, ఏతే ద్వాదశ = ఈ 12,
పదా = ఎల్లప్పుడు, పంచస్వరే = పంచస్వరమందు, పల్ల్యా = విడువదగినవి

తాత్పర్యము పంచమియందు రిషభము శైశికియందు ధైవతముఇట్లు ఈ
12 ఎల్లప్పుడు పంచస్వరమందు విడువదగినవి

సర్వస్వరాణాం నాశోత్ర విహిత సర్వజాతిషు ।

న మధ్యమస్య లోపో హి కర్తవ్యస్తు కదాచన ॥

ప్రతిపదార్థము లత్ర = ఇక్కడ, సర్వజాతిషు = అన్నిజాతులయందు, సర్వస్వరాణాం = అన్ని స్వరములకు నాశ విహిత = నాశము విహితమైనది కింతు = కాని, కదాచన = ఒకప్పుడును, మధ్యమస్య లోప న కర్తవ్య = మధ్యమమునకు లోపము చేయరాదు

తాత్పర్యము ఇక్కడ అన్నిజాతులయందు అన్నిస్వరములకు నాశము విహితమైనది కాని ఏ ఒకప్పుడును మధ్యమమునకు లోపముచేయరాదు

సర్వస్వరాణాం ప్రవర అవాశీ మధ్యమస్వర ।

గాంధర్వకల్ప విహిత సామాన్యపీ చ మధ్యమ ॥

ప్రతిపదార్థము మధ్యమస్వర = మధ్యమస్వరము, సర్వస్వరాణాం ప్రవర. = అన్నిస్వరములలో శ్రేష్ఠమైనది, అవాశీ = శాశ్వతమైనది, సామాన్యపీ = సామములందుకూడ, మధ్యమ = మధ్యము(నకు), గాంధర్వకల్ప విహిత = గాంధర్వ కల్పమువిహితమైనది (నిర్ణీతమైనది)

తాత్పర్యము మధ్యమస్వరము అన్నిస్వరములలో శ్రేష్ఠమైనది శాశ్వతమైనది సామములందుకూడ మధ్యము (నకు) గాంధర్వ కల్పము విహితమైనది (నిర్ణీతమైనది)

ఇదానీం పాదవాదబీతవిధిస్తు ఉత్పర్గ అపవాద విధిస్తు వికృతాస్త్వన జాతిషు లోకర్తవ్య = ఇప్పుడు పాదన దెడుబీతవిధియు, ఉత్పర్గ అపవాదవిధియు వికృత జాతులందే యివి తెలియదగినది నను శుద్ధాను జాతిషు తాసాం శుద్ధానాం అన్యజాత్యుత్పత్తౌ మూలత్వాత్ ఏతా ఏన శుద్ధావికృతా భవంతి = ఓయీ ! శుద్ధజాతులయందు, ఆశుద్ధములలో అన్యజాతి ఉత్పత్తియందు ప్రాధాన్యమగుట వలన ఇవియే శుద్ధములు వికృతములు అగుచున్నవి, కథం = ఎట్లు?

తద్రహితదశవ్యాపాతదంశాచ యదా భవేత్ ।

మండ్రన్యాసాచ పూర్ణాచ శుద్ధా జాతివైధో వ్యతే ॥

ప్రితిపదార్థము తద్గ్రహా = అదియే గ్రహము, తదపన్యాసా = అదియే
అపన్యాసము తదంశా = అదియే అంశము, యదా భవేత్ = ఎప్పుడు అగునో,
మంద్రన్యాసా = మంద్రన్యాసముకలదియు, పూర్ణా చ = సంపూర్ణమగునదియు
అయినచో, శుద్ధాజాతి ఉచ్యతే = శుద్ధజాతియని చెప్పబడుచున్నది

ఇతి శుద్ధలక్షణముక్తం = అని శుద్ధలక్షణము చెప్పబడినది

ఏతేన లక్షణేన ఏకేన ద్వాభ్యాం వాచిక్యతా భవంతి = ఈలక్షణముచేత
ఒకదానిచేతను గాని రెండింటిచేతను గాని వికృతములగుచున్నవి పున న్యాస
వర్జ్యమితి = మరల న్యాసవియుక్తమనియు, న్యాసేనవికృతం చ నాస్తి
న్యాసవర్జ్యమితి నచనాత్ = న్యాసవర్జ్యమని చెప్పుట వలన న్యాసముచేతన
వికృతముండదు, వికృతా ప్షాడ్వీ ద్వివిధా నిత్యసంపూర్ణా ప్షాడవాచేతి = నిత్య
సంపూర్ణము, ప్షాడవము అని వికృతప్షాడ్వీ రెండు విధములు, నామాంశేన ప్షాడ్వీ
శుద్ధవికృతాప్షాడ్వీ గాంధారాంశేన సంపూర్ణా అంశసంవాద్యలోపాత్ =
అంశసంవాది అలోపమువలన నామాంశముచే ప్షాడ్వీ శుద్ధవికృతమును
గాంధారాంశముచే సంపూర్ణమును (అగుచున్నది), మధ్యమపంచమలైవతాంశే
విషాదేన ప్షాడవా యదా తు ప్షాడ్వీ శుద్ధా గీయతే తదా పంచమస్య అంశత్వేన
శేషాణాం స్వరాణాం బహుత్వం = మధ్యమపంచమ లైవతాంశమందు
విషాదముచే ప్షాడవము శుద్ధప్షాడ్వీ ఎప్పుడు గానముచేయబడునో అప్పుడు
పంచమాంశముతో శేషస్వరములకు ఆధికత్వమగును, బహుత్వేన
షడ్జపంచమయో త్రింశదంశా భవంతి = బహుత్వముచే షడ్జపంచమములందు
30 అంశములగుచున్నవి, షడ్వీ చతుర్థభేదో భవతి = ఆరింటినోతను
పదునార్లువిధములగుచున్నది, గాంధారశ్చ ఏకోనవింశతి విధ = గాంధారము
19 విధములగుచున్నది, మధ్యమ చతుర్థభేద = మధ్యమము 14 విధములైనది
మిరిత్వా సప్తస్వరా అష్టావింశత్యధికం శతం భవతీత్యలం = కలసి
ఏడుస్వరములు 128 విధములగుచున్నది, ఇదాసిం దశలక్షణమధ్యే యద్యస్యాం
జాలా భవతి తత్ తస్యా దర్శయతి = ఇప్పుడు దశలక్షణమధ్యమందు ఈ
జాలాయందు కనబడినయెడల అది దానికి చూపబడుచున్నది, తేత్ర పాద్భ్యా
షడ్జగ్రామసంబంధాయో అంశా గ్రహా, పంచభవంతి = అందు ప్షాడ్వీ

షడ్వగ్రామికమైన అంశములు గ్రహములు ఐదు అగుచున్నవి. తద్యదా
షడ్వగ్రాంధార మద్యమ పంచమమైనతా గ్రహో అంశాశ్చ = అదిట్లనగా షడ్వగ్రాంధర
మద్యమ పంచమమైనతములు గ్రహములు అంశములును, గాంధార పంచమో
అపవ్యాసా = గాంధారపంచమములు అపవ్యాసములు, విషాదహీనా పాదవ
షడ్వసము వ్యాసము, షడ్వగ్రాంధారయో, షడ్వర్థైవతయోశ్చ సంగతి =
షడ్వగ్రాంధరములకు షడ్వర్థైవతములకు సంయోగము, పంచస్పర్షరా తారగతి =
పంచమస్పర్షరమైనది (తరువాతిది) తారగతి షడ్వస్పరాత్ పరావారమంద్రగతి =
షడ్వస్పరముకంటె పరమైనది (గావి) మంద్రగతి, షడ్వర్థైవతయోశ్చ
ఔడులితత్వంచ నర్వర్థైవవాన్తి = షడ్వర్థైవతములకు ఔడులితత్వము
అన్వివిధమెలుగును లేదు. (ఉండదు) సంపూర్ణా పాదబా = పాదబము
సంపూర్ణము యదా సంపూర్ణా గీయతే తదా ఋషభపంచమయో అల్పత్వం
కార్యం = ఎప్పుడూ సంపూర్ణముగావముచేయబడునో అప్పుడూ
రషభపంచమములకు విషాదపంచమములకు అల్పత్వము చేయవలెను, కుత =
ఎందువల్లననగా -

యంవివా హీనతా యస్యాం స్యాత్ చేత్ తస్యాంకు స్సోల్పక =
యదిలేనిదే దేనియందు హైన్యము పంబనించునో దానియందది అల్పమగును,
ఇతి వచనాత్ = అనుమాన వలన, యదా పాంబాగీయతే తదా ఋషభస్య
అల్పత్వం కార్యం = ఎప్పుడూ పాదబముగా నముచేయబడునో అప్పుడు
రిషభమునకు అల్పత్వముచేయవలెను, శేషాణాం స్వరాణాం బహుత్వం =
మిగిలిన స్వరములకు బహుత్వము, అస్యాశ్చ దశాంశకా = దీనికి దశ
అంశములు తద్యదా = అదిట్లనగా - శుద్ధా విశ్వతాశ్చ పంచపూర్ణా చత్వార
షాడబా గాంధారీ షాడబాపవారాత్ తేనాంశా స్పృశ్యాయంతే తేన లిఖితా
పద్మాంశేన శుద్ధత్వం షడ్వశ్చ అపవ్యాస, సంపూర్ణాపస్థాయాం అష్టవిధలక్షణం =
శుద్ధములు విశ్వతములును ఐదుపూర్ణాస్వరములు నాల్గు పాదవములు
గాంధారాంశమందు పాదవ అపవారము వలన దానిచే అంశములు
ప్రప్తమగుచున్నవి, అందుచే వ్రాయబడినవిపద్మాంశముచేత శుద్ధత్వము
షడ్వమపవ్యాసమము సంపూర్ణాపస్థాయందు అష్టవిధలక్షణము పాదవాపస్థాయాం
నవవిధత్వం = పాదవాపస్థాయందు నవ (9) విధములైనది, శుద్ధం పరిత్యజ్య

చతుర్విధాపిశ్చ విశ్వలాభోద్భవ్యా = ఉద్భవమును పిడిచి నాల్గువిధములైన పాక్షి
విభృతముగా తెలియదగినది అప్యాశ్చ దైవతాదీమూర్త్యా వంచపాణిశ్చిత్రమశ్చ
మాగదీగీతి పంచపాణి ద్వికల దక్షిణే మార్గే పృథులాగీతి = దీనికి దైవతాది
మూర్తవ పంచపాణి చిత్రమార్గమందు మాగదీగీతియు పంచపాణి
కలాద్యయుము, దక్షిణమార్గమందు పృథులాగీతియు అనేక క్షేమేణ వర్ణాసాం
జాతీయాం బోద్ధవ్యం = ఈ విధముగనే అన్ని జాతులకు తెలియదగినది
వీరభౌత్రాయుతా రసా కాశ్యా = వీరభౌత్రాయుత రసములుచేయదగినవి
ప్రథమోపక్షే గోధువాగాచీ వినియోగ = ప్రథమోపక్షేపణమందుగ్ధువాగానమందు
వినియోగము

అర్హణీ కుర్హ గీయతే = రిషభి కుర్హముగ గానముచేయబడును,
నిషాదపంచమూర్త్యత్వం ఋషభిగాంధార మధ్యమ పంచమరైవనిషాదా పక్షపక్ష
మిలిత్యా పట్నాం = నిషాద పంచమూర్త్యమును రిషభిగాంధార
మధ్యమ పంచమరైవత నిషాదములు పక్షపక్షములు కలిసి పట్నాం (?),
ఋషభిరైవత నిషాదా గ్రహో స్వయమేవాంశా = రిషభరైవతనిషాదములు
గ్రహములు, స్వయముగానవెయే అంశములు, త ఏవాపన్యాసా = రిషభరైవత
నిషాదములే ఆపన్యాసములు, పంచస్వర పరస్పార = పంచస్వరముకంటె
తరువా(రిరి)త తారము, నిషాద ఋషభో న్యాస = నిషాదరిషభము (ఋ)
న్యాసము న్యాసవిరుష్టత్వరోవా మంద్ర = న్యాసస్వరముకంటె పరమైనది గాని
రావితరువాతిరి గాని మంద్రము, పక్షరైవతపంచమ ఋషభిగాంధారయోశ్చ
పంగతి = పక్షరైవత పంచమము (ఋ) రిషభిగాంధారములందు పంగతిగము,
పక్షహీనం షాదవం = పక్షరహిత షాదవము, పక్షపంచమహీనం ఔడులితం=
పక్షపంచమ రహితమౌడులితము, పూర్ణావస్థాయాం పక్షగాంధార
పంచమనామూర్త్యత్వం = పూర్ణావస్థాయందు పక్షగాంధార పంచమములకు
అల్పత, ఔడులితే గాంధారమధ్యమయోరల్పత్వం కేహేణా చ ఋషాత్వం =
ఔడులితమందు గాంధారమధ్యమములకు అల్పతయు మిగిలినవాలకి
ఋషాత్వమును, దశవిధత్వం చాప్య దశాంశా కుర్హవిశ్వలా పూర్ణావస్థాయ =
దీనికి దశ (10) విధత్వము, దశ(10) అంశములు కుర్హవిశ్వతములు, పూర్ణములు
మూడు (3), పంచమనామూర్త్యా చన్యత్పుటస్తాన. = పంచమనామూర్త్యవయు

చచ్చత్పృథముతాళము ఏకకలేన చిత్రేణ మాగధీ = ఏకకలాయుత చిత్రమాగ్ధము తేమాగధీగీతియు, ద్వికలేన వార్తికేన సంభావితా = ద్వికలావార్తికమునే సంభావితము, చతుష్కలేన దక్షిణేన పృథులా మూత్రా = చతుష్కలాయుత దక్షిణమార్గమునే పృథులా మూత్రయు.

దక్షిణేకలా = దక్షిణమందు కల, ఏకలౌద్రాద్భుతా రసా = ఏకలౌద్ర అద్భుత రసములు ప్రథమప్రేక్షణ కే నైష్కామికీ ధ్రువాగానే వివియోగ = ప్రథమప్రేక్షణమందు విష్కామపంబుంబున ధ్రువాగావమందు వివియోగము, భైవతాది మూర్ధనా భైవత్సభైవతం మనో గ్రహం అంశో చ = భైవతాది మూర్ధన భైవతినే భైవతము మనాత్మభైన గ్రహములును అంశములును, శుద్ధావస్థాయాం భైవత్సేవ న్యాస = శుద్ధావస్థయందు భైవతయేన్యాసము, వికృతావస్థాయాం చ భైవతర్థదమద్యహ అపన్యాసా = వికృతావస్థయందు భైవతరిషదమద్యములు అపన్యాసములు భైవతోన్యాస = భైవతమున్యాసము, పంచమహీనాం షాడవం పంచమషడ్వహీనం షాడవం పంచమషడ్వహీనమోదులితం = పంచమరహితషాడవము, పంచమషడ్వహీనము ఔదులితము, తావేన షడ్వపంచమస్వరో తు బలో కర్తవ్య = అష్టపంచమస్వరములే అధికములు చేయబడవలెను, క్షుచిల్లంఘనీయో = ఒక్కొక్కచోట లంఘనీయములు (దాటదగినవి), పంచస్వరపరస్పర = పంచస్వరపరము తారము, న్యాసపరస్పర్యో వా మంద్ర = న్యాసపరస్పర్యనదిగాని దానికంటె వరమైనదిగాని మంద్రము, పూర్ణావస్థాయాం షడ్వగాంధారమధ్యమపంచమనిషాదానామల్పత్వం పంచమషడ్వవర్ణం చ = పూర్ణావస్థయందు షడ్వగాంధారమధ్యమపంచమనిషాదములకు అల్పత, పంచమషడ్వములు త్యాజ్యములును ఏతేషాం ఔదులితే అల్పత్వం = ఏటికి ఔదులితమందల్పత్వము, శేషాణాం చ బహుత్వం = మిగిలిన వాటికి బహుత్వము, వివిధత్వమస్యా సప్తాంశకా శుద్ధావికృతా పూర్ణా ఋషాదిమూర్ధనా తాల పంచపాణి ఏకకలశ్చిత్రో మార్గ మాగధీగీతి = వివిధత్వము దీనికి సప్తాంశకములు శుద్ధములు వికృతములు పూర్ణములు, రిషాది మూర్ధన, తాలము పంచపాణి, ఏకకలాయుత చిత్రమాగ్ధము, మాగధీగీతి, ద్వికలోవార్తిక సంభావితా = ద్వికలావార్తికము సంభావితము.

చతుష్కరో దక్షిణ స్వధులాకలా దక్షిణే కలా ద్వాదశ వార్తికే కలా
 అష్టవర్త్యరింశత్ = చతుష్కలా దక్షిణము స్వధులాకలా, దక్షిణమందు 12
 కళలు, వార్తికమందు 48 కళలు దసా పీఠభీభత్పరయనకా = పీఠభీభత్ప
 భయనకరసములు, ద్రువాగానే ప్రథమే ప్రేక్షణకే వినియోగ =
 ప్రథమప్రేక్షణమందు ద్రువాగానమందు వినియోగము నిషాదవత్స
 నిషాదర్షణగాంధరా గ్రహ అంశాశ్చ = నిషాదవతికి నిషాదరమభగాంధారములు
 గ్రహములు అంశములును, అపవ్యాసాశ్చ నిషాదగాంధారర్షభా =
 నిషాదగాంధారశిషభములుఅపవ్యాసములు, నిషాద ఏకో న్యాస =
 నిషాదమొక్కటియే న్యాసము, పంచమహీనం సాదబం = పంచమ
 రహితసాదబమును, పంచమష్టహీనమౌదులీతం = పంచమ షష్టరహితమైన
 ఔదులీతము, పూర్ణావస్థాయాం షడ్భగాంధార మధ్యమ పంచమహాం అల్పత్వం=
 పూర్ణావస్థాయందు షడ్భగాంధారమధ్యమపంచమములకు అల్పత, ఔదులీతే
 మధ్యమదైవత యోరల్పత్వం = ఔదులీతమందు మధ్యమ దైవతములకు
 అల్పత, పంచస్వరపరా తారగతి = పంచ స్వరపరమైనది తారగతి
 న్యాసపరస్పరాత్పరో వా మంద్ర = న్యాసపరముకంటే పరమైనదానికి గావి
 మంద్రము, గాంధారాది మూర్తినా = గాంధారాది మూర్తిన, తాలశ్చప్రొత్తుట =
 చచ్చుతుటతాలము, దక్షిణే కలా చతుష్ప్తి = దక్షిణమార్గమందు 64 కలలు
 చిత్ర అష్టా = చిత్రమార్గమందెనిమిది, దశవిధత్వం చాస్యా దశంశా తుర్జా
 త్రయో విక్యతా పూర్ణా = దశవిధత్వము దీనికి దశాంశములు తుర్జములు
 మూడువిక్యతులు, పూర్ణము రసశ్చ కరుణ = కరుణరసము ద్రువాగానే
 ప్రథమప్రేక్షణకే వినియోగ =ద్రువాగానమందు ప్రథమ ప్రేక్షణమందు
 వినియోగము,

షడ్భైశిక్యా షడ్భగాంధారపంచమా గ్రహో అంశాశ్చ = షడ్భైశిక్కి
 షడ్భగాంధార పంచమములు గ్రహములు అంశములును పంచస్వరయరస్పార =
 పంచస్వరముకంటే తరువాతిది తారము, న్యాసపరస్పరాత్పరో వా మంద్ర = న్యాస
 పరముగాని తరువాతిదిగాని మంద్రము, విశ్వసంపూర్ణా చ = విశ్వ
 సంపూర్ణమును, శైవతనిషాదగ్రహో = శైవతనిషాదగ్రహములకంటె
 మధ్యమావామల్పత్వం = మధ్యమములకు అల్పత, ఋషభేష్వ అల్పతరత్వం=

రిషభమునకు మిక్కిలి అల్పత, శేషాచారం బహుత్వం = మిగిలినవాటికి
 బహుత్వము, వ్యాపిస్తా గాంధార = గాంధార (ము)వ్యాపిము, వ్యాపిస్తామంచము,
 అష్టదైవఅస్మా శుద్ధత్వం అంశకా పూర్ణా చచ్చత్పుటస్తాల = వృద్ధ
 నిషాదపంచమములు వినిపించి విధములుగా దీనికి శుద్ధత్వము, అంశములు
 పూర్ణములు తాలము చచ్చత్పుటము, ఏకకటిచిత్రే మాగధీ గీతి =
 ఏకకలాచిత్రమార్గమందు మాగధీ గీతి, ద్వికలే వార్తితే సంభావితా =
 ద్వికలావార్తకమందు సంభావితము, చతుష్కలే దక్షిణే పృథులా = చతుష్కలా
 దక్షిణమందు పృథులాగీతి యశ్చ కరుణ = కరుణ యము, ప్రభుమప్రవేశగీతే
 ద్విరీయ (ప్రక్షణ) వినియోగ = ప్రభుమప్రవేశగీతమందు ద్విరీయ (ప్రక్షణ)మందు
 వినియోగము పద్మోదీయనయా పద్మమద్యమదైవతనిషాదాల్లహో అంశాశ్చ =
 పద్మోదీయనాకు పద్మమద్యమ దైవతనిషాదములు గ్రహములు అంశములు,
 పంచస్వరపరస్థిత = పంచస్వరపరము తారము, న్యాపయ్యత్కరో నా మంద్ర =
 న్యాపముగాని తావితరువాతిదిగాని మంద్రము, ఋషభహీనం షాడజం =
 రిషభహీనము షాడనము ఋషభవంచమహీనమౌదంతం =
 రిషభపంచమరహితమాదునితము పూర్ణావస్థాయాం ఋషభపద్మగాంధార
 పంచమయోరల్పత్వం గాంధారస్య అంశత్వే ప్రాప్తే బాహుల్యం షాడదీ పంచమస్య
 అల్పత్వం బొడుదీతవ కస్యాపి అల్పత్వం అశేషాచారం బహుత్వం మధ్యమో
 న్యాప = పూర్ణావస్థాయందు రిషభపద్మగాంధార పంచమములకు అల్పత,
 గాంధారమునకు అంశత్వమురాగా బహుళత, షాడనమందు
 పంచమమునకు అల్పత బొడుదీతమందు దేనికి అల్పత లేదు, అన్నిటికి
 బహుత్వము, మధ్యమన్యాపము, ఋషభదైవతౌ అపిన్యాసౌ = రిషభదైవతములు
 అపిన్యాసములు, అంశానాం వరస్పరగమనం = అంశములకు
 అవ్యవస్థగమనము దశవిధత్వమస్యా సప్రాంశక తత్ర సప్తపూర్ణా పంచ
 షాడబా పంచ బొడుబగాంధార మూర్ధవా తాల పంచపాదీ = దశవిధత్వము
 దీనికి సప్రాంశము అందు ఏడు పూర్ణములు, ఐదు షాడనములు, ఐదు
 బొడునములు, గాంధారమూర్ధవా, తాలము పంచపాదీ, ఏకకలేన చిత్రేణ
 మాగధీ = ఏకకలాచిత్రమార్గముచే మాగధీ గీతి, ద్వికలేన వార్తితే సంభావితా =
 ద్వికలావార్తకముచే సంభావితము చతుష్కలేన దక్షిణేన పృథులా = చతుష్కలా

దక్షిణమూర్తముచే పృథులాగీతి, రసా శృంగారహాస్య = శృంగారహాస్యరసములు
 ద్రువాగానే ద్వితీయప్రేక్షణకే వినియోగ = ద్రువాగానమందు
 ద్వితీయప్రేక్షణమున వినియోగము, పద్మమధ్యమాయా గ్రహో అంశాశ్చ సప్తైవ
 స్వరా = పద్మమధ్యమమునకు సప్తస్వరవపరస్తార = పంచస్వర
 పరమైనదితారము, న్యాసపరస్తారత్ పరో వా మంద్ర = న్యాసముకంటె
 తరువాతిదిగాని దానితరువాతిది గాని మంద్రము, విషాదహీనా పాదజా =
 విషాదరహితపాదపము, విషాదగాంధార హీనా బౌడువితా =
 విషాదగాంధారరహితము బౌడువితము, గ్రామవిరోధేన యధేష్ఠం సంచార =
 గ్రామవిరోధములేకపోవుటచే స్వచ్ఛాగమనము, పూర్ణావస్థాయాం
 విషాదగాంధారయో అల్పత్వం = పూర్ణావస్థాయందు విషాదగాంధారములకు
 అల్పతా పద్మమధ్యమో న్యాసో = పద్మమధ్యమములు న్యాసములుగా కలది,
 దశపదత్వమస్మి ఏతదంశాశ్చత్వార పాదజా = దశవిధత్వము దీనికి, దీనికి
 నాల్గవములు పాదజములు, తద్వైవ దైవతేనే పాదజానాం బౌడువితాశ్చ
 ఖర్జత్వం వాస్తీ = అట్లే దైవతాంశమందు పాదజములకు బౌడువితములు
 ఖర్జత్వములేదు, మధ్యమాదిమూర్తనా = మధ్యమాదిమూర్తన, తాల
 పంచపాణి = పంచ పాణితాలము, ఏకకలేన చిత్రేణ మాగధీ =
 ఏకకలాచిత్రమూర్తముచే మాగధీగీతి, ద్వికలేన వార్తికేన సంభావితా = ద్వికలా
 వార్తికముచే సంభావితము, చతుష్కలేన దక్షిణేన పృథులా = చతుష్కలా
 దక్షిణమూర్తముచే పృథులా గీతి, సర్వరసాత్మికా = సర్వరసాత్మకము, ద్రువాగానే
 ద్వితీయప్రేక్షణకే వినియోగ = ద్రువాగానమందు ద్వితీయప్రేక్షణమందు
 వినియోగము, ఏతా పద్మగ్రామసంబంధా సప్తజాతయః = ఇవి
 పద్మగ్రామసంబంధితములైన ఏడు జాతులు, ఇదాపిం మధ్యమ గ్రామ సంబంధా
 జాతయః ఉచ్యంతే = ఇప్పుడు మధ్యమగ్రామసంబంధములైన జాతులు
 చెప్పుటదుమన్నవి, తత్ర గాంధార్యా గాంధార పద్మమధ్యమపంచమసిషాదా గ్రహో
 త పీవాంశా = అందు గాంధారికి గాంధారపద్మమధ్యమ పంచమసిషాదములు
 గ్రహములు, అవియే అంశములును, పంచస్వరపరస్తార = పంచస్వరపరము
 తారము న్యాసపరస్తారోవా మంద్ర = న్యాసపరముగాని దానితరువాదిదిగాని
 మంద్రము, ఋషభహీనం పాదపం = రిషభరహితము పాదపము,

ఋషభదైవతహీనమాడువితం = రిషభదైవతరహితమాడువితము,
 పూర్ణాపవృత్యం ఋషభదైవతయోరబృత్వం = పూర్ణాపవృత్యయం
 రిషభదైవతములకు అబృత, శేషాణాం బహుత్వం = మిగిలిన వాటికి
 బహుత్వము, స్వరజాతిత్వాత్ గాంధారో వ్యాస = స్వరజాతిత్వమువలన
 గాంధారవ్యాసము షడ్జమధ్యమానవవ్యాసౌ = షడ్జమధ్యమములు
 అవవ్యాసములు, దైవతర్షదయో సంగతి, = దైవతరిషదములకు సంబంధము
 తద్యుధా - గాంధారీ యదా సంపూర్ణా గీయతే తదా మోదాసిగా ఇతి గాయంతీతి
 ప్రయోగ స్థాత్ = గాంధారీ ఎప్పుడు సంపూర్ణముగా గానముచేయుటకునో
 అప్పుడు మోదాసిగా అనిగానముచేయుచున్నారని ప్రయోగమగును, యదా
 ఋషభహీనా గీయతే ధరస్వర ప్రవేశనం (?) మోదాధాగా ఇతి ప్రయోగ స్థాత్ =
 రిషభహీనముగా గానముచేసినప్పుడు మోదాధాగా అని ధర స్వర ప్రయోగమగును,
 యదా బొడులితా గీయంతే ఉత్తర స్వర ప్రవేశ మేగాగా ఇతి ప్రయోగ స్థాత్ =
 ఎప్పుడు బొడులితములు గానముచేయుటకునో అప్పుడు ఉత్తరస్వరప్రవేశమందు
 మేగాగా అని ప్రయోగమగును, మారరిధ ఇతి ప్రయోగ కదానిని న స్థాత్ =
 మారరిధ అను ప్రయోగమెప్పుడును జరుగదు, దశ విధత్వమస్మి ఏకాదశాంశకా
 శుద్ధా వికృతా పూర్ణా పంచ చత్వార పాదవా బొడలిత ఏక మూర్ధ్నా దైవతాది
 చచ్చత్పుట తాం ఏకకలవిధ చిత్రమర్లే మగధీ ద్వికల వార్తకే సంభావితా
 చతుష్కల దక్షిణే పృథులా దప కరుణ మాత్రాదక్షిణీ వార్తకే చిత్రే కలా
 ద్రువాగానే తృతీయప్రేక్షణకే వినియోగ = దశవిధత్వము దీనికి 11 అంశముల
 కర్తములు ఏకకలములు పూర్ణములు5, పాదపములు4, బొడులితముకల,
 దైవతాదిమూర్ధ్నాన చచ్చత్పుటము తాంము, చిత్రమాగ్గమంధిక కలా
 మగధీగీతియు ద్వికలావార్తకమందు సంభావితము, చతుష్కలాదక్షిణమందు
 పృథులాగీతయు, కరుణదపము,దక్షిణ వార్తకమందు మాత్ర చిత్రమగ్గమందు
 కల ద్రువాగానమునందు తృతీయప్రేక్షణమందు వినియోగము,

రక్తగాంధార్యా షడ్జమధ్యమపంచమగాంధారవిషాదగ్రహ అంశాశ్చ =
 రక్తగాంధారికి షడ్జమధ్యమపంచమగాంధారవిషాదములు గ్రహములు
 అంశములును, పంచ స్వరపరస్పర = పంచస్వరముతారము, వ్యాధపరస్పరత్వో
 వా మంద్ర = వ్యాధపరముగాని దావితరువాదిగాని మంద్రము, ఋషభహీనం

షాడవం = రిషభరహితషాడవము, ఋషభభైవతహీనమాడువీతం = రిషభభైవతరహిత మౌడువీతము, పూర్ణావస్థాయం ఋషభభైవతయోరల్పత్వం శేషాణాం బాహుళ్యం = పూర్ణావస్థాయందు రిషభభైవతములకు అల్పత, మిగిలినవాటికి బహుత్వము, విషాదవ్య అంశత్వాత్ అబహుళ్యే ప్రాప్తే వచనాదబహుత్వం (?) = విషాదమునకు అంశతవలన అల్పత్వమిరాగా వచనమువలన బహుళతయు, షాడవే భైవతస్యాబాహుళ్యం = షాడవమందు భైవతముకు అల్పత, ఋషభస్య స కదాపిదపి = రిషభమునకు ఎప్పుడును అల్పత్వముండదు ఔడువీతే సర్వేరషామంశత్వాన్మౌతస్యాల్పత్వం = ఔడువీతమందు అష్టిటికి అంశతవలన దానికి అల్పత్వము లేదు ఉక్తభంగ్యా శేషాణాం బాహుళ్యం = చెప్పిన ప్రకారముగా మిగిలిన వాటికి బహుళత, వ్యాసో గాంధార ఏవ ఛ = గాంధార వ్యాసము అపన్యాసంపు మధ్యమ ఏవ = మధ్యమమే అపన్యాసము, షడ్జగాంధారయోస్తు సంవార, = షడ్జగాంధారములకు సంవారము, దక్షిదత్వమస్యా ద్వాదశాంశక్రమ = దక్షిదత్వము దీనికి ద్వాదశాంశక్రమము, పూర్ణా పంచ = పూర్ణములైదు, చత్వార షాడలే = షాడజమందు వాల్లు, పంచాప్యంశే అపివాద = అపివారులైదు అంశమందు, ఋషభాదిమూర్ధవా = రిషభాది మూర్ధన, కరుణో రష = కరుణారసము, తాల పంచపాణి = పంచపాణి తాళము, ఏకకలే చిత్రే మాగధీ = ఏకకలాచిత్రమార్గమందు మాగధీ గీతి, ద్వికలే వాగైతే సంభాషితా = ద్వికలావాగైకమందు సంభాషితము,

(షడ్ అంశ) పస్తస్వరా షడ్జమధ్యమయా మిథశ్చ తే ॥

ప్రతిపదార్థము షడ్జమధ్యమయా = షడ్జమధ్యమకు, షడ్ అంశ = 6 అంశములు పస్తస్వరా, = ఏడు స్వరములు, తే మిథ = అవి, పెరుస్వరము, విరల్ప = బహుత్వము, అంశాంగాద్యులే = అంశాంగములు లేనిదే

తాత్పర్యము షడ్జమధ్యమకు 6 అంశములు, ఏడు స్వరములు అవి పరస్పర బహుత్వము, అంశాంగములులేనిదే

సంగచ్ఛంతే నిరల్పాంశాంగాద్యులే చాదితాం విదా ।

నిలోపే సిగలోపే చ షాడవాదవీతే సుతే ॥

ప్రతిపదార్థము వారితాం వినా = వాదిత్యములేనిదే, పంగచ్చన్తే = సంయోజ్య
మగుచున్నది విరోధి = నిషాదలోపమునందు, నీగలోపి = విషాదగాంధార
లోపమునందు, క్రమాత్ = వరుసగా, పాదనాడుబితే మతే = పాదవ
బొడువితములు సమ్మతములు

తాత్పర్యము వాదిత్యములేనిదే సంయోజ్యమగుచున్నది నిషాదలోపమునందు
నిషాదగాంధారలోపమునందు వరుసగా పాదవ బొడువితములసమ్మతములు

షాడవాదవయో హ్యతాం ద్విశ్రుతి తు విరోధినా ।

గీతితాలకలాదీని షాడ్వీవన్మూర్తవా పున ।

మధ్యమాదిరిహ శ్లేషా పూర్వవత్ వివియోజనమ్ ॥

ప్రతిపదార్థము షాడవాదవయో = షాడవ బొడువములందు, ద్విశ్రుతి విరోధినా
హ్యతాం = ద్విశ్రుతికలములు విరోధిమలగును, గీతితాలకలాదీని =
గీతితాలము కలమొందలగునని, షాడ్వీవత్ = షాడ్వీవలెను, మూర్తవా పున. =
మూర్తవనమాత్రము, మధ్యమాది = మధ్యమాది, ఇహ = ఇందు, పూర్వవత్ =
ముందువలె వివియోజన శ్లేషా = వివియోగాదులు తెలియదగినవి

అప్యో పక్షమధ్యమో న్యాసా = ఇందు పక్షమధ్యమములు న్యాసములు,
సప్తస్వరా, అపన్యాసా = సప్తస్వరములు అపన్యాసములు, ప్రస్తావ - మాగానగప
(ధప) మాలిదనిమా (1) మామాపరీగరివి (ధ) పరాపా (2) మాగారిగామామా
సాపా (3) రాగధపరిగగరిగ పధపధా, రిగరిగసాపా, సాపారిగరిగ (5)(?)
నిధధరీమమ మామామామా (6) హంహం మగమమమ, పపధపనిమగ
(7) ధాపపరిగమ గారిగప+ నిగ (8) మామాధనిధపపపపపపాపా(9)
మామగమామా పధపమగమగప (10) రాగధపరిగగరిగపధప (11) నిధపరిమగ
మమామామామా, పక్షమధ్యమా సః

తాత్పర్యము షాడవ బొడువములందు, ద్విశ్రుతికములు విరోధిమలగును
గీతితాలము కలమొందలగునని షాడ్వీవలెను, మూర్తవనమాత్రము మధ్యమాది,
ఇందు ముందువలె వివియోగాదులు తెలియదగినవి ఇందు పక్షమధ్యమములు
న్యాసములు, సప్తస్వరములు అపన్యాసములు

గాంధారోదీచ్యవాయాం తు ద్వాసంశౌ షష్టమధ్యమౌ । 255

రిలోపాత్ పాదవం క్షేయం పూర్ణత్యేనే తలాల్పతా ।

అల్పా విభవగాంధారా పాదవత్యే ప్రకీర్తితా । 256

రిభయో సంగతిర్జ్ఞేయా దైవతాదిశ్చ మూర్ధనా ।

తాలశ్చత్పుటో క్షేయ కలా పోడశ కీర్తితా । 257

వినియోగో ద్రువా నాదే చతుర్దశీక్షణే మతః ।

ప్రతిపదార్థము గాంధారోదీచ్యవాయాం = గాంధారోదీచ్యవాయందు, షష్టమధ్యమౌ ద్వా అంశౌ = షష్టమధ్యమములు రెండంశములు రిలోపాత్ పాదవంక్షేయం = రివిభలోపమువలన పాదవముగా నెరుగవలెను, పూర్ణత్యే అంశే తరాలల్పతా = పూర్ణతయందు అంశమందు మిక్కిలి అల్పత, పాదవత్యే నిభవగాంధారా అల్పా ప్రకీర్తితాః = పాదవమందు విపాదదైవత సంఘటనగాంధారములల్పములు, రిభయో సంగతిః = రివిభదైవతములకు సంగతి, దైవతాది మూర్ధనా = దైవతాది మూర్ధన, తాల చచ్చత్పుట = చచ్చత్పుటతాలము, పోడశ కలా కీర్తితా = 16 కలు చెప్పబడినవి, ద్రువాగానే చతుర్దశీక్షణే వినియోగ మతః = ద్రువాగావమందు చతుర్దశీక్షణమున వినియోగమిష్టము, అస్యాం మధ్యమౌ న్యాస = ఇందు మధ్యమన్యాసము, షష్టదైవతావసన్యాసా = షష్టదైవతములు ఆవన్యాసములు, ప్రస్తావ = పాసాపామా పాదవమామా । దాపామామా సాసాసాసా దానీసాసా మామాపాసా, నీనీనీనీనీనీనీ, మామాధానిస నీనీనీనీ, మాసామాపరిగాసాసా, గాగమాపాపద మాపవిపాసా, రిగసాపాపద వీవీధాదా, (గారిగసాపని)గారిగసాసా పాసాపామా మనిధనీనీనీ, దామా పాపాపరి గాగసాసా, గాసాగాసా మాపామాప రిగా గాగాగాగాగాసాసా వీవిపాదా నీగాగాగా నీవీధాపా దాపామాపా, దాపామామా మామామామా, గాంధారోదీచ్యవశీ, మ॥

తాత్పర్యము గాంధారోదీచ్యవాయందు షష్టమధ్యమములు రెండంశములు రివిభలోపమువలన పాదవముగా నెరుగవలెను పూర్ణతయందు అంశమందు మిక్కిలిఅల్పత, పాదవమందు విపాదదైవతసంఘటనగాంధారములల్పములు రివిభదైవతములకు సంగతి, దైవతాది మూర్ధన, చచ్చత్పుటతాలము, 16కలు

విప్రుజీవసి ద్రువాగావమందు చతుర్థప్రేక్షణమున వినియోగమిష్టము ఇందు
మధ్యమన్యాసము, షడ్వైవతములు అవన్యాసములు

అంశా మ్య రక్షగాంధార్యాం పంచ మే ధ్వజవర్జితా ॥ 258

రిమలిక్రమ్య సగయో కార్యే సన్నిధిమేతనే ।

రితోపరిధలోపాభ్యాం పాదబోధవమిష్టతే ॥ 259

ఎహత్యం విభయోరంశ పంచమో ద్వేష్టి పాదబమ్ ।

ద్విమంత్యోదులితం షడ్వనిమపా సంగతో సగౌ ॥ 260

పంచపాణ్యాది పాక్షీవత్ ఋషభాదిన్త మూర్ఖవా ।

తృతీయప్రేక్షణగతం ద్రువాయాం వినియోజనమ్ ॥ 261

ప్రతిపదార్థము రక్షగాంధార్యాం = రక్షగాంధారియందు, ధర్వజవర్జితా పంచ
అంశా మ్య = ద్వైవతరిషభరహితములైన 5 అంశములుందును, రింతలిక్రమ్య =
రిషభమునలిక్రమించి సగయో = షడ్వగాంధారములకు, సన్నిధిమేతనే కార్యే =
సంగతిని చేయవలెను, రితోపరిధలోపాభ్యాం = రిషభలోపముచేతను
రిషభద్వైవతలోపముచేతను, క్రమేణ = క్రమముగా, పాదబోధబం ఇష్టతే =
పాదవబోధవిధములు వమ్మతము, నిరయో బహుత్యం = విషాదవైవతములకు
బహుత్యము పాదబం = పాదబమును పంచము, అంశ ద్వేష్టి =
పంచమాంశము ద్వేషించును, షడ్వనిమపా బొదులితం ద్విమంతి =
షడ్వనిపాదమధ్యమపంచమములు బొదులితమును ద్వేషించుచున్నవి, సగౌ
సంగతో = షడ్వగాంధారములు సంగతములు, పాక్షీవత్ పంచపాణ్యాది =
పంచపాణ్యాది తాలూదులు పాక్షీవతెనగును ఋషభాదిన్త మూర్ఖవా =
రిషభాదిమూర్ఖున, తృతీయప్రేక్షణగతం ద్రువాయాం వినియోజనం =
ద్రువాగావమందు తృతీయ ప్రేక్షణగతమైనది వినియోగము, తస్య గాంధారో
న్యాస = దానికి గాంధారము న్యాసము, మధ్యమోఽవన్యాస, =
మధ్యమమవన్యాసము

తాత్పర్యము రక్షగాంధారియందు ద్వైవతరిషభరహితములైన 5
అంశములుందును రిషభమునలిక్రమించి షడ్వగాంధారములకు సంగతిని
చేయవలెను రిషభలోపముచేతను రిషభద్వైవతలోపముచేతను, క్రమముగా

షాడవౌడవితములు సమ్మతము నిషాదధైవతములకు బహుత్వము
షాడబమును పంచమంశము ద్వేషించును విష్ణునిషాదమధ్యమపంచమములు
బౌద్ధవితమును ద్వేషించుచున్నవి పెద్దగాంధారముల పంగతములు,
పంచపాణ్యాదితాలములు షాష్ఠీవలెనగును రిషభాదిమూర్తిన ప్రవాగానమందు
త్పరీతుప్రేక్షణగతమైవది వినియోగము దానికి గాంధారము న్యాసము,
మధ్యమమపన్యాసము

ప్రప్తర - పానీ పానా గాపాపానీ , పాంపాం పాపా మామాగాగా మాపాధాపా
మాపాదప (మ)గ మామామామా మామామామా , ధానీపాపధధానీపాపా , మాంపా
మాంపాపాపా పామా రీగాం మాంపా పాపామాపా , రీగామాపా పాపామాపా
పాపాపాపా పాపా పాపా రీగాంధాధా రీగాగాగా గాపాపాతం ధావిధపాపా
మాపరిమాగా గాగాగాగా రక్తగాంధారీ .

తైశిక్యాం ఋషభాన్యాసా విధానంశో యదా తదా ।

న్యాస పంచమ ఏవ ప్యాదవ్యధా ద్విక్రతుతీ మతౌ ॥ 262

ప్రతిపదార్థము తైశిక్యాం = తైశికియందు, ఋషభన్యాసా = రిషభన్యాసము,
నిదౌ అంశౌ = నిషాదధైవతములు, అంశములు, యదా = ఎప్పుడుగనో, తదా =
అప్పుడు, పంచమ న్యాస = పంచమన్యాసము, అన్యధా = అట్లుకానిచో
ద్విక్రతుతీ మతౌ = ద్విక్రతుతీకములగును

తాత్పర్యము తైశికియందు రిషభన్యాసము నిషాదధైవతములు అంశములు
ఎప్పుడుగనో అప్పుడు పంచమన్యాసము అట్లుకానిచో ద్విక్రతుతీకములగును

అన్యేతు ఏగపన్యాసా నిధయోశంశయోర్విడు ।

రితోపరిధలోపేన షాడవౌడవితం మతమ్ ॥ 263

ప్రతిపదార్థము నిధయో, అంశయో = నిషాదధైవతాంశములందు, అన్యే =
మిగిలివవి, ఏగపన్యాసా = నిషాదగాంధార పంచమములు న్యాసములు అని
తెలిసికొనిరి, రితోపరిధలోపేన = రిషభలోపముచేతను రిషభధైవతలోపము
చేతను, షాడబవౌడవితం మతం = పెడబ బౌడవితములు సమ్మతములు

తాత్పర్యము నిషాదధైవతాంశములందు మిగిలివవి నిషాదగాంధార
పంచమములు న్యాసములు అనితెలిసికొనిరి రిషభలోపముచేతను

రిషభదైవతరోపమునేతను, పాదలు బొడవితములు ఎమ్మిటములు

రిరల్ప నిపబాహుల్యం అంశానాం సంగతిర్నిత ।

షాడబాదుతి ద్విష్ట శ్రమాత్ పంచమదైవతౌ ।

264

ప్రతిపదార్థము రిరల్ప = రిషబాల్పము, నిపబాహుల్యం = నిషాదపంచము
బహుళత, అంశానాం మిథ సంగతి = అంశములకన్యోన్యము సంయోగము,
శ్రమాత్ = క్రమముగా, పంచమదైవతౌ = పంచమదైవతములు,
షాడబాదుతిద్విష్ట, = షాడబొడవములను ద్వేషించుచున్నది

తాత్పర్యము రిషబాల్పము, నిషాదపంచముబహుళత, అంశములకన్యోన్యము
సంయోగము క్రమముగా పంచమదైవతములు షాడబొడవములను
ద్వేషించుచున్నది

షాడ్వీవత్ పంచపాత్యాది గాంధారాదిస్తు మూర్ఛనా ।

పంచపప్రేక్షణగతం ద్రువాయాం వినియోజనమ్ ॥

265

ప్రతిపదార్థము షాడ్వీవత్ = షాడ్వీవలె, పంచపాత్యాది = పంచపాత్యముదలగు
తాళములు గాంధారాది మూర్ఛనా = గాంధారాది మూర్ఛన, ద్రువాయాం =
ద్రువయందు, పంచప్రేక్షణగతం వినియోజనమ్ = పంచప్రేక్షణగతమైన
వినియోగము, అప్య గాంధారపంచమనిషాదా వ్యాపా = దీనికే
గాంధారపంచమనిషాదములు వ్యాసములు, రివర్తా పత్ సప్త వా అపవ్యాసా =
రిషభత్యక్తములైన ఆరుస్వరములు గాని పప్తస్వరములుగాని అపవ్యాసములు

తాత్పర్యము షాడ్వీవలె పంచపాత్యముదలగు తాళములు, గాంధారాది మూర్ఛన,
ద్రువయందు పంచప్రేక్షణ గతమైన వినియోగము దీనికి గాంధార
పంచమనిషాదములు వ్యాసములు రిషభత్యక్తములైన ఆరుస్వరములుగాని
పప్తస్వరములుగాని అపవ్యాసములు

ప్రస్తావ - పాదనిపాదని గాగా గాగా పాపామాదని నిదపాపాపా ।
ధానిపాపారీరిరిరిరిరి । పాంపాంపాంరిరి గామామామా । మాధానీధా (మా)
ధామాపా । పగిరిపాదని రీరిరిరి । గాంరింపాంపాం పాధామామా గాగాగామా
మానీధనిని । గాగానీని గాగాగాగా గాగానీని ధాపాపాపా మాపామాపా

పాపామామా రామాగానిరావీనీగాగా కైశికీ ము।

పంచమాంశా సదా పూర్ణా మధ్యమోదీచ్యవా మతా ।

లక్ష్మ కేషం విజానీయాత్ గాంధారోదీచ్యవాగతమ్ । 266

మాధ్యమాదిర్మాధ్యవా ప్రియత్ తాలచృత్పుటో మత ।

చతుర్థస్య ప్రేక్షణకే ధ్రువాయాం వినియోజనమ్ ।

ప్రతిపదార్థము మధ్యమోదీచ్యవా = మధ్యమోదీచ్యవ పంచమాంశా = పంచమాంశము, సదా పూర్ణా = సర్వదా సంపూర్ణము, కేషం = మిగిలినది గాంధారోదీచ్యవాగతం లక్ష్మ విజానీయాత్ = గాంధారోదీచ్యవకు సంబంధించినలక్షణముగా తెలియవలెను, మధ్యమాదిర్మాధ్యవా = మధ్యమాది మూర్తవ, తాల చృత్పుట, = చృత్పుట తాలము, చతుర్థస్య ప్రేక్షణకే = చతుర్థమునకు ప్రేక్షణమందు ధ్రువాయాం = ధ్రువయందు, వినియోజనం = వినియోగము, అప్యా మధ్యమో వ్యాస = దీనికి మధ్యమవ్యాసము, పెద్దదైవతో అపవ్యాసా = పెద్దదైవతములు అపవ్యాసములు

తాత్పర్యము మధ్యమోదీచ్యవ పంచమాంశము, సర్వదా సంపూర్ణము మిగిలినది గాంధారోదీచ్యవకు సంబంధించినలక్షణముగా తెలియవలెను మధ్యమాది మూర్తవ, చృత్పుటతాలము, చతుర్థమునకుప్రేక్షణమందు, ధ్రువయందు వినియోగము, దీనికి మధ్యమవ్యాసము పెద్దదైవతములు అపవ్యాసములు

ప్రస్తావ = పాధనినీనీ మామానీపా । రీరీరీగా పారగగాగా । నీనీనీనీ (నీనీనీనీ) నీనీధపమా నిధనిధపాపా పాపారీరీ రీరీరీరీ మారగపాపధ నీనీనీనీ । పాపానీమా పాపాగాంగాం । గాపామాని ధానీనీపాపా । పాపామాధని పాపాపా మాపామారగ గాగాగాగా గాపామాపా నీనీనీనీ మాపామాపరి గాగాగాగా గాగాగామా మానిధనీనీ నీనీధపమా నిధనిధపాపా రీంగాంపాంగాం మానిధనీనీ నీనీధాపా దాపామామా మధ్యమోదీచ్యవా । ము ।

కార్మావ్యాం భవన్త్యంశా నిషాదరిపదైవతా ।

బహవోఽంతరమార్గత్వాదపంశా పరికీర్తితా ॥ 268

గాంధారోఽత్యంతబహుల సర్వాంశత్వం ప్రకటంగతై ।

చచ్చత్పుట జోడశాత కలా పద్మాది మూర్ఖవా ।

269

పంచమస్య ప్రేక్షణస్య ద్రువాయాం వినియోజనమ్ ।

ప్రతిపదార్థము కార్కారవ్యాం = కార్కారవియందు నిహదరిపదైవతా అంశ = నిహదరిపథి పంచమ చైవతములంశములు అంతరమార్గత్వాత్ = అంతర మార్గము వలన, బహుళ అనంశా సరికీర్తితా = అనేకములు అనంశములుగా చెప్పబడినవి గాంధార అత్యంతబహుళం = గాంధారము మిక్కిలి అధికము పృసంగశ్చై, సర్వాంశత్వం = పృసంగతములచే సర్వాంశత్వము, చచ్చత్పుట = చచ్చత్పుటతాళము, అత్ర పోడశ కలా = ఇక్కడ 16 కలలు, పద్మాదిమూర్ఖవా = పద్మాది మూర్ఖునలు, ద్రువాయాం = ద్రువయందు, పంచమస్య ప్రేక్షణస్య వినియోగః = పంచమ ప్రేక్షణముయొక్క వినియోగము, అస్యాం పంచమో న్యాధ = ఇందు పంచమన్యాసము, అంశా ఏవాపన్యాధ = అంశములే అపన్యాసములు

తాత్పర్యము కార్కారవియందు నిహదరిపథపంచమ చైవతములంశములు అంతర మార్గమువలన అనేకములు అనంశములుగా చెప్పబడినవి గాంధారము మిక్కిలి అధికము పృసంగతములచే సర్వాంశత్వము చచ్చత్పుటతాళము ఇక్కడ 16 కలలు, పద్మాదిమూర్ఖునలు, ద్రువయందు పంచమప్రేక్షణముయొక్క వినియోగము ఇందు పంచమ న్యాసము అంశములే అపన్యాసములు

ప్రస్తావ - రీరీరీరీరీరీరీ మం గాం సాం గాం సా వీవీవీవీ వీమావీమాపా (పాగాగా) గాపామాపా వీవీవీవీ రీంగాపావీ రీంగాంరీంగాం, రీగారీసా నిధనీపాపా, మాపామాపరి గాగాగాగా రీంరీంగాం విమమామాపాపా, మాపామాపరి గాగాగాగా ధావీపామా ధావీపాపా వీవీవీవీ వీవీవీవీ మామాధావీ వీధాపాపా మాపామాపరి గాగాగాగా వీవీపాధవి గాగాగాగా పారీమాపా వీవీవీవీ వీవీధాపా పాపాపాపా, కార్కారవి ము॥

అంశో గాంధారపంచమ్యూం పంచమ సంగతి ఘట ॥

270

కర్తవ్యాత్రాపి గాంధారీపంచమ్యూరిప సూరిధి ।

చచ్చత్పుట జోడశాత కలా గాదిశ్చ మూర్ఖవా ।

271

తుర్యప్రేక్షణపంచంధి ద్రువాగాదే నియోజనమ్ ।

ప్రతిపదార్థము గాంధారపంచమ్యూం పంచమ అంశ = గాంధారపంచమము

పంచమిలో అంశము, పంగతి. = సంయోగము, అత్రాపి = ఇందుకూడా, గాంధారి పంచమ్యోగివ = గాంధారిపంచమిలవలి, కర్తవ్యా = చేయదగినది, చచ్చత్పుట = చచ్చర్పుటతాలము, షోడశల = 16 కలలు, గాది మూర్ఖవా = గాంధారి మూర్ఖున, ద్రువాగానే = ద్రువాగానమున, తుర్వప్రేక్షణ సంబంధి, నియోగజం = చతుర్థప్రేక్షణమున నియోగము, అప్యం గాంధారోన్యాస = ఇందు గాంధారము న్యాసము, ఋషిభవంచమో ఆపన్యాసా = రిషిభవ పంచమములు ఆపన్యాసములు

తాత్పర్యము గాంధార పంచమిలో పంచమము అంశము సంయోగము ఇందుకూడా గాంధారి, పంచమిలవలి చేయదగినది చచ్చత్పుటతాలము 16 కలలు గాంధారి మూర్ఖున ద్రువాగానమున చతుర్థ ప్రేక్షణమున నియోగము, ఇందు గాంధారము న్యాసము రిషిభవంచమములు ఆపన్యాసములు

ప్రస్తావ - పాపపమధన ధమమాధానీ, సవిధాపాపాపాపాపాపా ధానీపాపా మాపా పాపా, నీనీనీనీ నీనీనీనీ . నీనీదపమా నిదనిదపాపా, పాపారీరీ రీరీపాపా, మారిగపాపద నీనీనీనీ నీరీపాపివ రీరీరీరీ, వీగాపానిగ పానీనీనీ, నీమాం నీమాం పాపాగాంగాం, గాంపామాంపా నీనీనీనీ మాపామాపరి గాగాగాగా నీనీపాధా నీగాంగాంగాం, నీనీనీనీ నీనీనీనీ మాంమాంధానీ సవిధపాపా మాంపాం మాంపరి గాంగాంగాంగాం, గాంధార పంచమీ.

అంధ్ర్యామంశా విరగపా రిగయోర్నిధయోష్టథా || 272

సంగతిర్వాసపర్యంతమంశానుక్రమతో ప్రజేత్ |

షోడశం షష్టలోపేన సుధ్యమోచిశ్చ మూర్ఖవా || 273

పూర్వపత్తు కలాతాలనినియోగా ప్రకీర్తితా. |

ప్రతిపదార్థము అంధ్ర్యాం = అంధ్రీయందు, విరగపా అంశా = విహారరిషభ గాంధార పంచమములు అంశములు, రిగయో విధయో సంగతి = రిషభగాంధారములకు విషాదధైవతములకు సంగతి, న్యాసపర్యంతం = న్యాస పర్యంతము, అంశానుక్రమత ప్రజేత్ = అంశముననుసరించి వెళ్లును, (పాండును), షష్టలోపేన షోడశం = షష్టమోతముచే షోడశము, మధ్యమోచి

మూర్ఖనా = మధ్యమూది మూర్ఖన, కళాతాలవినియోగా = కళాతాల వినియోగములు, పూర్వపత్ ప్రతీత్రితా = పూర్వము నలె చెప్పబడినది, అస్యాం గాంధారో న్యాన = ఈ ఆంధ్రీయందు గాంధారన్యానము, మధ్యమపంచమావహన్యాసో = మధ్యమ పంచమములు అవన్యాసములు

తాత్పర్యము ఆంధ్రీయందు నిషాదరిషభగాంధారపంచమములు అంశములు రిషభగాంధారములకు నిషాదరైవతములకువంగతి న్యాన పర్యంతము, అంశముననుసరించిచెప్పుమ (పొందుమ) పెద్దరహితముచే పాడవము మధ్యమూది మూర్ఖన కళాతాల వినియోగములు పూర్వము నలె చెప్పబడినది ఇందు గాంధారన్యానము మధ్యమపంచమములు అవన్యాసములు

ప్రప్తార - గారీరీ రీరీరీరీ రీగారీగా రీరీరీరీ, రీరీగాగా రీరీమామా రీగాసాధవి వీంవీంవీంవీం, వీంరీంవీంరీం భవిభవిపాపా, మాపామారీగ గాగాగాగా, రీరీగాపమమాపాపా, మాపామారీగగాగాగాగా, ధావీగాగా గాగాగాగా, పాపామారీగ గాగాగాగా, వీవీవీవీరీరీరీరీ, రీరీమూనీ పాపానీనీ, పాపామగరి గాగాగాగా, రీరీగాపమ మాపాపాపా, మాపానీనీపారీగాపా, రీగగాగాగా గాగాగాగా ఆంధ్రీ ము

పంచయంత్యాం పంచమోఽంశో గాంధారమ్మగ్రహ స్పృతః ।

తైశ్చిత్త పంచమ ప్రాక్ష్య గ్రహోఽస్యాంగీతవేదిధి ॥

మండ్రర్షభస్య బాహుళ్యం పాడవం పెద్దలోపతః ।

పూష్కవామూర్ఖనా తాల పూర్వపత్ ద్విగుణా కలా ॥

వినియోగోద్రువాగానే ప్రథమప్రేక్షణే భవేత్ ॥

ప్రతిపదార్థము పంచయంత్యాం = పంచయంతియందు, పంచమ, అంశ. = పంచమాంశము, గ్రహ గాంధార = గాంధారిగ్రహము, తైశ్చిత్తిగీతవేదిధి = కొందరు పంగీతజ్ఞులచే, అస్యాం = దీనియందు, పంచమ గ్రహ ప్రాక్ష్య = పంచమగ్రహమని చెప్పబడినది, పెద్దలోపత పాడవం = పెద్దరాహిత్యమునవలన పాడవము, పూష్కవామూర్ఖనా పూర్వపత్తాల = ముందుదానికెనలె తాలము, కలార్విగుణా = కళలు ద్విగుణితములు, ద్రువగానే ప్రథమప్రేక్షణే వినియోగ = ద్రువగావము ప్రథమప్రేక్షణమందువినియోగము, అస్యాం గాంధారోన్యాన. =

ఇందు గాంధారవ్యాసము, సుధ్యమపంచమాపసవ్యాసా = సుధ్యమపంచమములు
అపవ్యాసము

తాత్పర్యము సందయంతియందు పంచమాంశము గాంధారగ్రహము కొందరు
సంగీతజ్ఞులచే దీనియందు పంచమగ్రహమని చెప్పబడినది పక్షరాహిత్యమువలన
షాడవము ముందుదానిదీనది తాలము శళిలుద్విగుణశములు ద్రువాగానమున
ప్రథమప్రేక్షణమందు వినియోగము ఇందు గాంధారవ్యాసము
సుధ్యమపంచమములు అపవ్యాసములు

ప్రప్తార - గాగాగాగా పాపాభవము తారతారా ధనీపనిధా, పాపాపాపా పాపాపా
ధానీమాపా గాంగాంగాంగా, మారీగాగా గాగాగాగా, మాపామాపా ధాధవిపాపా
ధానీమాపా గాగాగాగా, మపాపాపా మామాగాగా, ధానీమాపా గాగాగాగా,
మామామామా మామామామా, రీగామాపా పామపాపానీ, రీరీరీరీ పాపామామా
ధానీపనిధా పాపాపాపా, ధానీమాపా గాగాగాగా, గాపాపాపా ధామాగామా,
ధాధనిధా పాపాపాపా, రీగామాపా పమపాపాప, రీరీరీరీ పాపాపాపా, పాపాపాపా
ధామామామా, నిపాగాగమ గాంగాంగాంగా, రీంరీంరీంగా మామామామా,
నీపానీమా నీధాపాపా, పాపాధనిధా పాపాపాపా, మాపా(మా) పా(రిగ)
గాగాపాంపాం, రీరీగాగా మామాపామా, రీంరీంరీంగా, మారిగమా (మా),
మానీపానీ గాగాగాగా, మామాపాపా ధాధనిధిధమా, ధాధాసానీ ధానీపాపా,
రీంరీంరీంరీం మాపాధామా, నీనీనీనీ ధాపామామా, మాపరిగాగాగాగాగాగా
సందయంతి, ము ||

భం జ్యోతిస్తద్రతో హంస తస్మాత్ తం భరతం విదుః ।

తద్భవం భరతజ్ఞానం తద్భవా భారతి శుభా ॥ 277

కిముచ్చతే రాగశబ్దేన కిం వా రాగస్య లక్షణమ్ ।

ప్యృత్యక్షిలక్షణం తస్య యథావత్ నజ్జమర్హసి ॥ 278

ప్రతిపదార్థము తం = స్వైతము, జ్యోతి = జ్యోతిస్వరూపము, హంస త్విదత =
పరమాత్మ అజ్యోతిస్వరూపమందు రమించువాడు, తస్మాత్ = అందువలన,
తం = అపరమాత్మను, భరతం విదుః = భరతునిగా తెలియుదురు, తద్భవం
భరతజ్ఞానం = భరతజ్ఞానము అపరమాత్మనుండి పుట్టినది, శుభా =

మంగళప్రదమైన భారతి = వాక్కు (సర్వస్వం), తద్భవా = దానిమండి పుట్టినది, రాగజ్ఞేన కిం ఉచ్యతే = రాగజ్ఞముచే నేమిచెప్పబడుచున్నది? రాగస్య లక్షణం కిం = రాగమునకు లక్షణమేమి? వ్యుత్పత్తిలక్షణం = వ్యుత్పత్తి లక్షణమును, యథావత్ = యథాశాస్త్రముగా (ఉన్నదనుటకు), నత్తుం అర్హసి = చెప్పుటకు తగియున్నావు, మతంగ ఉవాచ = మంతంగమహర్షి చెప్పుచున్నాడు

తాత్పర్యము వర్జితము క్కోటివ్యూహము పరమాత్మ అజ్యోగివ్యూహమందు రమించువాడు అందువలన అపరమాత్మను భరతునిగా తలచుచున్నది పరవజ్ఞానము అపరమాత్మమండి పుట్టినది మంగళప్రదమైన వాక్కు (సర్వస్వం) దానిమండి పుట్టినది రాగజ్ఞముచే నేమిచెప్పబడినది? రాగమునకు లక్షణమేమి? వ్యుత్పత్తిలక్షణమును యథాశాస్త్రముగా (ఉన్నదనుటకు) చెప్పుటకు తగియున్నావు మంతంగ మహర్షి చెప్పుచున్నాడు

రాగమార్గస్య యద్రూపం యన్నోక్తం భరతాదిభిః ।

విరూప్యతే తదస్మాద్ధి లక్ష్మ్యలక్షణసంయుతమ్ ॥ 279

ప్రతిపదార్థము రాగమార్గస్య యత్ రూపం = రాగమార్గమునకు ఏరూపముకలదో, భరతాదిభిః = భరతాదులచే, యన్నోక్తం = ఏదైతే చెప్పబడలేదో, తత్ = అది అస్మాద్ధి = మాచేత, లక్ష్మ్యలక్షణసంయుతం = లక్ష్మ్యలక్షణసహితముగా విరూప్యతే = విరూపింపబడుచున్నది, తద్రూపం = అందు మొదట

తాత్పర్యము రాగమార్గమునకు ఏరూపముకలదో భరతాదులచే ఏదైతే చెప్పబడలేదో అది మాచేత లక్ష్మ్యలక్షణసహితముగా విరూపింప బడుచున్నది అందు మొదట

స్వరవర్ణవిశేషేణ ధ్వనిభేదేన వా శ్చవ, ।

రజ్యతే యేన య కర్కీత్ స రాగ మమృత పతామ్ ॥ 280

ప్రతిపదార్థము స్వరవర్ణవిశేషేణ = స్వరవర్ణవిశేషముచేతను గాని, ధ్వనిభేదేన వా = ధ్వనిభేదముచేతనుగాని, యేన = చేసినచేతను, య కర్కీత్ రజ్యతే = ఏవర్ణమైనను రంజింపజేయుబడునో, స = అది, సతాం మతే = పెద్దల సతమున రాగ భతి నమృత = రాగమనియంగీకరింపబడినది, అరవా = భోగ

తాత్పర్యము స్వరవర్ణభేదముచేతను గాని, ద్వవిభేదముచేతనుగాని భేదితము ఏవ్యక్తియైనను రంజింపజేయబడునో అది పెద్ద అమతమున రాగమనియంగీకరింపబడినది లేక

యోః సౌ ద్వవివిశేషస్తు స్వరవర్ణవిభాషితః ।

రంజకో జనచిత్తానాం స చ రాగ ఉదాహృతః ॥ 281

ప్రతిపదార్థము స్వరవర్ణవిభాషిత = స్వరవర్ణములతో అలంకృతమైన, యో జసౌ ద్వవివిశేష = ఏదైన విశేషము, జనచిత్తానాం రంజకో = ప్రజల మనస్సులను రంజింపజేయునో, ఏ = అది రాగ ఉదాహృత = రాగముగా ఉదహరింపబడినది

తాత్పర్యము స్వరవర్ణములతో అలంకృతమైన ఏదైన విశేషము ప్రజల మనస్సులను రంజింపజేయునో అది రాగముగా ఉదహరింపబడినది

సామాన్యం చ విశేషంచ లక్షణం ద్వివిధం మతమ్ ।

చతుర్విధం తు సామాన్యం విశేషశాంతికమ్ ॥ 282

ప్రతిపదార్థము సామాన్యం విశేషంచ లక్షణం ద్వివిధం మతం = సామాన్యము విశేషము అని లక్షణము రెండు విధములైనది, సామాన్యం చతుర్విధం = సామాన్యము నాలుగిధములైనది, విశేషశాంతికం = అంశకారులు విశేషము

తాత్పర్యము సామాన్యము విశేషము అని లక్షణము రెండు విధములైనది సామాన్యము నాలుగిధములైనది అంశకారులు విశేషము

ఇత్యేవం రాగశబ్దశ్చ పృథ్వుత్తి రభిధీయతే ।

రంజనాశ్చాఘ్న తే రాగో పృథ్వుత్తి సముదాహృతా ॥ 283

ప్రతిపదార్థము ఇతి ఏవం = ఈవిధముగా, రాగశబ్దశ్చ = రాగశబ్దమునకు పృథ్వుత్తి అభిధీయతే = పృథ్వుత్తి చెప్పబడుచున్నది, రంజనాత్ = రంజనమువలన, రాగ జాయతే ఇతి = రాగము పుట్టుచున్నదని, పృథ్వుత్తి సముదాహృతా = పృథ్వుత్తి చెప్పబడినది

తాత్పర్యము ఈవిధముగా రాగశబ్దమునకు వ్యుత్పత్తి చెప్పబడుచున్నది
రంజనమువలన రాగము పుట్టుచున్నదని వ్యుత్పత్తి చెప్పబడినది

అశ్వకర్ణాదివద్రూఢో యోగికో వాచిక వాచక ।

యోగరూఢోఽథవారాగో జ్ఞేయ సంకలశబ్దవత్ ॥ 284

ఇదానీం సంప్రవక్ష్యామి సప్తగీతీర్మనోహరా ।

ప్రథమా శుద్ధగీతి స్వీత్ ద్వితీయా భిన్నా భవేత్ ॥ 285

తృతీయా గౌడికా నైవ రాగగీతిశ్చతుర్థికా ।

పాధారణీ య ఏజ్ఞేయా గీతిశ్చై సంవమీ తథా ॥ 286

భాషాగీతిస్తు షష్ఠీ స్వీత్ విభాషానైవ సప్తమీ ।

సప్తగీత్యో మయాప్రోక్తా ఇదానీం భేద ఉచ్యతే ॥ 287

ప్రతిపదార్థము అశ్వకర్ణాది వత్ = అశ్వకర్ణమువలె, వాచక = వాచకము,
యోగిక = యోగికము, రూఢ వాచిక = రూఢమును అగుచున్నది, అధవా =
లేక, సంకలశబ్దవత్ = సంకలశబ్దమువలె, యోగరూఢ జ్ఞేయ = యోగరూఢముగ
తెలియదగినది, ఇదానీం = ఇప్పుడు, మనోహరా సప్తగీతీ సంప్రవక్ష్యామి =
అందములైన సప్తగీతులను చెప్పుదును, ప్రథమాశుద్ధ గీతి స్వీత్ = మొదటిది
శుద్ధగీతి, ద్వితీయా భిన్నా భవేత్ = రెండవది భిన్నము, తృతీయా గౌడికా =
మూడవది గౌడిక చతుర్థికారాగగీతి, = నాల్గవది రాగగీతి, సంవమీ పాధారణీ
ఏజ్ఞేయా = ఐదవది పాధారణీ, షష్ఠీ స్వీత్ భాషాగీతి = ఆరవది భాషాగీతి,
సప్తమీ విభాషా = ఏడవది విభాష మయా సప్తగీత్య ప్రోక్తా = వాచే సప్తగీతులు
చెప్పబడినవి, ఇదానీం భేద ఉచ్యతే = ఇప్పుడు భేదము చెప్పబడుచున్నది

తాత్పర్యము అశ్వకర్ణమువలె వాచకము యోగికము రూఢము అగుచున్నది
సంకలశబ్దమువలె యోగరూఢముగ తెలియదగినది ఇప్పుడు అందములైన
సప్తగీతులను చెప్పుదును మొదటిది శుద్ధగీతి, రెండవది భిన్నము, మూడవది
గౌడిక, నాల్గవది రాగగీతి, ఐదవది పాధారణీ, ఆరవది భాషాగీతి ఏడవది
విభాష వాచే సప్తగీతులు చెప్పబడినవి ఇప్పుడు భేదముచెప్పబడుచున్నది

గీతము పంచ ఏజ్ఞేయా శుద్ధా భిన్నాథ వేదతా ।

గౌడా సాధారితా ప్రోత్తా యాష్టకేన మహాత్మనా ॥

288

ప్రతిపదార్థము యాష్టకేన మహాత్మనా = యాష్టికునిచే, ప్రోత్తా = చెప్పబడిన, గీతము = గీతులు, ఉద్ధా భిన్నా వేసరా గౌడా సాధారితా ఇతి పంచవిశ్లేషయా = శుద్ధములు భిన్నములు వేసరములు గౌడములు సాధారితములు అని ఐదు విధములుగా తెలియదగినవి, ఇతితేషాం లక్షణమువ్యతే దుర్గశక్తిమతం = ఇట్టి లక్షణము దుర్గ శక్తిమతమున చెప్పబడుచున్నది

తాత్పర్యము యాష్టికునిచే చెప్పబడిన గీతులు శుద్ధముల భిన్నములు వేసరములు గౌడములు సాధారితములు అని ఐదు విధములుగా తెలియదగినవి ఇట్టి లక్షణము దుర్గశక్తిమతమున చెప్పబడుచున్నది

“ప్రథమా మాగధీ త్వయా ద్వితీయా వార్తమాగధీ ।

సంభాషితా త్పరీయా చ చతుర్థీ పృథులా సుతా ॥”

ఇతి భరతమతే -

ప్రతిపదార్థము ప్రథమా మాగధీ = మొదటిది మాగధి, ద్వితీయా అర్థమాగధీ = రెండవది అర్థమాగధి, త్పరీయా సంభాషిత = మూడవది సంభాషితా, చతుర్థీ పృథులా = నాల్గవది పృథుల, ఇతి = అని, భరతమతే = భరతమతమందు తాత్పర్యము మొదటిది మాగధి, రెండవది అర్థమాగధి, మూడవది సంభాషిత, నాల్గవది పృథుల అని భరతమతమందు

భాషా వైవ విభాషావ తథా వాంతరభాషికా ।

తీప్రస్తు గీతయ ప్రోత్తా యాష్టకేన మహాత్మనా ॥

289

ప్రతిపదార్థము భాషా = భాషాగీతి, విభాషా చ = విభాషాగీతియు, అంతరభాషికా ఇతి = అంతరభాషికాగీతియని, తీప్ర గీతయ, = మూడు గీతులు, యాష్టకేన మహాత్మనా = మహాత్ముడైన యాష్టికునిచే, ప్రోత్తా = చెప్పబడినవి

తాత్పర్యము భాషాగీతి విభాషాగీతి అంతరభాషికాగీతియని మూడు గీతులు మహాత్ముడైన యాష్టికునిచే చెప్పబడినవి

భాషాగీతిర్విభాషా చ మతంగేనాప్యదాహ్వాతా ।

భాషాగీతిస్త్యైవైవ శార్దూలమతసమ్మతా ॥

290

ప్రతిపదార్థము భాషాగీతి = భాషాగీతియు, విభాషాన = విభాషాగీతియు
మతంగేన అపిఉదాహ్వాతా = మతంగమునచేత కూడ చెప్పబడినది, తదా =
అట్లే భాషాగీతి ఏకా ఏన = భాషాగీతి ఒక్కటియు, శార్దూలమతసమ్మతా =
శార్దూలమతమందిష్టము

తాత్పర్యము భాషాగీతియు విభాషాగీతియు మతంగమునచేత కూడ
చెప్పబడినది అట్లే భాషాగీతి ఒక్కటియుశార్దూలమతమందిష్టము

ఇదావీం సంక్రవక్త్యామి రాగలక్షణముత్తమమ్ ।

మంద్రా మంద్రైశ్చ తార్కైశ్చ ఋణాధిర్గతిశ్చై వై ॥

291

స్త్రైశ్చ శ్రుతిభిః పూర్ణా చోక్తా గీతిరుదాహ్వాతా ।

సూక్ష్మైశ్చ ప్రచలైర్వక్త్రైరుక్లీత ప్రసారిశ్చై ॥

292

ప్రతిపదార్థము ఇదావీం ఇప్పుడు, ఉత్తమం రాగలక్షణం = ఉత్తమమైన
రాగలక్షణమును, సంధవక్త్యామి = చెప్పుదును మంద్రా = మంద్రము మంద్రై =
మంద్రములైనట్టియు, తార్కై = తారములైనట్టియు, ఋణాధి =
ఋణాధినైవర్త్యము, లలిశ్చై = లలితములైనట్టియు, సమై వ్యై = సమములచేతను,
స్వరములచేతను, శ్రుతిభిః = శ్రుతులచేతను పూర్ణా = సంపూర్ణమైన, చోక్తాగీతి
ఉదాహ్వాతా = చోక్తగీతి చెప్పబడినది సూక్ష్మై = సూక్ష్మములైనట్టియు, ప్రచలై =
చలితములైనట్టియు వక్త్రై = వక్త్రములైన, ప్రసారిశ్చై = ప్రసారితములచే
ఉక్లీతః = ప్రకాశించును(?)

తాత్పర్యము ఇప్పుడు ఉత్తమమైన రాగలక్షణమును చెప్పుదును మంద్రము,
మంద్రములైనట్టియు, తారములైనట్టియు, ఋణాధివర్త్యము,
లలితములైనట్టియు, సమములచేతను శ్రుతులచేతను, సంపూర్ణమైన
చోక్తగీతిచెప్పబడినది సూక్ష్మములైనట్టియు, చలితములైనట్టియు, వక్త్రములైన
ప్రసారితములచే ప్రకాశించును

లలితైస్త్వరమంద్రైశ్చ చిహ్నాగీతిరుదాహ్వాతా ।

ఓహోలలితైచ్చసి త్రయో గోదాగ్న శోభవా ।

293

ప్రతిపదార్థము లలితై = లలితములచేతను, తారమంద్రై = తారమంద్రములచేతను, భిన్నగీతి శదాచ్ఛాతా = భిన్నగీతచెప్పబడినది, ఓహోలలితై = ఓహోల లలితములచే, శోభనా = మంగళప్రదములైన త్రయ గోదా ఉత్త = మూడుగోదలు చెప్పబడినవి

తాత్పర్యము లలితములచేను తారమంద్రములచేతను భిన్నగీతచెప్పబడినది ఓహోలలితములచే మంగళప్రదములైన మూడు గోదలు చెప్పబడినవి

హాకారోకారయోగ్యాహోహాలి పరిక్షీర్తితా ।

చిలుకం హృదయే వ్యవ్య ఓహోడి మంద్రజా భవేత్ ॥

294

ప్రతిపదార్థము హాకార ఉకారయో యోగాత్ = హాకార, ఉకారసంబంధము నలవి, ఓహోలి పరిక్షీర్తితా = ఓహోలి చెప్పబడినది, చిలుకం = చిలుకమును హృదయే వ్యవ్య = హృదయమందుంచి, ఓహోడిమంద్రజా భవేత్ = ఓహోడి మంద్రజవితమగును

తాత్పర్యము హాకార ఉకారసంబంధమునలవి ఓహోలి చెప్పబడినది చిలుకమును హృదయమందుంచి ఓహోడి మంద్రజవితమగును

ద్రుతా ద్రుతతతా కార్యా సహ కంపిత పీడితా ।

ఓహోడి లలితా వాపి దృష్టిదృష్టేన పాణినా ॥

295

ప్రతిపదార్థము కంపిత సహపీడితా = కంపముచే పీడితమైన ద్రుతా ద్రుతతతా కార్యా = ద్రుతము ద్రుతతతరము చేయదగినది ఓహోడి, లలితా, వాపి = ఓహోడి లలితకూడ, దృష్టిదృష్టేన పాణినా = దృష్టిదృష్టపాణినేత కార్యా = చేయదగినది

తాత్పర్యము కంపముచే పీడితమైన ద్రుతము, ద్రుతతతరము చేయదగినది ఓహోడి లలితకూడ దృష్టిదృష్టపాణి చేయదగినది

త్రస్థానకరణైర్బుక్తా స్వస్థానచలావాకుతా ।

చతుర్విధా తతాహోడి కర్తవ్యా గేఘవేదితి ॥

296

ప్రతిపదార్థము ప్రస్థానకరణై యుక్తా = ప్రస్థానకరణములతో కూడినదియు.
 స్వస్థాన చలనాకులా = స్వస్థానమందు చలనము ఆకులము అయినదియు
 ఓహడి = ఓహడి, చతుర్విధా కర్తవ్యా = నాల్గవిధములుగా చేయబడవలెను
 తాత్పర్యము ప్రస్థానకరణములతో కూడినదియు స్వస్థానమందుచలనము
 ఆకులము అయినదియు ఓహడి నాల్గవిధములుగా చేయబడవలెను

సమాక్షరా సమా చైవ కార్యరోహణోహణీ ,

అవిశ్రమేణ త్రిస్థానే గాడీ గీతిరుదాప్యాతా .

297

ప్రతిపదార్థము సమాక్షరా , సమా , అరోహణీ, అవరోహణీ, ఇతి = అని,
 కార్య = చేయదగినది, త్రిస్థానే = త్రిస్థానములందు, అవిశ్రమేణ =
 విశ్రమములేకనే, గాడీ గీతి ఉదాప్యాతా = గాడీ గీతి చెప్పబడినది

తాత్పర్యము సమాక్షరా, సమా, అరోహణీ, అవరోహణీ అని చేయదగినది
 త్రిస్థానములందు విశ్రమములేకనే గాడీగీతి చెప్పబడినది

ప్రయోగైశ్చ ద్రుతై కార్య మిత్రై శ్చ మాత్రై .

ఈషత్ ప్రకంపితై కించిద్యతితైస్తారదీపితై . 298 .

సోద్యోనై ఖండఖండైశ్చ ధివ్వా గీతిరుదాప్యాతా .

+ + + + + ఓహడి పరిగీయతే . 299 .

ప్రతిపదార్థము ప్రయోగై = ప్రయోగములచేతను, ద్రుతై = ద్రుతములచేతను,
 మిత్రామిత్రై = మిత్రామిత్రములైన మాత్రై = మాత్రములచేతను, ఈషత్ ప్రకంపితై
 = కొంచెము వలితములచేతను, కించిత్ పరితై = కొంచెము
 విక్రములైనట్టియు తారదీపితై = తారముచే ప్రకాశించునట్టివియు, సోద్యోనై
 = ఉద్యోనై సహితములును అయిన, ఖండఖండైశ్చ = ఖండఖండములచే,
 ధివ్వా గీతి = దివ్యగీతి, ఉదాప్యాతా = ఉక్తమైనది + + + + + ఓహడి
 పరిగీయతే = ఓహడి గానముచేయబడుచున్నది

తాత్పర్యము ప్రయోగములచేతను ద్రుతములచేతను మిత్రామిత్రములైన
 మాత్రములచేతను కొంచెమువలితములచేతను, కొంచెము విక్రములైనట్టియు,

తాతముచే ప్రకాశించునట్టివియు, ఉచ్చాసన సహితములును అయిన
ఖండఖండములచే భిన్నగీతి ఉత్పన్నమనది ఓహాడి గానము చేయుచునున్నది

లలితైర్లమైశ్చుతైః ప్రపన్నైరౌలైః పపైః ।

రంజితైః సురసందర్భైః రాగగీతియదాహ్వాతా ॥

300

ప్రతిపదార్థము లలితైః గమితైః = లలితములైన గమకములచేతను, చిత్రైః భవంతైః
= చిత్రములైన ప్రసన్నతలచేతను, ఔరసైః పపైః = ఔరసములచేతను, రంజితైః
= ఆనంద దాయకములైన సురసందర్భైః = సురసందర్భములచే, రాగగీతి
ఉదాహ్వాతా = రాగగీతిచెప్పబడినది

తాత్పర్యము లలితములైన గమకములచేతను, చిత్రములైన
ప్రసన్నతలచేతను, ఔరసములచేతను ఆనందదాయకములైన
సురసందర్భములచే రాగగీతి చెప్పబడినది

చతుర్థానుపి వర్ణానాం యో రాగ శోభనో భవేత్ ।

స పర్వో దృశ్యతే యేషు తేన రాగా ఇతి స్మృతా ॥ 301 ॥

ప్రతిపదార్థము చతుర్థాం వర్ణానాం = నాల్గువర్ణములలో య రాగ శోభన
భవేత్ = ఏరాగము మంగళప్రదమగునో, స = అది, యేషు = వేటియందు,
పర్వ దృశ్యతే = పర్వముగా కనబడునో, తేన = అందుచే, రాగా ఇతి స్మృతా
= రాగములని చెప్పబడినవి

తాత్పర్యము నాల్గువర్ణములలో ఏరాగము మంగళప్రదమగునో అది
వేటియందు పర్వముగా కనబడునో అందుచే రాగములని చెప్పబడినవి

ఋజుభిర్లలితైః కేంచిత్ సాక్షాన్మాక్ష్యైశ్చ సత్తైః ।

ఈషడ్భుతైశ్చ కర్తవ్యాః స్మృదుభిర్లలితైస్తథా ॥

302

ప్రయోగైర్భుతైః సాక్ష్యైః కాకుమితైః సుయోజితైః ।

సత్తైః సాధారణగీతి గీతికైః సముదాహ్వాతా ॥

303

ప్రతిపదార్థము ఋజులలి = సాధారణములగినట్టి, లలితైః =
లలితములైనట్టివియు, కేంచిత్ = కొంచెము, సాక్షాన్మాక్ష్యైః =

సూక్ష్మాసూక్ష్మములైనట్టియు. సుశ్రుతి = చక్కని శ్రావ్యతకలవియు. ఈమల్
ద్రుతై = కొంచెము ద్రుతత్వముకలిగినట్టి మృదుభి = మృదువైనట్టియు
లలితై = లలితములైనట్టియు, స్వరై = స్వరములచే ఆపిన = మరియు,
మస్మతై ప్రయోగై = అందములైన ప్రయోగములుగల, కాకుమితై సూక్ష్మై =
కాకుస్వరమిత్రత సూక్ష్మములచేతను, సుయోజితై స్వరై = చక్కగా కూర్చబడిన
స్వరములచే, సాధారణా గీతి గీతజ్ఞై పముదాహ్వానా = సాధారణగీతి
సంగీతజ్ఞులచే ఉదహరింపబడినది

తాత్పర్యము సాధుత్వముకలిగినట్టియు లలితములైనట్టివియు కొంచెము
సూక్ష్మాసూక్ష్మములైనట్టియు చక్కని శ్రావ్యత కలిగినట్టియు కొంచెము
ద్రుతత్వముకలిగినట్టియు మృదువైనవియు లలితములైనవియు స్వరములచే
మరియు అందములైన ప్రయోగములుగల కాకుస్వరమిత్రతసూక్ష్మములచేతను
చక్కగా కూర్చబడిన స్వరములచే సాధారణగీతి సంగీతజ్ఞులచే
ఉదహరింపబడినది

ఏవం సాధారణా జ్ఞేయా సర్వగీతసమాశ్రయా :

ప్రయోగైర్గ్రాతై శ్శక్తై కాకురక్తై సుయోజితై || 304 ||

ప్రతిపదార్థము ఏవం = ఇట్లు సర్వగీతసమాశ్రయా = పమప్రగీతులను
ఆశ్రయించినది, సాధారణా జ్ఞేయా = సాధారణగీతిగా తెలియబడినది, గాత్రజ్ఞై
ప్రయోగై = గాత్రజనిత ప్రయోగములచేతను శ్శక్తై = విభేదములచేతను,
కాకురక్తై = కాకుస్వరముచే రంజకములైనట్టియు సుయోజితై = సమీచినముగా
యోజన చేయబడినట్టియు

తాత్పర్యము ఇట్లు పమప్రగీతులను ఆశ్రయించినది సాధారణగీతిగా
తెలియబడినది గాత్రజనితప్రయోగములచేతను విభేదములచేతను
కాకుస్వరముచే రంజకములైనట్టియు సమీచినముగా యోజనచేయబడినట్టియు

కంపితై కోమలైర్దీప్తై మాలినీకాకునాన్వితై :

లలితై సుకుమారిభ్య ప్రయోగైభ్య సుసంయతై ||

305

ప్రతిపదార్థము కంపితై = గమకములుకలదియు, కోమలై =

సుస్థితములైనవియు, దీప్తై = ప్రకాశములును, మాలవీకాకునా అన్వితై = మాలవసంబంధిత కాకున్నచే కూడినవియు అలితై = అలితములైనవట్టియు, సుకుమారై = సుకుమారములైన, సుసంయతై ప్రయోగై = సునియమిత ప్రయోగములచే

తాత్పర్యము గమకములుకలదియు సుస్థితములైనవియు ప్రకాశితములును మాలవ సంబంధితకాకున్నచే కూడినవియు అలితములైనవట్టియు సుకుమారములైన సునియమిత ప్రయోగములచే

భాషాగీతి సమాఖ్యాతా ఏషా గీతివివక్షతై ।

యథా వై రజ్యతే లోక తథా వై పండియుజ్యతే ॥ 306

ప్రతిపద్యము ఏషాభాషాగీతి = ఈ భాషాగీతి చెప్పబడినది, యథా లోక రజ్యతే = ఎట్లు లోకము రంజింప బడునో తథా పండియుజ్యతే = అట్లే ప్రయోగింప బడుచున్నది

తాత్పర్యము ఈ భాషాగీతి చెప్పబడినది ఎట్లు లోకమురంజింప బడునో అట్లే ప్రయోగింపబడుచున్నది

అలితైర్వచుధీర్దీప్తై కంపితైరౌచై సమై ।

తాటి తై మస్మైర్వచ్యత్యై మధ్యమదీపితై ॥ 307

గమకై శ్రోతముఖై అలితైస్తు యద్యచ్చయా ।

ఏషాగీతిస్తు (విశ్లేయా) పంయోజ్యా యథా లోకోఽనురజ్యతే ॥ 308

ప్రతిపద్యము అలితై = అలితములైన, అపాలి దీప్తై = అనేక దీప్తులచేతను కంపితై = కంపితములైన, ఔచై సమై = స్వయములైన సమములచేతను, తారాంతరై = తారాంతరములచేతను, మస్మై = ఆంఘములైన, మధ్యమదీపితై = మధ్యమదీపితములలో, శ్రోతముఖై గమకై = శ్రోతములకు సుఖమును కలుగజేయు (వినునీంపగు) గమకములచేతను, అలితై = అలితములైన స్వరములచే, యద్యచ్చయా = స్వచ్ఛగా, భాషాగీతి = భాషాగీతి, యథా లోక అనురజ్యతే తథా = లోక రంజనమువనునది, పంయోజ్యా =

కూర్మదగినది

తాత్పర్యము లలితములైన అనేక దీప్తులచేతను కంపితములైన స్వయములైన సమములచేతను తారాతీతారములచేతను, అందములైన మధ్యమదీపితములలో శ్రోతములకు సుఖమును కలుగజేయు (వినుటకీంపగు) గమకములచేతను లలితములైన స్వరములచే స్వేచ్ఛగా భాషాగీతి లోకరంజనముననుసరించి కూర్మదగినది

గీతానాం లక్షణం ప్రోక్షం రాగసంఖ్యోచ్ఛతేఽ ధునా ।

పంచ చోక్షా సమాఖ్యాతా ప్రేక్ష్యమాణాభిప్రీతా ॥ 309

ప్రతిపదార్థము గీతానాం లక్షణం ప్రోక్షం = గీతముల లక్షణము చెప్పబడినది, అధునా రాగసంఖ్యా ఉచ్ఛతో = ఇప్పుడు రాగ సంఖ్య చెప్పబడుచున్నది, పంచ చోక్షా సమాఖ్యాతా = పంచచోక్షములు చెప్పబడినవి, తత్ ప్రమాణా భిప్రీతా = వాటి ప్రమాణములు మాత్రము భిప్రీతములు

తాత్పర్యము గీతముల లక్షణము చెప్పబడినది ఇప్పుడు రాగసంఖ్య చెప్పబడుచున్నది పంచచోక్షములు చెప్పబడినవి వాటి ప్రమాణములు మాత్రము భిప్రీతములు

గౌడాశ్రయస్థ కథితా రాగాశ్చష్టా ప్రకీర్తితా ।

సప్త సాధారణా ప్రోక్తా భాషాశ్శివాత్ర జ్ఞేయ ॥ 310

ప్రతిపదార్థము గౌడా శ్రయ కథితా = గౌడరాగము మూడుగా చెప్పబడినది, రాగా అష్టా ప్రకీర్తితా = రాగములు ఎనిమిదిగా చెప్పబడినవి, సాధారణా సప్త ప్రోక్తా = రాగములు ఏడుగా చెప్పబడినవి, భాషాశ్శివాత్ర జ్ఞేయ = భాషా విభేదములందు 16 గా చెప్పబడెను

తాత్పర్యము గౌడ(రాగము)లు మూడుగా చెప్పబడినది రాగములు ఎనిమిదిగాచెప్పబడినది రాగములు ఏడుగా చెప్పబడినవి భాషా విభేదములందు 16 గాచెప్పబడెను

ద్వాదశైష విభాషా స్య నామాచి య విభోధమే ।

షాడబ పంచమశ్చైవ తథాక్షైశిక మధ్యమ ॥ 311

చోక్షసాధారితశ్చైవ చోక్షైశిక ఇత్యపి ।

ఏతే చోక్షాస్తు విశ్లేయా భిన్నాభావ సాంప్రతం శ్మణు ॥ 312

ప్రతిపదార్థము ద్వాదశ విభాషా న్యు = విభాషా రాగములు 12 అగును, మే = నాకు, నామాని నిబోధ = పేర్లు తెలియజేయుము, షాడబము, పంచమము, శైశికమధ్యమము, చోక్షసాధారితము, చోక్షైశికమిత్యపి = అని, ఏతే = ఇవి, చోక్షా విశ్లేయా = చోక్షములుగా తెలియదగినవి, సాంప్రతం భిన్నాభావ శ్మణు = ఇప్పుడు భిన్నకములను గూర్చివినుము -

తాత్పర్యము విభాషారాగములు 12 అగును వాని పేర్లు తెలియజేయుము షాడబము, పంచమము శైశికమధ్యమము, చోక్షసాధారితము, చోక్షైశికము, అని ఇవి చోక్షములుగా తెలియదగినవి ఇప్పుడు భిన్నకములను గూర్చివినుము

భిష్టపక్షశ్చ తావత్ భిష్టైశిక మధ్యమ ।

భిష్టపంచమ ఇత్యుక్త త్రయో గౌడా ప్రకీర్తితా ॥ 313

ఓకురాగశ్చ సోపిరస్తథా మాలవపంచమ ।

షాడబో బోష్టరాగశ్చ తథా హిందోలక పర ॥ 314

ఓక శైశిక ఇత్యుక్తస్తథా మాలవశైశిక ।

ఏతే రాగా సమాఖ్యాతా నామతో మునిపుంగవైః ॥ 315

ప్రతిపదార్థము భిష్టపక్షము, తావత్, భిష్టైశికమధ్యమము, భిష్టపంచమము, ఇత్యుక్త = అని చెప్పబడినవి, త్రయ గౌడా ప్రకీర్తితా = మూడు గౌడలుచెప్పబడినవి, ఓకురాగము, సోపిరము, మాలవపంచమము, హిందము బోష్టరాగము, హిందోలకము, ఓకశైశికము, మాలవశైశికము, ఇరిడక్త = అనిచెప్పబడినది, ఏతే రాగా = ఈరాగములు, మునిపుంగవైః = మహర్షులచే నామత సమాఖ్యాతా = నామములచే నిర్దేశించబడినవి

తాత్పర్యము భిష్టపక్షము, తావత్, భిష్టైశికమధ్యమము, భిష్టపంచమము,

అనిచెప్పబడినది టకురాగము, సావీరము, మాలవపంచమము, షాడబము, బోష్టరాగము, హంతోలకము, టక్తైశికము, మాలవత్తైశికము, అని చెప్పబడినది, ఈరాగములు మహర్షులచే వాచుములచే నిర్దేశించబడినవి

(గర్త) శకాభ్య కకుభస్తతా హర్మాణ పంచమ ।

రూపసాధారిత శ్చైవ తథా గాంధారపంచమ ।

షడ్జైశికపంచశ్చ సప్త పాదారణా స్పృతా ॥

316

ప్రతిపదార్థము గర్తము శకము, కకుభము, హర్మాణపంచకము రూపసాధారితము, గాంధారపంచమము, షడ్జైశికము అని, పాదారణా సప్త స్పృతా = సాధారణరాగములేడు చెప్పబడినవి ఇదానీం ఖడ్గానాం లక్షణమిదా = ఇప్పుడు శుద్ధములకు లక్షణము చెప్పుచున్నాడు

తాత్పర్యము గర్తము, శకము, కకుభము, హర్మాణపంచకము రూపసాధారితము, గాంధారపంచమము, షడ్జైశికము అని సాధారణ రాగములేడు చెప్పబడినవి ఇప్పుడు శుద్ధములకు లక్షణము చెప్పుచున్నాడు

నిరపేక్ష్యాస్వజాతీయే స్వజాతీయమనర్తకా ।

స్వజాత్యస్యతమాశ్చైవ తే శుద్ధా పరికీర్తితా ॥

317

ప్రతిపదార్థము యే = ఏది, అన్యజాతీ నిరపేక్ష్య = ఇతర జాతులను అపేక్షించక, స్వజాతీం అనునర్తకా = స్వజాతీని అనుసరించునదియో, స్వజాత్యస్యతమా = స్వజాతిలోకొన్నియో తే = అవి, శుద్ధా పరికీర్తితా = శుద్ధములని చెప్పుచుచున్నవి

తత్ర షాడవ ఇలికస్మాత్? = అందు షాడవమని ఎందుకు?, కిం పక్షి స్వరైర్గీయత ఇతి షాడబ యద్వా షట్సు రాగేషు ముఖ్యఇతి షాడబ = అరు స్వరములచే గావము చేయుటచునది అని షాడబమా? లేక అరు రాగములందు ముఖ్యమగునదియని షాడబమా?, తత్రనాయమాద్య పక్ష = ఇందిక్కిడ మొదటిపక్షము కాదు కుల = ఎందువలన? సంపూర్ణత్వాత్ అనుష్ట రాగస్య = ఈ రాగమునకు సంపూర్ణత్వమువలన, తస్మాత్ ఉత్తరపక్ష ఏవ జ్యాయోన్ = అందువలన తరువాతి పక్షమే విజృంభము, నను కథం షట్సున

రాగము ముఖ్యోయముచ్యతే = ఓయీ! అరు రాగములందు ఇది ముఖ్యమైనను ఎందుకు చెప్పబడలేదు? పూర్వం శుద్ధషాడజు ప్రయోగము ఇంక ఎంతా? = పూర్వము శుద్ధ షాడవము ప్రయోగించదగినదియని చెప్పబడెను. ఎందుకంటే ప్రచుర ప్రయోగాత్ అన్య శుద్ధషాడజునకు అదౌ సర్వేత = పూర్వరంగములు అరిష్టప్రయోగమునకు ఈ శుద్ధషాడజుమునకు నిర్దేశము మొదట చేయబడినది తాత్పర్యము అందు షాడవమని ఎందుకు? ఆరుస్వరములచే గానముచేయబడునది అని షాడవమా? లేక ఆరురాగములందు ముఖ్యమగునదియని షాడవమా? ఇందిక్కడ మొదటి వక్షముకాదు ఎందుకంటే ఈ రాగమునకు సంపూర్ణత్వమువలన అందువలన తరువారి శక్తియే శక్తి. ఓయీ! అరు రాగములందు ఇది ముఖ్యమైనను ఎందుకు చెప్పబడలేదు? పూర్వము శుద్ధషాడవము ప్రయోగించదగినదియని చెప్పబడెను. పూర్వరంగముందు అరిష్ట ప్రయోగమువలన శుద్ధషాడజుమునకు నిర్దేశము మొదట చేయబడినది

వికారమధ్యమజాతే సంభూత శుద్ధషాడజు ।

గర్త శక్యా కకుభిష్టా హర్షా (ఇవ) జపించెను ॥ 318 ॥

ప్రతిపదార్థము శుద్ధషాడజు వికారమధ్యమజాతేసంభూత = శుద్ధషాడవము వికారమధ్యమజాతీనుండి జపించినది, గర్తము, శక్యాము, కకుభిష్టము, హర్షాణ సంపదము, రూపసాధారితము

తాత్పర్యము శుద్ధషాడవము వికారమధ్యమజాతీనుండి జపించినది గర్తము, శక్యాము, కకుభిష్టము, హర్షాణ సంపదము, రూపసాధారితము

రూపసాధారితత్వైవ తథా గాంధారపంచమ ।

షడ్జైశివసంజ్ఞాశ్చ + + + + + ॥ 319

న్యాసోఽన్య మధ్యమంశశ్చ గాంధారేణ చ దుశ్చల ॥ 320

ప్రతిపదార్థము అన్య న్యాస అంశశ్చ మధ్యమ = దీనిశి మధ్యమన్యాసమును అంశమును, గాంధారేణ దుశ్చల = గాంధారమల్పము అస్పృశ్య = దీని యర్థము - శుద్ధషాడజోమధ్యమగ్రామసంబంధ =

శుద్ధషాడజము మధ్యమగ్రామికము తారమధ్యమో గ్రహ = తారమధ్యమము
 గ్రహము మధ్యమోశో న్యసశ్చ = మధ్యమము అంశము, న్యసమునుకూడ
 గాంధారస్య చ అల్పత్వం = గాంధారమునకు అల్పత్వము, నిషాదగాంధారౌ
 వాత్ర కా(కల్యం) తరౌ = నిషాదగాంధారములు కాకలీ అంతరములు
 (క్రమముగా) పూర్ణస్వరశ్చ ఇయం = ఇది పూర్ణస్వరము, పూర్వరంగేఽ స్య
 ప్రయోగ = పూర్వరంగమందు దీనికి ప్రయోగము, మధ్యమో వాచీ = మధ్యము
 వాచిస్వరము, పఙ్క్త సంవాచీ = పఙ్క్తము సంవాచిస్వరము, ఋషభసంచమౌ
 అనువాచిన్ = రిషభ సంచమములు అనువాచిస్వరములు వివాచీ వాస్తీ =
 వివాచిస్వరములేదు, శృంగారహస్తా రసా = శృంగార హస్తములు రసములు,
 మధ్యమాది మూర్ధనా = మధ్యమాది మూర్ధన, అవరోహి వర్ణ = వర్ణము
 అవరోహి, ప్రసన్నాంతోఽ లంకార = అలంకారము ప్రసన్నాంతము, త్రిమ
 మార్గేషు సీయతే = మూడు మార్గములందు గావము చేయుటకును, దక్షిణే
 కలా పృత్తి కలా చిత్రేకలా = దక్షిణమందు కల, పృత్తియందు కల, చిత్రమందు
 కల, స్వరపదేషు చచ్చత్పుటాదితాల = స్వరపదములందు
 చచ్చత్పుటాదితాలము ఆక్షిప్తకా = ఆక్షిప్తకము, శుద్ధసంచమ పఙ్క్తీరీచ్యవతి
 జాతి స్మితా = శుద్ధసంచమము పఙ్క్తీరీచ్యవతి జాతియని భావించబడినది

తాత్పర్యము దీనికి మధ్యమన్యాసమును అంశమును, గాంధారమల్పము
 దీనియర్థము- శుద్ధషాడజము మధ్యమగ్రామికము తారమధ్యమము గ్రహము,
 మధ్యమము అంశము న్యసముకూడ, గాంధారమునకు అల్పత్వము,
 నిషాదగాంధారములు కాకలీ అంతరములు (క్రమముగా), ఇది పూర్ణస్వరము
 పూర్వరంగమందు దీనికి ప్రయోగము మధ్యమము వాచిస్వరము, పఙ్క్తము
 సంవాచిస్వరము రిషభసంచమములు అనువాచిస్వరములు వివాచిస్వరము
 లేదు శృంగార హస్తములు రసములు మధ్యమాది మూర్ధన, వర్ణము అవరోహి,
 అలంకారము ప్రసన్నాంతము, మూడు మార్గములందు గావముచేయుటకును
 దక్షిణమందు కళపృత్తియందు కల, చిత్రమందు కల, స్వరపదములందు
 చచ్చత్పుటాదితాలము ఆక్షిప్తకము శుద్ధసంచమము పఙ్క్తీరీచ్యవతి జాతియని
 భావించబడినది

షడ్భాంశో మధ్యమన్యాస స్వల్పద్విశ్రుతికస్వరః ।

స్యాత్ షడ్మధ్యమజాతే శుద్ధ సాధారితస్తదా ॥

321

ప్రతిపదార్థము షడ్భాంశ = షడ్భాంశము మధ్యమన్యాస = మధ్యమన్యాసము
స్వల్పద్విశ్రుతిక స్వర = అల్పద్విశ్రుతిస్వరము, షడ్మధ్యమజాతే = షడ్మధ్యమ
జాతీపంబునధితములు, తదా = అట్లే శుద్ధ సాధారిత = శుద్ధసాధారితము

అస్పర్శ - దీనియర్థము - శుద్ధసాధారితో రాగ షడ్గ్రామపంబుల = శుద్ధ
సాధారితరాగము షడ్గ్రామీకము, షడ్మధ్యమజాతే ఉత్పన్నత్వాత్ =
షడ్మధ్యమ జాతీనుండి పుట్టుటవలన, తారషడ్జ గ్రహ అంశశ్చ = తారషడ్జము
గ్రహము, అంశమును, మధ్యమో న్యాసశ్చ = మధ్యమము న్యాసము
విషాదగాంధారయోరల్పత్వం = నిషాదగాంధారములకు అల్పత, పూర్ణశ్చాయం
= ఇది పూర్ణము, గర్భసంధౌ వీనియోగ = గర్భసంధియందునియోగము
వీరభౌద్రాదిక రస = వీరభౌద్రాదికము రసము, షడ్ధారి మూర్ధ్వా = షడ్ధారి
మూర్ధన, అవరోహీ వర్ణ = వర్ణమవరోహి, ప్రసన్నాన్వోఽలంకార =
అలంకారము ప్రసన్నాంతము దక్షిణీ కలా = దక్షిణమందు కల, వృత్తికలా =
వృత్తియందు కల, చిత్ర కలా = చిత్రమార్గమందును కళ, స్వరపదగీతే
చచ్చత్పుటారి తాల = స్వరపదగీతమందు చచ్చత్పుటారితాలము

తాత్పర్యము షడ్భాంశము, మధ్యమన్యాసము అల్పద్విశ్రుతిస్వరము షడ్మధ్యమ
జాతీపంబునధితములు అట్లే శుద్ధసాధారితము, శుద్ధసాధారిత రాగము
షడ్గ్రామీకము షడ్మధ్యమజాతీనుండి పుట్టుటవలన తారషడ్జము గ్రహము,
అంశమును, మధ్యమము న్యాసము, నిషాదగాంధారములకు అల్పత ఇది
పూర్ణము గర్భసంధియందు నియోగము వీరభౌద్రాదికము రసము, షడ్ధారి
మూర్ధన వర్ణమవరోహి అలంకారము ప్రసన్నాంతము దక్షిణమందు కల
వృత్తియందు కల చిత్రమార్గమందును కళ స్వరపదగీతమందు
చచ్చత్పుటారితాలము

తైత్తిరీషడ్మమన్యాభ్యాం శుద్ధతైత్తిరీకమధ్యమ ।

షడ్భాంశో మధ్యమన్యాస ర్శత్రత్రిశ్రుతిపంచమ ॥

321

ప్రతిపదార్థము శైశవీషడ్వమధ్యమార్థం = శైశవీషడ్వమధ్యములచేత, శుద్ధశైశవీషడ్వమధ్యమ
= శుద్ధశైశవీక మధ్యమరాగమగును, షడ్వంశ = షడ్వంశము మధ్యమస్యాస =
మధ్యమస్యాసము త్యక్త త్రిశ్రుతిపంచమ = విడువబడిన
త్రిశ్రుతిపంచమముకలది

అపార్థ - శుద్ధశైశవీకమధ్యమారాగ = శుద్ధశైశవీకమధ్యమము రాగము షడ్వగ్రామ
పంచంధ = షడ్వగ్రామముతో పంచంధము, శైశవీషడ్వమధ్యమజాత్యో
పముపుష్పస్యాత్ = శైశవీషడ్వమధ్యమజాతులనుండి పుట్టుటవలన, (నను) శైశవీ
మధ్యమగ్రామపంచద్రా, షడ్వమధ్యమ షడ్వగ్రామపంచంధా, అత ఉభయగ్రామతా
అస్తీతి భావ = శైశవీ మధ్యమ గ్రామపంచద్రమ్ము, షడ్వమధ్యమము
షడ్వగ్రామపంచద్రమ్ము అందువలన ఉభయ గ్రామత్యము ఉన్నదని భావము
తారషడ్వో అన్యో గ్రహోఅంశశ్చ = తారషడ్వము దీనికి అంగము, గ్రహమును,
మధ్యమో స్యాస = మధ్యమస్యాసము విషాదగాంధారయోరల్పత్వం = విషాద
గాంధారములకు అల్పత, పంచమద్వంద్యో లోప = పంచమరదనములకు
లోపము, విషాదోఽత్ర కాకలిషాదవశ్చ = విషాదమందు కాకలిషాదవము
నిచ్చినాణే చాప్య ప్రయోగ = విధ్వహానమందు దీనికి ప్రయోగము, షడ్వారి
మూర్త్యా = షడ్వారి మూర్తన, తౌద్రవీరాదికో రస = తౌద్రవీరాదికము రసము
ప్రసిద్ధాంతోఽలంకార = అలంకారము ప్రసిద్ధాంతము,

షడ్వంశై పంచమో స్యాస శైశవీజాతిపంచధవ ।

తథా కార్కారవిజాతే స్వరై పూర్ణైశ్చ శైశవీ ।

ప్రతిపదార్థము షడ్వంశై పంచమో స్యాస = షడ్వంశములచే
పంచమముస్యాసము శైశవీ జాతిపంచధవ = శైశవీజాతిపంచధము, తథా
కార్కారవిజాతే స్వరై పూర్ణై శ్చ శైశవీ = అట్లే కార్కారవి జాతియొక్క
పూర్ణస్వరములచే శైశవీము

తాత్పర్యము షడ్వంశములచే పంచమము స్యాసము శైశవీజాతిపంచము
అట్లే కార్కారవిజాతియొక్క పూర్ణస్వరములచే శైశవీము

అపార్థ - శుద్ధశైశవీకో నాను మధ్యమగ్రామపంచంధ = శుద్ధశైశవీ రాగము

మధ్యమగ్రామ పంబంధితము కైశికీకాన్యాసవిజాత్యో సముత్పన్నత్వాత్ =
 కైశికీకాన్యాసవి జాతులనుండి పుట్టుటవలన, తారమద్వైఽ ప్య గ్రహ అంశశ్చ
 = తారపద్మము దీనికీ గ్రహము, అంశమును, పంచమో న్యాస =
 పంచమన్యాసము విషాదోఽత్ర కాకలీ = ఇందు విషాదము కాకలి,
 పూర్ణస్వరశ్చాయం = ఇది పూర్ణస్వరములుకలది, చిత్రావృష్టాదశాంగస్య నిర్వహణే
 వినియోగ = (18) అష్టాదశాంగములు కల చిత్రముయొక్క నిర్వహణయందు
 వినియోగము, వీరశాస్త్రాదికో రస = వీర శాస్త్రాదికము రసము పెద్దది
 మూర్చనా = పెద్దది మూర్చన, ఆరోహీ వర్ణ = వర్ణము ఆరోహీ
 ప్రసన్నాదిరలంకార = అలంకారము ప్రసన్నాది, దక్షిణే కలా = దక్షిణ
 మార్గమందుకల, వృత్తే కలా = వృత్తియందు కల, చిత్రే కలా = చిత్రమందు
 కల, స్వరసదగీతే చచ్చత్పుటారితాల = స్వరసదగీతయందు చచ్చత్పుటారి
 తాలము, నను ఏతే గ్రామవిశేషసంబంధా = ఓయీ! ఇవి గ్రామ
 విశేషసంబంధములు, కుతోఽయం విశేషబాధ = విశేషబాధమేమి? ఉచ్యతే
 = చెప్పుడుచున్నది భరతవచనాదేవాది విశేషో లభ్యతే = భరతునియొక్క
 మాటవలననే ఈ విశేషము లభ్యమగుచున్నది, తథాచాచా భరతముని =
 భరతుడట్లే చెప్పుచున్నాడు. "జాతిసంభూతత్వాత్ గ్రామరాగాణా మిలి" =
 గ్రామరాగములు జాతిసంభూతములగుటవలన అవి యుత్ కించితే వీతత్ గీయతే
 లోకే తత్ స్వరజాతిమ స్థితమితి వచనాత్ = ఏకార్థస్థానైవమే లోకమున
 గావముచేయుదునున్నదో అది అస్థిజాతులయందు ఉచ్చాదనుమాటవలన,
 తరా కాశ్యపేనాప్యక్షం = అట్లే కాశ్యపిచేతను కూడ చెప్పబడినది -

తాత్పర్యము కైశికీపద్మమధ్యమలనేత కుద్దకైశిక మధ్యమరాగమగును
 పెద్దాంశము మధ్యమన్యాసము, విడువబడిన చిత్రావృష్టాదశాంగముకలది కుద్దకైశికీ
 మధ్యమము రాగము పద్మగ్రామములో సంబంధము
 కైశికీపద్మమధ్యమజాతులనుండి పుట్టుటవలన కైశికీ మధ్యమగ్రామసంబద్ధా,
 పద్మమధ్యమపద్మగ్రామ సంబద్ధము, కైశికీ మధ్యమగ్రామసంబద్ధము, పద్మమధ్యము
 పద్మగ్రామసంబద్ధము అయినవలన ఉభయగ్రామత్వము ఉన్నదని భావము
 తారపద్మము దీనికీ అంశము గ్రహమును, మధ్యమ
 న్యాసమువిషాదాంగంధారములకు అల్పత పంచమ రిషభములకు లోపము

సిషాదమందు కాశరీషాదమము నిర్వహణమందు దీనికి ప్రయోగము పద్ధతి మూర్ఖున రోద్రదీరాదికము రసముఅలంకారము ప్రసిద్ధాంతము దీనియర్థము పుద్గతైశిక రాగము మధ్యమగ్రామ సంబంధితము కైశికీకార్పారవిజాతులనుండి పుట్టుటవలన తారపద్ధము దీనికి గ్రహము, అంశమును, పంచమన్యాయము, ఇందు విషాదము కాశరీ, ఇది పూర్ణస్వరములుకలది (18) అష్టదశాంగములు కల చిత్రముయొక్క నిర్వహణమందు వినియోగము వీర రోద్రాదికములను పద్ధతి మూర్ఖున వర్ణము అరోహి అలంకారము ప్రసిద్ధాది దక్షిణమూర్ఖమందు కల వృత్తియందు కల చిత్రమందు కల స్వరపదగీతియందు వచ్చుత్పూరి తాలము ఓంబా ! ఇవి గ్రామవిశేష సంబంధములు విశేషలాభమేమి? చెప్పుదునున్నది భరతునియొక్క మాటవలనే ఈవిశేషము లభ్యమగుచున్నది భరతుడట్లే చెప్పుచున్నాడు గ్రామరాగములు అవి జాతిజనితములగుటవలన ఏ కొద్దిపాటైనను లోకమున ఇదిగానము చేయుటచున్నదో అది అష్టి జాతులయందు ఉన్నదను మాట వలన అట్లే కాశపునిచేతను కూడ చెప్పబడినది

“షాదలే మధ్యమగ్రామే పంచమ కకుభస్తభా ।

షడ్జే సాధారితశ్చైవ తథా కైశిక మధ్యమ ॥”

ప్రతిపదార్థము మధ్యమగ్రామే = మధ్యమగ్రామమునందు, షాదలే = షాదలునందు (మధ్యమగ్రామషాదలునందు), పంచమ. = పంచమము, కకుభ = కకుభము, షడ్జే = షడ్జగ్రామమందు, సాధారిత = సాధారితము, కైశికమధ్యమ = కైశిక మధ్యమము

నను అదీ వినియోగవిశేషా కస్మిన్లభ్యంతే ? = ఓంబా! ఈవినియోగవిశేషములు దేనిమండివచ్చుచున్నవి?, వచనాదేవ లభ్యంతే = వచనము వలనే లభించుచున్నవి, తథావాసా భరత = భరతుడట్లే చెప్పుచున్నాడు

తాత్పర్యము మధ్యమగ్రామమునందు షాదలునందు (మధ్యమగ్రామషాదలునందు) పంచమము కకుభము షడ్జగ్రామమందు సాధారితము కైశికమధ్యమము

ఓయీ ! ఈవినియోగ విశేషములు దేనినుండి వచ్చుచున్నవి? వచనమువలననే లభించుచున్నవి భరతుడట్లే చెప్పుచున్నాడు-

"ముఖే తు మధ్యమగ్రామ పిక్వ ప్రతిముఖే భవేత్ ।

గర్భే సాధారితశ్చైవ అవమర్శేః తు పంచమ ॥"

ప్రతిపదార్థము ముఖే = ముఖసంధియందు, మధ్యమగ్రామ = మధ్యమగ్రామము, ప్రతిముఖే = ప్రతిముఖసంధియందు, పిక్వ = పిక్వము (గ్రామము), గర్భే సాధారిత = గర్భసంధియందు సాధారితము, అవమర్శే పంచమ = అవమర్శసంధియందు పంచమము

తాత్పర్యము ముఖసంధియందు మధ్యమగ్రామము ప్రతిముఖసంధియందు పిక్వము (గ్రామము) గర్భసంధియందు సాధారితము అవమర్శసంధియందు పంచమము

సంహారే కైశిక ప్రోక్ష పూర్వరంగే తు పాదవ ।

చిత్రస్యాష్టాదశాంగస్య త్వంతే కైశికమధ్యమ ॥

శుద్ధానాం వినియోగోఽయం బ్రహ్మణా సముదాహృత ।

ప్రతిపదార్థము సంహారే కైశిక ప్రోక్ష = సంహారమందు కైశికము చెప్పబడినది, పూర్వరంగే పాదవ = పూర్వరంగమందు పాదవము, చిత్రస్య అష్టాదశాంగస్య అంతే = చిత్రాష్టాదశాంగముయొక్క అంతమందు, కైశికమధ్యమ = కైశికమధ్యమము, అయం శుద్ధానాం వినియోగ బ్రహ్మణా సముదాహృత = శుద్ధముల ఈవినియోగము బ్రహ్మచేతను ఉదహరింపబడినది ఇదానీం దిద్వానాం లక్షణమాహ = ఇప్పుడు భిన్నముల లక్షణమును చెప్పుచున్నాడు -

తాత్పర్యము సంహారమందు కైశికము చెప్పబడినది పూర్వరంగమందుపాదవము చిత్రాష్టాదశాంగముయొక్క అంతమందు కైశికమధ్యమము శుద్ధముల ఈవినియోగము బ్రహ్మచేతను ఉదహరింపబడినది ఇప్పుడు భిన్నముల లక్షణమును చెప్పుచున్నాడు-

శ్రుతిభిన్నో జాతిభిన్న ఉద్భవస్య పరైషెధా ।

చతుర్థీ భిద్యతే యస్మాత్ తస్మాత్ భిన్నక ఉచ్యతే ॥

ప్రతిపదార్థము శ్రుతిభిన్నము, జాతిభిన్నము, కుర్తభిన్నము, తదా = అట్లే
స్వరై భిన్న = స్వరభిన్నము అని యస్మాత్ = ఎందువలన, చతుర్థి భిన్నతే
= నాల్గిది చేతను భేదింపబడినదో అస్మాత్ భిన్నక ఉచ్యతే = అందువలన
భిన్నకమని చెప్పబడినది

నమ భిన్నశబ్దేన కీమబిధీయతే? = ఓయీ ! భిన్నశబ్దముచే
నేమిచెప్పబడినది? కీం విధాంతోఽ ర్థ = అర్థము భిన్నమైనదా? ఏతస్మాదయం
వ్యతిరక్త ౨వ్యర్థో వా భిన్నశబ్ద = ఇందువలన అధివ్యతిరక్తమైనదని అర్థమా?,
భిన్నశబ్ద = ఎఘ్టము ఏతస్మాదావ్యం = ఇట్లనరాదు, భిన్నోఽ త్ర వికృత ఉచ్యతే
= అక్కడ భిన్నశబ్దముచే వికృతము చెప్పబడినది, వికృతత్వం
అస్మాదభివ్యక్త్యాది లక్షణాత్ = వికృతత్వమనగా పూర్వము చెప్పబడిన
అస్మాదు మొదలగు లక్షణమువలన, నను పంచమరాగేషు మధ్యే భిన్నపద్ధత్యు
చ్యతే = ఓయీ ! పంచరాగములలో భిన్నపద్ధత్యమునకు లక్షణము
ఉడిసింది

౨వ్యర్థము శ్రుతిభిన్నము, జాతిభిన్నము, కుర్తభిన్నము, అట్లే స్వరభిన్నము
= ఎందువలన నాల్గిదిచేతను భేదింపబడినదో అందువలన భిన్నకమని
చెప్పబడినది

ఓయీ ! భిన్నశబ్దముచే నేమి చెప్పబడినది? అర్థముభిన్నమైనదా? ఇందువలన
ఇధివ్యతిరక్తమైనదని భిన్నశబ్దమునకు అర్థమా? ఇట్లనరాదు ఇక్కడ భిన్నశబ్దము
(చే) వికృతము చెప్పబడినది వికృతత్వమనగా పూర్వము చెప్పబడిన
శ్రుతిభిన్నము మొదలగు లక్షణమువలన ఓయీ ! పంచరాగములలో
భిన్నపద్ధత్యమునకు లక్షణము చెప్పబడినది

యదా వాచీ గృహీత స్యాత్ సంవారీ చ విమోక్షితే ।

ప్రతిపదార్థము యదా = అప్పుడు వాచీ గృహీత స్యాత్ = వాచి గ్రహింపబడునో,
తదా సంవారీ విమోక్షితే = అప్పుడు సంవారి విడువబడును ఇత్యాదావేన
అధికానం కుత? = ఇత్యాదులందే చెప్పుట ఎందుకు?, సత్కముక్తం = నిజము
చెప్పబడినది ముఖ్యత్వాత్ అన్య = దీనికి ముఖ్యతవలన ముఖ్యత్వం చ యదా

శుద్ధగీతిను శుద్ధప్రజ్ఞానులను, ఏవం భిన్నగీతిను భిన్నప్రజ్ఞానులను తద్వేదాదస్యేతి = ముఖ్యత్వమెట్లునగా శుద్ధగీతులయందు శుద్ధప్రజ్ఞానులమునకు, ఇట్లే భిన్నగీతులందు భిన్నప్రజ్ఞానులకు అని దాని భేదమువలెనే దీనికిని, ఇదానీం భిన్నానాం ప్రాగుక్షంక్షణాద్రకటవార్తం త్తాదా స్వరభిన్నస్య లక్షణముచ్యతే = ఇప్పుడు భిన్నములకు ఇదివరకు చెప్పబడిన లక్షణమును వెల్లడి చేయుటకు ముందు ఇందు స్వరభిన్నమునకు లక్షణము చెప్పబడుచున్నది

తాత్పర్యము ఎప్పుడు వారి గ్రహింపబడునో అప్పుడు సంవాది విడువబడును ఇత్యాదులందే చెప్పుట ఎందుకు? నిజము చెప్పబడినది దీనికి ముఖ్యతవలన, ముఖ్యత్వమెట్లునగా శుద్ధగీతులయందు శుద్ధప్రజ్ఞానులమునకు, ఇట్లే భిన్నగీతులందు భిన్నప్రజ్ఞానులకు అని, దాని భేదమువలెనే దీనికిని ఇప్పుడు భిన్నములకు ఇదివరకు చెప్పబడిన లక్షణమును వెల్లడి చేయుటకు ముందు ఇందు స్వరభిన్నమునకు లక్షణము చెప్పబడుచున్నది -

అందు వాదీ గృహీత స్వాత్ సంవాదీ చ విమోక్ష్యతే ॥ 323
వివాదీవాసువాదీ వా స్వరభిన్న స ఉచ్యతే ।

ప్రతిపదార్థము యదా వాదీ గృహీత స్వాత్ = వాదిస్వరమెప్పుడు గ్రహింపబడునో, తస్మాత్ = అందువలన, సంవాదీ విమోక్ష్యతే = సంవాదిస్వరము విడువబడును వివాదీవా అనువాదీ వా = వివాదిస్వరముగాని, అనువాదిస్వరముగాని, స = అది, స్వరభిన్న ఉచ్యతే = స్వరభిన్నమని చెప్పబడును

తాత్పర్యము వాదిస్వరమెప్పుడు గ్రహింపబడునో అందువలన సంవాదిస్వరము విడువబడును వివాదిస్వరముగాని, అనువాదిస్వరముగాని అదిస్వరభిన్నమని చెప్పబడును

అస్మాద్ధ - మధ్యమగ్రామాశ్రితస్య శుద్ధప్రజ్ఞానులను యోఽ సౌ మధ్యమో గ్రహింక తత్త్వానే దైవతోఽ పి వాదిత్వేన అనువాదిత్వేన వా గృహీతో భవతి = మధ్యమగ్రామాశ్రితమైన శుద్ధప్రజ్ఞానులమునకు యే మధ్యమము గ్రహింకయో, తత్త్వానమందు దైవతముకూడ వాదిత్వముచేతగాని, అనువాదిత్వముచేతగాని

గ్రహంపటదుచున్నది, మధ్యమ స్వయ్య సంహతి త్యజ్యతే న్యస్యతే వా తదాసా స్వరభిన్న ఉచ్యతే = మధ్యమస్వరమునకు సంహతి విడిచిపెట్టబడినను ఉంచబడినను అది స్వరభిన్నమని చెప్పబడుచున్నది, భిన్నపక్ష అత్ర వచనాత్ వాచీ = భిన్న పక్షము వచనమువలన ఇక్కడ వాచిస్వరము, దైవత పున బహుప్రయోగో భవతి = దైవతము మరల బహుప్రయోగము కలదగును

మధ్యమగ్రామాశ్రితమైన శుద్ధషాడవమునకు యేమధ్యమము గ్రహాంశమో, తత్త్వావమందు దైవతము కూడ వాచిత్వము చేతగాని, అనువాచిత్వముచేతగాని గ్రహంపటదుచున్నది మధ్యమస్వరమునకు సంహతి విడిచిపెట్టబడినను ఉంచబడినను అది స్వరభిన్నమని చెప్పబడుచున్నది భిన్నపక్షము వచనము వలన ఇక్కడ వాచిస్వరము దైవతము మరల బహుప్రయోగము కలదగును

దైవతాంశో మధ్యమాంత పంచమర్షభవస్థిత ॥

324

షడ్వీర్యపతిజాతో భిన్నపక్ష స్మృతో ఋతై ।

ప్రతిపదార్థము భిన్నపక్ష = భిన్నపక్షము దైవతాంశ = దైవతాంశము, మధ్యమాంత = మధ్యమాంతము, పంచమర్షభవస్థిత = పంచమరిషభర్షక్షము, షడ్వీర్యపతి జాత ఇతి = షడ్వీర్యపతినుండి పుట్టినదని, స్మృత = భావించబడినది, భిన్నపక్ష పక్షగ్రామసంబంధ = భిన్నపక్షము పక్షగ్రామసంబంధితము, షడ్వీర్యపతిజాతే జాతత్వాత్ = షడ్వీర్యపతిజాతినుండి పుట్టుటవలన, దైవత గ్రహాంశంశ్చ = దైవతము గ్రహము, అంశమును, మధ్యమో వ్యాస = మధ్యమవ్యాసము, ఋషభపంచమరహిత బౌధురీత = రిషభపంచమరహితమౌదురీతము నిషాదగాందారౌ కాళర్యంతరౌ = నిషాదగాందారములు కాళరీ అంతరములు, సర్వౌపకరణప్రవృత్తస్య విజాతీయౌ పిరణానివృత్తస్య (?) మృగయాయాం ప్రవృత్తస్య నాయకస్య ప్రవేశాదికాను అస్య వినియోగ = నమస్త ఉపకరణములయందు ప్రవర్తించినట్లీయు, విజాతీయ రణవివృతుడైనట్లీయు, వేటయందు ప్రవృత్తుడైన నాయకుని ప్రవేశములందు దీనికే వినియోగము, భీతిత్వభయానకరసా = భీతిత్వ భయానక రసములు దైవతాదిమూర్తినా = దైవతాది మూర్తిన సంహతి పక్ష = పక్షము సంహతి, ప్రనిష్ఠాదిరంశాత్ =

అలంకారము ప్రసన్నాది దక్షిణీ కలా పృష్టా కలాచిత్రే కలా = దక్షిణమందు కల, పృష్ఠియందు కల, చిత్రమందు కల స్వరపదగీతే చచ్చత్పుటారి లాల = స్వరపదగీతమందు చచ్చత్పుటారి తాళము, పంచమస్య స్థానే స్థానే వివారిత్యముచే గృహీతో భవతి = పంచమముయొక్క ప్రతి స్థానమందు వివారిత్యముచే గ్రహింపబడుచున్నది, పంచమస్య అసంవాదిత్యేన వర్జ్యతే కదాచిదశా భిన్నపంచమ స్వరభిన్నో భిదీయతే = పంచమమునకు అసంవాదిత్యముచే విడువబడుచున్నది, ఒక్కొక్కప్పుడు ఇది భిన్నపంచమము స్వరభిన్నమనియు చెప్పబడుచున్నది, లక్షణం చ తద్యథా = అలక్షణమెట్లునగా -

తాత్పర్యము భిన్నపద్ధము, భైవతాంశము మధ్యమాంతము పంచమరిషభత్యక్తము పద్ధతీచ్యవతినుండి పుట్టినదనిభాషింపబడినది భిన్నపద్ధము పక్షగ్రామపంచందితము, పద్ధతీచ్యవతిజాతినుండి పుట్టుటవలన భైవతము గ్రహము, అంశమును, మధ్యమవ్యాసము రిషభపంచమరహితమౌదుభితము నిషాదగాంధారములు కాకలి అంతరములు నమన్త ఉపకరణములయందు ప్రవర్తించినట్లేయు, విజాతీయ రణనివృత్తునైవర్ణ్యము కలుగుచు ప్రవృత్తునైన నాయకునిదైవకాదులందు దీనికి వినియోగము భీభత్సభయనకరుషములు భైవతారి మూర్ఖవ వర్ణము సంతారి అలంకారము ప్రసన్నాది దక్షిణమందు కల పృష్ఠియందు కల చిత్రమందు కల స్వర పదగీతమందు చచ్చత్పుటారి తాళము పంచమస్థానమందు వివారిత్యముచే గ్రహింపబడుచున్నది పంచమమునకు అసంవాదిత్యముచే విడువబడుచున్నది ఒక్కొక్కప్పుడు ఇది భిన్నపంచమము స్వరభిన్నమనియు చెప్పబడుచున్నది అలక్షణమెట్లునగా -

శుద్ధపంచమవత్ ప్రోక్ష స్వరజైర్భిన్నపంచమ ॥

325

భైవతాంశ పంచమాంత సూత్రధారప్రవేశనే ।

ప్రతిపదాత్మము స్వరజై = స్వరజ్ఞానముకలవారిచే, భిన్నపంచమ = భిన్నపంచమము, శుద్ధపంచమవత్ ప్రోక్ష = శుద్ధపంచమమువలె చెప్పబడినది, భైవతాంశ = భైవతముఅంశము, పంచమాంత = పంచమాంతము, సూత్రధార ప్రవేశనే వినియోగ = సూత్రధార ప్రవేశమందు వినియోగము

తాత్పర్యము స్వరజ్ఞానముకలవారిచే భిన్నపంచమము శుద్ధపంచమవలె చెప్పబడినది దైవతము అంశము, పంచమాంతము సూత్రధారప్రవేశముందు వినియోగము

అపార్శ్వు - భిన్నపంచమో మధ్యమగ్రామ సంబంధ = భిన్నపంచమము మధ్యమగ్రామ సంబంధితము షడ్వదీచ్యవతీ జాతో మధ్యమో (పంచమీ) జాతోష్టాతిత్వాత్ = మధ్యమపంచమమీ జాతులనుండి పుట్టుట వలన, షడ్వదీచ్యవతీ జాతికినెందినది, గ్రహంశ్చ దైవత = దైవత్వగ్రహము అంశమును, పంచమో వ్యాస = పంచమ వ్యాసము, నిషేదోఽత్ర కాకలీ = ఇందు కాకలినిషాదము, కృచిన్విషాదప్యాస ప్రయోగ = ఒక్కొక్కచోట నిషాదమునకు కూడ ప్రయోగముగలదు పంచమార్గశ్చాయం = ఇది పంచమార్గము, సూత్రధార ప్రవేశే అస్య వినియోగ = సూత్రధార ప్రవేశముందు దీనికి వినియోగము, వీభత్సభయానకౌ రశి = వీభత్సభయానకములు రసములు, దైవతాదిమూర్త్యాః = దైవతాది మూర్త్యవ, పంచారీ వర్ణ = వర్ణము పంచారి, ప్రసన్నాదిరంకార = అలంకారము ప్రసన్నాది, దక్షిణే కలా వృత్తౌ కలా చిత్రే కలా = దక్షిణమందు కల, వృత్తియందు కల, చిత్రమందు కల, స్వరపదగీతే చచ్చత్పుటాది తాల = స్వరపదగీతియందు చచ్చత్పుటాదితాలము ఇదావీం జాతీభిన్నస్య లక్షణమహా = ఇప్పుడు జాతీభిన్నమునకు లక్షణము చెప్పుచున్నాడు-

దీనియర్థము - భిన్నపంచమము మధ్యమగ్రామసంబంధితము మధ్యమ పంచమజాతులనుండి పుట్టుటవలన షడ్వదీచ్యవతీ జాతికి చెందినది దైవతగ్రహము, అంశమును, ఇందు కాకలీ నిషాదము ఒక్కొక్కచోట నిషాదమునకు కూడ ప్రయోగముగలదు ఇది పంచమార్గము సూత్రధారప్రవేశముందు దీనికి వినియోగము వీభత్సభయానకములు రసములు దైవతాది మూర్త్యవ వర్ణము పంచారి అలంకారము ప్రసన్నాది దక్షిణమందు కల, వృత్తియందు కల, చిత్రమందు కల స్వరపదగీతియందు చచ్చత్పుటాది తాలము

ఇప్పుడు జాతీభిన్నమునకు లక్షణము చెప్పుచున్నాడు -

జాతీనాం మంశకం స్థాయ(?) స్వల్పకష్టం బహుప్రథా । 326

అల్పత్వం చ బహుత్వం చ ప్రయోగాల్పబహుత్వత ।

సూక్ష్మాతిసూక్ష్మైర్వైశ్చ జాతిభిష్చ వ ఉచ్యతే ॥ 327

ప్రతిపదార్థము జాతీనాం అంశకం = జాతుల అంశకము, స్థాయస్వల్పక = స్థాయస్వల్పము, తథా = అట్లే, బహు = బహుత్వము, ప్రయోగాల్పబహుత్వత = అల్పత్వ బహుత్వప్రయోగమువలన, అల్పత్వం బహుత్వం చ = అల్పత్వము బహుత్వమును ఆగును, సూక్ష్మఅతిసూక్ష్మై = సూక్ష్మములచేతను, అతిసూక్ష్మములచేతను, వక్త్రై = వక్రములచేతను (ప్రయోగము) ఏదికలదో, స = అది, జాతిభిష్చ ఉచ్యతే = జాతిభిష్చమని చెప్పబడుచున్నది

తాత్పర్యము జాతుల అంశకము స్థాయస్వల్పము అట్లే బహుత్వము అల్పత్వబహుత్వప్రయోగమువలన అల్పత్వము బహుత్వమును ఆగును సూక్ష్మములచేతను అతిసూక్ష్మములచేతను వక్రములచేతను (ప్రయోగము) ఏదికలదో, అది జాతిభిష్చమని చెప్పబడుచున్నది

అస్మాత్ - శుద్ధతైశికమధ్యో హి తైశికీషడ్వమధ్యమజాత్యో జాత = శుద్ధతైశిక మధ్యమము తైశికీ షడ్వమధ్యమజాతులనుండి పుట్టివది, భిన్నతైశికమధ్యస్తు షడ్వమధ్యమజాతిర్జాతత్వాత్ తదంశగ్రహిత్యేన మస్థాయివర్గగ్రహిత్యేన చ సూక్ష్మాతిసూక్ష్మై ప్రయోగశ్చ జాతిభిన్నో భవేతిత్యర్థ = భిన్నతైశికమధ్యమము షడ్వమధ్యమజాతినుండి పుట్టుటవలన దాని అంశగ్రహణముచే మధ్యమస్థాయి వర్గగ్రహణముచేతను కూడ సూక్ష్మఅతి సూక్ష్మప్రయోగములచేతను జాతి భిన్నమగునని అర్థము, లక్షణం దాస్య యథా = దీనికి లక్షణమనగా -

శుద్ధతైశికీ మధ్యమ తైశికీ- షడ్వమధ్యమజాతులనుండి పుట్టివది భిన్నతైశికమధ్యమము షడ్వమధ్యమజాతినుండి పుట్టుటవలన దాని అంశగ్రహణముచే మధ్యస్థాయివర్గ గ్రహణముచేతను కూడసూక్ష్మఅతి సూక్ష్మప్రయోగములచేతను, జాతిభిన్నమగునని అర్థము దీనికి లక్షణమనగా -

స్యాత్ షడ్వమధ్యమజాతే భిన్నతైశికమధ్యమ ।

పద్మాంశో మధ్యమన్యాసో మంజైస్తు గమతైర్యుత ॥ 328

ప్రతిపద్యము భిన్నైశికమధ్యమ = భిన్నైశికమధ్యమము పద్ధమధ్యమజాతే
 ప్యాత్ = పద్ధమధ్యమజాతీనుండి అగును పద్ధాంశ = పద్ధాంశము,
 మధ్యమన్యాస = మధ్యమన్యాసము, మంధ్రై గమకై యుత =
 మంధ్రగమకములతో కూడియున్నది.

తాత్పర్యము భిన్నైశిక మధ్యమము పద్ధమధ్యమజాతీనుండి అగును
 పద్ధాంశము మధ్యమన్యాసము మంధ్రగమకములతో కూడియున్నది

భిన్నైశికమధ్యమ పద్ధగ్రామసంబంధ = భిన్నైశికమధ్యమము
 పద్ధగ్రామసంబంధితము, పద్ధమధ్యమజాతే ఉత్పన్నత్వాత్ =
 పద్ధమధ్యమజాతీనుండి పుట్టుటవలన పద్ధే- స్యగచోఽంశ్య = పద్ధము దీనికీ
 గ్రహము, అంశమును, మధ్యమన్యాస = మధ్యమన్యాసము మంధ్రగమకశ్చ =
 మంధ్రగమకము, నిషాదోతకాకలీ = ఇందుకాకలీనిషాదము, పూర్ణశ్చాయం =
 ఇది పూర్ణము, తాపవీర చాన్యప్రయోగ = తాపవీర మందు దీనిప్రయోగము,
 వీరరౌద్రాదికోరు = వీర రౌద్రాదకమురసము పద్ధారి మూర్ఖతా = పద్ధారి
 మూర్ఖత, వర్ణ సంహారీ = సంహారి వర్ణము, ప్రసన్నాదిరిలంకార =
 అలంకారము ప్రసన్నాది దక్షిణేకలా వార్తికే కలా చిత్రేకలా = దక్షిణమందు
 కల వార్తికమందు కల, చిత్రమందు కల, చచ్చత్పుటాది తాల =
 చచ్చత్పుటాదితాలము, శుద్ధభిన్నలక్షణమాహ = శుద్ధభిన్నలక్షణము
 చెప్పుచున్నాడు

భిన్నైశికమధ్యమము పద్ధగ్రామసంబంధితము పద్ధమధ్యమజాతీనుండి
 పుట్టుటవలన పద్ధము దీనికీ గ్రహము, అంశమును మధ్యమన్యాసము,
 మంధ్రగమకము ఇందు కాకలీనిషాదము ఇది పూర్ణము తాపవీరమందు
 దీనిప్రయోగము వీరరౌద్రాదికమురసము పద్ధారి మూర్ఖత సంహారి పద్ధము
 అలంకారము ప్రసన్నాది దక్షిణమందు కల, వార్తికమందు కల, చిత్రమందు
 కల చచ్చత్పుటాది తాలము

శుద్ధభిన్నలక్షణము చెప్పుచున్నాడు-

పరిత్యజప్రస్థజాతం స్వజాతి కుంభాషణ ।

ప్రకం కులం య సంగృహ్లాన్ శుద్ధభిన్న ప్రకీర్తిత. । 332 ॥

ప్రతిపదార్థము అన్యజాతిన పరిత్యజన్ = ఇతర జాతిని విడుచుచు, స్వజాతికులభూషణ = తన జాతికులము(ల)నకు అలంకారముగను స్వకం కులం సంకృష్టాన్ = తనకులమును గ్రహించుచున్నది, శుద్ధభిన్నమని చెప్పబడుచున్నది

తాత్పర్యము ఇతర జాతిని విడుచుచు తన జాతికులము (ల)నకు అలంకారమగుచు తనకులమును గ్రహించుచు ఉన్నది శుద్ధభిన్నమని చెప్పబడుచున్నది

అపార్థ - అన్యజాతిన పరిహరన్ స్వజాతికులభూషణం స్వమూలంతు సంకృష్టాన్ప్రతి = ఇతర జాతిని విడుచుచు స్వీయజాతికులాలంకృతమును స్వప్రధానతను గ్రహించు(ను) చుంబి, శుద్ధస్వ లక్షణం ఏమగ్రం భిన్నతైశిక్యాపి విద్యతే = శుద్ధముయొక్క పూర్తిలక్షణము భిన్నతైశిక్యకూడ కలదు తర్హి కో భేద ? = అట్లయిన తేదా ఏమి?, గీతికృతోభేద = గీతికృతమైన భేదము శుద్ధతైశికో హి శుద్ధగీత్యా గీయతే = శుద్ధతైశిక్య శుద్ధగీతిచే గానము చేయుటను భిన్నతైశిక్య భిన్నగీత్యా గీయతే = భిన్నతైశిక్య భిన్నగీతిచే గానముచేయుటను ఏతదుత్తం భవతి = ఇది చెప్పబడినది యేన సంస్థానేన రాగీయంతే శుద్ధతైశిక్యేన తేన సంస్థానేన భిన్నతైశిక్యే రాగీయత (?) ఇతి = శుద్ధతైశిక్యచేత భిన్నతైశిక్యయందు రాగముగా గానముచేయుటదీనది, లక్షణం దాన్య యథా - దీనికి లక్షణమెట్లనగా-

ఇతర జాతిని విడుచుచు స్వీయజాతి కులాలంకృతమును స్వప్రధానతను గ్రహించు (ను) చుంబి శుద్ధముయొక్క పూర్తిలక్షణము భిన్నతైశిక్యకూడ కలదు అట్లయిన తేదా ఏమి? గీతికృతమైన భేదము శుద్ధతైశిక్య శుద్ధగీతిచేగానము చేయుటను భిన్నతైశిక్య భిన్నగీతి గానముచేయుటను ఇది చెప్పబడినది శుద్ధతైశిక్య చేత ఏనంస్థానముచే రాగముగా గానముచేయుటనున్నచో అనంస్థానముచేతనే భిన్నతైశిక్యయందు రాగముగా గానముచేయుటదీనది, దీనికి లక్షణమెట్లనగా-

శుద్ధతైశిక్యచే రూపస్వరశ్చైర్భిన్నతైశిక్య .

ఏదాంశ సంపదాన్యసంపూర్ణ పక్షిధి స్మరై ॥

333

ప్రతిపదార్థము రూపస్వరశ్చై = రూపస్వరశ్చైవములచే, శుద్ధతైశిక్యచే =

శుద్ధతైశికవలె భిన్నతైశిక = భిన్నతైశికము, పద్మాంశ = పద్మాంశము, పంచమవ్యాస = పంచమ వ్యాసము, సప్తభి స్పృతై సంపూర్ణ = సప్తస్వరములచేతను సంపూర్ణము
తాత్పర్యము రూపస్వరజ్ఞానములచే శుద్ధతైశికవలె భిన్నతైశికము పద్మాంశము
పంచమవ్యాసము సప్తస్వరములచేతను సంపూర్ణము

అస్యార్థ - భిన్నతైశికోమధ్యమగ్రామ సంబంధ = భిన్నతైశికము
మధ్యమగ్రామికము, తైశికకార్మారవి జాత్యుత్పన్నత్వాత్ = తైశికీ
కార్మారవిజాతీయమండి పుట్టుటవలన, గ్రహోఽంశశ్చ పక్ష = పక్షగ్రహము
అంశమును, పంచమో వ్యాస = పంచమవ్యాసము, నిషాదోత కాశః = ఇందు
కాశతీవిషాదము, పూర్వశ్చాయం = ఇది సంపూర్ణము శుద్ధతైశిక ఉదయం యుద్యమీ
రాగ తదాపి భేదోస్తి = శుద్ధతైశికవలె రాగము ఉదయమగును కాపి భేదము
కలదు మంద్రజహంఠోఽయం = ఇది మంద్రజహంఠము, యేవ పంచస్థానీయ
శుద్ధతైశిక స్వరాలాప క్రియతే, తత్ సంస్థానం మోయ తైశిక స్వరైః ఆలాప
శక్త్య ఇతి = భిన్నతైశికయందు తారస్వరములచే ఆలాపము చేయదగినది
యని రూపాన్యత్వేన ఆయం భిద్యంతే = రూపము వేరగుటచే ఇది
భేదించుచున్నది, తానపీతే తాన్య వినియోగ = తానపీతమందు దీనికీ
వినియోగము, వీర్యోద్రాచికో య = వీర్యోద్రాచిము యము, పద్మాది మూర్ధ్నా =
పద్మాది మూర్ధన, పక్ష సంహారీ = సంహారి పక్షము, ప్రవహ్నాదిరణంకార =
అలంకారము ప్రవహ్నాది దక్షిణీ కలా వాక్త్రే కలా చిత్రే కలా = దక్షిణమందు
కల వాక్త్రమందు కల, చిత్రమందు కల స్వరపదగీతే చచ్చుట్టుటాదితాల =
స్వరపదగీతమందు చచ్చుట్టుటాదితాలము, సాంప్రతం భిన్నతానస్య
లక్షణమాహ = ఇప్పుడు భిన్నతానమునకు లక్షణము చెప్పుచున్నాడు

భిన్నతైశిక మధ్యమగ్రామికము తైశికీ కర్మారవిజాతీయమండి పుట్టుట వలన
పక్షగ్రహము అంశమును, పంచమవ్యాసము ఇందు కాశతీవిషాదము
ఇదిసంపూర్ణము శుద్ధతైశిక వలె రాగము ఉదయమగును కాపిభేదముకలదు
ఇది మంద్రజహంఠము యే సంస్థానముచే శుద్ధతైశికయందు స్వరాలాపము
చేయబడుచో ఆ సంస్థానమును విడిచి ఆస్వరములచేతనే ఆలాపము
చేయదగినది భిన్నతైశికయందు తారస్వరములచే ఆలాపము చేయదగినదియని
రూపము వేరగుటచే ఇది భేదించుచున్నది తానపీతమందు దీనికీ వినియోగము

పీఠాధికము రమము పెద్దది మార్చిన పంచాదివర్ణము అలంకారము ప్రసన్నాది దక్షిణమందు కల, వార్తికమందు కల, చిత్రమందు కల, స్వరపదగీతమందు చచ్చుత్పటాదితాలము ఇప్పుడు భిన్నతావమునకు లక్షణము చెప్పుచున్నాడు -

చతు శ్రుతిస్వరో యత్ర భిన్నో ద్విశ్రుతికేవ తు ।

గాంధారో ద్విశ్రుతిశ్చైవ శ్రుతిభిన్న స ఉచ్యతే ॥

331

శ్రుతిపదార్థము చతు శ్రుతిస్వర = చతు శ్రుతిస్వరము, ద్విశ్రుతికేవ = ద్విశ్రుతికమున, భిన్న = భేదమగునో, గాంధార = గాంధారము, ద్విశ్రుతిశ్చ = ద్విశ్రుతియునగునో, స = అది శ్రుతిభిన్న ఉచ్యతే = శ్రుతిభిన్నమని చెప్పుటచున్నది

తాత్పర్యము చతు శ్రుతిస్వరము, ద్విశ్రుతికమున భేదమగునో, గాంధారము ద్విశ్రుతియునగునో, అది శ్రుతిభిన్నమని చెప్పుటచున్నది

అన్యార్థ - చతు శ్రుతే పంచమస్య యథా శ్రుతిద్యయం గృహ్లాతి నిషాద తదాసౌ శ్రుతి భిన్నో అభిధీయతే = చతు శ్రుతిపంచమమునుండి, నిషాదమెప్పుడు శ్రుతిద్యయమును గ్రహించునో అప్పుడు అది శ్రుతిభిన్నముగా చెప్పుటచున్నది, నను మధ్యమగ్రామే పంచమస్య త్రిశ్రుతికత్వాత్ కదం శ్రుతిద్యయం గృహ్లాతి నిషాద ? = ఓయీ ! మధ్యమ గ్రామమున పంచమమునకు త్రిశ్రుతికమువలన నిషాదమెట్లు శ్రుతిద్యయము గ్రహించును? ఉచ్యతే = చెప్పుటచున్నది, భూతపూర్వస్యాయేన చతు శ్రుతిరుచ్యతే = భూతపూర్వ స్థాయముచే చతు శ్రుతిచెప్పబడినది, యథా భిన్నైశికలాగే త్రిశ్రుతి పంచమస్య చతు శ్రుతిత్వమాత్రిత్యలోప కృత పెద్దగ్రామే, ఏవమాత్రాపి భవిష్యతీతి న దోష = భిన్నైశికలాగమందు త్రిశ్రుతిపంచమమునకు చతు శ్రుతిత్వమువాక్రమించి పెద్దగ్రామమున లోపముచేయబడినది, అట్లే ఇక్కడ కూడ అగునని దోషములేదు, లక్షణం చావ్య తద్యథా = దీనికి లక్షణమెట్లునగా-

చతు శ్రుతిపంచమమునుండి నిషాదమెప్పుడు శ్రుతిద్యయమును గ్రహించునో అప్పుడు అది శ్రుతిభిన్నముగా చెప్పుటచున్నది ఓయీ

మధ్యమగ్రామమున పంచమమునకు త్రిశ్రుతికమునలన విషాదమెట్లు
శ్రుతిర్వయముగ్రహించును? చెప్పబడుచున్నది భూతపూర్వస్వాయముచే దతు.
శ్రుతి చెప్పబడినది భిష్మకైశిక రాగమందుత్రిశ్రుతి పంచమమునకు చతు
శ్రుతిర్వయమునాశ్రయించి పక్షగ్రామమున తోపము చేయబడినది అట్లే ఇక్కడ
కూడ అగునని దోషములేదు దీనిశిలక్షణమెట్లనగా

తానప్త మధ్యమస్యాన పంచమాంశోఽల్పసప్తమ ।

మధ్యమాపంచమీజాత్యో ఋషభేణ తు దుర్బల ॥ 332

ప్రతిపదార్థము తాన = తానము, మధ్యమస్యాన = మధ్యమస్యానము,
పంచమాంశ = పంచమాంశము, అల్పసప్తమ = సప్తమస్వర మల్పము
మధ్యమాపంచమీజాత్యో = మధ్యమపంచమజాతులకు ఋషభేణ దుర్బల =
రిషభాల్పము

తాత్పర్యము తానము మధ్యమస్యానము పంచమాంశము సప్తమస్వరమల్పము
మధ్యమపంచమజాతిజనితము రిషభాల్పము

అర్థార్థ. - భిష్మవాసికా (?) మధ్యమగ్రామసంబంధ = భిష్మవాసిక (తానము)
మధ్యమగ్రామపంచమీజాత్యుత్పత్త్యాత్ = మధ్యమా
పంచమజాతులనుండిపుట్టుటనలన, పంచమో గ్రహోంశః = పంచమ గ్రహము,
అంశమును, మధ్యమో వ్యాస = మధ్యమవ్యాసము,
మధ్యమవిషాదయోరల్పత్వం = మధ్యమవిషాదములకు అల్పత, విషాదోఽత్ర
కాకలీ = ఇందు కాకలీవిషాదము, పూర్వశ్చాయం = ఇదిసంపూర్ణము,
ప్రాధకరుణేఽస్య ప్రయోగ = ప్రాధకరుణమందు దీనిప్రయోగము, పంచమాది
మూర్త్యా = పంచమాది మూర్త్యన సంచారి వర్ణ = వర్ణము సంచారి,
ప్రసన్నాదీదలంకార = ఆలంకారము ప్రసన్నాది, దక్షిణే కలా = దక్షిణమందు
కల, వాల్మీకీ కలా = వాల్మీకమందు కల చిత్రే కలా = చిత్రమందు కల స్వరపదగీతే
చచ్చత్పుటాదితాల = స్వరపదగీతమందు చచ్చత్పుటాదితాలము భిష్మవాం
గ్రామవిభాగస్తు కాశ్యపినోక్ష = భిష్మములకు గ్రామవిభాగము కాశ్యపినే
చెప్పబడినది. తదాచ -

భిష్టువాసక(తాపము) మధ్యమగ్రామసంబంధితము మధ్యమపంచమ
జాతులనుండి పుట్టుటవలన పంచమగ్రహము, అంశమును, మధ్యమవ్యాసము
మధ్యమనిషాదములకు అల్పత ఇందు కాకరీవిషాదము ఇది సంపూర్ణము
ప్రాథమికమునందు దీనిప్రయోగము పంచమాది మూల్యత వర్ణము సందారి
అలంకారములు ప్రసన్నాది దక్షిణమందు కల, వాత్తికమందు కల, చిత్రమందు
కల స్వరపదగీతమందు చచ్చయ్యటాది తాలము భిష్టుములకు గ్రామవిభాగము
కాళ్ళపునిదెప్పబడినది తదాన-

భిష్టుపక్షము పక్షే స్థాల్ భిష్టుకైశికమధ్యమం ।

పంచమ కైశికస్థానే మధ్యమగ్రామసంక్రితం ॥

ప్రతిపదార్థము పక్షే = పక్షగ్రామమందు భిష్టుపక్ష భిష్టుకైశికమధ్యమ స్థాల్ =
భిష్టుపక్షము, భిష్టుకైశికమధ్యమము అగును, కైశికస్థానే = కైశికస్థానమందు
పంచమ = పంచమము మధ్యమగ్రామసంక్రితం = మధ్యమగ్రామము
వాక్రయించియుండునది

తాత్పర్యము పక్షగ్రామమందు భిష్టుపక్షము, భిష్టుకైశిక మధ్యమము అగును
కైశికస్థానమందు పంచమము మధ్యమగ్రామము వాక్రయించియుండునది

ఇతి భిష్టు సమాఖ్యాతా గౌడకాన్ శృణు సాంప్రతమ్ ।

ఇతి భిష్టు సమాఖ్యాతా = ఈ విధముగా భిష్టుములు చెప్పబడినవి
గౌడకాన్ శృణు సాంప్రతం = ఇప్పుడు గౌడకములను వినుము, నను
గౌడా కథం? = ఓయీ! గౌడము లెట్లు?, ఉచ్యతే గౌడగీతి
సంబంధత్యాత్ = గౌడగీతి సంబంధమువలన (అవి) చెప్పబడుచున్నది,
కిం లక్షణం? = లక్షణమేమి?, ఉచ్యతే తద్దధా = చెప్పబడుచున్నది అదిఎట్లునగా

ఈ విధముగా భిష్టుములు చెప్పబడినవి ఇప్పుడు గౌడకములను
వినుము ఓయీ! గౌడములెట్లు? గౌడగీతసంబంధము వలన (అవి)
చెప్పబడుచున్నది లక్షణమేమి? చెప్పబడుచున్నది అదిఎట్లునగా -

ఓహో మంత్రతా(?) + యప్రయోగై ద్రుతకంపితై ॥ 334

అధికామేన త్రస్థితే గౌడగీతి రుదాప్యాతా ।

ప్రతిపదార్థము ఓహోడి మంత్రతా = మంత్రము ఓహోడి, ద్రుతకంపితై, ప్రయోగై = ద్రుతకంపిత ప్రయోగములచే, త్రిస్థానే = త్రిస్థానము (లం) వందును, విశ్రామణ = విశ్రామము లేకయుండుటవలన, గౌడగీతి ఉదాహరింపబడినది, గౌడపంచమస్య లక్షణం = గౌడపంచమమునకు లక్షణము-

తాత్పర్యము మంత్రము ఓహోడి ద్రుతకంపిత ప్రయోగములచే త్రిస్థానము (లం)వందును విశ్రామము లేకయుండుటవలన గౌడగీతి ఉదాహరింపబడినది గౌడపంచమమునకు లక్షణము

గౌడపంచమనిష్పత్తై దైవతిషడ్వమధ్యమే :

334

దైవతాంశో మధ్యమాంతో రహిత పంచమేనతి ।

ప్రతిపదార్థము గౌడ పంచమనిష్పత్తై = గౌడపంచమ జననమందు, దైవతిషడ్వమధ్యమే = దైవతిషడ్వమధ్యమజాతులు (కారణము), దైవతాంశ = దైవతాంశము మధ్యమాంత = మధ్యమాంతము, పంచమేన రహిత = పంచమరహితము

తాత్పర్యము గౌడపంచమజననమందు, దైవతిషడ్వమధ్యమజాతులు (కారణము) దైవతాంశము మధ్యమాంతము పంచమరహితము

అన్యార్థ - గౌడపంచమ షడ్వగ్రామ సంబంధ = గౌడపంచమము షడ్వగ్రామసంబంధితము దైవతిషడ్వమధ్యమజాత్యై సముత్పన్నత్వాత్ = దైవతి షడ్వమధ్యమజాతులనుండి పుట్టుటవలన దైవతాంశో గ్రహాశ్చ = దైవతాంశము, గ్రహమును మధ్యమో న్యాస = మధ్యమన్యాసము, నిషాదగాంధారౌ కాకల్యంతరౌ = నిషాద గాంధారములు కాకలీ అంతరములు, పంచమరహితో యం పటస్వర = పంచమము వివా పటస్వరము, (షాడవము), ఉద్భుటనాట్యే విప్రలంభశృంగారే చాన్య వివియోగః = ఉద్భుటనాట్యమున వియోగశృంగారమునందుదీనికీ వివియోగము, రీధిర్నాదయాచో రతి = రీధిర్నాదయానములు రసములు, దైవతాది మూర్తినా = దైవతాది మూర్తిన అరోహే వర్ణ = వర్ణమరోహి, ప్రసన్నమధ్యలంకారః = అలంకారము ప్రసన్నమధ్యము, దక్షిణో కలా = దక్షిణమందు కల, వార్తకే కలా = వార్తకమందు కల, చిత్రే కలా = చిత్రమందు కల, స్వరబోధితే ధన్వన్తురంతల =

స్వర పదగీతియందు చచ్చుత్తుటలాళము

గౌడ పంచమము పెద్దగ్రామసంబంధము దైవతిషడ్వమధ్యమజాతులనుండి
పుట్టుటవలన శైవతాంశము, గ్రహమును, మధ్యమస్యాసము,
నిషాదగాంధారములు కాకలీ అంతరములు పంచమము వినా పెద్ద స్వరము
(షాడవము) ఉచ్చుటవాక్యమున పితౌగళ్యంగారమునందు దీనికి వివియోగము
భీతత్వభయోనకములు రసములు దైవతాది మూర్ధన వర్ణమోహి
అలంకారము ప్రపచ్చమధ్యము దక్షిణమందు కల, వార్తికమందు కల,
చిత్రమందు కల, స్వరపదగీతియందు చచ్చుత్తుటలాళము

ఉచ్చుత్తు శైవీషడ్వమధ్యమజాతిలో మతః ॥

335

పద్మాంశ పంచమస్యాస సంప్రక్ష గౌడశైవీకః ।

ప్రతిపదార్థము గౌడశైవీక = గౌడశైవీకము, శైవీషడ్వమధ్యమజాతి
ఉచ్చుత్తు = శైవీషడ్వమధ్యమజాతులనుండి పుట్టినది, పద్మాంశ = పద్మాంశము,
పంచమస్యాస = పంచమస్యాసముగా, సంప్రక్ష = చెప్పబడినది

తాత్పర్యము గౌడశైవీకము శైవీషడ్వమధ్యమజాతులనుండి పుట్టినది
పద్మాంశము పంచమస్యాసముగా చెప్పబడినది

అపార్థ - గౌడశైవీకోరాగో మధ్యమగ్రామసంబంధః = గౌడశైవీకరాగము
మధ్యమగ్రామసంబంధము, శైవీషడ్వమధ్యమజాతిః = శైవీషడ్వమధ్యమ
ములనుండి పుట్టినది, పద్మ్ అస్య గ్రహ అంశశ్చ = పద్మ్ గ్రహము అంశమును,
పంచమో స్యాస = పంచమస్యాసము, నిషాదోత్ర కాకలీ = ఇందుకాకలీ
నిషాదము, పూర్వశ్చాయం = ఇది సంపూర్ణము, తథా ప్రయోగో స్తి = అట్లే
ప్రయోగముకలదు, త్రిత్రుతిక త్వాత్ పంచమస్య, చతుః త్రివికత్వాత్ దైవము
మధ్యమగ్రామసంబంధ విచారా రాగ = పంచమమునకు త్రిత్రుతికము పంచమ
దైవమునకు చతుః త్రితికమునకు తుల్యంగాము మధ్యమగ్రామసంబంధము
కలదు, యద్యో గ్రామద్వయజాతౌ జాత తదపి పద్మ్ అస్య గ్రామ, న మధ్యమ, =
ఇదిగ్రామద్వయ జాతమైనప్పటికి దీనికి పద్మ్ గ్రామమే విశ్రితము,
మధ్యమగ్రామము కాదు, తథా దర్శనాత్ = అట్లే కనబడుటవలన, కరుణే

చాస్య వినియోగ = కరుణమందుదీనికీవినియోగము వీరాదికో రస = వీరాదికము రసము, పెద్దారి మూర్ఖహ = పెద్దారి మూర్ఖన, అరోహి వర్ణ = వర్ణమారోహి, ప్రసన్నాదిరసంకార = అలంకారము ప్రసన్నాది, దక్షిణే కలా = దక్షిణమందు కల, వార్తికే కలా = వార్తికమందు కల, చిత్రే కలా = చిత్రమందు కల, స్వరపదగీతే చచ్చిత్పుటారి తాల = స్వరపదగీతయందు చచ్చిత్పుటారి తాలము

గౌడతైశిక రాగము మధ్యమగ్రామసంబంధితము పద్మము గ్రహము అంశమును, పెంచమున్యాయము ఇందు కాకలీ నిషాదము ఇది సంపూర్ణము అట్లే ప్రయోగము కలదు పెంచమమునకు శ్రుతిశుభము వలనను, ధైవతమునకు చతు శ్రుతిశుభమువలనను ఈరాగము మధ్యమగ్రామ సంబంధముకలదియే ఇది గ్రామద్వయ జాతమైనప్పటికి దీనికి పద్మగ్రామమే నిశ్చితము, మధ్యమగ్రామము కాదు, అట్లే కనబడుటవలన కరుణమందు దీనికి వినియోగము వీరాదికము రసము పెద్దారి మూర్ఖన, వర్ణమారోహి, అలంకారము ప్రసన్నాది, దక్షిణమందు కల, వార్తికమందు కల, చిత్రమందు కల స్వరపదగీతయందు చచ్చిత్పుటారి తాలము

షడ్జంతో మధ్యమన్యాస పద్మమధ్యమయో కృత . 336

పరిపూర్ణస్వర ప్రోక్ష గౌడ తైశికమధ్యమ .

ప్రతిపద్యము గౌడతైశికమధ్యమ = గౌడతైశికమధ్యమరాగము, పెద్దాంశ = పెద్దాంశము, మధ్యమన్యాస = మధ్యమన్యాసము, పద్మమధ్యమయో కృత = పద్మమధ్యమాజితము, పరిపూర్ణస్వర = సంపూర్ణస్వరములుకలది

తాత్పర్యము గౌడతైశికమధ్యమరాగము, మధ్యమన్యాసము పద్మమధ్యమాజితము సంపూర్ణస్వరములు కంది

అత్యర్థ - గౌడతైశికమధ్యమ పద్మగ్రామసంబంధ = గౌడ తైశికమధ్యమము పద్మగ్రామసంబంధి తము పద్మమధ్యమజాతే జాతత్వాత్ = పద్మమధ్యమజాతమింది పుట్టుటవలన, పద్మోన్య గ్రహో²ంశశ్చ = పద్మగ్రహము అంశమును, మధ్యమోన్యాస = మధ్యమన్యాసము, నిషాదోత్ర కాకలి = ఇందు కాకలినిషాదము, పూర్ణశ్చాయం = ఇది సంపూర్ణము, భయవకే చాస్య

వినియోగ = భయానకమందు దీనికి వినియోగము. వీరాదికో రస = వీరాదికము రసము పెద్దది మూర్ఖున = పెద్దది మూర్ఖున, ఆరోహి వర్ణ = ఆరోహివర్ణము ప్రసన్నమధ్యమధ్యంకార = అలంకారము ప్రసన్నమధ్యము, దక్షిణే కలా = దక్షిణమందు కల, వార్తికే కలా = వార్తికమందు కల చిత్రే కలా = చిత్రమందు కల, స్వరపదగీతే చచ్చత్పుటాది తాల = స్వరపదగీతయందు చచ్చత్పుటాది తాలము, ఇదానిం గౌడానాం గ్రామవిభాగమహా = ఇప్పుడు గౌడములకు గ్రామ విభాగమును చెప్పుచున్నాడు

గౌడ శైలికమధ్యమము పెద్దగ్రామ సంబంధితము పెద్దమధ్యమజాతమంది పుట్టుటవలన పెద్దగ్రహము అంశమును, మధ్యమగ్రామము ఇందు కాళినిషాదము ఇదినంపూర్ణము భయానకమందు దీనికి వినియోగము వీరాదికము రసము పెద్దది మూర్ఖున ఆరోహి వర్ణము అలంకారము ప్రసన్నమధ్యమము దక్షిణమందు కల వార్తికమందు కల చిత్రమందు కల స్వరపదగీతయందు చచ్చత్పుటాదితాలము ఇప్పుడు గౌడములకు గ్రామవిభాగమును చెప్పుచున్నాడు

గౌడపంచమక పెద్దే గౌడశైలికమధ్యమ ॥ 337

గౌడశైలికరాగస్థ మధ్యమగ్రామ సంశ్రయం ।

త్రయో గౌడా సమాఖ్యాతా రాగాన్ వక్ష్యామ్యత పరమ్ ॥ 338

ప్రతిపదార్థము పెద్దే = పెద్దగ్రామమందు, గౌడపంచమక = గౌడపంచమము, గౌడ శైలికమధ్యమ = గౌడశైలిక మధ్యమమును, (కలపు), గౌడశైలికరాగ = గౌడ శైలికరాగము మాత్రము, మధ్యమగ్రామ సంశ్రయం = మధ్యమగ్రామమువాత్రయించినది, త్రయం గౌడా సమాఖ్యాతా = గౌడత్రయము చెప్పబడినది, అత పరం = ఇటులేరువార, రాగాన్ వక్ష్యామి = రాగములను చెప్పుదును

తాత్పర్యము పెద్దగ్రామమందు, గౌడపంచమము గౌడశైలికమధ్యమమును (కలపు) గౌడశైలికరాగము మాత్రము మధ్యమగ్రామము వాత్రయించినది గౌడత్రయము చెప్పబడినది ఇటులేరువార రాగములను చెప్పుదును

నను వేసరాణాం కదం రాగశ్చ ప్రవర్తతే = ఓయీ ! వేసరములకెట్లు రాగశబ్దము ప్రవర్తించును?, అప్రదేశాత్ = హేతుల ఉపదేశమువలన, తదాచారాకళ్యణ = కళ్యణదట్లు చెప్పెను

ఓయీ ! వేసరముకెట్లు రాగశబ్దము ప్రవర్తించును? హేతుల ఉపదేశమువలన కళ్యణదట్లు చెప్పెను

“చతుర్థామపి వర్ణానాం యోగా రాగ. + శోభనా ।

స సత్య దృశ్యతే యేన తేన రాగా ఇతిస్మృతా ॥”

ప్రతిపదార్థము చతుర్థామపి వర్ణానాం = నాల్గవర్ణములకు యోగా(తీ) కలయుక వలన, రాగ శోభనా(?) = కుత్తిప్రదమైన రాగము(?) యేన స సత్య దృశ్యతే = దేనిచేతను అదిఅంతయు కనబడుచున్నదో తేన = అందుచే, రాగా ఇతి స్మృతా = రాగములనబడుచున్నవి దుర్గశక్తిమతే రాగా ఏన వేసరా గణ్యంతే = దుర్గశక్తి మతమందు రాగములే వేసరములుగా లెక్కింపబడుచున్నవి? తదాచారా దుర్గశక్తి = దుర్గశక్తి అట్లేచెప్పెను

తాత్పర్యము నాల్గవర్ణములకు యోగా(తీ) కలయుక వలన కుత్తిప్రదమైన రాగము దేనిచేతను అదిఅంతయు కనబడుచున్నదో అందుచే రాగములనబడుచున్నవి దుర్గశక్తిమతమందు రాగములే వేసరములుగా లెక్కింపబడుచున్నవి దుర్గశక్తి అట్లేచెప్పెను

“స్వరా సహంతి యద్వేగాత్ తస్మాత్ వేసరకా స్మృతా ॥”

ప్రతిపదార్థము యద్వేగాత్ = ఏవేగమువలన స్వరా సహంతి = స్వరములు నడచుచున్ననో, తస్మాత్ = అందువలన, వేసరకా స్మృతా = వేసరములనబడుచున్నవి దుర్గశక్తిమతే వేసరపాదల ఏన ముఖ్య = దుర్గశక్తిమతమందు వేసరపాదలమే ముఖ్యము పాదలత్వేన క్రమాయాతర్వాత్ = పాదవత్సరే క్రమముగా గమనమువలన, కళ్యణమతే తు లక్ష్మిరాగ ఏన ముఖ్య = కళ్యణమతమందు లక్ష్మిరాగమే ముఖ్యము, లక్ష్మీప్రీతికరత్వాత్ = లక్ష్మీప్రీతికరమగుటవలన, తద్గూఢా = అదివిట్లనగా

తాత్పర్యము ఏవేగమువలన స్వరములు నడచుచున్ననో అందువలన

వేసరములనబడుచున్నది దుర్గశక్తిమతమందు వేసరపాదబడే ముఖ్యము, పాదవత్సమునే క్రమముగా గమనమునలన కళ్ళపమతమందు టక్కరాగమే ముఖ్యము లక్ష్యపీయకరముగుటవలన అదిపట్టవగా,

షడ్భాంశన్యాససంయుక్తస్థగరాగోఽ అప్రపంచమ ।

కారణం దాస్య నిర్దిష్టే దైవతీషడ్వమధ్యమే ॥

339

ప్రతిపదార్థము టగరాగ = టగరాగము, షడ్భాంశన్యాససంయుక్త = షడ్భాంశన్యాసయుతము, అప్రపంచమ = పంచమము అల్పము దైవతీషడ్వమధ్యమే అస్య కారణం నిర్దిష్టే = దైవతీషడ్వమధ్యమములు దీనికి జవకకారణములుగా నిర్దేశింపబడిన

అపార్థ - టక్కరాగ షడ్భగ్రామ సంబంధ = టక్కరాగము షడ్భగ్రామికము, దైవతీ షడ్వమధ్యమసముత్పన్నత్వాత్ = దైవతీషడ్వమధ్యముల నుండి పుట్టుటవలన, షడ్భాస్య గ్రహాంశశ్చి న్యాసశ్చి = షడ్వము దీనికి గ్రహము, అంశము న్యాసమును, నిషాదపంచమయోరత్రాల్పత్వం = నిషాదపంచమములకు ఇందు అల్పత, నిషాదగాంధారౌ అత్ర కాకల్యంతరౌ = నిషాదగాంధారములిందు కాకలీ అంతరములు, పూర్ణశ్చాయం = ఇది సంపూర్ణము శుద్ధవీరే అస్య ప్రయోగ = శుద్ధవీరమందు దీనికి ప్రయోగము వీరాద్యుతౌ రసౌ = వీరాద్యుతములు రసములు, షడ్బాది మూర్చనా = షడ్బాది మూర్చన, వర్ణ, సంధారీ = సంధారి వర్ణము, ప్రసన్నాంతోఽ అంశార = ప్రసన్నాంతము అలంకారము, దక్షిణీ కలా = దక్షిణమందు కల, వార్తికీ కలా = వార్తికమందు కల, చిత్రీ కలా = చిత్రమందు కల, వ్యరవదగీతే చచ్చత్పుటాదితాల = వ్యరవదగీతమందు చచ్చత్పుటాదితాలము

తాత్పర్యము టగరాగము షడ్భాంశన్యాసయుతము, పంచమముఅల్పము దైవతీషడ్వమధ్యమములు దీనికి జవకకారణములుగా నిర్దేశింపబడిన

టక్కరాగము షడ్భగ్రామికము దైవతీషడ్వమధ్యమములనుండి పుట్టుటవలన షడ్వము దీనికి గ్రహము, అంశము, నాశ్యమును, నిషాదపంచమములకు ఇందు అల్పత నిషాదగాంధారములిందు కాకలీ అంతరములు ఇదిసంపూర్ణము, శుద్ధవీరమందు దీనికి ప్రయోగము వీరాద్యుతములు రసములు షడ్బాది మూర్చన సంధారివర్ణము ప్రసన్నాంతము అలంకారము దక్షిణమందు కల,

వార్తికమందు కల, చిత్రమందు కల స్వరపదగీతమందు చచ్చిత్పుటాదితాలము

అంశశ్చ పక్షో న్యాపశ్చ కారణం పక్షమధ్యమా ।

సోపీరకస్య గాంధారో విషాదశ్చాపీ దుర్బల ॥

340

ప్రతిపదార్థము సోపీరకస్య = సోపీరకమునకు, పక్ష అంశ న్యాపశ్చ = పక్షము అంశము, న్యాసమును పక్షమధ్యమా కారణం = పక్షమధ్యమ జనకము, గాంధార విషాదశ్చాపీ దుర్బల = గాంధార విషాదములు అల్పములు

తాత్పర్యము సోపీరకమునకు, పక్షముఅంశము న్యాసమును పక్షమధ్యమ జనకము గాంధారవిషాదములు అల్పములు

అస్వార్థ - సోపీరక పక్షగ్రామసంబంధ = సోపీరము పక్షగ్రామసంబంధితము, పక్షమధ్యమాకాలే జాతత్వత్ = పక్షమధ్యమజాతినుండి పుట్టుటవలన, పక్షోఽస్వగ్రహోఽంశో న్యాపశ్చ = పక్షగ్రహము న్యాసము, అంశమును గాంధార విషాదయోరల్పత్వం = గాంధార విషాదములకు అల్పత, విషాద కాకలీ = కాకలీవిషాదము, పూర్ణశ్చాయం = ఇదిసంపూర్ణము, గృహమేధివాం సంయమివాం తాపసావాం చ ప్రవేశాదికే చరితే శాంతరసవాన్యవినియోగ = గృహన్మలయొక్క, యతులయొక్క మునులయొక్క ప్రవేశాదికమందు, చరిత్రయందు శాంతరసమందు వినియోగము, వీరాదికో రస = వీరాదిక రసము, పద్మాది మూర్తవా = పద్మాది మూర్తవ, ఆరోహి వర్ణ = వర్ణమారోహి, ప్రసన్నాదీరంభార = అలంకారము ప్రసన్నాది దక్షిణీ కలా = దక్షిణమందు కల, వార్తికే కలా = వార్తికమందు కల చిత్రే కలా = చిత్రమందు కల, స్వరపదగీతే చచ్చిత్పుటాదితాల = స్వరపదగీతమందు చచ్చిత్పుటాదితాలము

సోపీరము పక్షగ్రామసంబంధితము పక్షమధ్యమజాతినుండి పుట్టుటవలన పక్షగ్రహము న్యాసము, అంశమును, గాంధార విషాదములకు అల్పత కాకలీ విషాదము ఇది సంపూర్ణము గృహన్మలయొక్క, యతులయొక్క, మునులయొక్క, ప్రవేశాదికమందు, చరిత్రయందు శాంతరసమందు వినియోగము వీరాదికరసము పద్మాది మూర్తవ, వర్ణమారోహి, అలంకారము ప్రసన్నాది, దక్షిణమందు కల, వార్తికమందు కల, చిత్రమందు కల,

స్వరపదగీతమందు చచ్చుత్పటతాలము

పంచమౌశస్థదంశ్ర పంచమీమధ్యమోద్భవ ।

స్వల్పద్విక్రతుతికశ్చైవ జ్ఞేయో మాలవపంచమ ।

341

ప్రతిపదార్థము మాలవపంచమ = మాలవపంచమము, పంచమౌశ = పంచమౌశము, తదంతశ్చ = పంచమౌశమును, పంచమీమధ్యమోద్భవ = పంచమీ మధ్యమజనితము, స్వల్పద్విక్రతుతిక = అల్పద్విక్రతుతికముగా, జ్ఞేయ = తెలియదగినది

తాత్పర్యము మాలవపంచమము పంచమౌశము పంచమౌశమును పంచమీ మధ్యమజనితములు అల్పద్విక్రతుతికముగా తెలియదగినవి

అపార్థ - మాలవపంచమో మధ్యమగ్రామసంబంధ = మధ్యమగ్రామ సంబంధితము, మధ్యమాపంచమీమత్పన్న్యాత్ = మధ్యమపంచమీమనుండి పుట్టుటవలన, పంచమౌశో గ్రహోన్యవశ్య = పంచమము అంశము గ్రహము న్నాసమును, నిషాదోఽత కాళీ = ఇందు కాళీ నిషాదము, పూర్ణస్వరత్పాయం = ఇది సంపూర్ణము, విప్రలంభశృంగారో కంఠకీప్రవేశో వాప్య వినియోగ = విప్రలంభశృంగారమందును, కంఠకీ ప్రవేశమందును దీనికి వినియోగము, పంచమాదీ మూర్ధనా = పంచమాదీ మూర్ధన, రసా శృంగారహాస్య = శృంగారహాస్యరసములు, ఆరోహ్యాది వర్గ = ఆదివర్గము ఆరోహి, ప్రసన్నాదిరలంకార = అలంకారము ప్రసన్నాది, దక్షిణే కలా = దక్షిణమందు కల, వార్తకే కలా = వార్తకమందు కల, చిత్రే కలా = చిత్రమందు కల, స్వరపదగీతే చచ్చుత్పటాదితాల = స్వరపదగీతమందు చచ్చుత్పటాది తాలము

మాలవపంచమము మధ్యమగ్రామసంబంధితము మధ్యమాపంచమీ ముండి పుట్టుటవలన పంచమము అంశము గ్రహము న్నాసమును, ఇందు కాళీ నిషాదము ఇది సంపూర్ణము విప్రలంభశృంగారమందూ, కంఠకీప్రవేశమందును దీనికి వినియోగము పంచమాదీ మూర్ధన శృంగారహాస్యరసములు ఆదివర్గము ఆరోహి అలంకారముప్రసన్నాది దక్షిణమందు కల, వార్తకమందు కల, చిత్రమందు కల స్వరపదగీతమందు చచ్చుత్పటాదితాలము

మధ్యమంశ ప్రతివ్యాస కారణం పద్మమధ్యమా ।

ద్విశ్రుతిభ్యాం విహితస్తు భవేత్ వేపరషాదట ॥

342

శ్రుతిపదార్థము వేపరషాదట = వేపరషాదటము, మధ్యమంశ మధ్యమంశము,
తదాన్యాస = మధ్యమన్యాసము, పద్మమధ్యమాకారణం = పద్మమధ్యమాకారణము,
ద్విశ్రుతిభ్యాం విహిత భవేత్ = ద్విశ్రుతులచే రహితమగును

తాత్పర్యము వేపరషాదటము, మధ్యమంశము, మధ్యమన్యాసము,
పద్మమధ్యమకారణము ద్విశ్రుతులచే రహితమగును

అస్యార్థ - వేపరషాదట పద్మగ్రామసంబంధ = వేపరషాదటము పద్మగ్రామము
పద్మమధ్యమాకారణత్వాత్ = పద్మమధ్యమమునుండి పుట్టుటవలన, మధ్యమంశో
గ్రహోన్యాసశ్చ = మధ్యమంశము గ్రహము న్యాసమును (గాంధారవిషాద
యోరల్పత్వం = గాంధారవిషాదములకు అల్పత) గాంధారవిషాదో కాశ్యంతరం =
గాంధార విషాదములుకాశ్యంతరములు, విత్త్యం పూర్ణస్వరస్యాదుం = సదా
ఇది పూర్ణస్వరము శాంతరసేదాస్య ప్రయోగ = శాంతరసమందు దీవి
వినియోగము, శృంగారహాస్యరసా = శృంగారహాస్యములు రసములు
మధ్యమాది మూర్తనా = మధ్యమాది మూర్తన ఆరోహివర్ణ = వర్ణమారోహి,
ప్రసన్నాదిరసంతార = అలంకారము ప్రసన్నాది, దక్షిణేకలా = దక్షిణమందుకలా,
వార్తికేకలా = వార్తికమందుకలా, చిత్రేకలా = చిత్రమందుకలా, స్వరపదగీతే
చచ్చత్పుటాదితాల = స్వరపదగీతమందు చచ్చత్పుటాది తాలము

వేపరషాదటము పద్మమధ్యమము నుండి పుట్టుటవలన మధ్యమంశము గ్రహము
న్యాసమును (గాంధారవిషాదములకు అల్పత) గాంధార విషాదములు
కాశ్యంతరములు సదా ఇది సంపూర్ణస్వరము శాంతరసమందు దీవి
వినియోగము శృంగారహాస్యములు రసములు మధ్యమాది మూర్తన
వర్ణమారోహి అలంకారము ప్రసన్నాది దక్షిణమందు కలా, వార్తికమందు కలా,
చిత్రమందు కలా, స్వరపదగీతమందు చచ్చత్పుటాదితాలము

స్యాత్ పద్మమధ్యమకాలే పంచమ్యాశ్చ వివిధత ।

బోష్టరాగశ్చ విజ్ఞేయ పంచమోశోఽంతమధ్యమ ॥

343

శ్రుతిపదార్థము బోష్టరాగ పద్మమధ్యమకాలే, పంచమ్యార = బోష్టరాగము

షడ్మధ్యమజాతీసుండి జనించినది, పంచమ్యవినిర్గత = పంచమమిందే
వినిర్గతము, పంచమ అంగ = పంచమౌళము, మధ్యమంత =
మధ్యమంతముగా, పట్టేయ = తెలియదగినది

రాత్నర్యము బోట్టరాగము షడ్మధ్యమజాతీసుండిజనించినది పంచమముచే
వినిర్గతము, పంచమౌళము మధ్యమంతముగా తెలియదగినది

అస్యార్థ - బోట్టరాగ షడ్మగ్రామసంబంధ = బోట్టరాగము
షడ్మగ్రామసంబంధితము, షడ్మమధ్యమపంచమీజాత్యో జాతత్వాత్ =
షడ్మమధ్యమపంచమీజాతులనుండి పుట్టుటవలన, యద్యపి
ఉభయగ్రామసంభూతజాతీర్షయమమత్సన్ని = రెండు గ్రామములనుండి
పుట్టిన జాతీర్షయమునుండి పుట్టినదయినను, తదాపి పంచమస్య చతు
శ్రుతికత్వాత్ షడ్మగ్రామసంబంధ = పంచమమునకు చతు శ్రుతికత్వము
వలన షడ్మగ్రామసంబంధము, పంచమో గ్రహోఽంశశ్చ = పంచమగ్రహము
అంశమును, మధ్యమోన్యాస = మధ్యమన్యాసము, నిషాదగాంధారమౌళ్యాత్సం-
నిషాదగాంధారములకు అల్పత, నిషాదోత్ర కాకలి = ఇందు నిషాదము కాకలి
పూర్ణస్వరశ్చాయం = ఇది పూర్ణస్వరము ఉత్పన్నే వాస్య వినియోగ =
ఉత్పన్నమందు దీనికి వినియోగము, శాంతాదికో రస = శాంతాదిరసము
పంచమోది మూర్చనా = పంచమోది మూర్చన, ఆరోహి వర్ణ = వర్ణమారోహి
ప్రసన్నాంతోఽలంకార = అలంకారము ప్రసన్నాంతము దక్షిణే కలా =
దక్షిణమందు కల, వార్తకే కలా = వార్తకమందు కల, చిత్రే కలా = చిత్రమందు
కల, స్వరవదగీతే చచ్చత్పుటాదితాల = స్వరవదగీతమందు
చచ్చత్పుటాదితాలము

బోట్టరాగము షడ్మగ్రామసంబంధితము షడ్మమధ్యమపంచమీజాతులనుండి
పుట్టుటవలన రెండు గ్రామములనుండి పుట్టిన జాతీర్షయమునుండి
పుట్టినదయినను, పంచమమునకు చతు శ్రుతికత్వము వలన
షడ్మగ్రామసంబంధము పంచమగ్రహము, అంశమును, మధ్యమన్యాసము
నిషాదగాంధారములకు అల్పత ఇందు నిషాదముకాకలి ఇది పూర్ణస్వరము
ఉత్పన్నమందు దీనికి వినియోగము శాంతాదిరసము పంచమోది మూర్చన

వర్ణమారోహి అలంకారము ప్రసన్నాంతము దక్షిణమందు కల, వాత్సకమందు
కల, చిత్రమందు కల, స్వరపద్యోతమందు చచ్చుచుటాదితాలము

షడ్భాంశన్యాససంయుక్తో దైవతర్షభవర్జితః ।

దైవత్యార్షభికాత్మక్షో భిందోఽ స్రేక్షకే భవేత్ ॥

344

ప్రతిపదార్థము భిందోఽ = భిందోలము, షడ్భాంశన్యాససంయుక్తః = షడ్భాంశము
న్యాసముతో కూడినది, దైవతర్షభవర్జితః = దైవతరిషభ వర్జితము,
దైవత్యార్షభికాత్మక్షః = దైవతి ఆర్షభిలచేతను వివర్జితము, స్రేక్షకే భవేత్ =
ప్రేక్షక మందగును

తాత్పర్యము భిందోలము, షడ్భాంశమున్యాసముతో కూడినది,
దైవతరిషభవర్జితము దైవతీఆర్షభిలచేతను వివర్జితము ప్రేక్షకమందగును

అపార్వర్థ - భిందోలకో మధ్యమగ్రామసంబంధః = భిందోలకము
మధ్యమగ్రామసంబంధితము దైవత్యార్షభీహితః = దైవత ఆర్షభీహితము,
ఉభయగ్రామసంబంధశేషస్వరాభ్యంతాపిసముత్పన్నత్వాత్ ఉభయగ్రామకత్వమేవ
యుక్తం = ఉభయగ్రామసంబంధశేషస్వరమనుజాతినలన పుట్టుటచే
ఉభయగ్రామసంబంధిత్యమే యోగ్యము, కథం మధ్యమగ్రామాశ్రిత ఇతి =
మధ్యమగ్రామాశ్రితము ఎట్లునున్నది? దైవత్యార్షభీహితత్వమధ్యమగ్రామసంబంధ
విన = దైవతరిషభ రాహిత్యమునలన మధ్యమగ్రామమునకు సంబంధించినదియే
భరతకోహరాదిని ఆచార్యైః షడ్గ్రామదైవతర్షభలోపస్యానిష్ఠత్వాత్ కేచిత్
షడ్గ్రామాశ్రిత ఏనాయమితి మన్యంతే = భరతకోహలాద్యాచార్యులచే
షడ్గ్రామదైవతర్షభలోపమునకు ఇష్టవడకపోవుటనలన కొందరు ఇది
షడ్గ్రామాశ్రితమనియే తలచుచున్నారు, చతుశ్రుతికన్య సంపదస్య ఆత్ర
ఉపలంభాత్ = చతుశ్రుతికవంచముము ఇక్ష్విద దోరుకుటనలన దైవతస్యన
అనాశిత్వం తానవిషయమేవ ద్రవ్యవ్యం న సర్వత్రేతి = దైవతమునకు
నాశరూపత్వము తానవిషయమనే గాని అంతకుకాదు అని ఏతస్య అయుక్తం =
అది పరిమితునది కాదు, ఏవం హి సతి గ్రామమూర్తవాణీదో వ స్యానితి =
ఇట్లునునచో గ్రామమూర్తవా భేదిముందదు అని, షడ్వీస్య బ్రహ్మోకో న్యాభ్యశ్చ =
షడ్జము దీనికి బ్రహ్మము అంశము న్యాసుమును, విషాదోద్ర కాకలి = ఇందు

కాకలి నిషాదము, దైవతముషభహీనం బొడువితం = దైవతరిషభరహితమైన బొడువితము, సంభోగశృంగారము వివియోగ = సంభోగశృంగారమందు దీనికి వివియోగము, వీరారిణు = వీరారి రసము, మూర్ఖునా షడ్జాది = షడ్జాది మూర్ఖున, వర్ణ ఆరోహి = ఆరోహి వర్ణము, ప్రసన్నాదిరంజకార = అలంకారము ప్రసన్నాది దక్షిణే కలా = దక్షిణమందు కల, వార్తకేకలా = వార్తకమందు కల, చిత్రేకలా = చిత్రమందు కల, స్వరపదగీతే చచ్చత్పుటారితాల = స్వరపదగీతమందు చచ్చత్పుటారితాలము

భిందోలకము మధ్యమగ్రామసంబంధితము దైవతలి అర్హభీరహితము ఉభయగ్రామసంబంధ శేషస్వరమును జాతివలన పుట్టుటచే ఉభయ గ్రామసంబంధిత్వమే యోగ్యము మధ్యమగ్రామాశ్రితము ఎట్లగుచున్నది? దైవతరిషభరహితమువలన మధ్యమగ్రామమునకు సంబంధించినదియే భరతకోహలాద్యావార్యులచే షడ్జగ్రామశ్లేవతర్జుభలోపమునకు ఇష్టపడకపోవుటవలన కొందరు ఇది షడ్జగ్రామాశ్రితమనియే తలచుచున్నారు చతుః శ్రుతికవంతమము ఇక్కడ చోరుకుటవలన శ్లేవతమునకు నాశమౌతత్వము తాన విషయముననే గాని అంతటకాదు- అని, అది సరియైనది కాదు ఇట్లునచో గ్రామమూర్ఖునాభేదముండదుఅని, షడ్జము దీనికి గ్రహము, లంఘము, న్యాసమును, ఇందు కాకలి నిషాదము, దైవతరిషభరహితమైన బొడువితము సంభోగశృంగారమందు దీనికి వివియోగము వీరారిణము షడ్జాది మూర్ఖున ఆరోహి వర్ణము అలంకారము ప్రసన్నాది దక్షిణమందు కల, వార్తకమందు కల, చిత్రమందు కల, స్వరపదగీతయందు చచ్చత్పుటారితాలము

దైవతాంశస్తదంతశ్చ స్వల్పద్విశ్రుతిక స్వర ।

దైవతమధ్యమాణాత్యో పంచాతాస్తక కైశిక ॥

345

ప్రతిపదార్థము అట్లకైశిక = అట్లకైశికము, దైవతాంశ = దైవతాంశము తదంతశ్చ = దైవతాంతమును, స్వల్పద్విశ్రుతికస్వర = అల్పద్విశ్రుతిస్వరము కలది, దైవతమధ్యమాణాత్యో పంచాతా = దైవతమధ్యమాణాతాలమంది ఉద్భవించినది

తాత్పర్యము అట్టజైశికము దైవతాంశము, దైవతాంతమును, అల్పద్విక్రతునిర్వరము కలది దైవతీమధ్యమాజాత్యో సంజాతా = దైవతీ మధ్యమాజాతులనుండి ఉద్భవించినది

అస్యాత్మ - దైవతీమధ్యమాజాత్యో జాతత్వాత్ అట్టజైశిక పక్షగ్రామసంబంధ = దైవతీ మధ్యమాజాతిజనితమగుటవలన అట్టజైశికము పక్షగ్రామికము, నను ఉభయగ్రామసంబంధిన్యో జాత్యో నముత్పన్నం - యం రాగ పక్షగ్రామసంబంధ ఇతి కథం వస్తుం యుక్తం? = ఓయీ! ఉభయగ్రామసంబంధి జాతులనుండి ఈరాగము జనించినది పక్షగ్రామసంబంధియని ఎట్లుగా చెప్పవచ్చును?, అన్య ప్రయోగో చతు శ్రుతిసంబంధ పంచమ ఉపరిభ్యతే = దీనిప్రయోగమందు చతు శ్రుతిపంచమము లభ్యమగుచున్నది, (పంచమే దైవతేన భిగ్రామయోర్భేద కారణో = పంచమమందు దైవతముచే భిన్నగ్రమములకు భేదకారణము?) అత పంచమస్య చతుశ్రుతికత్వాత్ పక్షగ్రామసంబంధ ఏవాయం రాగ = అందువలన పంచమమునకు చతుశ్రుతికత్వమువలన ఈరాగము పక్షగ్రామ సంబంధితమేయగుచున్నది, గ్రహోంశో వ్యాపకృ దైవత = దైవతము గ్రహము అంశము న్యావమును, నిషాదగాంధారోవాత్ర కాకల్యంతరౌ = నిషాదగాంధారములిందు కాకల్యంతరములు పూర్ణస్వరశ్చాయం = ఇది సంపూర్ణస్వరము, కశ్యపమతే నిషాదగాంధారయో లోపాత్ ఆయం ఔదుభిత = కశ్యపమతమందు నిషాదగాంధారములలోపమువలన ఇది ఔదుభరాగము, ఉద్భుటవాద్యో కామగ్రన్త తత్కంఠుకీప్రవేళే నావ్య వినియోగ = ఉద్భుటనాట్యమందు కామగ్రన్తమైన కంఠుకీప్రవేళమందును దీనికి వినియోగము, దీరిత్పాదరస = దీరిత్పాదరసము, మధ్యమారి దైవతా(?) మూర్ధవా = మధ్యమాది దైవతము(?) మూర్ధన, అలోహి వర్ణ = వర్ణమాలోహి, ధక్షిణే కలా వార్తికే కలా చిత్రే కలా, = దక్షిణమందు కల, వార్తికమందు కల, చిత్రమందు కల స్వరపదగీతియందు చచ్చుత్పూచితాలము

దైవతీమధ్యమాజాతిజనితమగుటవలన అట్టజైశికము పక్షగ్రామికము ఓయీ! ఉభయగ్రామసంబంధిజాతులనుండి ఈరాగము జనించినది పక్షగ్రామ

సంబంధియని ఎట్లుగారెప్పువచ్చును? దీని ప్రతిరాగమందు చతుః
ప్రతిపంచమము లభ్యమగుచున్నది (పంచమమందుల్లితతముచే
భిగ్రామములకు భేదకారణము?) అందువలన పంచమమునకు చతుః
ప్రతికత్వమువలన ఈరాగము పిద్యగ్రామసంబంధితమే యగుచున్నది
దైవతము గ్రహము, అంశము, న్యాసమును నిషాదగాంధారములందు
కాశల్యంతరములు ఇది పంచార్ణవ్యవస్థము కళ్యణమతమందు
నిషాదగాంధారముల లోపమువలన ఇది బౌద్ధవరాగము ఉద్భవనాత్మకమందు,
కామగ్రస్తమైన కంచుకప్రవేశమందును దీనికి వినియోగము బీభత్సాదిరసము
మధ్యమాదిదైవతము(?) మూర్ఛన వర్ణమారోహ దక్షిణమందు కల, వార్తికమందు
కల, చిత్రమందు కల, స్వరవిదగీరియందు చచ్చత్తుటారితాలము

శైశవీ జాతిసంభూతి సద్భావశ్యాససంయుత .

దుర్బలో దైవతేన స్ఫూర్త రాగో మాలవశైశవీ . 346

పంచమం కేచిదిచ్చంతి హాస్యాద్యా + + కర్మణి .

గాంధారం చ తథా వాన్యే తద్విలక్ష్యే న దృశ్యతే . 347

ప్రతిపదార్థము మాలవశైశవీ రాగ = మాలవశైశవరాగము, శైశవీజాతినంభూతి =
శైశవీజాతినండి పుట్టినది సద్భావశ్యాససంయుత = సద్భావంశము, న్యాసమును
కల్గియున్నది, దైవతేన దుర్బలం స్ఫూర్త = దైవతమల్పము పంచమం కేచిత్
ఇచ్చంతి = పంచమమును కొందరు కోరుచున్నారు హాస్యాద్యా = హాస్యములు,
+ + కర్మణి = + + కర్మయందు, వాన్యే = మరికొందరు, గాంధారం =
గాంధారమును, తథా ఇచ్చంతి = అట్లే కోరుచున్నారు, తద్వి = అది, లక్ష్యే =
లక్ష్యమందు, న దృశ్యతే = కనబడలేదు

లాత్యత్యము మాలవశైశవీరాగము శైశవీజాతినండి పుట్టినది
సద్భావంశమున్యాసమును కల్గియున్నది దైవతమల్పము పంచమమును కొందరు
కోరుచున్నారు హాస్యములు, కర్మయందు మరికొందరు గాంధారమును అట్లే
కోరుచున్నారు అది లక్ష్యమందు కనబడలేదు

లస్యార్థ - మాలవశైశవీకో మధ్యమగ్రామసంబంధ = మాలవశైశవము
మధ్యమగ్రామ సంబంధితము, శైశవీజాతే జాత్యాత్ = శైశవీజాతినండి

అనించుటవలన, పెద్దగ్రాహాంశోన్మాదశ్చ = పెద్దగ్రాహము అంశము
 న్యామమునైవతస్య అల్పత్వం = నైవతమునకు అల్పత, ప్రయోగో
 విచిత్రత్రయాశ్చలి = ఇందుకాశలినిషాదప్రయోగము పూర్వస్వరల్పాయం = ఇది
 సంపూర్ణస్వరయుతము, విప్రలంభశృంగారీ చాన్యవినియోగ =
 విప్రలంభశృంగారమందు దీవి వినియోగము, వీరారణము = వీరరసము,
 పెద్దదిమూర్ఖవా = పెద్దదిమూర్ఖన ఆరోహి వర్ణ = వర్ణమారోహి, అలంకార
 ప్రసన్నమధ్యము = అలంకారము ప్రసన్నమధ్యము, దక్షిణే కలా = దక్షిణమందు
 కల, వార్తక కలా = వార్తకమందు కల, చిత్రకలా = చిత్రమందు కల, స్వరపదగీతే
 చచ్చత్పుటాదితాల = స్వరపదగీతియందు చచ్చత్పుటాదితాలము, ఇదాపి
 వేసరాగాం గ్రామవిశేషో దృశ్యతే = ఇప్పుడు వేసరములకు గ్రామవిశేషము
 చూడబడుచున్నది

మాలవశైలికము మధ్యమగ్రామసంబంధితము, కైశికీతాతిమందికవించుటవలన
 పెద్దగ్రాహము అంశమున్మాదమును, నైవతమునకు అల్పత ఇందు కాశలి
 విచిత్రప్రయోగము ఇది సంపూర్ణస్వరయుతము విప్రలంభశృంగారమందు దీవి
 వినియోగము వీరరసము పెద్దదిమూర్ఖన వర్ణమారోహి అలంకారము
 ప్రసన్నమధ్యము దక్షిణమందు కల, వార్తకమందు కల, చిత్రమందు కల,
 స్వరపదగీతియందు చచ్చత్పుటాదితాలము, ఇప్పుడు వేసరములకు
 గ్రామవిశేషము చూడబడుచున్నది

ఓక్కురాగశ్చ సోపరస్తా వై ఓక్కుశైలిక ।

బోట్టరాగశ్చ పెద్దాశ్చ ధనేత్ వేసరపాదభ. । 348

హిందోలకన్తు నిశ్చేయో మధ్యమగ్రామసంభవ ।

మాలవసంచమశ్చైవ మాలవశైలికస్తా ॥ 349

శ్రుతిసదాశ్చము ఓక్కురాగము, సోపరము, ఓక్కుశైలికము, బోట్టరాగము,
 వేసరపాదము పెద్దాశ్చ ధనేత్ = పెద్దగ్రామముసందర్శనము, హిందోలకము,
 మాలవసంచమము మాలవశైలికము మధ్యమగ్రామసంభవ నిశ్చేయం =
 మధ్యమగ్రామజనితము (అ) గా తెలియవలెను

తాత్పర్యము ఓక్కురాగము, సోపరము, ఓక్కుశైలికము, బోట్టరాగము,

వేసరపాదబము, పద్మగ్రామమునందగును హిందోలకము, మాలవ పంచము, మాలవక్షత్రికము మధ్యమగ్రామ జాతము (లు)గా తెలియువలెను

ఇతి వేసరకా ప్రోత్తా వర్షే విశ్చితలక్షణా ।

స్వరాణాం ద్విశ్వతే వేగ తేన వేగస్వరా స్పృతాః ॥ 350

శుద్ధా భిద్వాశ్చ గౌడాశ్చ తథా వేగస్వరా వరే ।

కథితా పాంప్రతం వక్ష్యే సప్త సాధారణాంస్తత ॥ 351

ప్రతిపదార్థము ఇతి = ఈవిధముగా, విశ్చితలక్షణా = నిర్ణీతలక్షణములుకల, వర్షే వేసరకా ప్రోత్తా = ఆన్ని వేసరములు చెప్పబడినవి, స్వరాణాం వేగ ద్విశ్వతే = స్వరములకు వేగము కనబడుచున్నది, తేన వేగస్వరాః స్పృతాః = అందుచే వేగ స్వరములుగా భావించబడినవి, శుద్ధా = శుద్ధములు, భిద్వా = భిష్టములు, గౌడా = గౌడరాగములు, తథా = అట్లే, వేగస్వరాః = వేసరములు, కథితా = చెప్పబడినవి, పాంప్రతం = ఇప్పుడు, సప్త సాధారణాన్ వక్ష్యే = ఏడు సాధారణములను చెప్పుచున్నాను

తాత్పర్యము ఈవిధముగా నిర్ణీతలక్షణములుకల ఆన్నివేసరములు చెప్పబడినవి స్వరములకు వేగముకనబడుచున్నది అందుచే వేగస్వరములుగా భావించబడినవి శుద్ధములు, భిష్టములు, గౌడరాగములు, అట్లే వేసరములు చెప్పబడినవి ఇప్పుడు ఏడు సాధారణములను చెప్పుచున్నాను

నమసాధారణానాం కథం సాధారణత్వం = ఓయీ ।

సాధారణములకెట్లు సాధారణత్వము సిద్ధించినది?, ఉచ్ఛతే = చెప్పబడుచున్నది, పూర్వోక్తానాం వర్షేహిం రాగాణాం యా గీతయ తాభి జాయమానత్వాత్ తేషాం సాధారణత్వం = పూర్వముచెప్పబడిన ఆన్నిరాగములయొక్క యేగీతులున్నవో వాటిచే జనించుటకు వలన వాటికి సాధారణత్వము, ఏతత్ సాధారణగీత్యా గీయమానత్వాత్ = ఇదిసాధారణ గీతిచే గానముచేయబడుట వలన, తథా రావా కళభ = కళభుడట్లే చెప్పుచున్నాడు -

ఓయీ । సాధారణములకెట్లు సాధారణత్వము సిద్ధించినది? చెప్పబడుచున్నది పూర్వముచెప్పబడిన ఆన్నిరాగములయొక్క యేగీతులున్నవో

వాటినే ఇంచుబడుటవలన వాటికి సాధారణత్యము ఇది సాధారణ గీతినే గానముచేయుటవలన.

కశ్యపదట్టి చెప్పుచున్నాడు -

“పంచ సాధారణా ప్రోక్తా సర్వగీతసమాశ్రయా ।”

సర్వగీతసమాశ్రయా = అన్ని గీతులనాశ్రయించిన, సాధారణా పంచ ప్రోక్తా = సాధారణములు పంచవిధములుగా చెప్పబడినవి, నను కాశ్యపమునినా నర్తరాగస్య కిమిత్యాదో విద్వేశ కృత ? = ఓయీ ! కాశ్యపమహర్షి చేత నర్తరాగమునకు ఎందువలన మొదట విద్వేశముచేయబడినది?, ఉచ్యతే = చెప్పబడుచున్నది, ఉద్యుటచారిమండలాచౌ వినీయుజ్యమానత్వాత్ మిగ్ధత్వమితి కశ్యపమతే = ఉద్యుటచారిమండలంబందువినీయోగింపబడుట పంచ ముఖ్యత్వమని కశ్యపమతమునందు, దుగ్ధక్షేమితే తు పక్షకైశిక ఏవముఖ్య = దుగ్ధక్షేమితమునమాత్రము పక్షకైశికయే ముఖ్యము, కుత = ఎందుకు?, వాచుత్వైవ క్రమాయుతత్వాత్ = సాదవత్వముచే క్రమాగమనమువలన, తద్వణా = అది ఎల్లసగా-

తాత్పర్యము అన్నిగీతులనాశ్రయించిన సాధారణములు పంచవిధములుగా చెప్పబడినవి ఓయీ ! కాశ్యపమహర్షిచేత నర్తకరాగమునకు ఎందువలనమొదట సర్వేముచేయబడినది ? చెప్పబడుచున్నది ఉద్యుటచారిమండలంబందు వినీయోగింపబడుటవలన ముఖ్యత్వమని కశ్యపమతమునందు, దుగ్ధక్షేమితమునందు మాత్రము పక్షకైశికయే ముఖ్యము ఎందుకు? వాచవత్వముచే క్రమాగమనమువలన, అది ఎల్లసగా -

పంచమోఽశో మధ్యమాంత పంచమీమధ్యమోద్భవః ।

నర్తరాగస్థ పక్షేయ ప్రియద్విగుణితకన్యక ॥

352

ప్రథమతాళము నర్తరాగి = నర్తరాగము, పంచమాంశ = పంచమోఽశము, మిధ్యమాంత = మధ్యమాంతము పంచమీమధ్యమోద్భవ = పంచమీమధ్యమము మండిపుట్టి నది, ప్రియద్వి గుణితకన్యక = అల్పద్విగుణిత్వముకలదిగా పక్షేయ = తెలియదగినది

తాత్పర్యము సర్వలాగము సంపదాంతము, మధ్యమాంతము, పంచమీమధ్యమము నుండి పుట్టివది అల్పద్విత్తుతివ్వరముకలదిగా తెలియదగినది

అస్పార్థ - సర్వలాగ మధ్యమగ్రామసంబంధ = సర్వలాగము మధ్యమగ్రామ సంబంధము కలది, పంచమీమధ్యమోద్భవత్వాత్ = పంచమీ మధ్యమోద్భవమువలన, పంచమో గ్రహోఽంశశ్చ = పంచమగ్రహము అంశమును, మధ్యమో న్యూన = మధ్యమన్యూనము, విషాదగాంధారయోరల్పత్వం = విషాదగాంధారములకు స్వల్పత, విషాదోఽత్ర కాళీ = ఇందు కాళీనిషాదము ఉద్భూతాచారిమందలాదౌ చాస్య వినియోగ = ఉద్భూతాచారిమందలాదులందు వినియోగము, శృంగాలాదిరస = శృంగాదిరసము, పంచమాదిమూర్చనా = పంచమారి మూర్చన, అలంకార ప్రసన్నమధ్యమ = అలంకారము ప్రసన్నమధ్యమము, వర్ణ సంచారీ ఇతి కశ్యపమతే = కశ్యపమునిమతము నందు వర్ణము సంచారి, దుర్గశక్తిమతే తు అయమేన రాగ = పంచమీ దైవతీజాత్యేచ్ఛాయతే = దుర్గశక్తిమంతమునందు ఈరాగమే పంచమీ దైవతీజాతినముద్భవము, పక్షగ్రామ సంబంధ ఏవ బోధ్యవ్య = పక్షగ్రామసంబంధమనియే తెలియదగినది కుత = ఎందుకు?, పంచమస్య చతు శ్రుతికత్వాత్, దైవతస్య త్రిశ్రుతికత్వాత్ పక్షగ్రామసంబంధ = పంచమమునకు చతు శ్రుతివలనను, దైవతమునకు త్రిశ్రుతివలనను పక్షమగ్రామ సంబంధము

సర్వలాగము మధ్యమగ్రామ సంబంధముకలది పంచమీమధ్యమోద్భవమువలన పంచమగ్రహము అంశమును మధ్యమన్యూనము, విషాదగాంధారములకు స్వల్పత ఇందుకాళీనిషాదము ఉద్భూతాచారిమందలాదులందు వినియోగము శృంగాలాది రసము పంచమాదిమూర్చన, అలంకారము ప్రసన్నమధ్యమము కశ్యపముని మతమునందు వర్ణము సంచారి దుర్గశక్తి మతమునందు ఈరాగమే పంచమీదైవతీ జాతినముద్భవము పక్షగ్రామసంబంధమనియే తెలియదగినది ఎందుకు? పంచమమునకు చతు శ్రుతివలనను, దైవతమునకు త్రిశ్రుతివలనను పక్షగ్రామసంబంధము

స్కాత్ పాక్షీదైవతీజాత్యో పక్ష్యాపాంశ పంయుత ।

దుర్బల పంచమో యత్ర పశక పరికీర్తిత ।

353

ప్రతిపద్యము యత్ర = ఎచట, పాక్షీదైవతీ జాత్యో = పాక్షీదైవతీ జాతులనుండి
పుట్టినది పక్ష్యాపాంశంపంయుత = పక్ష్యాపాంశ అంశయుతము, పంచమో
దుర్బల = పంచమమల్బము, స్కాత్ = అగునో, పశక = శకరాగముగ,
పరికీర్తిత = నిషాదము కాకలిగాచెప్పబడినది

తాత్పర్యము ఎచట పాక్షీదైవతీజాతులనుండి పుట్టినది పక్ష్యాపాంశ
అంశయుతము పంచమమల్బము అగునో అది శకరాగముగ చెప్పబడినది

అస్యార్థ - శక పక్ష్యగ్రామసంబంధ = శకము గ్రామికము, పాక్షీదైవతీ
నముత్పన్నత్వాత్ = పాక్షీదైవతులనుండి పుట్టుటవలన, పక్ష్యగ్రామ
ప్రసంగోన్యాధిక్య = పక్ష్యగ్రామము అంశమున్యాధిక్యమును, (పంచమస్కాల్పత్యం =
పంచమమునకు అల్పత) నిషాదగాంధారౌ చాత్ర కాకల్యంతరౌ =
నిషాదగాంధారములిందు కాకల్యంతరములు, పూర్ణస్వరశ్చాయం = ఇది
పూర్ణస్వరముకలది, వీరాద్భుతహోమ్యే నిర్వహణే చాన్య వినియోగ =
వీరాద్భుతములందు హోమ్యనిర్వహణమందు దీని వినియోగము, వీరాదికో య =
వీరాదికము యము, పక్షాది మూర్తనా = పక్షాది మూర్తన, అరోహి వర్ణ =
వర్ణమారోహి, ప్రపన్నమధ్యోః లంకార = ప్రపన్నమధ్యమాలంకారము, దక్షిణీ
కలా = దక్షిణమందు కల వార్తికే కలా = వార్తికమందు కల, చిత్రే కలా =
చిత్రమందు కల స్వరపదగీతే చచ్చత్పుటారితాల = స్వరపదగీతియందు
చచ్చత్పుటారితాలము

శకము పక్ష్యగ్రామికము పాక్షీదైవతులనుండి పుట్టుటవలన పక్ష్యగ్రామము అంశము
న్యాధిక్యము (పంచమమునకు అల్పత) నిషాదగాంధారములిందు
కాకల్యంతరములు ఇది పూర్ణస్వరముకలది, వీరాద్భుతములందు
హోమ్యనిర్వహణమందు దీని వినియోగము వీరాదికము యము పక్షాది మూర్తన,
వర్ణమారోహి ప్రపన్నమధ్యమాలంకారము దక్షిణమందు కల, వార్తికమందు
కల, చిత్రమందు కల స్వరపదగీతియందు చచ్చత్పుటారి తాలము

మధ్యమాపంచమీజాత్యో దైవత్యాశ్చ వివిస్త్రితః ।

కకుభ పంచమన్యాసో దైవతాంశస్తు నిర్మితః ।

354

ప్రతిపదార్థము కకుభ = కకుభము, మధ్యమాపంచమీజాత్యో దైవత్యాశ్చ = మధ్యమాపంచమీ దైవతీజాతులనుండి, వివిస్త్రిత = జనించినది పంచమన్యాస = పంచమన్యాసము దైవతాంశ నిర్మిత = దైవతాంశముగా నిర్మితము

తాత్పర్యము కకుభము మధ్యమాపంచమీ దైవతీజాతులనుండి జనించినది పంచమన్యాసము, దైవతాంశముగా నిర్మితము

అర్పార్థ - కకుభ పక్షగ్రామపంచంభ = కకుభము పక్షగ్రామీకము, మధ్యమాపంచమీదైవతీనిముత్సన్నోపి పక్షగ్రామ ఏవ = మధ్యమాపంచమీ దైవతులనుండి పుట్టినను పక్షగ్రామమే కుత = ఎందుకు? పంచమన్య చతు శ్రుతికత్యాత్ = పంచమమునకు చతు శ్రుతివలనను, దైవతన్య శ్రుతికత్యాచ్చ = దైవతమునకు శ్రుతికత్యమువలనను దైవతోన్య అంకో గ్రహాశ్చ = దైవతము దీనికి అంశము గ్రహమును, పంచమో న్యాస = పంచమన్యాసము పూర్ణస్వరశ్చాయం = ఇది పూర్ణస్వరము, మధ్యమకరణే అన్య వివియోగ = మధ్యమకరణమందు దీని వివియోగము, కరుణో న్య రస = దీనికి కరుణయము దైవతాదిమూర్త్యా = దైవతాది మూర్త్యన, ఆరోహో వర్ణ = వర్ణమారోహ, ప్రసిష్ఠమద్యోలంకార = అలంకారము ప్రసిష్ఠమధ్యము, దక్షిణే కలా = దక్షిణమందు కల వార్తకే కలా = వార్తకమందు కల, చిత్రే కలా = చిత్రమందు కల, స్వరపదగీతే చచ్చత్పూదితాల = స్వరపదగీతియందు చచ్చత్పూదితాలము

కకుభము పక్షగ్రామీకము, మధ్యమాపంచమీదైవతులనుండి పుట్టినను పక్షగ్రామమే ఎందుకు? పంచమమునకు చతు శ్రుతివలనను, దైవతమునకు శ్రుతికత్యము వలనను, దైవతము దీనికి అంశము గ్రహమును, పంచమన్యాసము ఇదిపూర్ణస్వరము మధ్యమకరణమందు దీని వివియోగము దీనికి కరుణయము దైవతాది మూర్త్యన, వర్ణమారోహ అలంకారము ప్రసిష్ఠమధ్యము దక్షిణమందు కల, వార్తకమందు కల, చిత్రమందు కల, స్వరపదగీతియందు చచ్చత్పూదితాలము

షడ్భాంశో మధ్యమన్యాసః స్వల్పద్విక్రతుతికస్పరః ।

శుద్ధమధ్యమికాశాలేభ్యవేత్ భమ్మాణవంచమ ॥

355

ప్రతిపదార్థము భమ్మాణవంచమ = భమ్మాణ వంచమము, షడ్భాంశ = షడ్భాంశము, మధ్యమన్యాసః = మధ్యమన్యాసము, స్వల్పద్విక్రతుతికస్పర = అల్పద్విక్రతుత్పరము, శుద్ధమధ్యమికాశాలే భవేత్ = శుద్ధమధ్యమికాశాలినుండి ఉద్భవించివది

తాత్పర్యము భమ్మాణవంచమము, షడ్భాంశము, మధ్యమన్యాసము అల్పద్విక్రతుత్పరము శుద్ధమధ్యమికాశాలినుండి ఉద్భవించివది

అస్మాత్త - భమ్మాణవంచమో మధ్యమగ్రామసింహంధ = భమ్మాణవంచమము మధ్యమగ్రామసింహంధితము, శుద్ధమధ్యజాలే ఎముత్పవ్నత్వాత్ = శుద్ధమధ్యమాశాలిజనితము కనుక, షడ్భ = షడ్భము, గ్రహోఅంశశ్చ = గ్రహము అంశమును మధ్యమో న్యాస = మధ్యమన్యాసము, నిషాదగాంధారమౌర్యత్వం = నిషాదగాంధారములకు అల్పత, నిషాదోత్ర కాకలి = ఇందు కాకలినిషాదము, పూర్ణస్వరశ్చాయం = ఇది పూర్ణస్వరము, పది గ్రీష్మకాంతిస్వరశ్చేమః నాన్య వినియోగ = మార్గమందు, గ్రీష్మమందు, అరణ్యములందలపినపుడు దీని వినియోగము, వీరాదిరస = వీరాదిరసము, షడ్భాది మూర్చనా = షడ్భాది మూర్చన, ఆరోహీ వర్ణ = వర్ణమారోహి, ప్రసన్నమధ్యమలంకార = ప్రసన్నమధ్యమలంకారము దక్షిణే కలా = దక్షిణమందు కల, వార్తకే కలా = వార్తకమందు కల చీత్రే కలా = చీత్రమందు కల, స్వరపదగీతేచచ్చత్పూది తాం. = స్వరపదగీతియందు చచ్చత్పూదితాలము

భమ్మాణ వంచమము మధ్యమగ్రామసింహంధితము శుద్ధమధ్యమాశాలి జనితము కనుక షడ్భము గ్రహము అంశమును, మధ్యమన్యాసము నిషాదగాంధారములకు అల్పత ఇందు కాకలి నిషాదము ఇది పూర్ణస్వరము మార్గమందు, గ్రీష్మమందు, అరణ్యములందలపినపుడును దీని వినియోగము, వీరాదిరసము, షడ్భాదిమూర్చన, వర్ణమారోహి ప్రసన్నమధ్యమలంకారము దక్షిణమందు కల, వార్తకమందు కల చీత్రమందు కల, స్వరపదగీతియందు చచ్చత్పూదితాలము

షష్ఠమధ్యమనిషాదాభ్యాం రూపసాధారితో భవేత్ ।

షష్ఠాంతో మధ్యమన్యాస పంచమర్షభస్వల్పక ॥

356

ప్రతిషవ్యాము రూపసాధారిత = రూపసాధారితము, షష్ఠమధ్యమనిషాదాభ్యాం = షష్ఠమధ్యమనిషాదములనుండి భవేత్ = జనితమగును షష్ఠాంత = షష్ఠాంతము, మధ్యమన్యాస = మధ్యమన్యాసము, పంచమర్షభస్వల్పక = పంచమరిషభాలము

తాత్పర్యము రూపసాధారితము, షష్ఠమధ్యమనిషాదములనుండి జనితమగును షష్ఠాంతము మధ్యమన్యాసము పంచమరిషభాలము

అష్టాక్ష - రూపసాధారిత షష్టగ్రామసంబంధ = రూపసాధారితము షష్టగ్రామ సంబంధితము, షష్ఠమధ్యమనిషాదనికాకాదుత్పన్న త్వాత్ = షష్ఠమధ్యమనిషాదముల నుండి పుట్టుటవలన, షష్ఠస్వగ్రహోంశస్థి = షష్ఠము దీనికి గ్రహము అంశమును, మధ్యమన్యాస = మధ్యమన్యాస, (పంచమరిషభములకు అల్పత), నిషాదోత్ర కాళీ = ఇందు కాళీ నిషాదము, పూర్ణస్థాయం = ఇది సంపూర్ణము, వీరకరుణే అప్యప్రయోగ = వీరకరుణమందు దీనికి ప్రయోగము, వీరాదిరస = వీరాదిరసము, షష్ఠాది మూర్తనా = షష్ఠాదిమూర్తన, ఆరోహీ వర్ణ = వర్ణమారోహి, అలంకార ప్రసన్నమధ్య = ప్రసన్నమధ్యము అలంకారము, దక్షిణే కలా = దక్షిణమందు కల, వార్తకే కలా = వార్తకమందు కల, చిత్రే కలా = చిత్రమందు కల, స్వరపదగీతే చచ్చత్పుటాదితాలా = స్వరపదగీతమందు చచ్చత్పుటాదితాలము

రూపసాధారితము షష్టగ్రామసంబంధితము షష్ఠమధ్యమనిషాదములనుండి పుట్టుటవలన షష్ఠముదీనికి గ్రహము, అంశమును మధ్యమన్యాసము (పంచమరిషభములకు అల్పత) ఇందు కాళీ నిషాదము ఇది సంపూర్ణము వీరకరుణమందు దీనికి ప్రయోగము వీరాదిరసము, షష్ఠాది మూర్తన వర్ణమారోహి, ప్రసన్నమధ్యమలంకారము దక్షిణమందు కల, వార్తకమందు కల, చిత్రమందు కల, స్వరపదగీతమందు చచ్చత్పుటాదితాలము

గాంధారిరక్షగాంధారిశ్శ్లోతో గాంధారపంచమ ।

గాంధారోఽస్య భవేదంశో వ్యాసో గాంధార ఏవ చ ॥

357

ప్రతివచాద్భవము గాంధార పంచమ = గాంధారపంచమము.
గాంధారిరక్షగాంధారిశ్శ్లో జాత = గాంధారిరక్ష గాంధారిజనితము, గాంధార
అంశ = గాంధారమంశము గాంధార ఏవ వ్యాస = గాంధారమే వ్యాసము
తాత్పర్యము గాంధారపంచమము, గాంధారిరక్షగాంధారిజనితము,
గాంధారమంశము, గాంధారమే వ్యాసము

ఆస్వార్థ - గాంధార పంచమో మధ్యమగ్రామ సంబంధ = గాంధారపంచమము
మధ్యగ్రామసంబంధితము, గాంధారి రక్షగాంధారి సముత్పన్నత్వాత్ = గాంధారి
రక్షగాంధారులనుండి పుట్టుటవలన యుద్భవదుర్లభ్యమైతే దైవతీ సముత్పన్నతాః =
తదాపి పంచమస్య త్రిత్రుతికత్వాత్ ఉభయగ్రామజాతిజాతవే మధ్యమసంబంధ
ఏవ = యుగ్లశక్తిమతమందు ఇది దైవత్ సముత్పన్నమైనను పంచమమునకు
త్రిత్రుతికత్వమువలన ఉభయగ్రామజాతిజాతమైనను మధ్యమగ్రామ
సంబంధితమే, గాంధారోఽస్య గ్రహోంశో వ్యాసశ్చ = గాంధారముదీనికి గ్రహము
అంశమువ్యాసమును, ప్రయోక్ష్యప్రేక్షయా గాంధారో దైవతోభవేత్ = ప్రయోక్ష
దృష్టిలో గాంధారము దైవతమగును నిషిద్లోకకాలీ = ఇందుకాలీ నిషాదము,
పూర్ణాక్షాయం = ఇది సంపూర్ణము ఆద్యుతే అస్య వినియోగ = ఆద్యుతే
హోస్య వాప్య వినియోగ = (ఆద్యుతమునందు) విస్మయమందు హోస్యమందు
దీనికి వినియోగము కరుణో భవ = కరుణరసము, గాంధారాచి మూర్ధనా =
గాంధారాచి మూర్ధన, సంధారీ వర్ణ = సంధారీవర్ణము, ప్రసన్నమర్ద్యోఽలంకార =
ప్రసన్నమర్ద్యులంకారము, దక్షిణీ కలా = దక్షిణమందు కల, వ్యాకీ కలా =
వ్యాకీమందు కల చిత్రే కలా = చిత్రమందు కల స్వరవచనీతే
చచ్చత్పుటాదితాల = స్వరవచనీతమందు చచ్చత్పుటాది తాలము

గాంధారపంచమము మధ్యమగ్రామసంబంధితము, గాంధారిరక్షగాంధారులనుండి
పుట్టుటవలన యుద్భవదుర్లభ్యమైతమందు ఇది దైవత సముత్పన్నమైనను పంచమమునకు
త్రిత్రుతికత్వమువలన ఉభయగ్రామజాతిజాతమైనను మధ్యమగ్రామ
సంబంధితమే గాంధారము దీనికి గ్రహము, అంశము, వ్యాసమును

ప్రయోక్తద్వష్టిలో గాంధారము దైవతమగును ఇందు కాకలినిషాదము ఇదిసంపూర్ణము (అద్భుతమునందు) విష్ణుయమందు హాస్యమందు దీనికి వినియోగము కరుణరసము గాంధారాది మూర్త్యన సంచారివర్ణము ప్రసిష్టమధ్యమలంకారము దక్షిణమందు కల, వార్తికమందు కల, చిత్రమందు కల, స్వరపదగీతమందు చచ్చుత్పటాదితాలము

దైవత్వార్థభిజాత్యాత్మజ్ఞాత పంచమషాదల .

ఋషభాంశముయుక్తో మధ్యమో న్యాస ఏవ చ ||

358

శ్రుతిపదార్థము పంచమషాదల = పంచమషాదలము దైవత్వార్థభిజాత్యాత్మజ్ఞాత = దైవతీ ఆర్థభిజాతులనుండి పుట్టినది. ఋషభాంశముయుక్త = రిషభాంశయుతము మధ్యమ న్యాస = మధ్యమన్యాసము

తాత్పర్యము పంచమషాదలము, దైవతీఆర్థభిజాతులనుండి పుట్టినది రిషభాంశయుతము మధ్యమన్యాసము

అప్యార్థ - పంచమషాదల పద్మగ్రామసంబంధ = పంచమషాదలము పద్మగ్రామికము, ఋషభోఽప్య గ్రహాంశశ్చ = రిషభము దీనికి గ్రహము, అంశమును, మధ్యమో న్యాస = మధ్యమన్యాసము, ప్రయోక్తపక్షయో క్త్యదిదంశోపి నిషాదోత్ర కాళి = ప్రయోక్తద్వష్టిలో ఒక్కొక్కచోట అంశమైనను విషాదమిందు కాకలి, పూర్ణశ్చాయం = ఇది సంపూర్ణము ఉద్భుటచారిమండలాదావినియోగ = ఉద్భుటచారిమండలాదులందు వినియోగము, వీరాదిరస = వీరాదిరసము, ఋషభాదిమూర్త్యా = రిషభాదిమూర్త్యన ప్రసిష్టాద్యంతోలంకార = ప్రసిష్టాద్యంతము అలంకారము, దక్షిణీ కలా = దక్షిణమందు కల, వార్తికీ కలా = వార్తికమందు కల, చిత్రే కలా = చిత్రమందు కల, స్వరపదగీతేషు చచ్చుత్పటాదితాల = స్వరపదగీతయందు చచ్చుత్పటాదితాలము

పంచమషాదలము పద్మగ్రామికము రిషభము దీనికి గ్రహము, అంశమును మధ్యమన్యాసము ప్రయోక్తద్వష్టిలో ఒక్కొక్కచోట అంశమైనను విషాదమిందు కాకలి ఇది సంపూర్ణము ఉద్భుటచారిమండలాదులందు వినియోగము

వీరాదిరసము రిషిభాది మూర్ఖనే ప్రసన్నాద్యంతము అలంకారము
దక్షిణమందు కల, వార్తికమందు కల, చిత్రమందు కల, స్వరసంగీతమందు
చచ్చత్పుటాదితాలము

ఋషభాంశోమధ్యమాంత పంపూర్ణస్వరకస్తతా ।

ఆర్షభీమధ్యమాజాత్యో రేవగుప్త ప్రతీర్తిత ॥

359

ప్రతిపదార్థము రేవగుప్త = రేవగుప్తము, ఋషభాంశ = రిషభాంశము,
మధ్యమాంత = మధ్యమాంతము, పంపూర్ణస్వరక = పంపూర్ణము,
ఆర్షభీమధ్యమాజాత్యో జాత. = ఆర్షభీమధ్యమాజాతిజనితము (ఇదానీం
సాధారణానాం గ్రామవిభాగ ప్రదర్శనలే = ఇప్పుడు సాధారణమునకు గ్రామ
విభాగము చూపబడుచున్నది-)

రేవగుప్తము పక్షగ్రామసంబంధితము, ఆర్షభీమధ్యమాజాతులనుండి పుట్టినను
పంచమము చతుః ప్రతికముగుటచేత పక్షగ్రామసంబంధితమైనదియే రిషభము
దీనికీ గ్రహము, అంశమును, మధ్యమమేన్యాసము ఇందు కాకలినిహితము
ఇది పూర్ణము ఉద్భవించారమందలచియుండు వినియోగము వీరాదిరసము
రిషిభాది మూర్ఖనే ఆరోహిపర్వము అలంకారము ప్రసన్నాద్యంతము
దక్షిణమందు కల, వార్తికమందు కల, చిత్రమందు కల చచ్చత్పుటాదితాలము
(ఇప్పుడు సాధారణమునకు గ్రామవిభాగము చూపబడుచున్నది)

పార్వాణపంచమే క్షేయో మధ్యమగ్రామసంభవ ।

గాంధారపంచమో నర్త పక్షైశిక ఏవ చ ॥

360

స్యాత్ పాక్షీనైవతీజాత్యోష్ణకృరాగస్తు సైంధవ ।

షడ్జాంశన్యాససంఘటన పంచమేన తు దుర్భల ॥

361

ప్రతిపదార్థము పార్వాణపంచమ = పార్వాణ పంచమము గాంధారపంచమ
నర్త = గాంధారపంచమము నర్తరాగము మధ్యమగ్రామసంభవః =
మధ్యమగ్రామసంభవము, పక్షైశిక = పక్షైశికము, టక్కురాగ సైంధవ. =
టక్కు సైంధవరాగము పాక్షీనైవతీజాత్యో స్యాత్ = పాక్షీనైవతీ జాతులనుండి
పుట్టినది, షడ్జాంశన్యాస సంఘటన = షడ్జాంశన్యాసయుతము, పంచమేన దుర్భల =
పంచమాల్యము

తాత్పర్యము పార్థాణపంచమము గాంధారపంచమము నర్తరాగము మధ్యమగ్రామ సంభవము పద్మకైశికము టక్కుపైందవరాగము, షాడ్డీదైవరీ జాతులనుండి పుట్టివది ఎద్దాంశన్యాపయితము పంచమాల్యము

అస్వార్థ - టక్కుపైందవరాగ పద్మగ్రామపంచంధ = టక్కుపైందవరాగము పద్మగ్రామపంచంధితము, షాడ్డీదైవరీనముత్పన్నత్వాత్ = షాడ్డీదైవరీజాతులనుండి పుట్టుటవలన, పద్మ^౨ స్వగహో^౨ ౦కో న్యాపశ్చ = పద్మము దీనికి గ్రహము అంశము న్యాసము, నిషాదగాంధారౌ చాత్ర కాకల్యంతరౌ = నిషాదగాంధారములు ఇందు కాకలి నిషాదములు పంచమస్వ అల్పత్వం = పంచమమునకు అల్పత, హర్షస్వరశ్చాయం = ఇది సంహర్షము శుద్ధవీర అప్య వినియోగ = శుద్ధవీరమందు దీనికి వినియోగము, వీరాదికౌఠ = వీరాదికము రసము, పద్మాదిమూర్తినా = పద్మాదిమూర్తిన, అరోహి వర్ణ = వర్ణమారోహ, ప్రసన్నాంతోలంకార = అలంకారము ప్రసన్నాంతము దక్షిణే కలా = దక్షిణమందు కల, వార్తికే కలా = వార్తికమందు కల, చిత్రే కలా = చిత్రమందు కల, స్వరపదగీతే చచ్చత్పుటారితాల = స్వరపదగీతియందు చచ్చత్పుటారితాలము

ఇదావీం సాధారణానాం గ్రామవిభాగ ప్రదర్శ్యతే = ఇప్పుడు సాధారణములకు గ్రామవిభాగము చూపబడుచున్నది

టక్కుపైందవరాగము పద్మగ్రామపంచంధంతము షాడ్డీదైవరీజాతులనుండి పుట్టుటవలన పద్మము దీనికి గ్రహము అంశము న్యాసము నిషాదగాంధారములు ఇందుకాకలినిషాదములు పంచమమునకు అల్పత ఇది సంహర్షము శుద్ధవీరమందు దీనికి వినియోగము వీరాదికము రసము పద్మాదిమూర్తిన వర్ణమారోహ అలంకారము ప్రసన్నాంతము దక్షిణమందు కల వార్తికమందు కల, చిత్రమందు కల, స్వరపదగీతియందు చచ్చత్పుటారితాలము ఇప్పుడు సాధారణములకు గ్రామవిభాగము చూపబడుచున్నది

భమ్మాణపంచమో క్షేమో మధ్యమగ్రామపంచమః ।

గాంధారపంచమో వర్ణ పద్మకైశిక ఏవ చ ॥

ప్రతిపదార్థము భిన్నాణ పంచమము, గాంధారపంచమము, నత్తము, పెద్దజీకము, మధ్యమగ్రామపంచ పిట్టేయ = మధ్యమగ్రామ జవితము(బు)గా తెలియవలెను

తాత్పర్యము భిన్నాణ పంచమము, గాంధారపంచమము, నత్తము, పెద్దజీకము, మధ్యమ గ్రామజవితము(బు)గా తెలియవలెను

రూపపాదారితో రాగ శక కకుభ పంచ .

రేవగుప్తము పెద్దాళ్ళ జ్ఞేయ పంచమపాదబు .

363

ప్రతిపదార్థము రూపపాదారితము శకము, కకుభము, రేవగుప్తము, పంచమపాదబు పెద్దాళ్ళ జ్ఞేయ = పెద్దగ్రామజవితములని తెలియదగినది

తాత్పర్యము రూపపాదారితము శకము, కకుభము, రేవగుప్తము, పంచమపాదబు, పెద్దగ్రామజవితములని తెలియదగినది

పెద్ద పాదారణ ప్రోత్త గ్రామద్వయసమాశ్రయః .

ప్రతిపదార్థము పెద్ద పాదారణ = ఏడువిధములైన పాదారణరాగములు, గ్రామద్వయ సమాశ్రయ ప్రోత్త = గ్రామద్వయోక్తయములుగ చెప్పబడినవి, నమపూర్వోక్తనాం మూర్తనా విశేషవర్ణక కస్మిత్ జాయత ఇతి = ఓయీ ! ముందుచెప్పబడిన వాటికి మూర్తనా విశేషవర్ణము ఎక్కడినుండి వచ్చినదని?, ఉచ్యతే = చెప్పబడుచున్నది, (అప్తపదనాత్) మూర్తనావిశేషో జాయతే = (హితుల వదనమువలన) మూర్తనా విశేషము కలుగుచున్నది, తదాచారా కాశ్యప = కాశ్యపదగ్గే చెప్పుచున్నాడు -

తాత్పర్యము ఏడు విధములైన పాదారణరాగములు గ్రామద్వయోక్తయములు చెప్పబడినవి ఓయీ ! ముందుచెప్పబడినవాటికి మూర్తనావిశేషవర్ణము ఎక్కడినుండి వచ్చినదని? చెప్పబడుచున్నది (హితులవదనమువలన) మూర్తనావిశేషము కలుగుచున్నది, కాశ్యపదగ్గే చెప్పుచున్నాడు-

"ఛాత్వా జాత్యంశుహంశ్యం విధేశ్య మూర్తనా బుధై." .

ప్రతిపదార్థము జాత్యంశుహంశ్యం = జాతి అంశముయొక్క, అవికల్పము, ఛాత్వా = తెలిసికొనబడి, బుధై = పండితులచే, మూర్తనా విధేశ్య = మూర్తన

నిర్దేశింపదగినది".

తాత్పర్యము జాతిలంఘముయొక్క అధికత్యము తెలిసికొనబడి పెండితులచే మూర్ఖున నిర్దేశింపదగినది

మమ గీతరాగయో క్ భేద = మరి గీతరాగములకుగల భేదము ఏమిటి? ఉచ్యతే = చెప్పబడుచున్నది దశలక్షణాలక్షితంగీతం రాగశబ్దాభిరేయం = దశ (10) లక్షణములతోను లక్షితమైన గీతము రాగశబ్దార్థము, గీతం చతురంగోపేతం = చతురంగములలో కూడినది గీతము, ద్రువాయోగాత్ పంచవిధం = ద్రువాయోగమువలన పంచవిధము.కుత ఏవ విజ్ఞాయతే? = ఎలా తెలియబడినది?, ఉచ్చవచనాత్ = హితవచనమువలన, తథావాప్యా కాశ్యపు = కాశ్యపుడట్లుచెప్పుచున్నాడు -

మరి, గీతరాగములకుగల భేదమేమి? చెప్పబడుచున్నది దశ (10) లక్షణములతోను లక్షితమైన గీతము రాగశబ్దార్థము, చతురంగములతో కూడినది గీతము ద్రువాయోగమువలన పంచవిధము ఎలాతెలియబడినది? హితవచనమువలన కాశ్యపుడట్లుచెప్పుచున్నాడు -

కృచిడంశ కృచిన్వాస పాదబాదుదితే కృచిత్ ।
అల్పత్వం చ బహుత్వంచ గ్రహేపన్యాససంయుతమ్ ॥
మండ్రతారో తథా జ్ఞాత్వా యోజనీయం మనీషిభి ।
గ్రామరాగా ప్రయోక్తవ్యా నిధివత్ దశరూపకే ॥

ప్రతిపదార్థము కృచిత్ అంశ = ఒకచోట అంశము కృచిత్ న్యాస = ఒకచోట న్యాసము, కృచిత్ = ఒకచోట పాదం బాదుదితే = పాడబడుచుములు, అల్పత్వం = అల్పత, బహుత్వంచ = బహుత్వమును, గ్రహేపన్యాససంయుతం = గ్రహాపనన్యాస యుతముగా, మండ్రతారో జ్ఞాత్వా = మండ్రతారములు తెలిసికొనబడి, మనీషిభి = పెండితులచే, యోజనీయం = కూర్చుదగినది దశరూపకే = దశరూపకమందు, నిధివత్ = యథాశాస్త్రముగా గ్రామరాగా ప్రయోక్తవ్యా = గ్రామరాగములు ప్రయోగింపదగినవి

తాత్పర్యము ఒకచోట అంశము, ఒకచోట న్యాసము, ఒకచోట

ప్రాచీనాదువములు, అల్పత, బహుత్వమును, గ్రహ అవిద్యారయుతముగా, మంద్రతారములు తిరిసికొనుచు పండితులచే కూర్చుడినది దశరూపకమందు యథాశాస్త్రముగా గ్రామరాగములు ప్రయోగింపదగినవి

ప్రవేశశ్లేష నిష్క్రమప్రాసాదికమథంతరమ్ ।

గానం పంచవిధం యత్ప్రధానైరథి ప్రయోజయేత్ ॥

ప్రతిపదార్థము ప్రవేశ, ఆశ్లేష, నిష్క్రమ, ప్రాసాదిక, అంతరములు అవి. యత్ పంచవిధం గానం తత్ = ఏ ఐదువిధాలైన గానము కలదో దానిని, ఏథి రాగై = ఈరాగములచే, ప్రయోజయేత్ = ప్రయోగించవలయును

తాత్పర్యము ప్రవేశ, ఆశ్లేష, నిష్క్రమ, ప్రాసాదిక, అంతరములు - అవి ఏ అయిదువిధాలైన గానము కలదో దానిని ఈరాగములచే ప్రయోగించవలయును

పూర్వరంగే తు శుద్ధా ప్యాత్ భిన్నా ప్రప్రావనాశ్రయా ।

వేసరాముఖయో కార్యా గర్భే గాడీ విధీయతే ।

సాధారితామమర్చే ప్యాత్ + హణే ప్యాత్ + పర్వదా ।⁹

ప్రతిపదార్థము పూర్వరంగే శుద్ధా ప్యాత్ = పూర్వరంగమందు శుద్ధరాగము అగును భిన్నా ప్రప్రావనాశ్రయా = భిన్నప్రభేదము ప్రప్రావనాశ్రయము, వేసరా ముఖయో కార్యా = వేసర ముఖ (సంధులు) ముఖందు చేయదగినది. గర్భే గాడీ విధీయతే = గర్భ (సంధి) యందు గాడీరాగము విధింపబడును, అవమర్చే సాధారితా ప్యాత్ = అవమర్శమందు సాధారితప్రభేదమగును, +హణే ప్యాత్ + పర్వదా

తాత్పర్యము పూర్వరంగమందు శుద్ధరాగము అగును భిన్నప్రభేదము ప్రప్రావనాశ్రయము వేసరముఖ(సంధులు)ముఖందు చేయదగినది గర్భ(సంధి) యందు గాడీరాగము విధింపబడును అవమర్శమందు సాధారిత ప్రభేదమగును

ఇతి మతంగమువివరపితృహర్షేశ్శాం

రాగలక్షణం తృతీయం సమాప్తమ్ ॥

అథ భాషాంక్షణమ్ ।

గ్రామరాగా మయా సర్వ కథితా లక్షణాన్వితా ॥ 364

భాషాణాం తు ప్రవక్ష్యామి లక్షణం చ తతః శృణు ।

భాషా చతుర్విధా ప్రోక్తా మూలపరిశీర్ణదేశజా ॥ 365

చాయామాత్రాశ్రయా ప్రోక్తా గ్రామరాగే స్వవస్థితా ।

ప్రతిపదార్థము మయా = నాచేత సర్వ గ్రామరాగా కథితా = గ్రామరాగములన్నియు చెప్పబడినవి. లక్షణాన్వితా = లక్షణయుతములుగా తతః = తరువాత, భాషాణాం లక్షణం ప్రవక్ష్యామి = భాషలయొక్క లక్షణమును చెప్పుదును, శృణు = వినుము, గ్రామరాగే స్వవస్థితా = గ్రామరాగమందున్నవి చాయామాత్రాశ్రయా = చాయామాత్రాశ్రయములు, మూల, పరిశీర్ణ, దేశజములు అవి భాషా చతుర్విధా ప్రోక్తా = భాషలు నాలుగిధములుగ చెప్పబడినవి, కాశ్యప ఉవాచ = కాశ్యపమహర్షి చెప్పుచున్నాడు-

తాత్పర్యము నాచేత గ్రామరాగములన్నియు చెప్పబడినవి లక్షణయుతములుగా తరువాత భాషలయొక్క, లక్షణమును చెప్పుదును, వినుము గ్రామరాగమందున్నవి చాయామాత్రాశ్రయములు మూల, పరిశీర్ణ, దేశజములు అవి భాషలు నాలుగిధములుగ చెప్పబడినవి

కాశ్యపమహర్షి చెప్పుచున్నాడు -

కీదృశీ తు భవేద్భాషా పరిశీర్ణా దేశజాంతరే ।

చాయామాత్రానుగా ప్రోక్తా గ్రహాంశవ్యాపనంయుతా ॥

కతమా షాడహ తత్ర కతమాదుదితా భవేత్ ।

పూర్ణా తు కతమా క్షేయా సాధారణకృతా తు సా ॥

గ్రామరాగేషు కా కుత్ర కీదృశీ గీయతే జనైః ।

కతమా ప్రాప్యతే భాషా విభాషా కతమా భవేత్ ॥

ప్రతిపదార్థము పరిశీర్ణదేశజాంతరే = పరిశీర్ణదేశ జాంతరమునందు, భాషా కీదృశీ భవేత్ = భాష ఎట్టిదగును?, గ్రహాంశవ్యాపనంయుతా చాయామాత్రానుగా ప్రోక్తా = గ్రహ, అంశ, వ్యాపయితములైన

భాయోమాత్రానుగములు చెప్పబడినవి. తత్ర = అందు, పాదబా కతమా = పాదబామెన్నవది? బొడుబితా కతమా భవేత్ = బొడు బితమెన్నవదియగును, సాధారణకృతా సా పూర్ణా కతమా = సాధారణకృతమైన యాపూర్ణమెన్నవది? గ్రామరాగము = గ్రామరాగములందు కా = ఏరాగము, కుత్ర = ఎక్కడ, కీర్త్యతే = ఎట్టిదిగో, జనై గీయతే = జనములచే గానముచేయబడినది? బాషా కతమా ప్రాచ్యతే = ఎట్టి (ఎన్నవ) బాష పొందబడును? విభాషా కతమా భవేత్ = విభాష ఎట్టిది (ఎన్నవది) యగును?

తాత్పర్యము సంక్షిప్తదేశ జాంతరమునందు బాష ఎట్టిదిగను? గ్రహ- అంశ- న్యూన యంతములైన భాయోమాత్రానుగములు చెప్పబడినవి అందు పాదబామెన్నవది? బొడుబితమెన్నవదియగును? సాధారణ కృతమైన అపూర్ణమెన్నవది? గ్రామరాగములందు ఏరాగము ఎక్కడ ఎట్టిది? జనములచే గానముచేయబడినది ఎట్టి (ఎన్నవ) బాష పొందబడును? విభాష ఎట్టిది (ఎన్నవది) యగును?

కతమాంతరభాషా నై కతమా ప్యాదసుక్రమాత్ ।

ఏతన్మే భ్రూహి తత్త్వేన మహత్ కౌతూహలం హి మే ॥

ప్రతిపదార్థము అంతరభాషాకతమా = అంతరభాష ఎన్నవది, అనుక్రమాత్ = క్రమమువలన, కతమా ప్యాత్ = ఎన్నవది యగును?, ఏతత్ = దీనిని గూర్చి, మే = నాకు, తత్త్వేన = యధార్థముగా భ్రూహి = చెప్పుము, మే = నాకు, మహత్ కౌతూహలం హి = గొప్ప వేడుకగానున్నది గదా

యోష్టిక ఉవాచ = యోష్టికుడు చెప్పుచున్నాడు -

తాత్పర్యము అంతర భాష ఎన్నవది? క్రమమువలన ఎన్నవదియగును? దీనిని గూర్చి నాకు యధార్థముగా చెప్పుము నాకు గొప్పవేడుకగానున్నది గదా

యోష్టికుడు చెప్పుచున్నాడు-

శృణుష్విపహిలో భూత్యా భాషాంక్షగముత్తమమ్ ।

యత్ పృథివ్యాం ప్రయత్నైవ గీయతే గీతవేదిధి ॥

ప్రతిపదార్థము గీతవేదిధి = గీతజ్ఞులచే పృథివ్యాం = భూలోకమునందు,

యత్ ప్రయత్నేన గీయతే = ఏది ప్రయత్నముచేతను గానముచేయబడుచున్నదో,
తత్ ఉత్తమం భాషాలక్షణం = ఆ ఉత్తమమైన భాషాలక్షణమును అవహిత
భూత్వా శృణున్య = సావధానుడనై వినుము

తాత్పర్యము గీతజ్ఞులచే భూలోకమునందు ఏది ప్రయత్నముచేతను
గానముచేయబడుచున్నదో ఆ ఉత్తమమైన భాషాలక్షణమును సావధానుడనై
వినుము

ప్రకాశం వ చ లక్ష్మ్యంతే యత్సహస్రైస్తు గాయతై ।

ప్రగీతాస్తు ప్రసిద్ధంతి సుస్వరాణాం విశేషత ।

ప్రతిపదార్థము యత్సహస్రై గాయతై = ప్రయత్నములేని (చేయని), గాయతై =
గాయకులచే, ప్రకాశం = స్పష్టతను, వ చ లక్ష్మ్యంతే = పొందుబడవు, (స్పష్టముగా
పిద్దినొందవు) సుస్వరాణాం ప్రగీతాస్తు = సుస్వరములను గానము చేయువాడికి
విశేషత ప్రసిద్ధంతి = విశేషముగా (అధికముగా) సిద్ధించుచున్నది

తాత్పర్యము ప్రయత్నములేని (చేయని) గాయకులచే స్పష్టతను పొందుబడవు,
(స్పష్టముగా పిద్దినొందవు) సుస్వరములనుగానము చేయువాడికి విశేషముగా
(అధికముగా) సిద్ధించుచున్నది

అపాం తే కథంష్యామి వర్తం తత్తేన లక్షణమ్ ।

పూర్వం గ్రామధ్వయం ప్రోక్తం గ్రామరాగాస్తదుద్భవా ।

ప్రతిపదార్థము అపాం = నేను, తత్తేన = యథార్థముగా, వర్తం లక్షణం
కథంష్యామి = సమస్తలక్షణమును చెప్పుదును, పూర్వం = ముందు
గ్రామధ్వయం ప్రోక్తం = గ్రామధ్వయము చెప్పబడినది, గ్రామరాగా తదుద్భవా =
గ్రామరాగములు వాటినుండి పుట్టినవి

తాత్పర్యము నేను యథార్థముగా సమస్తలక్షణమును చెప్పుదును ముందు
గ్రామధ్వయము చెప్పబడినది గ్రామరాగములు వాటినుండి పుట్టినవి

గ్రామరాగోద్భవా భాషా భాషాభ్యశ్చ విభాషితా ।

విభాషాభ్యశ్చ సంజాతాస్తథా వాంఠత భాషితా ।

ప్రతిపదార్థము గ్రామరాగోద్భవా భాషా = గ్రామరాగమునుండి భాష జనించినది. భాషోద్భవ్య విభాషితా = భాషలనుండి విభాషలుద్భవించినవి, విభాషోద్భ్య అంతరిభాషితా పంచాతా = విభాషలనుండి అంతరభాషితములు పుట్టినవి

తాత్పర్యము గ్రామరాగమునుండి భాష జనించినది భాషలనుండి విభాషలుద్భవించినవి విభాషలనుండి అంతరభాషితములు పుట్టినవి

అక్కరాగే దశ ద్వే చ కేచిదిచ్ఛంతి జోడశః ।

తతః ఊర్ధ్వం విగద్యంతే చాస్త్వే మూలవైకళే ॥

ప్రతిపదార్థము అక్కరాగే దశ ద్వే = అక్కరాగమందు పన్నెండు (12), కేచిత్ = కొందరు, జోడశ = (16) పెదవోరును, తతః ఊర్ధ్వం = అపైని, మూలవైకళే = మూలవైకళియందు, అస్త్వే = ఎనిమిది(8), విగద్యంతే = చెప్పుచున్నారు

తాత్పర్యము అక్కరాగమందు పన్నెండు (12) కొందరు పెదవోరును(16) అపైని మూలవైకళియందు ఎనిమిది (8) చెప్పుచున్నారు

కకుభే పప్త నై ప్రోక్తా పంచ హిందోలకే ప్పుతా ।

పంచమే దశ విత్యాతా భిన్నపద్ధే వచ ప్పుతా ।

ప్రతిపదార్థము కకుభే పప్త ప్రోక్తా = కకుభమందు (7) ఏడుచెప్పబడినవి, హిందోలకే పంచ ప్పుతా = హిందోలకమందు (5) ఐదుచెప్పబడినవి, పంచమే దశ విత్యాతా = పంచమమందు (10) పది ప్రసిద్ధములు, భిన్నపద్ధే వచ ప్పుతా. = భిన్నపద్ధమందు (9) తొమ్మిది చెప్పబడినవి

తాత్పర్యము కకుభమందు(7) ఏడు చెప్పబడినవి హిందోలకమందు (5) ఐదు చెప్పబడినవి పంచమమందు (10) పది ప్రసిద్ధములు, భిన్నపద్ధమందు (9) తొమ్మిది చెప్పబడినవి

సాచీరణే చతప్రస్థ చతప్రో భిన్నపంచమే ।

బోట్టరాగే తథాస్యేతా తథా మూలపంచమే ॥

ప్రతిపదార్థము సాచీరణే చతప్ర = సాచీరణమందు నాలుగు భిన్నపంచమే చతప్ర =

భిన్నపంచమమందు నాల్గవ, బోట్టరాగే ఏకా = బోట్టరాగమందొకటి, తదా = అట్లే, మాలవపంచమే ఏకా = మాలవపంచమందు కూడ ఒకటి

తాత్పర్యము పాపిరకమందు నాల్గవ, భిన్నపంచమమందు నాల్గవ, బోట్టరాగమందొకటి, అట్లే మాలవపంచమందు కూడ ఒకటి

ఓక్కవైశికణాస్త్రస్థ ద్వే చ వేసరషాడభే ।
భిన్నతానే తథాహ్యేతా నైవా గాంధార పంచమే ॥
పంచమషాడభే హ్యేకా ఇత్యేతాస్తు సమాసత ।
భాషా విభాషా కథితాస్త్వధికా సప్తతిభ్యుత్తై ॥

ప్రతిపదార్థము ఓక్కవైశికణా తిస్థ = ఓక్కవైశికరాగములు మూడు(3) వేసరషాడభే ద్వే = వేసరషాడభమందు రెండును, భిన్నతానే ఏకా = భిన్నతానమందు ఒకటి, గాంధారపంచమే ఏకా = గాంధార పంచమమందు ఒకటి పంచషాడభే ఏకా = పంచమ షాడభమందొకటియు, ఇతి = అని ఏకా = ఇవి, సమాసత = సంగ్రహముగా, భాషా విభాషా = భాషలు, విభాషలు, త్ర్యధికా సప్తతి కథితా = 73 దెబ్బదిమూడు చెప్పబడినవి

తాత్పర్యము ఓక్కవైశిక రాగములుమూడు (3) వేసరషాడభమందు రెండును, భిన్నతానమందు ఒకటి గాంధార పంచమమందు ఒకటి, పంచమషాడభమందొకటియు, అని ఇవి సంగ్రహముగా భాషలు, విభాషలు 73 దెబ్బదిమూడు చెప్పబడినవి

భాషాణాం నైవ నామాని లక్షణం చ నిబోధత ।
ప్రథమా త్రవణా శ్లేయా ద్వితీయా త్రవణోద్భవా ॥

ప్రతిపదార్థము భాషాణాం నామాని = భాషల నామములు, లక్షణంచ = లక్షణమును, నిబోధత = తెలిసికొనుము, ప్రథమా = మొదటిది, త్రవణా శ్లేయా = త్రవణగ తెలియదగినది, త్రవణోద్భవా ద్వితీయా = త్రవణోద్భవ రెండవది

తాత్పర్యము భాషల నామములు లక్షణమును తెలిసికొనుము మొదటిది త్రవణగ తెలియదగినది త్రవణోద్భవ రెండవది

వేరంజికా త్పరీయా తు చేవాటి చ చతుర్థికా ।

మాలవేసరికా తత్ర ప్రమోక్షన్యా తు పంచమీ ॥

ప్రతిపదార్థము వేరంజికా త్పరీయా = మూడవది వేరంజిక, చతుర్థికా చేవాటి = నాల్గవది చేవాటి, పంచమీ మాలవేసరికా = ఐదవది మాలవేసరిక

తాత్పర్యము మూడవది వేరంజిక నాల్గవది చేవాటి, ఐదవది మాలవేసరిక

షష్ఠీ చ గూర్జరీ క్షేయా సారాస్థ్రీ సప్తమీ తథా ।

అష్టమీ సైందవీ చైవ వేసరి నవమీ తథా ॥

ప్రతిపదార్థము షష్ఠీ గూర్జరీ = ఆరవది గూర్జరి, సప్తమీ సారాస్థ్రీ = ఏడవది సారాస్థ్రీ, అష్టమీ సైందవీ = ఎనిమిదవది సైందవి, నవమీ వేసరి = తొమ్మిదవది వేసరి, దశమీ పంచమాఖ్యా = పదవది పంచమ

తాత్పర్యము ఆరవది గూర్జరి, ఏడవది సారాస్థ్రీ, ఎనిమిదవది సైందవి, తొమ్మిదవది వేసరి, పదవది పంచమ

పంచమాఖ్యా తు దశమీ రవిచంద్రా తథా భవేత్ ।

అంబాహీరీ తు లలితా స్ఫురా కోలాహలీ తత ॥

మధ్యమగ్రామదేశా చ తథా గాంధార పంచమీ ।

ఇత్యేతా ప్రకటా భాషాష్టకర్కరాగవ్య విదేశ ॥

ప్రతిపదార్థము రవిచంద్రా, అంబాహీరీ, లలితా, కోలాహలీ, మధ్యమగ్రామదేశా, గాంధారపంచమీ, ఇత్యేతా అని ఇవి. టక్కరాగవ్య విదేశ రాగా ప్రకటా = టక్కరాగముయొక్క, (16) పెదహారు రాగములు స్పష్టములైనవి

తాత్పర్యము రవిచంద్ర, అంబాహీరి, లలిత, కోలాహలీ, మధ్యమగ్రామదేశ, గాంధార పంచమీ, అవి ఇవి టక్కరాగముయొక్క, (16) పెదహారు రాగములు స్పష్టములైనవి

కుద్ధా తు ప్రథమా క్షేయా చాద్యవేసరికా తత ॥

చార్జపుత్రీ త్పరీయా తు మాంగలీ చ చతుర్థికా ॥

పంచమీ సైందవీ క్షేయా అభీరీ షష్ఠీకా మతా ।

అంజరి గుంజరి వైవమున్న మోలవలెకే ||

ప్రతిపదార్థము మోలవలెకేయందు, శుద్ధ ఆద్యవేసరికా, హర్షస్మృతి, మాంగాలి, సైంధవీ, అలీరి, అంజరి, గుంజరి, అని అర్థము = ఎనిమిది విధములు కాంధోజా ప్రథమాక్షేయా మధ్యమగ్రామికా మతా :

తాత్పర్యము మోలవలెకేయందు, శుద్ధ, ఆద్యవేసరిక హర్షస్మృతి, మాంగాలి సైంధవీ, అలీరి, అంజరి, గుంజరి అని ఎనిమిది విధములు

కాంధోజా ప్రథమాక్షేయా మధ్యమగ్రామికా మతా :

సాలవాహనికా వైవ తదంతే భాగవద్దవీ :

పంచమీ ముహూర్తేక్షేయా శక్తి చ శకమిశ్రితా ||

ప్రయోజ్యన్యా ప్రయత్నవ సప్తమీ భిన్నపంచమీ :

ఏతాన్తు కకుభే సప్త భాషాక్షేయా మనోహరా ||

ప్రతిపదార్థము కాంధోజా, మధ్యమగ్రామికా, సాలవాహనికా, భాగవద్దవీ, ముహూర్త, శకమిశ్రితా, భిన్నపంచమీ, ప్రయత్నవ ప్రయోజ్యన్యా = ప్రయత్నముచే ప్రయోగింపదగినది, ఏతా మనోహరా సప్త భాషా = ఈఅందములైన ఏడు భాషలు, కకుభేక్షేయా = కకుభమందలివని తెలియవలెను

తాత్పర్యము కాంధోజ, మధ్యమగ్రామిక, సాలవాహనిక, భాగవద్దవీ, ముహూర్త, శకమిశ్రిత, భిన్నపంచమీ, ప్రయత్నముచే ప్రయోగింపదగినది ఈఅందములైన ఏడు భాషలు కకుభమందలివని తెలియవలెను

ప్రథమా వేసరిక్షేయా ద్వితీయా వైవ మంజరి :

తత కాన్యా చ ఛేవాతీ చతుర్థి పద్మమధ్యమా :

పంచమీ మధురీక్షేయా పంచ హిందోలకోద్భవా, ||

ప్రతిపదార్థము వేసరి, మంజరి, ఛేవాతీ, పద్మమధ్యమా, మధురీ, పంచ = ఈ ఐదును, హిందోలకోద్భవాక్షేయా = హిందోలక రాగోద్భవములని తెలియదగినవి

తాత్పర్యము వేసరి, మంజరి, ఛేవాతీ, పద్మమధ్యమా, మధురీ ఈఐదును

హిందోలక తాగోద్భవములని తెలియదగినవి,

ఆభరీ భావిని వైవ మాంగారి సైంధవి తథా ।

గూర్జరీ దాక్షిణాత్యా అంధ్రీ త్వన్నోద్భవా పరా ॥

నవమీ త్రావణీ శ్లేయా తైశికి దశమీ సప్తతా ।

ఏతా భాషాస్తు విశ్లేయా గాయత్రి పంచమోద్భవా ॥

ప్రతిపదార్థము ఆభరీ భావిని, మాంగారి, సైంధవి, గూర్జరీ, దాక్షిణాత్యా అంధ్రీ, త్వన్నోద్భవా త్రావణీ, తైశికి ఏతా భాషా = ఈభాషలు, పంచమోద్భవా విశ్లేయా = పంచమజనితములుగా తెలియవలెను

తాత్పర్యము ఆభరీ, భావిని, మాంగారి, సైంధవి, గూర్జరీ, దాక్షిణాత్యా, అంధ్రీ, త్వన్నోద్భవ త్రావణీ, తైశికి, ఈభాషలు పంచమజనితములుగా తెలియవలెను

విశుద్ధా దక్షిణాత్యా గాంధారి తదవంతరమ్ ।

శ్రీకంఠీ వైవ పారానీ మాంగారి సైంధవి తథా ॥

కాలిందీ చ పులిందీ చ భిన్నపద్ధోద్భవా నవ ।

ప్రతిపదార్థము విశుద్ధా, దక్షిణాత్యా, గాంధారి, శ్రీకంఠీ, పారానీ, మాంగారి, సైంధవి కాలిందీ పులిందీ, ఏతే నవ = ఈతోమ్మరి, భిన్నపద్ధోద్భవా = భిన్నపద్ధజనితములు

తాత్పర్యము విశుద్ధ దక్షిణాత్యా, గాంధారి, శ్రీకంఠీ, పారానీ, మాంగారి, సైంధవి, కాలిందీ పులిందీ ఈతోమ్మరి భిన్నపద్ధజనితములు

సావీరీ ప్రథమా శ్లేయా ద్వితీయా వేగమధ్యమా ।

సాధారితా తృతీయా య గాంధారి చ చతుర్థితా ।

భాషా సైంధవికీ శ్లేయా శ్లేయా సావీరకోద్భవా ॥

ప్రతిపదార్థము సావీరీ వేగమధ్యమా, సాధారితా, గాంధారి, సైంధవికీ భాషా శ్లేయా = భాషలుగా తెలియదగినవి, సావీరకోద్భవా శ్లేయా = సావీరక జనితములుగా తెలియదగినవి

తాత్పర్యము సావీరీ, వేగమధ్యమా, సాధారిత, గాంధారి, సైంధవికీ భాషలుగా

తెలియదగినవి సోపీరక జనితములుగా తెలియదగినవి

కుడ్డా భిన్నా తు వారాహీ తథా దైవత భూషితా ।
వరాహీ చ తత ప్రోక్తా భిన్నసంభవసంభవా ।

ప్రతిపదార్థము కుడ్డా, భిన్నా వారాహీ, దైవతభూషితా వరాహీ అవి భిన్నసంభవ
సంభవా ప్రోక్తా = భిన్నసంభవజనితములుగా చెప్పబడినవి

తాత్పర్యము కుడ్డా, భిన్న వారాహీ, దైవతభూషిత, వరాహీ అవి భిన్నసంభవ
జనితములుగా చెప్పబడినవి

మాలవపంచమే జాతా భావిని లోకభావిని ।

మంగల్యాజ్ఞా తు యా భాషా బోట్టరాగోద్భవా తు సా ॥

ప్రతిపదార్థము మాలవపంచమే = మాలవపంచమందు, లోకభావిని =
లోకభావినియైన, భావిని జాతా = భావిని జనించినది, మంగల్యాజ్ఞా భాషా=
మంగళీభాష, బోట్టరాగోద్భవా = బోట్టరాగజనితము

తాత్పర్యము మాలవపంచమందు, లోకభావినియైన భావిని జనించినది
మంగళీభాష, బోట్టరాగజనితము

ఓక్ష్మతైశికీజా క్షేయా తృతీయా వేగమధ్యమా ।

మాలవా దిష్టబాలికా + + + + + ++ + ।

ప్రతిపదార్థము తృతీయా వేగమధ్యమా ఓక్ష్మతైశికీజా క్షేయా = మూడవదైన
వేగమధ్యమ ఓక్ష్మతైశికజనితముగా తెలియవలెను, మాలవా దిష్టబాలికా, +
+ + ++ + + + +

తాత్పర్యము మూడవదైన వేగమధ్యమ ఓక్ష్మతైశిక జనితముగా తెలియవలెను

తృతీయా ద్రావిడీ తత్ర భాషా లక్షితలక్షణా ।

బాహ్యషాడవదాజ్ఞా +జాతావేసరషాడదే ॥

ప్రతిపదార్థము తత్ర = అందు, లక్షణలక్షితా తృతీయా ద్రావిడీ = మూడవదైన
ద్రావిడీ లక్షణలక్షితమైనది, వేసరషాడదే = వేసర షాడజమందు,

బాహ్యషాడనాదాఖ్య జాలా = బాహ్యషాడనాదము జనించినది

తాత్పర్యము అందు మూడవదైన ద్రావిడిలక్షణంక్షితమైనది వేసక
షాడబమందు బాహ్యషాడనాదము జనించినది

తానోద్భవా య ఏక్షేయా దిన్నతావే వ్యవస్థితా ।

గాంధారపంచమే హ్యేకా భాషా + + + + + ॥

ప్రతిపదార్థము దిన్నతానో వ్యవస్థితా = దిన్నతానమునందు వ్యవస్థితము.
తానోద్భవా ఏక్షేయా = తానజనితమని తెలియునగును, గాంధారపంచమే ఏకా
భాషా = గాంధార పంచమమందొక భాష + + + +

తాత్పర్యము దిన్నతానమునందు వ్యవస్థితము తానజనితమని తెలియునగును
గాంధార పంచమమందొక భాష

గాంధారీ + + + + + పంచ + లోక రంజితా ।

రేవగుప్తీ శకాశ్శ్చికా ప్రోక్తా షాడబపంచమే ॥

ప్రతిపదార్థము గాంధారీ + + + + + పంచ + లోక రంజితా రేవగుప్తీ =
రేవగుప్తయందు, శకాశ్శ్చికా = శకమందు, షాడబపంచమే = షాడబపంచమందు
ఏకా ప్రోక్తా = ఒకటి చెప్పబడినది

తాత్పర్యము గాంధారీ + + + + + పంచ + లోక రంజితా, రేవగుప్తయందు,
శకమందు, షాడబపంచమందు ఒకటి చెప్పబడినది

ఇత్యేతా ప్రకటా భాషా ప్రజాయంతే హ్యనేకత ।

సోదాహరణమేతాసాం లక్షణం చాధునా శృణు ॥

ప్రతిపదార్థము ఇత్యేతా ప్రకటా భాషా = ఈమొదలుగా ప్రకటించిన భాషలు
అనేకత ప్రజాయంతే = అనేకములుగా పుట్టుచున్నవి. అధునా ఏతాసాం లక్షణం
సోదాహరణం శృణు = వీటి లక్షణము ఇప్పుడు ఉదాహరణపూర్వకముగా
వినుము

తాత్పర్యము ఈమొదలుగా ప్రకటించిన భాషలు, అనేకములుగా పుట్టుచున్నవి
వీటిలక్షణము ఇప్పుడు ఉదాహరణపూర్వకముగా వినుము

మధ్యమాంశారు పెద్దలా పంచమేన వివర్ణితా ।

లైవతస్య విషాదస్య పట్టస్యేవ తయోష్టథా ॥

పరస్పరం తు గమనం దృశ్యతే । త్ర పున పున ।

స్వాదియం షాడబా క్షేయా మూలాభ్యా త్రవణా భవేత్ ॥

ప్రతిపదార్థము మూలాభ్యా త్రవణా = మూలాభ్యత్రవణ (త్రివణ)ము, మధ్యమాంశా = మధ్యమాంశము, పెద్దలా = పెద్దగ్రామసంభవము పంచమేన వివర్ణితా = పంచమరహితము, లైవతస్య విషాదస్య = లైవతమునకు విషాదమునకు, పట్టస్య ఇవ = పట్టమునకునలె, తయో = అరెండింటికి, పరస్పరం = అన్యోన్యము, అత్ర = ఇందు పున పున = మాలిమాలికి, గమనం దృశ్యతే = గమనము కనబడును, ఇయం షాడబా క్షేయా = ఇది షాడబముగా నెఱుగవలెను

తాత్పర్యము మూలాభ్యత్రవణ (త్రివణ)ము మధ్యమాంశము, పెద్దగ్రామసంభవము, పంచమరహితము, లైవతమునకు విషాదమునకు, పట్టమునకునలె అరెండింటికి అన్యోన్యము ఇందు మాలిమాలికి గమనము కనబడును ఇది షాడబముగా నెఱుగవలెను

ఉదాహరణం - మాసాసాసాసావిధావిధావిధాసాసా । తానిసామాగాగామా సాసా తదా (అట్లే) సాసాసాసాగామాధానిదామాగోగోరీమరిగాసాసానిధాసాసా వీధగాసాసావిధవిమావిధాసాసావిధాసగమాగాసానీధనీసా । త్రివణా ।

పెద్దలా మధ్యమాంశా నై గాంధారబహులా పదా ।

పంచమేన విహీనా తు ముహూరి పట్టలైవత ॥

సంకీర్ణేయం పదా క్షేయా షాడబా త్రవణోచ్ఛవా ।

ప్రతిపదార్థము త్రవణోచ్ఛవా = త్రవణోచ్ఛవ, పెద్దలా = పెద్దతము మధ్యమాంశా = మధ్యమాంశము, పదా గాంధారబహులా = పర్వదా గాంధారబహులము, పంచమేన విహీనా = పంచమరహితము ముహూరి పట్టలైవత, పదా అయం సంకీర్ణ = ఇది ఎల్లప్పుడు సంకీర్ణము, షాడబా = షాడవరాగము

తాత్పర్యము త్రవణోద్భవ మధ్యమాంశము సర్వదా గాంధారబహుళము
పంచమరహితము ఇది ఎల్లప్పుడు సంశీర్ణము పాదవరాగము

ఉదాహరణ - మునీనీపీసాప . పారీరీగిగాగమామ; మాచారీ; గదివివిధా
ధాధామూగారిగా; పామాగారీ; పనివిగాగవివిధాసరిగారిమా; గామామానీనీపసా
త్రవణోద్భవా .

వేరంజికా తు విశ్లేయా గాంధారాంతాల్పపంచమా .

షడ్వన్యాసా తు కర్తవ్యా షడ్వదైవతయోస్తథా .

గమనం సంప్రయుజ్యాతు (?) గాంధారర్షభయోస్తథా .

ఏవం భాషా తు విశ్లేయా పాదబా తు విగచ్ఛతే .

ప్రతిపదార్థము వేరంజికా భాషా = వేరంజిక భాష, గాంధారాంత =
గాంధారాంశము అల్పపంచమ = పంచమమల్పము, షడ్వన్యాసా =
షడ్వన్యాసము, షడ్వదైవతయో = షడ్వదైవతములకు, తథా = అట్లే,
గాంధారర్షభయో = గాంధారరిషభములకు, గమనం సంప్రయుజ్యా =
గమనము ప్రయోగింపబడినది పాదబా = పాదము, ఏవం భాషా విశ్లేయా =
ఇట్లు భాషను తెలియవలెను

తాత్పర్యము వేరంజిక భాష, గాంధారాంశము, పంచమమల్పము, షడ్వన్యాసము,
షడ్వదైవతములకు అట్లే గాంధారరిషభములకు గమనము ప్రయోగింపబడినది
పాదబాము ఇట్లు భాషను తెలియవలెను

ఉదాహరణ

గానిగాగారరిమామాగామామాగారీగానసాసావిగారీనినిధాధాధవిగారీ
మాగారిపనీధనీ

సాసాగమామాధాసానం గవిగానిగానిగదరీగరిరిగాదిరిగమమమంధ
మమమదరీగ్రాసాసాసనీగారీగానినిధామాధానిధాసనీగారీమమరిసానిధానిసాసా
వేరంజికా .

పిష్టాద్యంతసమాయుక్తా సంపూర్ణా మధ్యమోజ్జ్వలా .

షడ్వమధ్యమసంవాదో ద్విగుతుతీవాం పరస్పరమ్ .

మూలభాషా తు విశ్లేయా ఛోహరి గేయవేదిధి .

ప్రతిపదార్థము చోహరి = చోహరి, పద్మాద్యంతసమాయుక్తా = పద్మాద్యంత
యంతమును, సంస్కార్యా = సంస్కార్యమును, మధ్యమోజ్జ్వలా =
మధ్యమప్రకాశితము, పద్మమధ్యమసందాత = పద్మమధ్యమములకు సందాదియు,
ద్విప్రతిహం = ద్విప్రతిహంతు (గాంధారవిపాదములకు) పరవ్యం =
అవ్యంగ్యము, మూలకాపా = సంజ్ఞాకాపియు, విజ్ఞేయా = తెలియుదగినది

తాత్పర్యము చోహారీ, పద్ధాంతరికతయుతమును, ఎంపికార్థమును, మధ్యమప్రకాశితము పద్ధమధ్యమములకు సంవాదియు ద్విక్రతులకు (గంధారవిషేదములకు) అవ్యోహ్యము సంజ్ఞాభాషయు తెలియుచోవది

ఉదాహరణ - సోగాగపా । వామవామగామామారాగపాసోసానమాగపాపా
పాధవీధా మవాపామాపామామగానపారిధావీసాసానధావీగారిగామా
వాగవిసానీగారిని పాసా విధావామాగారిగాపా మనీధవీధాపా నేవాత్రి

ప్రజన్యాయో నిష్ఠావాంశా దుర్భలా పంచమేన తు .

పద్మగమారసంచాద పద్మమధ్యమోత్పథా

భాషియం వీడనా జీయూ మూలాభ్యా మూచేసరి

ప్రతిపదార్థము మూలాభ్యా మూమేరీ = మూలాభ్యున్విత మూమేరీ, పద్ధన్యాసా = పద్ధన్యాసము, నిషాదాంశా = నిషాదాంగము, వంచమేవ కుర్వతా = వంచమాల్పము, పద్ధగమోరసంవాద = పద్ధగంధారమధ్యమరీషధసంవాదము, తథా = అట్లే, పద్ధమధ్యమయోరీ = పద్ధమధ్యమములకు సంవాదము (గమనము) ఇయం భాషా పాదబా = ఈ భాష పాదవచనం

తాత్పర్యము మూలాభ్యస్తేన మాలినేనరి, ఏడ్వన్యాసము, నిషాదాంశము, వంశమోల్యము ఏడ్వగాంధారమభ్యమరివిభవంహారము అట్లే ఏడ్వమధ్యమములకు సంహారము (గమనము) ఈ భాష పాదము

ఉదాహరణం - విధానిమీదిపాపాగమగారాజివమామూపాపాపాపాపాపాపాపా
గమూపామూపాపాపా పాపాపా మూపాపా

విషాదకర్తృప్రభాంతా నంభూరా వ్యధమధ్యమా ।

పరిగె+తర పట్టియో పరావసురభయోసదా ■

దేశభాషాల్లో విభాషా గూర్తరీ పరిమోక్షులా

ప్రతిపదార్థము సంపూర్ణతా = మిక్కిలి ప్రకాశవంతమైన, దేశభాషా విభాసా =
దేశభాషగా ప్రసిద్ధమైన గూర్జరీ = గూర్జరీ నిపాదర్థభివృద్ధి = నిపాద
రీతిభివృద్ధాంతము సంపూర్ణ = సంపూర్ణము, షడ్మధ్యమా సంగతి =
షడ్మధ్యమ సంయోగము, ఆత్ర విజ్ఞేయా = ఇందు తెలియదగినది, తథా =
అట్లే, పంచమర్షతయో = పంచమర్షభములకును (సంగతి) తెలియనగును

తాత్పర్యము మిక్కిలి ప్రకాశవంతమైన దేశభాషగా ప్రసిద్ధమైన గూర్జరీ
నిపాదరీతిభివృద్ధాంతము సంపూర్ణము షడ్మధ్యమసంయోగము ఇందు
తెలియదగినది అట్లే పంచమర్షభములకును (సంగతి) తెలియనగును

ఉదాహరణం - నిపాసానిపాసానీపానీపానీపాసా సాసీరితి సామాగా రితి
నీనీనీ వాచావా నిధావి నీగాసా గూర్జరీ

నిషాదాంత తు షడ్మాంతా సంపూర్ణా నిత్యమేవ హి ।

సారాస్త్రిక తు భాషీయం దేశ్యాభ్యా గీయతే జనై ॥

ప్రతిపదార్థము దేశ్యాభ్యా సారాస్త్రిక ఇయం భాషా = దేశీయ ఈసారాస్త్రిక
భాష, నిషాదాంత = నిషాదాంతము షడ్మాంతా = షడ్మాంతము, నిత్యమేవ
సంపూర్ణ = నిత్యముగా సంపూర్ణము

తాత్పర్యము దేశీయ ఈ సారాస్త్రిక భాష నిషాదాంతము షడ్మాంతము
నిత్యముగా సంపూర్ణము

ఉదాహరణం - నిధానిధీసాసానిరిగాసాసాసాగా పాధనినిధిమామానినిని
ధాసాసాగా సాసాగాపానిధానిధిమామామానిగాపాపాగానీపాసాసా సారాస్త్రి
(పైపైపీ మధ్యమా⁹)

సైంధవీ మధ్యమాంత తు షడ్మాంతా చైవలోజ్జ్వలా ।

మనంపూర్ణస్వర హ్యేషా షడ్భైవతయోత్తరా ॥

గామరమధ్యమానాం తు గమకం దృశ్యతే ఘనమ్ ।

దేశభాషా తు దేశ్యాభ్యా సైంధవీ టక్యరాగజా ॥

ప్రతిపదార్థము సైంధవీ = సైంధవి, టక్యరాగజా = టక్యరాగజనితము,

దేశాభ్యా దేశభాషా = దేశాభ్యా దేశభాషా మధ్యమాంశా = మధ్యమాంశము
 పెద్దాంతము, దైవతోష్ఠిలా = దైవతప్రకాశితము, మనంపూర్ణస్వరా =
 సంపూర్ణము పెద్దదైవతయో = పెద్దదైవతములకు, తదా = అట్లే,
 గామారమధ్యమావాం తు = గామారమధ్యమములకు, ఘనం గమకం దృశ్యతే
 = ఘనమైన గమకము కనబడుచున్నది

తాత్పర్యము సైంధవి, టక్కురాగనితము, దేశాభ్యాదేశభాషా మధ్యమాంశము
 పెద్దాంతము, దైవతప్రకాశితము, సంపూర్ణము, పెద్దదైవతములకు అట్లే
 గామారమధ్యమములకు ఘనమైన గమకము కనబడుచున్నది

ఉదాహరణం - సాసాసాసా నవీనీనీనీ దాదాపరిసానీదాదాధరివిదాదా దానిసా
 గారీమామామా గమాగామాసాదాసారీమామాసారిగామాసాసాదానిపదా
 సామాగారీనిరినిదాదాధరిసారిగామామాగామామాగామామా మాసాసా సైంధవి

పెద్దాద్యంత పరమాయుక్తా పంచమేన వివర్ణితా ।

దైవతనిషాదయోశ్చ పెద్దదైవతయోస్తథా ॥

పరస్పరంతు గమనం దృశ్యతే చ క్షణే క్షణే ।

భాషీయం షాడబా క్షేయా వేపరికా ప్రయోజ్యధి ।

ప్రతిపదార్థము ఇయం భాషా వేపరికా = ఈవేపరికావాచక భాష
 పెద్దాద్యప్రసిమాంయుక్తా = పెద్దఆదిఅంతయుతము, పంచమేన వివర్ణితా =
 పంచమయోతము, దైవతనిషాదయో = దైవతనిషాదములకు, పెద్దదైవతయో =
 పెద్దదైవతములకు, పరస్పరం గమనం = అన్యోన్యగమనము, క్షణే క్షణే దృశ్యతే =
 ప్రతిక్షణమందును కనబడును, ఇయం షాడబా = ఇది షాడవముగా, విక్షేయా =
 తెలియదగినది

తాత్పర్యము ఈవేపరికావాచక భాష, పెద్దఆదిఅంతయుతము
 పంచమయోతము దైవతనిషాదములకు పెద్దదైవతములకు అన్యోన్యగమనము
 ప్రతిక్షణమందును కనబడును ఇది షాడవముగా తెలియదగినది

ఉదాహరణం - సాసా, నదాని, దాసాసాసామామాగామాగామా
 సాదామాగారీసాసాసా వేపరికా ।

పంచమాంశ తు పద్మాంతా పంచపూర్ణా తోకరంజితా ।

పంచమర్షభపంచాద పద్మమధ్యమయోత్తరా ॥

భాషీయం పంచమాఖ్యాతు పంచపూర్ణా నముదాహృతా ॥

ప్రతిపదార్థము ఇయం బాషా పంచమాఖ్యా సంపూర్ణా = ఈసంపూర్ణ పంచమాఖ్యబాష, పంచమాంశ = పంచమాంశము, పద్మాంతా = పద్మాంతము, పంచపూర్ణా = పంచపూర్ణము తోకరంజితా = ప్రజారంజకము, పంచమర్షభయో సంపాద = పంచమరిషభములకు సంపాదము తదా పద్మమధ్యమయో = అట్లే పద్మమధ్యమ ములకును (సంపాదము)

తాత్పర్యము ఈసంపూర్ణ పంచమాఖ్యబాష పంచమాంశము, పద్మాంతము, పంచపూర్ణము ప్రజారంజకము పంచమరిషభములకు సంపాదము అట్లే పద్మమధ్యమములకును (సంపాదము)

ఉదాహరణం - పాపాపారిపా - రిపాపాపాపమాపాపామపమాపాపాపారిరీరి ।
నిదాధపాపా పసామామగిరిగరిరిసపాసపాపగారిపాగారిపారిపాపాపారిగరి ।
గాధామాగారిరి ధవరిగపాసా పంచమాఖ్యా రర్తి చ ।

మధ్యమంద్రా తు పద్మాంతా గాంధారాంశాల్పసప్తమా ।

+ ర్షగాంధారయోస్తు+ పద్మమధ్యమయోత్తరా ॥

పరస్పరం తు గమవం యత్ర తత్ సప్రయోజయేత్ ।

సా సంకీర్ణాదయో జ్ఞేయా భాషానైకవిచంద్రికా ॥

ఓక్కరాగజా ।

ప్రతిపదార్థము సా రవిచంద్రికాబాషా = ఆ రవిచంద్రికా బాష, ఓక్కరాగజా = ఓక్కరాగజనితము, సంకీర్ణాదయో జ్ఞేయా = సంకీర్ణాదిగాతెలియవలెను, మధ్యమంద్రా = మధ్యమంద్రము పద్మాంతా = పద్మాంతము, గాంధారాంశా = గాంధారాంశము, అల్పసప్తమా = విషాదాల్పము, +ర్షగాంధారయో = +ర్షగాంధారములకు తదా = అట్లే పద్మమధ్యమయో = పద్మమధ్యములకు, యత్ర పరస్పరం గమవం = ఎక్కడ అన్యోన్యము గమనమో, తత్ సప్రయోజయేత్ = దానిని ప్రయోగించవలెను

తాత్పర్యము - ఆ రవిచంద్రుడా భాష ఉక్కురాగజవితము పంకీర్ణాదిగా తెలియవలెను మధ్యమంద్రము పెద్దాంతము గాంధారాంశము నిషాదాల్పము +స్త్రగాంధారములకు అట్లే పెద్దమధ్యములకు ఎక్కువ అన్యోన్యము గమనమో దానిని ప్రయోగించవలెను

ఉదాహరణ - మాగామా . పాపా, మాగామామాగామాపాపాపా, గాగాదాపాపాగా ధనిపాదాదామారీమాగారీగపాపాపాపామాపారీదాదాదాదా ధమాగరీగాగాధారీపాపాపా, మాగామామాగా, మాపాపామాగాదాదాదా వరీగమరీగమపాపాపామాగారీధారమ గరిగమధనీ . పాపాగాదానిపాపా, రవిచంద్రా .

మధ్యమాంశ తు పెద్దాంత బాహుగాంధారమైవతా .

అసంపూర్ణస్వరా నిత్యమంబాహారీ ప్రకీర్తితా .

భాషయంతై++ నిత్యం దేశాభ్యా సంప్రకీర్తితా ||

ప్రతిపదార్థము ఇయం భాషా అంబాహారీ = ఈ అంబాహారి భాష నిత్యం అసంపూర్ణస్వరా ప్రకీర్తితా = నిర్వరా అసంపూర్ణస్వరముగా చెప్పబడినది, కైర్నిత్ = కొందరిచే, దేశాభ్యా నిత్యం ప్రకీర్తితా = దేశాభ్యము నిత్యమని చెప్పబడినది ఇయం = ఇది మధ్యమాంశ = మధ్యమాంశము, పెద్దాంతా = పెద్దాంతము, బాహుగాంధార దైవతా = గాంధార దైవతములకు బాహుభ్యము

తాత్పర్యము ఈ అంబాహారిభాష నిర్వరా అసంపూర్ణస్వరముగా చెప్పబడినది కొందరిచే దేశాభ్యమునిత్యమని చెప్పబడినది ఇది మధ్యమాంశము, పెద్దాంతము, గాంధార దైవతములకు బాహుభ్యము

ఉదాహరణ - పాపాపా నీనీ నిధానీ తదాపి రానిధాదానీ సాగాగారి పనిపవీధా నిధానిగామాగాని పాపాని పాధానీగాగానిపాపా, పానినీపవీధాదామానీ మధాపనినీ, నీపాధానీ మధాదామాగాపానిపానిధా మధాదా పాధానీధానీ పాపా, మామాదాపాపా, మామాగారీమాగాపాపా, మాపామామాగారీమాగాపాపా, మాపానీనినీ మానిధాధానిధామాగా, పానీమాధా . పానీనీధా ధనిపాదాదా ధనిధానీపా అంబాహారీ

షడ్వాద్యంతసమాయుక్తా బాహులాద్యమనైవతా ।
 విక్రతుభ్యాం తు గమనం హీనత్వప్రపదేతతు ॥
 భాషాబొడుదిలా హ్యషా సంకీర్ణా లలితా భవేత్ ॥

ప్రతిపదార్థము విషా లలితా బాషా = ఈలలితా వామక భాష సంకీర్ణా = సంకీర్ణము బొడుదిలా = బొడువితము షడ్వాద్యంతసమాయుక్తా = షడ్వము ఆద్యస్తములనుండునది, బాహులాద్యమనైవతా = షడ్వమద్యమ నైవతములకు బాహుల్యము, విక్రతుభ్యాం గమనం = విక్రతులతో గమనము ఋషితే హీనత్వం = రిషభరహితము

తాత్పర్యము ఈలలితావామకభాష సంకీర్ణము, బొడువితము, షడ్వము ఆద్యస్తముల నుండునది షడ్వమద్యమనైవతములకు బాహుల్యము విక్రతులతో గమనము రిషభరహితము

ఉదాహరణం - సాగాగాథాగామామాగా ధమధావీహాసా విధాగాగా సాసాసామాపాదానీ ధాసామాసా సాధాపాదానీధాదాసావిధాగారిగాదనీ సరసా లలితా

షడ్వాద్యంత సమాయుక్తా పంచమేన వివర్జితా ।
 వివిహితా సప్తమేన తు షడ్వ మధ్యమసంగతా ॥
 భాషాబొడువితా+ + సంకీర్ణా టక్కరాగణా ।
 కోలాహలీ తు విభ్యాతా గీయతే గావదేదిధి ॥

ప్రతిపదార్థము టక్కరాగణా = టక్కరాగణనితమైన, సంకీర్ణా = సంకీర్ణమును, బొడువితా = బొడువితమును అయిన, కోలాహలీ = కోలాహలీ భాష షడ్వాద్యస్త సమాయుక్తా = షడ్వ ఆద్యంతములు కలదియు, పంచమేన వివర్జితా = పంచమరహితము, సప్తమేన వివిహితా = నిషాదవిహితమును, షడ్వమద్యమసంగతా = షడ్వమద్యమసంగతికందై, గీయతే = గానము చేయబడుచున్నది

తాత్పర్యము టక్కరాగణనితమైన సంకీర్ణమును బొడువితమును అయిన కోలాహలీ షడ్వ ఆద్యంతములు కలదియు పంచమరహితము

నిషాదవోహితమును పక్షమధ్యమ సంకలితలయై గానము చేయబడుచున్నది

[illegible]

మధ్యమాలా తు పద్మాంతా మధ్యమధ్యమవంగలా

అనంతపూర్ణాద్వితా వీర్యం మంత్రమగ్రానితామతా ।

పంచీర్లయం నదా ధిస్యత్యుచాగే వ్యవస్థితా ।

ప్రతిపదార్థము మధ్యమాంశ = మధ్యమాంశము, పద్మాంత = పద్మాంతము,
పక్షమధ్యమసంగతా = పక్షమధ్యములకు సంగతి, నిత్యం జనంపూర్ణా స్వైతా =
సదా ఆనంపూర్ణము, మధ్యమగ్రామితా మతా = మధ్యమగ్రామనంబుచిత్తముగా
సమ్మతము, ఇయం సదా సంకీర్ణా = ఇది ఎల్లప్పుడు సంకీర్ణము టక్కురాగీ,
వ్యవస్థితా = టక్కురాగమందువుది

తాత్పర్యము మధ్యమాంశము, పక్షాంతము, పక్షమధ్యమములకు పంగతి నేతా అనెనపైర్లము మధ్యమగ్రామేనెంబండితమముగా నెమ్మతము ఇది ఎల్లప్పుడు సంకీర్తము అట్టరాగమందున్నది

ఉదాహరణం - మాధావీ, గాధావీ, సావీత్రా, మామామాధావీమాధావీ
సాసామాధావీ, మా ధావీవీ, ధాపాగారి గాపాపా, గాపాపా, వీవీసావీ, దాదా,
నిధామామామా ధావీదామామా ధవీమాధావీసాసా అలాచకం మధ్యమజేవో (?)

దైవతాంశ తు వృద్ధాంతా గాంధారస్యరఖాపీతా ।

శాంతార వంచనీ శ్రీయా వ్యధమధ్యమనియంతా ॥

పూర్వ + + సంకీర్తా నియత పాలకపత్ర

ప్రతిపదార్థము గాంధారపంచమీ, దైవతాంశ = గాంధారపంచమీ దైవతాంశము,
షడ్జాంత = షడ్జాంతము, గాంధారస్వరభూషితా = గాంధారస్వరాలంకృతము,
షడ్జమధ్యమసంయుతా = షడ్జమధ్యమమాలకు సంగతి, పూర్ణా = సంపూర్ణము +
+ సంకీర్త గీయతే = సంకీర్తనముగా గానము చేయుటచుచున్నది

తాత్పర్యము గాంధారవంశము, ద్వైతశాంకము, విష్ణువంశము, గాంధార

మధ్యమామాలక్ష్మికే = మధ్యమామాలక్ష్మికయందు, ప్రథమా క్షేయా = మొదటిదిగా తెలియవలెను, పద్మాద్యంతసమాయుక్తా = పద్మాద్యంతయుచేము పద్మమధ్యమే బహుతో = పద్మమధ్యములదికములు ఇయం= ఇది, దేశసంభూ = దేశసంతము, సంస్కార్యహారా = సంస్కార్యము

తాత్పర్యము ఈ పోరాటమును భాష మధ్యమామాల్యైతికయందు మొదటిదిగా తెలియవలెను. ఏర్పాద్యంతయుజము ఏర్పాద్యములదికములు ఇది దేశజనితము సంపూర్ణము

ఉదాహరణం - సోపానాగాగార్తరిగిహరిమా , మమమగి గరిహినీధాదాసోగాగా
గారిగారి, సోపానామనీథాదాసోహరిసోసోగనీధానీ సోసోసోసో, ఖద్దా, కమా,
గాగాగాగాసోసో, మామాగాగా, పోమామామా, మామా, మామూరిరి,
రిగాగారీసోసోసోసో, మగసోసోమూగారీ సోనీ సోసో, పోలాలీ .

మధ్యమంశా య పద్ధంతా విభాషా పూర్వమస్త్యరా

గీయతేర్ + వంయుక్తా శుద్ధమాలవ్యైశతే ।

ప్రతిపదార్థము తుద్యమాలవైఖణే = తుద్యమాలవైఖణికమందు, మద్యమాంశా =
మద్యమాంశము, పద్ధాంతా = పద్ధాంతము, విభాషా = విభాష, పూర్ణసున్నరా =
సంపూర్ణసున్నరయుతము, బుద్ధినిసంయుక్తా గీయతే = దిపెదయుతముగా
గ్రాహముచేయబడును

తాత్పర్యము తుద్ధిమాలవైశికమందు మధ్యమాలికము, వైష్ణవతము విభాషి.
సంష్కారములకు రయుతము రిష్టభయుతముగా గావమునేయుబడును

ఉదాహరణం - మామూలపానాగరిపానా నిధాపానాధానిమామూలానీపా
రిగమూసా పాధామూగరిగపాసా తుల్ల ।

మధ్యమాంశా యః పద్మాంతపంపూర్ణా చాద్యవేసరీ ।

దుర్భలా చ నిష్ఠాదేవ బహులా పద్మమధ్యమా

సంకీర్తనం చూడా నైయా భాషా గాంధార్య వేదితి ।

ప్రతిపదార్థము యందు నింకొక్క అదృశ్యవేసికీ భాషా-తానింకొక్కయైన అదృశ్యవేసికీ

భాషా అద్యదేవరీభాష మధ్యమాంశా = మధ్యమాంశము పెద్దాంతసంపూర్ణా = పెద్దాంత (ము) సంపూర్ణము నిషాదేన దుర్బలా = విషాదాల్పము, పెద్దమధ్యమో బహులో = పెద్దమధ్యములు బహుళములు

తాత్పర్యము ఈ పెంకిర్లపైన అద్యదేవరీ భాష మధ్యమాంశము పెద్దాంత(ము) సంపూర్ణము నిషాదాల్పము, పెద్దమధ్యములు బహుళములు

ఉదాహరణం - మామాగామాసాసా సామాసాపాధాసాధా సాసామామా గమగమాగ సాసాసాసా గామాసాపాధసాపాధమ్మసామా గమగమగారిసా ధాపాపాగాగధర్మ మామాగర్మ సాధాసాసా సారిరిగిగాగర్మ సాపాపిధామమగా నససాస సాపాధాధాసాసా ససాపంచమధాధాపంచసాసాధాధాసా పమాగాసా సాపాగర్మగర్మ గాధాసాసా । అద్యదేవరీ

పెద్దాద్యంతసమాయుక్త మధ్యమర్థవంగతా ।

ద్విత్రతుతిభ్యాం తు రూధా తు కాకల్యంతరసంకర ।

సాధారణశ్చిలా హ్యేషా దేశభ్యా హర్షపూరితా ।

ప్రతిపదార్థము ఏషా హర్షపూరితా = ఈహర్షపురి, దేశభ్యా = దేశ్యము, సాధారణశ్చిలా = సాధారణజనితము, పెద్దాద్యంతసమాయుక్తా = పెద్దాద్యంతయుతము, మధ్యమర్థవంగతా = మధ్యమరిపెథ వంగతము, ద్విత్రతుతిభ్యాం రూధా = ద్విత్రతుతులతో రూథము కాకల్యంతరసంకర = కాకరీనిషాదంతరగాంధారసంకీర్ణము

తాత్పర్యము ఈహర్షపురి దేశ్యము సాధారణజనితము పెద్దాద్యంతయుతము మధ్యమరిపెథవంగతము ద్విత్రతుతులతో రూథము కాకరీనిషాద అంతర గాంధారసంకీర్ణము

ఉదాహరణం - సానీధావీసాపామాసా, మాగాధామా గాసాసాగా గధానీ సాసాధాసా వీధాపాపాగమగామసాసానీధాసాసా, సామాగాధామాగాసాసా, సామాసాపాపరిసా సాసామాగా గపాపానిధా సరినీసామాగాగానిధాసాసాసరిపర్మ సాసారిధాసాసా, మాగారిసాసా సాపామాగారిపాగగ్న పరిమాగర్మసానీససా, హర్షపూరి ।

సానీసాపాసానమా గమాగమాగమాగపాపామాగానీపనీసాపా ।

మాంగాలీ మధ్యమాంశ తు షడ్మాతా మధ్యమోష్టాతా ।

మధ్యమర్షభసంపూర్ణా + + + లోకరంజితా ॥

ఏషి భాషి తు విజ్ఞేయా మాంగాలీ గేయవేదిని ॥

ప్రతిపదార్థము మాంగాలీ ఏషిభాషి = ఈమాంగాలీ భాష, మధ్యమాంశ = మధ్యమాంగము, షడ్మాతా = షడ్మాతము, మధ్యమోష్టాతా = మధ్యమప్రకాశితము, మధ్యమర్షభసంపూర్ణా = మధ్యమరిషభ సంపూర్ణము + + + లోకరంజితా విజ్ఞేయా = లోకరంజకముగా తెలియదగినది

తాత్పర్యము ఈమాంగాలీ భాష మధ్యమాంశము షడ్మాతము, మధ్యమప్రకాశితము, మధ్యమరిషభసంపూర్ణము లోకరంజకముగా తెలియదగినది

ఉదాహరణం - మాగమా । గాసామానమా గమపాపాననిసాపానీసాపాపామ । గమమగగమామా పగమపాపానీసానిసాపానీసాపానీసాపా పామ । పాపామగా పమగాపమగా మామామగ పాపాగమాపాపానీనీరీ, మాగానీ పనిసా, మాంగాలీ

సైంధవీ వైవ కర్తవ్యా షడ్మద్యంతవిభూషితా ।

షడ్మమధ్యమబహుతా నిషాదర్షభయోస్తతా ॥

సబంధువిషయసంధూతా దేశాభ్యాం సైంధవీం విదు ॥

ప్రతిపదార్థము సైంధవీ = సైంధవీ షడ్మద్యంతవిభూషితా కర్తవ్యా = షడ్మద్యంత విభూషితము, షడ్మమధ్యమబహుతా = షడ్మమధ్యమబహుళము, తదా = అట్లే, నిషాదర్షభయో = నిషాదరిషభములకును, సబంధువిషయసంధూతా = సబంధు విషయోద్భవము, దేశాభ్యాం సైంధవీం విదు = దేశనామకముగా సైంధవీభాషను తెలియుదురు

తాత్పర్యము సైంధవీ షడ్మద్యంత విభూషితము, షడ్మమధ్యమ బహుళము అట్లే నిషాదరిషభములకును, సబంధు విషయోద్భవము దేశనామకముగా సైంధవీభాషను తెలియుదురు

ఉదాహరణం - సారీ : మామా : మాధాపాపాపాగా పాపాగారీ పాపాగారీ
సన్నీ సాధాసారీ మరీమా : మామాధాపాపా పాధమాపాధాపామాగరీపవీపాపా
పైంధమీ

షడ్వద్యంతపమాయుక్తా సంపూర్ణదేశపంథా :

+ + + షడ్వ సంవాదో ద్విప్రతుతిచాల్పరూపీణో :

సాధారణకృతా హ్యేషా ఆభీరి గీయతే జనై ॥

ప్రతిపదార్థము షడ్వద్యంతపమాయుక్తా = షడ్వమద్యంతములందు కలది.
సంపూర్ణదేశ పంథా = సంపూర్ణ(ము) దేశజనితము, + + + షడ్వ సంవాద =
+ + + షడ్వసంవాదము, ద్విప్రతుతిచాల్పరూపీణో = ద్విప్రతుతి (గాంధార
నిషాదములు) చాల్పములు, సాధారణకృతా = సాధారణ కృతమైన, ఏషా ఆభీరి =
ఈ ఆభీరి, జనై గీయతే = జనులచే గానము చేయబడుచున్నది

తాత్పర్యము షడ్వమద్యంతములందు కలది సంపూర్ణ (ము) దేశజనితము
షడ్వసంవాదము ద్విప్రతుతి (గాంధార నిషాదములు) చాల్పములు,
సాధారణకృతమైన, ఈ ఆభీరి జనులచే గానము చేయబడుచున్నది

ఉదాహరణం - సాసారీరీ: హసారీరీ: పాసారీసారీ: సాసానీసాసారీ :
పారీపారీసాసానీ సరీరీగారీగారీ : పనిసాపా: గారీరీ : గామాగరీ : గపాపగారీ:
పనిసాపా: పనిసాసాధారీ గగమాపా: పమాగారీ: పనిసాపా: ధనిధానీ సాధనిసా
రిరిగామా: గామారిరి: గాపామాపా: మాగారీరీ: సాసారిసారీ: సాసానీసారీ:
రీరీసాసాసానీరిరిగారి: రిగాగిరి: పవి: సాసాగారీరీ: గామగారీ: పాపి: గారీరీ:
మాగాగారీ: గాపా:గారీ: పనిసాసాపని: పాపా: రిగగమాపా: పమాగారీ: గాపామాపా:
మపమా: మగారిరీ: మపాగారి: పనిసాపా: ఆభీరి

సనిసాపా: సధనిసాపా: పనిధానిధానిసారీరీ: గామాగమారిరీ:

కంఠమీ పంచమాంశా తు షడ్వంతా దైవతోకీర్తితా : ।

షడ్వనిషాదపంచాదో మధ్యమర్వభయోస్తథా ॥

సంకీర్ణా ప్లాదనా శ్లేయా సర్వతోకస్య రంజితా : ।

ప్రతిపదార్థము ఖండనీ, పంచమాంశ = ఖండనీ పంచమాంశము, షడ్భాంతా = షడ్భాంతము, ధైవతోద్యోతా = ధైవతరహితము షడ్భవిషాదపంచాద = షడ్భవిషాదములకు పంచాదత్తము తదా = అట్లే మధ్యమర్షభయో = మధ్యమర్షిషభములకును, సంకీర్ణా = సంకీర్ణము షాడబా = షాడవము, సర్వలోకస్య రంజితా క్షేయా = సర్వలోక రంజకమైనదిగా తెలియవలెను

తాత్పర్యము ఖండనీ, పంచమాంశము, షడ్భాంతము, ధైవతరహితము, షడ్భవిషాదములకు పంచాదత్తము అట్లే మధ్యమర్షిషభములకును సంకీర్ణము షాడవము, సర్వలోకరంజకమైనదిగా తెలియవలెను

ఉదాహరణం - పానీమారీసరి : సాసాసరిరి : నని రిరీ పనిసని రి పాపాపాని సరిసని పగససా సవిరీసనీరీ మాగారిగమా వీపాపానీసనీపాపామగ పాపా ని నిమనిసరిపగపాసా ఖండనీ

విషాదాంశాశు షడ్భాంతా గూర్జరీదేశపంభవా :

విషాదర్షభసంయోగో మధ్యమర్షభయోస్తతా :

సంపూర్ణా వైవ విక్షేయా షాడబా గేయవేదితా :

ప్రతిపదార్థము షాడబా, విషాదాంశా = విషాదాంశము, షడ్భాంతా = షడ్భాంతము, గూర్జరీదేశపంభవా = గూర్జరీదేశోద్భవము, విషాదర్షభసంయోగ = విషాదరిషభములకు సంగతి, తదా = అట్లే, మధ్యమర్షభయో = మధ్యమర్షిషభములకును సంగతి సంపూర్ణా విక్షేయా = సంపూర్ణముగా తెలియదగినది

తాత్పర్యము షాడబా, విషాదాంశము, షడ్భాంతము, గూర్జరీదేశోద్భవము, విషాదరిషభములకు సంగతి అట్లే మధ్యమర్షిషభములకును సంగతి, సంపూర్ణముగా తెలియదగినది

ఉదాహరణం - విధానీ : రిగానిధా విసాపాధని థాగ రి సాగరీ సావిధానీ గధాపారీ గారీమాగారీ పనిధాధానిధాసరిగారీ పనీపాసా విధాసానీగరీ మగరీ మగారి పాపాగారీమామా రిధానిధానిధాసరి గరిసానీ సాసానిధాసరిరి : నిధాసాసా ధనీసాగా గారిమగరీమగరి మాపాగరి మగరిసనీ ధాధానిధాసరిగరి

పనిపాపా, ఏతా యోగ్యతేన ప్రయుక్తా = ఇవి యోగ్యమనిచే ప్రయోగించబడినవి.
అథ కకుభే = తరువాత కకుభమందు .

దైవతాద్యంతపంయుక్తా శాంతోజా పూర్ణమస్మరా .

పద్ధతైవతపంవాద పంచమర్ష భయోస్తథా ॥

ఏషా భాషా తు దేశాభ్యా ప్రథమా కకుభోద్భవా .

ప్రతిపదార్థము శాంతోజా, కకుభోద్భవా = కకుభజనితము ఏషా దేశాభ్యా
భాషా = ఇది దేశభాష, దైవతాద్యంత సంయుక్తా = దైవత ఆది,
అంతయుతము పూర్ణమస్మరా = పూర్వస్మరయుతము, పద్ధతైవతపంచవాద =
పద్ధతైవతములకు సంవాదత్వము, తథా = అట్లే, పంచమర్షభయో =
పంచమర్షములకును సంవాదము

తాత్పర్యము శాంతోజా, కకుభజనితము, ఇది దేశభాష, దైవత ఆది,
అంతయుతము పూర్వస్మరయుతము, పద్ధతైవతములకు సంవాదత్వము అట్లే
పంచమర్షభయములకును సంవాదము

ఉదాహరణం - దాపాగాగా మాగారీషా పాపనిపాపా దాపాపా, ధామాపారిగా
మాగారీషాపా పనిధాదాపాపామధానిరిపనిధాదా .

మధ్యమాంశా దైవతాంతా పూర్వమధ్యమగ్రామికా .

పరస్పరం తు దృశ్యేత పహితా పృషభదైవతా ॥

ఏషా భాషా చ సంకీర్ణా రమ్యా కకుభసంభవా .

ప్రతిపదార్థము పూర్వమధ్యమగ్రామికా, మధ్యమాంశా = పూర్వమధ్యమగ్రామిక
మధ్యమాంశము, దైవతాంతా = దైవతాంతము, పరస్పరం = అన్యోన్యము,
ఋషభదైవతా పహితా దృశ్యేత = రిషభదైవతములు సంగతములుగా
కనబడును, ఏషా భాషా సంకీర్ణా = ఈ భాష సంకీర్ణము, కకుభసంభవా =
కకుభజనితము, రమ్యా = సుందరమైనది

తాత్పర్యము పూర్వమధ్యమగ్రామికా, మధ్యమాంశము దైవతాంతము,
అన్యోన్యము రిషభదైవతములు సంగతములుగా కనబడును ఈ భాష
సంకీర్ణము, కకుభజనితము సుందరమైనది

తాత్పర్యము ఈ భోగవర్ణన లాగు, కకుభమందు జనితము పాదవము,
గాంధార విషాదములకు పంచమమునకు సంయోగము కనబడుచున్నది
మధ్యమాంశము విషాదాంతము రిషభాల్పము

ఉదాహరణం - నిదీ గగనా । పామోషమా దాదా సనిపని దుపదాదామాపామ
గగగగ, మనదాదానీ సనిపని మాగసావిధాదాదా భోగవర్ణన ।

పంచమాంశ తేన బహులా + మధుకరీ శుభా ।

పరస్పరం తు పంచాదో గాంధారే పంచమస్య చ ॥

దైవత + విషాద + సంయోగో దృశ్యతే యత ।

ఏషా పూర్ణా చ సంకీర్ణా భాషా కకుభసంభవా ॥

ప్రతిపదార్థము మధుకరీ శుభా = మధుకరి మంగళప్రదమైనది, పంచమాంశా =
పంచమాంశము, తేన బహులా = పంచమాధిక్యము, గాంధారే =
గాంధారమందు పంచమస్య = పంచమమునకు పరస్పరం సంవాద =
అవ్యోన్యము సంవాదము, దైవత విషాదసంయోగ దృశ్యతే = దైవతవిషాదసంగతి
కనబడుచున్నది, ఏషా భాషా = ఈలాగు, పూర్ణా = సంపూర్ణము, సంకీర్ణా చ =
సంకీర్ణమును, కకుభసంభవా = కకుభోద్భవము

తాత్పర్యము మధుకరి, మంగళప్రదమైనది పంచమాంశము పంచమాధిక్యము
గాంధారమందు, పంచమమునకు అవ్యోన్యము సంవాదము, దైవతవిషాద సంగతి
కనబడుచున్నది ఈ లాగు సంపూర్ణము సంకీర్ణమును, కకుభోద్భవము

ఉదాహరణం- నివినివిధపాదనిసాసనిపని సపదావిధాదపాదనిసాగరిమిగరి
సనిమ గరిసానివినివిధపాదనిసాగా పాపామరా మాధాదామా పీసాసాదాదా
మధుకరీ।

నిషాదాంశ తు షష్ఠాంతా + + + + + + + ।

నిషాదపంచమాంశం తు పంచాద స్యాత్తు దైవతే ।

మణిపత్తంశా భాయా భాయా శశినిమిత్రితా ।

ప్రతిపద్యము శకమిత్రితా = శకమిత్రిత యా = యా, మజావత్యంశ
జా = మజావత్యంశోద్భవము, విషాదాంశా = విషాదాంశము, పద్మాంతా =
పద్మాంతము ఋషభహీనా = రిషభరహితము, దైవతే = దైవతమందు, విషాద
పంచమాదాం సంవాద = విషాద పంచమములకు సంవాదత్వము

తాత్పర్యము శకమిత్రిత యా, మజావత్యంశోద్భవము విషాదాంశము
పద్మాంతము రిషభరహితము దైవతమందు విషాద పంచమములకు
సంవాదత్వము

ఉదాహరణం - నీసాని గద మాగారినినిని సాధాదానిదాగమా మామ
సాసానినిసా సాధాదామనీధాదా మానీధాసామాధానీసాసాసానీసాసాసానిగా
రీసానీసానీ సా విధాదామాసానీమాగారిరి . శకమిత్రితా .

దైవతాంశ మధ్యమాంశా విక్షేయా భిన్నపంచమీ .

విషాద కాళి భూయో దైవతేన విమిత్రిత .

సంయోగో దృశ్యతే యుత్ర కాళ్యా దైవతస్య చ .

పంచమశ్చ భ సంవాదో యుత్రైవ సంప్రయోజయేత్ .

సాధారణశ్చ తా హ్యేషా పూర్ణా ధాయా చ కాళి .

ప్రతిపద్యము భిన్నపంచమీ, దైవతాంశ మధ్యమాంశా = భిన్నపంచమి దైవత
మధ్యమాంశములు కలది, భూయ = అధికముగా, విషాద కాళి = విషాదము
కాళి దైవతేన విమిత్రిత = దైవతముతో సంగతియగును, కాళ్యా = కాళినే
దైవతస్య = దైవతమునకు, యుత్ర సంయోగ దృశ్యతే = ఎక్కడ సంయోగము
కనబడునో, యుత్ర = ఎక్కడ, పంచమశ్చ భయో సంవాద సంప్రయోజయేత్ =
పంచమరిషభ ములకు సంవాదము ప్రయోగించబడునో, తుత్ర = అక్కడ,
విషా = ఈ భిన్నపంచమి, సాధారణశ్చ తా ధాయా = సాధారణకృతమైన ధాయ,
పూర్ణా = పూర్ణము, కాళి చ = కాళియును

తాత్పర్యము భిన్నపంచమి దైవతమధ్యమాంశములు కలది అధికముగా
విషాదము కాళి దైవతముతో సంగతియగును కాళినే దైవతమునకు ఎక్కడ
సంయోగము కనబడునో ఎక్కడ పంచమరిషభములకు సంవాదము

ప్రయోగింపబడునో, అట్లుగ భూ భిష్టపంచమి సాధారణకృతమైన చారు
పూర్ణము కాకరి

ఉదాహరణం - భవిదాధావిదాసాసామరి సాసాపపమాదాదాసాసా నిని
సాపనిరిపిసాసా దాదా పరిమాసాసా పమదాదామానీదాసాపాపరిదాసాసాసా
దాదానిదిదా . భిష్టపంచమి .

ఏలా భాషాస్వముద్దిష్టా అథ భిందోలకే + + .

షడ్భాంశన్యాసపంచయుక్తా వైవతేన చ దుర్బలా .

షడ్భాగంధార పంచాంశుల యోజ్య ప్రయోక్తుభి .

ప్రతిపద్యము ఏలా భాషా సముద్దిష్టా = ఈ భాషలుద్దేశింపబడినవి, అథ =
తరువాత భిందోలకే = భిందోలకమందు షడ్భాంశన్యాసపంచయుక్తా =
షడ్భాంశన్యాసపంచయుతము, వైవతేన దుర్బలా = వైవతాల్యము,
షడ్భాగంధారపంచార = షడ్భాగంధారగమనము, తుత్ర = ఆ భిందోలకమునందు,
యోజ్య = కూర్చదగినది

తాత్పర్యము ఈ భాషలుద్దేశింపబడినవి తరువాత భిందోలకమందు
షడ్భాంశన్యాసపంచయుతము వైవతాల్యము షడ్భాగంధారగమనము ఆ
భిందోలకమునందు కూర్చదగినది

ఉదాహరణం - సాసాగాసాపపపాని . మారామాగాపమాసాసాసా . నిమగా
నిపమరిగాసానినిమాసాగాసాసా యిపాసాపపపాగా

గాంధారస్య ప్రయోగేణ భాషేయం తస్య వైసరి .

పంచమంశా ఋషభహీనా షడ్భాంతా షాడబా భవేత్ .

షడ్భపంచమపంచారో ద్విక్రూరీవాం తవైవ చ .

భాషాబింకోలకే హ్యేషా కథితా ప్రథమమంజరి .

ప్రతిపద్యము ఇయం భాషా = ఈ భాష, గాంధారస్య ప్రయోగేణ = గాంధార
ప్రయోగముచే తస్య = దానికి వైసరి = వేసర సంబంధి, పంచమంశా =
పంచమంశము, ఋషభహీనా = రిషభరహితము, షడ్భాంతా = షడ్భాంతము,

పాదబా = పాదవము, పద్మపంచము సంచార = పద్మ పంచముములకు గమనము, తదైవ = అట్లే ద్విక్రతుతీనాం = ద్విక్రతులకును గమనము, ఏషా ప్రథమమంజరి = ఈ ప్రథమ మంజరి, భిందోలకే కథితా = భిందోలకమునందు చెప్పబడినది తాత్పర్యము ఈ బాని గాంధార ప్రయోగముచే దానికి వేసిన పంజరి పంచమంజరి రిషభరహితము పద్మాంతము పాదవము పద్మపంచముములకు గమనము, అట్లే ద్విక్రతులకును గమనము ఈ ప్రథమమంజరి భిందోలకమునందు చెప్పబడినది

ఉదాహరణం - పాపాపాపాధమపానీపాపంచమపాదవి రాపాపాపాపనిపాపాపాగా పాపాగామానిపనిపాపానిపాపానిపాపానిపాపానిపాపా ప్రథమమంజరి .

షడ్జాంశన్యాసపంచయుక్తా సంపూర్ణా ధేవ దుర్బలా .

సంచారశ్చైవ కర్తవ్య షడ్జమధ్యమయోత్తరా .

షడ్జగాంధారయో విత్యం చేవాతీ సంప్రకీర్తితా .

ప్రతిపదార్థము చేవాతీ, షడ్జాంశన్యాసపంచయుక్తా = చేవాతీ షడ్జాంశన్యాసయుతము, సంపూర్ణా = సంపూర్ణస్వరము, ధేవ దుర్బలా = దైవతముచే అల్పము, షడ్జమధ్యమయో = షడ్జమధ్యమములకు తదా = అట్లే షడ్జగాంధారయో = షడ్జగాంధారములకు, విత్యం = ఎల్లప్పుడు, సంచార కర్తవ్య = సంచారముచేయదగినది, పా చేవాతీ సంప్రకీర్తితా = అది చేవాతీగా చెప్పబడుచున్నది

తాత్పర్యము చేవాతీ, షడ్జాంశన్యాసయుతము, సంపూర్ణ స్వరము దైవతము అల్పము షడ్జమధ్యమములకు అట్లే షడ్జగాంధారములకు ఎల్లప్పుడు సంచారము చేయదగినది అది చేవాతీగా చెప్పబడుచున్నది

ఉదాహరణం - పాపాపా . మాగాపాపాగామానిమాపామాపాపామామా నీమామానీమామా నీమామాపాపాగామా పాపాపాగాపానీ . పాగాపానీపని రామామా పాపాపారామామాధమముగిరిపానీనీనీ పాగానీమామానీపాపా. చేవాతీ .

ఉదాహరణం - మాపాపాధాధామాధవినిపాననిధసాపామపాధవి
పనిపాపాపానిపాపారిగమూరిసాపానిధాపాపాధనిధాపాపారిగమూరిసా
మమ(క్ర)రి |

ఇది హిందూలకు భాగ్య సమాదానం

అతః పరం ప్రవక్ష్యామి సంపదుషోదభే భాషాః ।
అంబమూంశా తదంతలా చ నిషోదబాధులౌ సతా ॥

పరస్పరం ఈ దృశ్యం వర్ణనాపతనంనది ।
 పృథ్వీపంచనా హృద్య ఆభరణజలంభనా ।
 విష్ణు భాషా ఈ వర్ణనా ప్రభవం పంచనాభానా ॥

ప్రతిపదార్థము అత పరం = ఇటు తరువాత, వందమసాదలే భాషా
ప్రవక్ష్యామి = వందమ సాదబమందు భాషణము చెప్పుదును, అధీరి,
వందమాంశ = అధీరి వందమాంశము, తదంతా = వందమాంతము, సదా
విషాదబహులా = సర్వదా విషాదబహులము, పరస్పరం = ఆన్యోన్యము,
షడ్వైవతసంగతి ద్యుత్యత = షడ్వైవతసంగయోగము కనబడుచున్నది, ఏషా =
ఇది, లేకుండా = లేశ్యము, పూర్ణవందమశా = పూర్ణ వందమోద్యవము,
ప్రథమా వందమోద్యవా విశ్లేయా = ప్రథమ వందమపవిత్రముగా తెలియదగినది
తాత్పర్యము ఇటుతరువాత వందమ సాదబమందు భాషణము చెప్పుదును
అధీరి, వందమాంశము, వందమాంతము, సర్వదా విషాదబహులము
ఆన్యోన్యము షడ్వైవత సంగయోగము కనబడుచున్నది ఇది లేశ్యము పూర్ణ
వందమోద్యవము ప్రథమ వందమపవిత్రముగా తెలియదగినది

ఉదాహరణం - హిందూమతనిబాపాహివధవిదామామాథానిసాహివనిధవి
వధానిసాహివిదాపాథరిమామాథానినిభాహిహివసుమధనిపాహివనినిపాహి-
వనిగర్హమునూగర్హివవధవిహిహిమామాథరిమాథారిమహిపాహి, అఖీరీ.

భావిచి పంచమస్యాపా గాంధారాంశాల్పదైవతా ।
మధ్యమపంచమయోర్యత గమనం ద్విత్వతే ఘనమ్ ॥

భాషా తు భాషానీ క్షేయా పూర్ణా గాంధర్వవేదిధి ॥

ప్రతిపదార్థము భాషానీ భాషా = భాషానీ, పూర్ణా = సంపూర్ణము, పంచమన్యాసా = పంచమన్యాసము, గాంధారాంశా = గాంధారాంశము, అల్పదైవతా = దైవతము అల్పము, యత్ర = ఎక్కడ మధ్యమపంచమయో = మధ్యమపంచమములకు, మనం = మనమైన, (గొప్పదైన) గమనం దృశ్యతే = గమనము కనబడునో, సా భాషానీ క్షేయా = అలాచ భాషానీగా తెలియదగినది

తాత్పర్యము భాషానీ సంపూర్ణము పంచమ న్యాసము, గాంధారాంశము దైవతముఅల్పము ఎక్కడ మధ్యమపంచమములకు మనమైన (గొప్పదైన) గమనము కనబడునో, అ భాషా భాషానీగా తెలియదగినది

ఉదాహరణం - గామాపాగమపానిధా । గమపామాగాగారీగీగానీధాపాపాపాపా మామాగామాపాపామాపాపామాధారీషగగమాపామాగారీరిపాపా, భాషానీ ।

మాంగాలీ పంచమాంతా చ దైవతాంశా ప్రకీర్తితా ।

షడ్వైవేరిసంతాదో మధ్యమర్థ భయోస్తథా ॥

సంకీర్ణా చ మతా ఏత్యం క్షేయా వైదేశింభవా ।

ఏషా భాషా చ గీతయై ఉక్తా పంచమసంభవా ।

ప్రతిపదార్థము మాంగాలీ, పంచమాంతా = మాంగాలీ పంచమాంతము, దైవతాంశా = దైవతాంశము, షడ్వైవేరితయో సంవాద = షడ్వైవేరితములకు సంవాదము, తథా = అట్లే మధ్యమర్థ భయో = మధ్యమరిషభములకును సంవాదము, ఏత్యం సంకీర్ణా = సదా సంకీర్ణము, వైదేశింభవా = విదేశినితము, ఏషా భాషా = ఈ భాష, పంచమ సంభవా ఉక్తా = పంచమసంభవముగా చెప్పబడినది

తాత్పర్యము మాంగాలీ, పంచమాంతము, దైవతాంశము, షడ్వైవేరితములకు సంవాదము అట్లే మధ్యమరిషభములకును సంవాదము సదా సంకీర్ణము విదేశినితము ఈ భాష పంచమసంభవముగా చెప్పబడినది

ఉదాహరణం - పాపాపానధాపారిరిధాపారిరిధాపాధాపాధాపాపారి మారిమామధ మధపాపాపాధామపాపామపాపానిధపారిరిమాగరిపా

సారిమారిమామమద మససాసాసామాసాపమసాసానిధపసారిగారిమారీసా
ధాసాసాధమాసాసాసా సామ సమామాసాసా మాంగారీ ।

పంచమాంశ తదంతా చ సంపూర్ణా పంచమోష్ఠ్వాహ ।

సైంధవీ పక్ష సంభూతాం విభాషాం సైంధవీం విదు ॥

పక్షపంచమసంవాదో దృశ్యతే చ ముహుర్ముహుః ।

ప్రతిపదార్థము సైంధవీ, పంచమాంశా = పంచమాంశము తదంతాచ =
పంచమాంతమును, సంపూర్ణా = సంపూర్ణము, పంచమోష్ఠ్వాహ =
పంచమోష్ఠలము, పక్షసంభూతాం = పక్ష జనితముగను విభాషాం విదు =
విభాషగను తెలిసికొనుచున్నారు, ముహుర్ముహుః = మాటిమాటికి,
పక్షపంచమసంవాద, దృశ్యతే = పక్షపంచమసంవాదము కనబడుచున్నది

తాత్పర్యము సైంధవీ, పంచమాంశము, పంచమాంతమును సంపూర్ణము
పంచమోష్ఠలము పక్షజనితముగను విభాషగను తెలియచెను మాటిమాటికి
పక్షపంచమ సంవాదము కనబడుచున్నది

ఉదాహరణం - సాసాధసారిగాగరిమారి, ససానిధాసానిధాధామసరిగా
గాగరిసాధాధసాసాధాసాధసారిగారిపసారిగాగరిసాధాసాధాసామాసాసాధాసాధా
సామామాసాధాధాసారిసాధాసామాసాసా సైంధవీ ।

గూర్జరీ పంచమాంతా చ గాంధారాంశాల్పమధ్యమా ।

పక్షమధ్యమసంవాద సంపూర్ణా నిత్యమేవ హి ॥

విభాషీయం సమాఖ్యాతా సంపూర్ణా పంచమోద్భవా ।

ప్రతిపదార్థము గూర్జరీ, పంచమాంతా = గూర్జరీ పంచమాంతము, గాంధారాంశా =
గాంధారాంశము, ఆల్పమధ్యమా = మధ్యమము ఆల్పము, పక్షమధ్యమసంవాద =
పక్షమధ్యమములకు సంవాదత్వము, నిత్యమేవ సంపూర్ణా = సదా సంపూర్ణము,
ఇయం విభాషా = ఇది విభాష, పంచమోద్భవా = పంచమజనితము

తాత్పర్యము గూర్జరీ, పంచమాంతము, గాంధారాంశము, మధ్యమము ఆల్పము
పక్షమధ్యమములకు సంవాదత్వము సదా సంపూర్ణము ఇది విభాష
పంచమజనితము

ఉదాహరణం - గరిమామామధానిదాపాపాధాధానిదా మామామాధాగా
రిరిపరిగరిమా థామాపాధపధవిధాధధపరిపరిపరిమాగరి మామామాధానిధరి
పధానిధాపాపాపిదా మామామధమధ మగారిరిమామారిపాపాగారిమామా
పాధానిపనిపిదామపాపా . గూర్చి.

పంచమాద్యస్తపంచముక్తా దాక్షిణాత్యా మనోరమా .

సంపూర్ణ రా+ హ్యేషా జాతా పంచమే .

విభాషేయం సదా శ్లేషా దేశాఖ్యా పంచమోద్భవా .

ప్రతిపదార్థము దాక్షిణాత్యా, మనోరమా = అందమైనది,
పంచమాద్యస్తపంచముక్తా = పంచమాది అంతమును, ఏషా సంపూర్ణరాగా =
ఇది సంపూర్ణ రాగము, గాంధార పంచమే జాతా = గాంధారపంచమజాతము,
ఇయం సదా విభాషా శ్లేషా = ఇది నిర్వచన విభాష, దేశాఖ్యా పంచమోద్భవా=
దేశాఖ్యము, పంచమ జనితము

తాత్పర్యము దాక్షిణాత్య అందమైనది పంచమాది అంతమును ఇది సంపూర్ణ
రాగము గాంధార పంచమ జాతము ఇది నిర్వచన విభాష, దేశాఖ్యము పంచమ
జనితము

ఉదాహరణం - పాపానిరి . నిరిగారిగరిమామరినినిరి దాపాపాపపానిరి
రిగరిగరిమగరిరి ధనిధధనిధాధనిధాపాపా విరిరిగా రిగా థామాగారిరిపానిరి
గామాగారి నిరాపాపా . దాక్షిణాత్యా .

ఋషిభాంగా పంచమాంతా విశ్లేషా పద్ధదుద్భవా .

నిషిషతాకలిరూపా కర్తవ్యా సా తు విత్యక్త .

సాధారణకృతా హ్యేషా విభాషా గీతవేదితి .

అమాలీ విక్రమతా లోకే కిష్కరాణాం చ వల్లభా .

ప్రతిపదార్థము అమాలీ = అందాలీ, ఋషిభాంగా = రిషిభాంగము,
పంచమాంతా = పంచమాంతము, పద్ధదుద్భవా = పద్ధత్యము సాధారణకృతా=
సాధారణకృతము, ఏషా విభాషా = ఇది విభాష, కిష్కరాణాం వల్లభా =
కిష్కరులకు ప్రിയమైనది లోకే విక్రమతా = లోకమందు ప్రసిద్ధమైనది

తాత్పర్యము అంధాలీ రిషబాంగము, పంచమోతము, వేద్యుల్పము, పాదారణకృతము ఇది విభాష కీర్తురుంతు ప్రయమైవది లోకమందు ప్రసిద్ధమైవది

ఉదాహరణం - రీమాపాపాధాధాధాపాధాధాపాపాపాపాధానిని పాపాపాపాధాపాపా మరిమరిరిధాపధపపాధాపాపాధపధపాపాధాపాపా మారిరిపాధాపాధాపా పామనధమమారిరిధాధపపాపా మామాధపపాప మమరినిమపాపాధపాపాపధపధ పాపారిగరిధపాపాపా అంధాలీ .

మధ్యమంశాల్పముషభా పంచమన్యాసపంచయుతా ।

మధ్యమైవతపంచవాదస్తుల్కం స్కోత్ పంచమన్య తు ॥

సంపూర్ణపాదబా వేయం భాషా తానోద్భవా భవేత్ ।

ప్రతిపదార్థము తానోద్భవా, సంపూర్ణపాదబా = తానోద్భవ సంపూర్ణపాదవము
మధ్యమంశా = మధ్యమంశము, అల్పముషభా = రిషబాల్పము, పంచమన్యాస
పంచయుతా = పంచమన్యాస నిహితము, మధ్యమైవతపంచవాద =
మధ్యమైవతములకు పంచవాదము పంచమన్య తుల్కం స్కోత్ =
పంచమమునకు సమానమగును

తాత్పర్యము తానోద్భవ, సంపూర్ణపాదవము, మధ్యమంశము, రిషబాల్పము,
పంచమన్యాసనిహితము, మధ్యమైవతములకు పంచవాదము పంచమమునకు
సమానమగును

ఉదాహరణం - మామూముగా పారిరినిపాగరి, పానివిగాగాగపానిపాపాపా
పానిపాపాపాని పానినిధానినిపాగరి పాపాపానినిపాధానిపాపాధాని
నిగగపాపాపాపాగాపాపీధామాపాపా.

త్రాపణీ పంచమన్యాసా పంచమర్షధ దుర్బలా ।

ద్విత్రుతీవాం తు రూపేణ గమనం తత్ ప్రయోక్తుధి ॥

షడ్మధ్యమ బాహుల్యం పంచమర్షధయోస్తథా ।

పాధారణ కృతాహేషా త్రాపణీ వేదపంథవా ॥

ప్రతిపదార్థము త్రాపణీ, పంచమన్యాసా = త్రాపణీ పంచమన్యాసము,
పంచమర్షధదుర్బలా = పంచమరిషధఅల్పము ద్విత్రుతీవాం రూపేణ గమనం =

షడ్జగంధారసంచారా పంచమస్య త్రియోత్పత్తిః ।

ఏషో ఏకుర్థా విజ్ఞేయః షడ్జహానాదుబాధనేత్ ।

ప్రతిపదార్థము పంచమే = పంచమమందు, ఏకాదశ = పదకొండు వార్షికవిర్జిష్టా = వార్షికవిర్జిష్టము, అత ఏతం = ఇటు తరువాత, భిన్నపద్ధతే భాషా ప్రవక్త్యామి = భిన్నపద్ధతులందు భాషనుచెప్పుచున్నాను, తైవతాంశా = తైవతాంశము తదంతా = తైవతాంతము పంచమర్వభవస్థితా = పంచమరిషభరహితము పంచమస్య = పంచమమునకు, షడ్జగంధారసంచారా = షడ్జగంధారగమనము కలది, ఏషో ఏకుర్థా = ఈ ఏకుర్థదాక్షిణాత్యము షడ్జహానా ద్బాధనాధనేత్ = షడ్జరహిత బాధనీతమగును

తాత్పర్యము పంచమమందు పదకొండు వార్షిక విర్జిష్టము ఇటుతరువాత భిన్నపద్ధతులందు భాషను చెప్పుచున్నాను తైవతాంశము తైవతాంతము పంచరిషభరహితము పంచమమునకు షడ్జగంధారగమనము కలది ఈ ఏకుర్థదాక్షిణాత్యము షడ్జరహిత బాధనీతమగును

ఉదాహరణం - భాద్రపాషాగధరిగారిసాగని రీపాపాదాపానీనీవీ । భాద్రపాదా పాపామా భాద్రపానీవీభాద్రపాగాగారి భామామాదానీవీ భాద్ర । దాక్షిణాత్య

తైవతాద్యంతపంయుక్తా గాంధారస్వరభూషితా ।

గాంధారో దైవతశ్చాత్ర గమనం దృశ్యతే ఘనమ్ ॥

భాషాహా + తు సంకీర్ణా సముదాహృతా ।

ప్రతిపదార్థము గాంధారీ, దైవతాద్యంత పంయుక్తా = గాంధారీదైవతము ఆద్యంతములుగా కలదియు, గాంధారస్వరభూషితా = గాంధారస్వరాలంతృతమును, గాంధార దైవతశ్చ = గాంధారము దైవతమును, అత్ర = ఇందు, ఘనం = ఘనముగా, గమనం దృశ్యతే = గమనమగునందును, భాషాహా + తు సంకీర్ణా సముదాహృతా = ఈ గాంధారీ భాష సంకీర్ణమని ఉదాహరింపబడుచున్నది

తాత్పర్యము గాంధారీ, దైవతము ఆద్యంతములుగా కలదియు, గాంధార స్వరాలంతృతమును గాంధారము దైవతమును ఇందు ఘనముగా

గమనమగుచును ఈ గాంధారీ లాపి సంక్లిష్టమని ఉదహరింపబడుచున్నది
ఉదాహరణం - ధాతాగాగాగారిరిగమగామాధారిరిరిగమాపాపామా ।
మాపామాపామాపాపగారిరిగగాగాధాపాధాగాగారిపాపాపా సీపాపాపిగామాపా
పాపాపిగారిమాగమామామామా వినివిని మధాధాధా గాంధారీ ।

దైవతాద్యంత సంయుక్తా పాదజా పంచమా హితా ।
మధ్యమర్థపంచాదో ద్విక్రతుతీనాం చ గీయతే ॥

విభాషా వైవ శ్రీకంఠ ప్రయోగే లలితాస్తుతే ।

ప్రతిపదార్థము శ్రీకంఠ = శ్రీకంఠము లలితాస్తుతే = లలితాస్తుతియందు,
ప్రయోగే = ప్రయోగమునందు, విభాషా = విభాష, దైవతాద్యంతసంయుక్తా =
దైవతాది అంతములతో కూడినది, పాదజా = పాదజము, పంచమా హితా =
పంచమ హితము (పంచమనహితము), ద్విక్రతుతీనాం = ద్విక్రతులులకు,
మధ్యమర్థపంచాద = మధ్యమరిషభములకు పంచాదము, గీయతే =
గాపముచేయుటచున్నది

తాత్పర్యము శ్రీకంఠము లలితాస్తుతియందు ప్రయోగమునందు విభాష
దైవతాది అంతములతో కూడినది పాదజము పంచమ హితము
(పంచమనహితము) ద్విక్రతులులకు మధ్యమరిషభములకు పంచాదము
గాపముచేయుటచున్నది

ఉదాహరణం - ధానిమాగాగాధారిమాగాగాధారి మాగదిగారిరిగా రిరిగామాగారిగా
ధారిరిరినినినినిధాదా । శ్రీకంఠ ॥

మధ్యమాంతా దైవతాంతా ఋషభేణ తు మధ్యతా ।

మధ్యమర్థపంచమగమనం దృశ్యతే పంచమ ॥

ఏషా విభాషా పారాలీ రమ్యా తాతిమనోహరా ।

గీయతే నాగతోకేవ గజశైర్మధురస్వరా ॥

ప్రతిపదార్థము పారాలీ ఏషా = పారాలీ ఇది, విభాషా = విభాష, రమ్యా =
అందమైనది, తాతిమనోహరా = మిక్కిలి మనోరంజకమైనది, గజశైర్మధురస్వరా =

గమకములతో మధురమైన స్వరములు కలదై, నాగలోకమున గీయుతే =
నాగలోకముచే గానము చేయుటడుచున్నది, ఏషా = ఇది, మధ్యమాంశా =
మధ్యమాంశము దైవతాంతా = దైవతాంతము, ఋషిభీణ దుర్బలా =
రిషిభాల్పము, మధ్యమర్థత పంచ(మావాం) మగమనం = మధ్యమరిషభ
పంచమముల గమనము, మనం దృష్టతే = మనముగా కవలడును

తాత్పర్యము పోలాళి ఇది విభాషి, అందమైనది మిక్కిలి మనోరంజకమైనది
గమకములతో మధురమైన స్వరములు కలదై, నాగలోకముచే
గానముచేయుటడుచున్నది ఇది మధ్యమాంశము దైవతాంతము, రిషిభాల్పము
మధ్యమరిషభపంచమముల గమనము మనముగా కవలడును

ఉదాహరణం - పాపాధానినిసాసామానిదాపాధాదాధాదావిసారిరిమా
గారిసారిమాగాపారిసారిమావారిగారికాసాసాసాసావినిని
ధాధామాపామాపాపాపా వినిరిరిసావిదాపాదా ధానినిదానినిరిరినిరిరి
మాగారిపానిరిసానిసాపానినిదాధాగమా పాధానినిసానినినిదా . పోలాళి .

దైవతవిషాదపంచాద పపూర్ణా లోకరంజితా .

దైవతవిషాదపంచాద పద్మగాంధారయోస్తథా ॥

పంగాలదేశసంధూతా పంకాలీ దివ్యరూపిణీ .

ఏషా భాషా రసాచ + దైవతస్యా పివల్లభా ॥

ప్రతిపదార్థము పంకాలీ, పంగాలదేశసంధూతా = పంకాలీ పంగాలదేశముందు
పుట్టినది, దివ్యరూపిణీ = దివ్యస్వరూపముగలది, ఏషా భాషా = ఈభాష,
రసాచ = రస (యుత) మును, దైవతస్యాపి పల్లభా = దైవతమునకును
ప్రియమైనది, స్వరకోధిరై గాయతై = స్వరకోధితులైన గాయకులచే, ప్రయోగే =
ప్రయోగముందు, క్షణ్ణ సూక్ష్మశ్చ = విశ్లేషితము సూక్ష్మమునుఅయినది,
దైవతార్థంత సంయుక్తై = దైవతము అర్థంతములందున్నది, సంపూర్ణా =
సంపూర్ణము, లోక రంజితా = లోకమును సంతోషింపరుచునది, దైవతవిషాద
పంచాద = దైవతవిషాదములు పంచాదత్వము, తథా = అట్లే పద్మగాంధారయో =
పద్మగాంధారములకును సంపాదము

తాత్పర్యము వంశాలీవంగాలచేళిమందు పుట్టివది దివ్యస్వరూపముగఁది ఈభాష రస (యుత) మును దైవతమువకును ప్రాయసైవది స్వరశోభితుడైన గాయకులచే ప్రయోగమందు విశ్వేషితము సూక్ష్మమును అయినది దైవతము ఆద్యంతములందువృది సంపూర్ణము లోకమును సంతోషపరచువది దైవతవిషాదములకు సంవాదత్వము అట్లే పక్షగాంధారములకును సంవాదము ఉదాహరణం - ధారీపారీగాగాధారీసారీమానీసానీసీసాసాసారిధామా సాదాధారిసామాదానిధాదా । వంశాలీ ।

మధ్యమాంశా దైవతాంతా పంచమర్షధరుర్భూతా ।

షడ్జమధ్యమ సంవాద షడ్జగాంధారయోత్తరా ॥

సింధువిషయసంభూతా దేశాభ్యాం సైంధవీం విదు ।

ప్రతిపదార్థము సైంధవీం = సైంధవిని, సింధువిషయసంభూతా = సింధుమండల (ప్రాంత) మందు జనించినది గమక, దేశాభ్యాం విదు = దేశ్యముగను తెలియుదురు ఏషా = ఇది మధ్యమాంశా = మధ్యమాంశము, దైవతాంతా = దైవతాంతము, పంచమర్షధరుర్భూతా = పంచమ రిషబాల్పములు, షడ్జమధ్యమ సంవాద = షడ్జమధ్యమములకు సంవాదము, తరా = అట్లే షడ్జగాంధారయో = షడ్జగాంధారములకు, సంవాద = సంవాదము

తాత్పర్యము సైంధవిని సింధుమండల (ప్రాంత) మందు జనించినదిగను, దేశ్యముగను తెలియుదురు ఇది మధ్యమాంశము, దైవతాంతము పంచమరిషబాల్పములు షడ్జమధ్యమములకు సంవాదము అట్లే షడ్జగాంధారములకు సంవాదము

ఉదాహరణం - నీ । మాధానీధానీసాగాసామాసాసాగామాగాసానిసాని ధామాసామామాసాసామాదామానీసాసాసాసాగారిధానిధామాదానీధామారాధా సైంధవీ ।

గాంధారాంశా తు కాలిందీ దైవతాంతా చతు స్వరా ।

పంచమర్షధరీవా చ నిషాదేవ చ దుర్భలా ॥

ఏషా ప్యాంతరభాషా నై కాలింగే సా తుగీయతే ।

ప్యాన్యా మనోహరా హ్యేషా పంచమాదమగీయతే ॥

ప్రతిపదార్థము కాలిందీ, గాంధారాంశ = కాలిందీ గాంధారాంశము, దైవతాంత = దైవతాంతము, చతు స్వరా = చాల్గుస్వరములు కలది, పంచమర్షభహీనా = పంచమరిషభరహితము, విషాదేన దుర్బలా = విషాదాల్పము, ఏషా అంతరభాషా = ఇది అంతర భాష, కాలింగే గీయతే = కాలింగమందు గానముచేయుటకును, ఏషా హృద్యా మనోహరా చ = రమ్యము హృదయంగమమును పంచమాత్ అనుగీయతే = పంచమమునుండి అనుపరించి గానముచేయుటకును

తాత్పర్యము కాలిందీ, గాంధారాంశము, దైవతాంతము, చాల్గుస్వరములు కలది పంచమరిషభరహితము, విషాదాల్పము ఇది అంతర భాష, కాలింగమందు గానముచేయుటకును రమ్యము హృదయంగమమును పంచమమునుండి అనుపరించి గానముచేయుటకును

ఉదాహరణం - గాసామాగామాగాసాపాసాసాధామాసాసాధామాసీమామాసాసాసా సాహరామామాధాపాసారాసీగాధా । కాలిందీ ।

షడ్జంతా దైవతన్యాసా హీనా గాంధారపంచమా ।

షడ్జ + + + + + దైవతమోక్షథా ॥

ఏషా హ్యంతరభాషా నై పులిందేన తు గీయతే ।

పులిందే తు విఖ్యాతా షడ్జదౌదులితాస్తథా ।

ప్రతిపదార్థము ఏషా అంతర భాషా = ఇది అంతరభాష, పులిందేన గీయతే = పులిందునిచే గానముచేయుటకునున్నది, పులిందే విఖ్యాతా = పులిందమందు ప్రసిద్ధము, షడ్జదౌదులితా = షడ్జదులితము షడ్జంతా = షడ్జాంతము, దైవతన్యాసా = దైవతన్యాసము, గాంధార పంచమా హీనా = గాంధార పంచమరిహితములు, షడ్జ + + + + + దైవతమోక్షా = షడ్జ దైవతములకు

తాత్పర్యము ఇది అంతరభాష, పులిందునిచే గానముచేయుటకునున్నది పులిందమందు ప్రసిద్ధము షడ్జదులితము షడ్జాంతము దైవతన్యాసము గాంధార పంచమరిహితములు షడ్జదైవతములకు

ఉదాహరణం - సాసాసాధానిసారిసాధాని, ధాధాధారిరిసాసాసారిరి

ధాధాధారిసాధానిసాపారిసారిసాధసీసా ఏతా యాష్టకేన నిర్దిష్టా భాషా = ఇవి యాష్టకమునందే నిర్దిష్టమైన భాషలు అత పతం సాపీరకే భాషా = ఇటు తరువాత సాపీరకముందు భాషలు

షడ్భార్యంత సమాయుక్తా మూలభాషా మనోహరా ।

మనంపూర్ణ పస్తరా హ్యేషా జహంతా భవిషంశమా ॥

షడ్భైవతసంవాద ఋషభభైవతయోస్తరా ।

ఏషా సాపీరకే ప్రోక్తా సాపీరి ప్రవ్యరూపిణీ ॥

ప్రతిపదార్థము సాపీరి, ప్రవ్యరూపిణీ = సాపీరి భవప్రరూపిణీ, ఏషాసాపీరకే ప్రోక్తా = ఇది సాపీరిక మందు చెప్పబడినది, షడ్భార్యంత సమాయుక్తా = షడ్భవార్యంతయుతము, మూలభాషా = ప్రధాన భాష, మనోహరా = రమ్యమైనది, మనంపూర్ణపస్తరా = సుస్వర సంపూర్ణము, భవిషంశమౌజహంతా = ధైవత విషాదపంచమములు బహులములు, షడ్భభైవతయో = షడ్భైవతములకు, తథా = అట్లే ఋషభభైవతయో = రిషభభైవతములకు, సంవాద, = సంవాదత్వము

తాత్పర్యము సాపీరి, భవప్రరూపిణీ సాపీరికమందు చెప్పబడినది షడ్భవార్యంతయుతము ప్రధానభాష రమ్యమైనది సుస్వరసంపూర్ణము ధైవత విషాదపంచమములు బహులములు షడ్భభైవతములకు అట్లే రిషభభైవతములకు సంవాదత్వము

ఉదాహరణం - సాగాసాసాసాధానీతాపాసాపీరీసాధామాగమమపాసా మారాధాసా సాపానిధానిగారిమాగారిపాసాధానితాసా

మధ్యమాంశా తు షడ్భాంతా సంపూర్ణా మధ్యమోష్టుతా ।

మధ్యమపంచమానాం తు వేగవత్సం న దృశ్యతే ॥

ఏషా భాషా తు విశ్లేషా కీలకై వేగపంచమా ।

ప్రతిపదార్థము వేగపంచమా, మధ్యమాంశా = వేగపంచమ మధ్యమాంశము, షడ్భాంతా = షడ్భాంతము, సంపూర్ణా = సంపూర్ణము, మధ్యమోష్టుతా = మధ్యమ ప్రకాశితము, మధ్యమపంచమానాం = మధ్యమపంచమములకు, వేగవత్సం

న దృశ్యతే = శీఘ్రం తేదు. ఏషా భాషా = ఈ భాష. వేగపంచమా విజ్ఞేయా =
వేగ పంచమగా తెలియుటదవలెను

తాత్పర్యము వేగపంచమా మధ్యమాంశము పద్మాంతము సంపూర్ణము
మధ్యమప్రకాశితము, మధ్యమ పంచమములకు శీఘ్రం తేదు ఈ భాష వేగ
పంచమగా తెలియుటదవలెను

ఉదాహరణం - పామామామదాపాపాపమామావి । ధాసాసానిమసానిసా
నిధానిసాపానినిసానిసాసారిగారిసాసాసాసాగాసానిసాపాధానినిసాసా
వేగమధ్యమా

పద్మాంత మధ్యమన్యాసా జ్ఞేయా సాధారితా తు సా ।

సాధారితా ।

విషాదాంత తు పద్మాంత గాంధారీ పూర్ణ సుస్వరా ।

భాషా సావీరకే హ్యేషా గీయతే కరుణే సదా ॥

ప్రతిపదార్థము పద్మాంత = పద్మాంశము, మధ్యమన్యాసా = మధ్యమన్యాసము
సా సాధారితా జ్ఞేయా = అది సాధారితముగా తెలియుటదవలెను, గాంధారీ
భాషా సావీరకే = గాంధారభాష సావీరకమందలిది, విషాదాంతా =
విషాదాంశము, పద్మాంతా = పద్మాంతము, పూర్ణసుస్వరా = సుస్వరసంపూర్ణము
తాత్పర్యము పద్మాంశము మధ్యమన్యాసము అది సాధారితముగా
తెలియుటదవలెను గాంధారభాష సావీరకమందలిది విషాదాంశము పద్మాంతము
సుస్వర సంపూర్ణము

ఉదాహరణం - వివిగాగా పామామానిసామాగాని । ధాసాపాపా గాంధారీ ।

సావీరక భాషా సమాప్తా

• • •

అత ఏతం భిన్నపంచమేఽప్య భాషా కర్యంతే -

ఇటుతరువాత భిన్నపంచమమందలి దీని భాషలు చెప్పబడుచున్నవి

తైవలాంతా తదంతా చ సంపూర్ణా ఉత్తభిన్నతే ।

తైవతర్కభసంవాద పద్ధమధ్యమయోక్తధా ।

భిన్నపంచమతా హ్యేషా శుద్ధభిన్నా ప్రకీర్తితా ।

లోకస్య రంజకం దృష్ట్వా కిన్మరేణ్యమేత సతా ॥

ప్రతిపదార్థము శుద్ధభిన్నతే = శుద్ధభిన్నకమందు, దైవతాంశా = దైవతాంశము, తదంతా = దైవతాంతము, సంపూర్ణా = సంపూర్ణస్వరము, దైవతార్థవచనంవార = దైవతరిషేధములకు సంపాదత్వము, తదా = అట్లే పక్షమధ్యమయో = పక్షమధ్యమములకు సంపాదము, ఏషా శుద్ధభిన్నా = ఇది శుద్ధభిన్ననామకలాప, భిన్నపంచమతా = భిన్నపంచమోత్పవము, లోకస్య రంజకం దృష్ట్వా = లోకరంజకత్వమును చూచి, కిన్మరే సదా గీయతే = కిన్మరులచేత సర్వదా గానము చేయబడును

తాత్పర్యము శుద్ధభిన్నకమందు దైవతాంశము దైవతాంతము సంపూర్ణస్వరము దైవతరిషేధములకు సంపాదత్వము అట్లే పక్షమధ్యమములకు సంపాదము, ఇది శుద్ధభిన్న నామకలాప, భిన్నపంచమోత్పవము లోకరంజకత్వమును చూచి కిన్మరులచేత సర్వదా గానముచేయబడును

ఉదాహరణం - దానిధానిపసదానీధానీపాగాసనిగానిధాపాపానినిమహిమా పాపమాధాదాపాదావాదాపాదాదా । శుద్ధభిన్నా

మధ్యమాంశా దైవతాంశా ఋషభేగతు దుర్భలా ।

షడ్దైవతసంవాదో ద్విశ్రుతీనాం స దైవతమ్ ॥

భాషా తు షాదహా హ్యేషా బహుదైవతమధ్యమా ।

వరాతీ చేతి విశ్వాతా గీతా విద్యాధరై కీల ॥

ప్రతిపదార్థము వరాతీ, మధ్యమాంశా = వరాతీ మధ్యమాంశము, దైవతాంశా = దైవతాంతము ఋషభేగ దుర్భలా = రిషభాల్పము, సదైవతం = దైవతయంత్రున, ద్విశ్రుతీనాం = గాంధార విషాదములకు, షడ్దైవతవచనంవార = షడ్దైవతములకు సంపాదత్వము, ఏషా భాషా షాదహా = ఈభాష షాదవము, బహుదైవతమధ్యమా = దైవతమధ్యమములకు బహుత్వము, ఏషా = ఇది, విద్యాధరై గీతా విశ్వాతా = విద్యాధరులచే గానము చేయబడునదిగా ప్రసిద్ధము

తాత్పర్యము వరాతీన మధ్యమాంశము దైవతాంతము, రిషభాల్పము

దైవతయుతమైన గాంధార విషాదములకు పట్టదైవతములకు సంవారత్వము
ఈ భాష పాదము దైవతమధ్యములకు బహుత్వము ఇది విద్యాధరులచే
గావముచేయబడునదిగా ప్రసిద్ధము

ఉదాహరణం - మాధానధానిధానిపానిమామాగాపాసాగామాగాపాదానిధా .
ధాధాధాపాపాధానియాపామాగాపాపాగామా . (వదాటి)

మండ్రోఽత్ర ఋషభ కాకో + + + ముహుర్ముహు .

స్ఫురితం తత్ర కర్తవ్యం ద్రుతం మధ్యవిలంబితమ్ ||

తారమండ్రగతిం కుర్యాత్ తథాహోహోహాణమ్ .

తథా భాషా చ విశ్లేయా భిన్నపంచమపంభవా ||

ప్రతిపదార్థము దైవతభూషితా, ఏషా భాషా = ఈ భాష భిన్నపంచమపంభవా
విశ్లేయా = భిన్నపంచమజనితముగా తెలియవలెను, ముహుర్ముహు = పున
పున , ఋషభ = రిషభము, అత్ర = ఇందు మండ్ర కార్య = మండ్రము
చేయవలెను, తత్ర = అందు, మధ్యవిలంబితం ద్రుతం = మధ్యవిలంబిత
ద్రుతము, స్ఫురితం కర్తవ్యం = స్ఫురితము చేయవలెను, తారమండ్రగతిం
కుర్యాత్ = తారమండ్రగమనము చేయవలెను, తదా = అట్లే, ఆరోహోహోహాణం
కుర్యాత్ = ఆరోహోహోహాణము చేయవలెను

తాత్పర్యము దైవతభూషిత-ఈభాష భిన్నపంచమజనితముగా తెలియవలెను
పున పున రిషభము ఇందు మండ్రము చేయవలెను అందు
మధ్యవిలంబితద్రుతము స్ఫురితము చేయవలెను తార మండ్రగమనము
చేయవలెను అట్లే ఆరోహోహోహాణము చేయవలెను

ఉదాహరణం - ధాధానిధా సాసానిధాధాని ధాధాధాపామాగారిరి
రిగామపాపాధాపగారిరి ధమాధాపాపాధాపామరిగా మాపిధాపాధాధాధామా
పాధాపానిరిగరిసారిధారి ధారిధారి పాధాధాధాధావి . సాసారిగాగా
మపామపమాధాధాధాపానినిదైవతధార . దైవత భూషితా

విధాతా పంచమాంశా తు దైవతాంతా మనోహరా .

మనఃపూర్ణస్యరా హ్యేషా సంచారో దైవతక్షత ||

ఏషా భాషా తు విశ్లేయా కీర్తనై ర్గీయతే నదా .

ప్రతిపదార్థము విశాల, పంచమాంశ = విశాల పంచమాంశము, దైవతాంతము = దైవతాంతము, మనోపాదా = రమ్యమైనది, మనంపూర్ణస్వరా = సంపూర్ణము, ఏషా = ఇది, తత = తరువాత, దైవత సంపార = దైవతగమనముకలదిగా, విశ్వేయా = తెలియవలెను, కిన్నరై సదా గీయతే = కిన్నరులచే పర్వదా గానముచేయబడును

తాత్పర్యము విశాల, పంచమాంశము దైవతాంతము, రమ్యమైనది సంపూర్ణము ఇది తరువాత దైవతగమనముకలదిగా తెలియవలెను కిన్నరులచే పర్వదా గానముచేయబడును

ఉదాహరణం - పాదాపాసాధానీగాపాపిదాధా పాదారా పిసాపాసీధాపామాగా నివినిరి గామామాగా మమధాపీధాని సారిగారి పాపాపిదారిగపాస నిసా విధానిసీదా పదధదపాపామాగారిరిధారిరిమమధ్యమగమాపాపాపాపా విధధధధపాపామాధాని సాసాపారిరిరి మమమ వమపాపాదానీ సాపీదాపాదాదాపానివిది . పాసామధాపాదానిరా విశాలా ఏతా యస్థితీప్రొక్త భిన్నపంచమభాషా = ఈభిన్నపంచమభాషలు యాస్థితప్రొక్తములు, అథ పోట్టరాగే = తరువాత పోట్టరాగమందు -

పంచమాంశ మధ్యమాంశా సంపూర్ణా మధ్యమోజ్ఞాతా .

దైవతనిషాదసంచారో దృశ్యతే బహుం సదా .

ఏషా బంగాలభాషా తు పోట్టరాగే ప్రగీయతే .

నర్వేషాం మంగలావాం చ గాయత్రైగీయతే సదా .

మంగల్యా చ ప్రళప్తి చ తేనాపా మంగలా ప్పుతా .

ప్రతిపదార్థము మంగలా, పంచమాంశ = మంగళ పంచమాంశము, మధ్యమాంతా = మధ్యమాంతము, సంపూర్ణా = సంపూర్ణము, మధ్యమోజ్ఞాతా = మధ్యమ ప్రకాశితము, సదా = ఎల్లప్పుడు, బహుం = అధికముగా, దైవతనిషాదసంచార దృశ్యతే = దైవతనిషాదగమనము కనబడుచున్నది, ఏషా బంగాలభాషా = ఈ బంగాల భాష పోట్టరాగే ప్రగీయతే = పోట్టరాగమందు గానముచేయబడుచున్నది, నర్వేషాం మంగలావాం = అన్ని శుభములకు, గాయత్రై గీయతే = గాయకులచే పాడబడును, మంగల్యా ప్రళప్తి = శుభముచేత

యోగ్యమైనది, దేన = అందుచే, అపా = ఇది, మంగలా స్మృతా = మంగళమని తలచబడినది

తాత్పర్యము మంగళ పంచమౌళము, మధ్యమౌళము సంపూర్ణము మధ్యమ ప్రకాశితము ఎల్లప్పుడు అధికముగా దైవతసిద్ధిదగమనము కలబడుచున్నది ఈ బంగారభాషి పోట్టరాగమందు గాతముచేయబడుచున్నది అస్థిపథములకు గాయకులచే పాడబడును కుభముచేత యోగ్యమైనది అందుచే ఇది మంగళమని తలచబడినది

ఉదాహరణం - పాదాపాదా, మూదాపామగారిరిగమపాదాపాగా పానిదాపాపామూ మంగారి .

అథ ఐక్యకైశో = తరువాత ఐక్యకైశికయందు

దైవతాద్యంతపంయుక్తా జ్ఞేయా మాలవపంచమీ .

షడ్జముషభసంవాదో బహుదైవ తమోస్తథా :

సంపూర్ణా సుస్వరా హ్యపి దేవభాషా మనోహరా .

ప్రతిపదార్థము మాలవపంచమీ, దైవతాద్యంత పంయుక్తా = మాలవపంచమి దైవతమాద్యంతములందు కలది, షడ్జముషభసంవాద = షడ్జరిషభములకు సంవాదత్వము, తమో = అషడ్జరిషభములకు, బహుదా = బహుత్వము, సంపూర్ణా = సంపూర్ణము, సుస్వరా = సుస్వరయుతము, ఏపి మనోహరా దేశ భాషా = ఇది అందమైన దేశభాష

తాత్పర్యము మాలవపంచమీ, దైవతమాద్యంతములందు కలది షడ్జరిషభములకు సంవాదత్వము అషడ్జరిషభములకు బహుత్వము సంపూర్ణము సుస్వరయుతము ఇది అందమైన దేశభాష.

ఉదాహరణం - దైవత . రాపాదైవతదాదాధారిమామూదా పామదాదా పామగారిమాదాపాదా . మాలవా

షడ్జంశా దైవతవ్యాపా విజ్ఞేయా ధిస్వతాలితా .

దైవతనిషాదబాహుల్యా దృశ్యతే చ సరస్వరమ్ .

కించిత్ దృష్టం న దృష్టం చ ధిస్వపంచసంసంజ్ఞితా .

ఏషియ కథితా లోక భాషా సంకీర్ణ శోభనా .

ప్రతిపదార్థము లిష్టంబితా, పద్మాంశా = భిష్టంబిత పద్మాంశము, దైవతన్యాసా =
దైవతన్యాసము, పరస్పరం = ఒకదానికొకటి, దైవతవిషాదబాహుల్యా దృశ్యతే =
దైవతవిషాదబాహుళత కనబడును, కించిత్ దృష్టం = కొంత కనిపించును, న
దృష్టం న = కనబడదు కూడ లిష్టపంచమ సంశ్లేతా = లిష్టపంచమత్వము,
లోకే = లోకమునందు, ఏషా = ఇది, సంకీర్ణకోధనా కథితా = సంకీర్ణకోలితమని
వెప్పబడుచున్నది

తాత్పర్యము లిష్టంబితా, పద్మాంశము, దైవతన్యాసము ఒకదానికొకటి
దైవతవిషాద బాహుళత కనబడును కొంత కనిపించును, కనబడదు కూడ,
భిష్టపంచమత్వము లోకమునందు ఇది సంకీర్ణ కోలితమని చెప్పబడుచున్నది
ఉదాహరణం - పాసాపాసాగాసాధాపీపాసాధా నీమధానిధాధాధాని
రామారామిధాపాధా ధాధా . లిష్టంబితా .

గాంధారాంశా దైవతాంతా ద్రావిడీ సంప్రకీర్తితా .

ద్విక్రతుతీరాం త గమనం పద్మదైవతయోస్తథా .

ద్రావిడవిషయే హ్యేషా దేవాభ్యా మమవోహరా .

ప్రతిపదార్థము ద్రావిడీ, గాంధారాంశా = ద్రావిడీ గాంధారాంశము, దైవతాంతా =
దైవతాంతము, ద్విక్రతుతీరాం గమనం = ద్విక్రతులకు గమనము, తథా =
అట్లే, పద్మదైవతయో = పద్మదైవతములకును గమనము, ఏషా = ఇది ద్రావిడ
విషయే = ద్రావిడ దేశమున, దేవాభ్యా = దేవ ఆనుపేరుగలిగినవై, మమవోహరా =
మిక్కిలి అందమైనది

తాత్పర్యము ద్రావిడీ, గాంధారాంశము, దైవతాంతము ద్విక్రతులకు గమనము
అట్లే పద్మదైవతములకును గమనము ఇది ద్రావిడదేశము మిక్కిలి అందమైనది
ఉదాహరణం - ధానిమధాని ధాధాధానిధామధాపాధాధాధాపామాధా
ధాగామాధాధాసాగాసానిధాధాపామాగా మమవి, ద్రావిడీ .
ఏత్యాశ్చక్రైకతాపాస్త్రిన = ఈ టక్క, కైకభాషలు ఎలాదు అధవేపర పాదభే =
తరువాత వేపరపాదబసండు -

చేయుచున్నది. పంచమరహిత పాదము, పర్యదా సంక్లిష్టము, రంజకము చేయబడినదిగా దృశ్యము

ఉదాహరణం - పాపానిమూలపారీమామాధామామారిగారినిగాపానిదామామా నాదాభ్యాం ||

భావేపరషాదభే = భావేపరషాదమందు,

పంచమాంశ తదంతా చ భిన్నతావే ప్రకీర్తితా ||

ఋషభేణ విహీనా య కర్తవ్యా సాధారణా (ఉదా?) |

సాధారణకృతా హ్యేషా భాషా తానోభ్యవా మతా ||

ప్రతిపదార్థము భిన్నతావే = భిన్నతానమందు, పంచమాంశా = పంచమాంశము, తదంతా = పంచమాంతము, ఋషభేణ విహీనా = రిషభరహితము, ఏషా సాధారణకృతా = ఇది సాధారణ కృతము, తానోభ్యవా మతా = తానంతముగా పమ్మతము

తాత్పర్యము భిన్నతానమందు పంచమాంశము పంచమాంతము రిషభరహితము ఇది సాధారణకృతము తానంతముగా పమ్మతము

ఉదాహరణం - పాపానిమూలపాపారీసానిసానిసాని మగమూలపాదామ పాపారీ పానీసానిధా పామపా మామూలపీరిరిసా గారిఋషభా రిరిషణా | రేవగుప్తా

ఋషభాంశ మధ్యమాంశా శకభాషా ప్రకీర్తితా |

పంచపూర్ణస్వరా హ్యేషా జహుగాంధార పంచమా ||

దైవతర్షభ జహుల్యం దృశ్యతే చ ముహుర్ముహు |

శకరాగే య పంచూతా భాషా పంచమషాదభే ||

ప్రతిపదార్థము శకభాషా, ఋషభాంశ మధ్యమాంశా = శకభాష రిషభమధ్యమములంశములుగలది, ఏషా మపంచపూర్ణస్వరా = ఇది పంచపూర్ణము ముస్వరసహితము, జహుగ్యాంధార పంచమా = గాంధారపంచమజహుళము, ముహుర్ముహు = మాలీమాలిక, (తరచుగా) దైవతర్షభజహుల్యం దృశ్యతే = దైవతరిషభ జహుళత కనబడును, పంచమషాదభే = పంచమషాదమందు, శకరాగే పంచూతా = శకరాగము పవిత్రమైనది

తాత్పర్యము శకభాష రిషభమధ్యమములంశములుగలది సంపూర్ణము సుస్వరసహితము గాంధారపంచమహుళము మాటిమాటికి (తరచుగా) ధైవతరిషభపహుళత కనబడును పంచమషాడజమందు శకరాగము పవిత్రమైనది

ఉదాహరణం - రిరిసావిని పానిరిరి శకభాషా పంచమషాడజే = పంచమ షాడజమందు శకభాష ॥

ఇత్యేతా ప్రకటా లోకే భాషా బహుమతా స్మృతా ।

యథా యథా ప్రయుజిత తస్య సా తు విచిత్రతా ॥

తథా సర్వప్రయత్నేన గీయతే లక్షణాద్వితా ।

శ్రోతవ్యా గాయతైర్నిత్యం పరిహసార్థ కౌశిలీ(?) ॥

యత్కించితార్హయే ++సమస్తం వాశయేత్ + తత్ ।

సర్వ + వ్రామరాగేషు భాషాణాముపలభ్యతే ॥

ప్రతిపదార్థము లోకే = లోకమునందు, ఇత్యేతా భాషా = ఈ భాషలు బహుమతా ప్రకటా స్మృతా = సమ్మతములుగా ప్రకటించబడినవి, యథా యథా ప్రయుజిత = ఏయేవిధముగా ప్రయోగింపబడుచో, తస్య సా విచిత్రతా = దానికది మారును, (మార్చబడును) తథా = అట్లే, సర్వప్రయత్నేన = అన్నివిధములైన ప్రయత్నములచేతను, లక్షణాద్వితా గీయతే = లక్షణయుతముగా గానముచేయబడుచున్నది, పరిహసార్థకౌశిలీ = పరిహసా అర్థమునందు వేర్పరులైన, గాయతై = గాయకులచే, నిత్యం = ఎల్లప్పుడు, శ్రోతవ్యా = వివదగినవి, యత్ కించిత్ ఆహ్వాయేత్ = యే కొంచెమాహ్వానించినను, తత్ = అది, సమస్తం = సర్వలక్షణములను, వాశయేత్ = నశింపజేయును, సర్వ + వ్రామరాగేషు = సమస్త+వ్రామరాగములందు, భాషాణాం = భాషలకు, ఉపలభ్యతే = పొందబడుచున్నది

తాత్పర్యము లోకమునందు ఈ భాషలు సమ్మతములుగా ప్రకటించబడినవి ఏయే విధముగా ప్రయోగింపబడుచో దానికిది మారును (మార్చబడును) అట్లే అన్నివిధములైన ప్రయత్నములచేతను లక్షణయుతముగా గానము

చేయబడుచున్నది పెరిచోపార్థమునందు నేర్పరులైన గాయకులచే ఎల్లప్పుడు
వినదగినవి యీ కొంచెమార్పానినినను అది సర్వజనులములను నశించి
జేయును సమస్త+ వ్రాసా రాగములందు భాషలకు పొందబడుచున్నది

సర్వగమనంహితాయాం యోగ్యత ప్రముఖ్య భాషా (ధ్యా?)

అక్షణాధ్యాయః చతుర్థః.

అత ప్రవక్ష్యామి శార్దూలమతే భాషాలక్షణం = ఇటు తరువాత
శార్దూలమతమందు భాషాలక్షణమును చెప్పుచున్నాను -

సంచమాంశ తు పద్మాంతా భాషాభాషే ప్రయోజయేత్ ।

దేవాలవర్తనీ పూర్ణా భాషా వైషామనుక్రమాత్ ॥

ప్రతిపదార్థము దేవాలవర్తనీ సంచమాంశ = దేవాలవర్తనీ సంచమాంశము,
పద్మాంతా = పద్మాంతము, పూర్ణా = సంపూర్ణము, ఏషాం అనుక్రమాత్ =
ఏటిని అనుక్రమముగా భాషాభాషే ప్రయోజయేత్ = భాషాభాషయందు
ప్రయోగింపవలెను

తాత్పర్యము దేవాలవర్తనీ సంచమాంశము, పద్మాంతము సంపూర్ణము ఏటిని
అనుక్రమముగా భాషాభాషయందు ప్రయోగింపవలెను

ఉదాహరణం - పాపావీపాసా నీపారీరీదాపాపామూమూమూదాపాపాపానిసారీ
రీరినిధమాగా పాదాపాపానీదానీదా । దేవాలవర్తనీ ॥

మధ్యమాంశ తు పద్మాంతా పారాలీ దేవసంభవా ।

సంపూర్ణా గీయతే విత్యం భాషా వై టక్కరాగణా ॥

ప్రతిపదార్థము పారాలీ, మధ్యమాంశ = పారాలీ మధ్యమాంశము, పద్మాంతా=
పద్మాంతము, దేవసంభవా= దేశ్యము సంపూర్ణా విత్యం గీయతే = సంపూర్ణముగా
గానము చేయబడును, ఏషా టక్కరాగణా = ఇది టక్కరాగసంభవము

తాత్పర్యము పారాలీ, మధ్యమాంశము, పద్మాంతము దేశ్యము సంపూర్ణముగా
గానము చేయబడును ఇది టక్కరాగసంభవము

ఉదాహరణం - మామామామాగారీరీసారిమారిగాగారిగరిసారిసారినిధామా
ధామామాధావిసారినిగాగాగానిధానిసారిసారిమావీగమాపధావీనిధపధాని
ధాపామమామామాగామా గారిరి । గాసారిసారి పారాలీ ॥

దైవతాంశ తు పద్మాంతా పంచమర్షభవన్తితా ।

శకభాషా త్యాకుచితా త్రావణీ కామినీషు చ ॥

ప్రతిపదార్థము త్రావణీ, దైవతాంశా = త్రావణీ దైవతాంశము, పద్మాంతా =
పద్మాంతము, పంచమర్షభవన్తితా = పంచమ రిషభరహితము, కామినీషు =
కామినులందు శకభాషా = శకభాష, టాకుచితా = టాకుచితము

తాత్పర్యము త్రావణీ దైవతాంశము, పద్మాంతము, పంచమరిషభరహితము,
కామినులందు శకభాష టాకుచితము

ఉదాహరణం - ధామగాధామాగమామాగధానిసారిసారి గాగామధామాగపారిసారి
మాగా సారి వామామాధమాగపారిసారిసారి త్రావణీ ॥

మధ్యమాంశ తు పద్మాంతా మానవతీతికా విసా ।

విభాషా టక్కురాగస్త్వేషా గీయతే మూఢలాలితా (?) ॥

ప్రతిపదార్థము మానవతీతికా = తావలతీతిక, మధ్యమాంశా =
మధ్యమాంశము, పద్మాంతా = పద్మాంతము, విసా = పంచమరహితము విసా
టక్కురాగస్త్వే విభాషా = ఇది టక్కురాగమునకు విభాష, మూఢలాలితా =
గ్రామీణప్రియుము

తాత్పర్యము తావలతీతిక మధ్యమాంశము పద్మాంతము పంచమరహితము
ఇది టక్కురాగమునకు విభాష, గ్రామీణప్రియుము

ఉదాహరణం - మాసాధాసామాసాపధనీధాసారిసారి మామాగరిసారి
ధామాధాధామాధాధా మాధావీ సారిసారి రిరిధారిరిమాగామారీసారిసారి
సారిధానిసారిసారి తావలతీతికా ॥

పాతాళణ తు పద్మాంశాంతా దోహ్య పంచమస్కరా తుభా ।

పంచమర్షభహీనం తు దేకాభ్యా టక్కురాగణా ॥

ప్రతిపదార్థము దోహ్య సాధారణ = దోహ్య సాధారణము, పెద్దాంశంలా = పెద్దాంశము అంతమును, పంచమస్వరా = పంచమస్వరయుతము, శుభా = మంగళప్రదము పంచమర్షభహీనం = పంచమరిషభరహితము దేశాభ్యా = దేశాభ్యము, టక్కరాగణా = టక్కరాగణనితము

తాత్పర్యము దోహ్య సాధారణము, పెద్దాంశము, అంతమును పంచమస్వరయుతము మంగళప్రదము పంచమరిషభ రహితము దేశాభ్యము టక్కరాగణనితము

ఉదాహరణం - గాసానీధధానీసానీసాధానా మామాధాని సామాగామా ధాధామాగా మానీసాసా దోహ్య :

నిషాదాంశా య పెద్దేవ విహీనా పంచమస్వరా ।

టక్కరాగే య శార్దూలీ + + ఋషభదుర్బలా శ్లేయా :

ప్రతిపదార్థము శార్దూలీ, నిషాదాంశా = శార్దూలీ నిషాదాంశము, పెద్దేవ విహీనా = పెద్దరహితము, పంచమస్వరా = పంచమ స్వరనిహితము, టక్కరాగే = టక్కరాగణము, ఋషభదుర్బలా = రిషభఅల్పము

తాత్పర్యము శార్దూలీ నిషాదాంశము, పెద్దరహితము, పంచమస్వరనిహితము టక్కరాగణము రిషభఅల్పము

ఉదాహరణం - నీనిని సారీరీమారీరీసానిరాసానిసారిరిమదామారిధానిరిసా శార్దూలీ ।

పెద్దాద్యంతపమాయుక్తా అలప్యే దేశసంభవా :

పంషూర్ణా టక్కరాగణా యా స్వపాణిని గీయతే । (?)

ప్రతిపదార్థము అలప్యే, పెద్దాద్యంత పమాయుక్తా = అలప్యే పెద్ద అద్యంతములు గలది దేశ సంభవా = దేశము, పంషూర్ణా = పంషూర్ణము, టక్కరాగణా = టక్కరాగణము, యా స్వపాణిని గీయతే (?) = ఏది స్వపాణియందు గానముచేయుటచునో (?), సా = అది, అలప్యే = అలప్యే

తాత్పర్యము అలప్యే పెద్దఅద్యంతములు గలది దేశము పంషూర్ణము టక్కరాగణము ఏది స్వపాణియందు గానముచేయుటచునో అది అలప్యే

ప్రతిపదార్థము పింజరీ, కుటా = పింజరి మంగళికరమైనది, విత్కమేవ ఏషా
విభాషాగీయతే = సదా విభాషగా గానముచేయుటకును, విషాదహీనా =
నిషాదరహితమైన, పట్స్వరరా = పట్స్వరములు కలది (షాదజము), ఉమాదేవ్యా
చ గీయతే = శివప్రియనే గానముచేయుటకును ఏషా = ఇది గాంధారాంశా =
గాంధారాంశము పెద్దాంతా = పెద్దాంతము, పూర్ణా = సంపూర్ణము,
ద్రావిడదేశజా = ద్రావిడదేశ్యము

తాత్పర్యము పింజరి మంగళికరమైనది సదా విభాషగా గానముచేయుటకును
నిషాదరహితమైన పట్స్వరములు కలది (షాదజము) శివప్రియనే
గానముచేయుటకును ఇది గాంధారాంశము, పెద్దాంతము, సంపూర్ణము
ద్రావిడదేశ్యము

ఉదాహరణం - గాగాగారిసాధాసాసారిగాగామాగారిసా । ధాసాపాధాపగాపాతా
సరరిగాసా, మాగరిసామానిసాదరీసాసారి, ధాసారిగాగామామాగరిసారిసా
రీసాపా, ధాసపా, పారీమాపా, ధాపాపారి గామారిసా పింజరీ

పెద్దాంశవ్యాససంయుక్తా పూర్ణా పర్వతదేశజా ।

గీయతే త్రపవీరాణాం భాషాహిందోలకే కుటా ॥

ప్రతిపదార్థము పర్వతదేశజా = పర్వత దేశోద్భవమైన పార్వతి,
పెద్దాంశవ్యాససంయుక్తా = పెద్దాంశవ్యాససహితము, పూర్ణా = సంపూర్ణము,
కుటా = కుటప్రదమైనది, హిందోలకే భాషా = హిందోలకమందలి భాష,
త్రపవీరాణాం గీయతే = త్రప (లక్ష్మీతులైస) వీరుల(దే) గానయోగ్యమైనది
తాత్పర్యము పర్వతదేశోద్భవమైన పార్వతి పెద్దాంశవ్యాససహితము సంపూర్ణము
కుటప్రదమైనది హిందోలకమందలి భాష త్రప(లక్ష్మీతులైస) వీరుల (దే)
గానయోగ్యమైనది

ఉదాహరణం - పాపానిమ, పామాపానిధాపామాపా రీసాపానివిమారిమాగని
పానినిపాగాపానిసా పానినిసా మాపానిమా, ధానిధాపామామారిమామా
పానిసామాగా రిసా మాగరిసావీసాసాపా పార్వతి ॥

ఇతి శార్దూలమతే హిందోలక భాషా సమాప్తా ।

విభావిని తు పో పాపా (పోరాలి) వేగవంతి తు పంచమా ।

అంధ్ర గాంధారికా వైవ షట్ స్యుర్వాలవ పంచమే ॥

ప్రతిపదార్థము విభావిని, పోపాప (పోరాలి), వేగవంతి, పంచమ, అంధ్ర గాంధారిక అని, మాలవపంచమే షట్ స్యుర్వ = మాలవ పంచమమందు భాషిలారు

తాత్పర్యము విభావిని, పోపాప (పోరాలి), వేగవంతి, పంచమ, అంధ్ర, గాంధారిక అని మాలవపంచమమందు భాషిలారు

పంచమార్ద్యంతసంపూర్ణాః కేశం భావిభావిని ।

గీయతే కేశరచనా కామినీమితి (?) సంగమే ॥

ప్రతిపదార్థము విభావిని, పంచమార్ద్యంత సంపూర్ణా = విభావిని పంచమము ఆద్యంత సంపూర్ణము, కేశరచనాకామినీమితి? సంగమే = సంయోగమందు, గీయతే = గావముచేయుటందు

తాత్పర్యము విభావిని పంచమము ఆద్యంతసంపూర్ణము సంయోగమందు గావముచేయుటందు

(ఈ భాగము వ్రెళ్ళేప్రమని తోచుచున్నది ఉదాహరణం - సాసాసాసాధసాసాసాసారిమాసాసానిధాసాసా నీధాసా మామాసాసా సాసా, దాగారిసారిసానిధాని సాసా అలక్ష్మి ।

ఓక్కరాగే శార్దూలమతే భాషా సమాప్తా

•••••

భిష్టసరితికా, రవిపంధ్రా, భిష్టపోరాలి, ద్రావిడ్,

పంజరీ, పాత్తరీ, చూపహిందోలకే (?))

విభావనికుదాహరణము, పోరాలికి లక్షణమగుపంచలేదు షనివిమాగారిసానిరిని సారిగామాసాసామాగారిసానినిధానీనిధామాసాసా పోరాలి ।

పంచమాంశా తు సంపూర్ణా + + + + + ।

+ భాషిరకరణే వైవముద్ధారే వైవ గీయతే ।

ప్రతిపదార్థము వేగవతీ, పంచమాంశ = పంచమాంశము సంపూర్ణా = సంపూర్ణము, + + + + + + +, భాషాకరణీ = భాషాకరణమందు, ఏవం = అట్లే ఉద్ధార = ఉద్ధారమందును, గీయతే = గానము చేయుటదును

తాత్పర్యము వేగవతీ, పంచమాంశము సంపూర్ణము భాషాకరణమందు అట్లే ఉద్ధారమందును గానము చేయుటదును

ఉదాహరణం - పాపానిధాధానిధాగాపాపాపానిధాధానినిపాధానా, గాగాధామాపాపాధానీ సాపారీగారీ, నినిధాపాపా వేగవతీ ।

పంచమార్థం తు సంపూర్ణా మూలభాషా తు పంచమా ।

ప్రగల్భమనసే గీతే భాషామోచపంచమే ॥

ప్రతిపదార్థము పంచమా, మూలభాషా = పంచమ ప్రధాన భాష పంచమార్థం = పంచమార్థము, సంపూర్ణా = సంపూర్ణము, మూలపంచమే భాషా = మూలపంచమమందరి భాష ప్రగల్భమనసే గీతే = ప్రగల్భమానసీకీతమందు యోగ్యము

తాత్పర్యము పంచమ, ప్రధానభాష పంచమార్థము సంపూర్ణము మూలపంచమమందరి భాష ప్రగల్భమానసీకీతమందు యోగ్యము

ఉదాహరణం - పాపాపామామారిరిగానిధాధా । ధాధరివిగారిమాగరినిధాపాపాపాధా పామాపామాధావిరిమాగామాగారిసాపానినిపానిధాపాపా, పంచమా ॥

మధ్యమాంశా పంచమాంతా భావదాస్థా ధ్రువేశజా ।

అంధ్రీ తు విశ్రుతా లోకే వ్యాధా దుష్టేషు గీయతే ।

ప్రతిపదార్థము అంధ్రీ, మధ్యమాంశా = అంధ్రీ మధ్యమాంశము, పంచమాంతా = పంచమాంతము, భావదాస్థా = భావనయందున్నది, ధ్రువేశజా = ధ్రువేశజనితము, లోకే విశ్రుతా = లోకప్రసిద్ధము, దుష్టేషు = దుష్టుల (దుష్టముల) విషయమై, వ్యాధా గీయంతే = కీర్తనలు పాడుదురు

తాత్పర్యము అంధ్రీ, మధ్యమాంశము, పంచమాంతము, భావనయందున్నది

ద్రువేశజనితము లోజ్జ్వలసిద్ధము దుష్టుల (దుష్టముల) విషయమై కిరాతులు పాడుదురు

ఉదాహరణం - పామపామాపాపానిధాధానిపాపానిపమానిపానిధాపామా ।
పామాధానిధాపాపాపాపానిగారిపానిపానిపానిధామామానిధాపాపా । అంధ్రీ

గాంధారాంశా య గాంధారీ సంపూర్ణా పంచమామగా ।

విభాషా చ పామనా గీయతే (?) మాలవ పంచమే ॥

ప్రతిపదార్థము గాంధారీ గాంధారాంశా = గాంధారి గాంధారాంశము,
సంపూర్ణా = సంపూర్ణము పంచమామగా = పంచమువనుననించునది,
మాలవపంచమే = మాలవపంచమమందు, పామగా గీయతే = అమనించి
గానముచేయుటను, విభాషా = విభాష

తాత్పర్యము గాంధారిశ్చ గాంధారాంశము సంపూర్ణము
పంచమువనుననించునది మాలవ పంచమమందు అనుననించి
గానముచేయుటను విభాష

ఉదాహరణం - గాగానినిధాధానిరిగామగారినినిపాపా ధాధాపాధానీ
సాగాపానిధాపాపా గాంధారీ ।

ఇతి తార్కలమతే పంచమభాషా సమాప్తా

✱ ✱ ✱

త్రావణీ షడ్జభాషా చ మాలవీ గూర్జరీ తథా ।

బాహ్యషాడశ కౌశిక్య గాంధారీ పరవందితా ॥

అలితా నిషాదవత్సాచ ప్యుర గాంధారవర్ణితా ।

దేశాభ్యా త్రావణీ వైవ వీరముపచ (?) గీయతే ।

ప్రతిపదార్థము త్రావణీ, షడ్జభాషా, మాలవీ, గూర్జరీ, బాహ్యషాడశా, కౌశిక్య,
గాంధారీ, పరవందితా, అలితా, నిషాదవతి ।

త్రావణీ, గాంధారవృద్ధవర్ణితా = త్రావణీ గాంధారలహితము, దేశాభ్యా = దేశ్యము,
నీచ ఉపమే చ గీయతే = నీచ ఉపమయందు గానముచేయుటను?

తాత్పర్యము త్రావణి, పెద్దటాపి, మాలవి, గూర్జరి, బాహ్యపాదట, కొనలి, గాంధారి, పరమందిత, లలిత, విస్తాదవరి, గాంధారహితము దేశ్యము నీచ ఉపయందు గానముచేయుటకును

ఉదాహరణం - రిరిధాధాపీసిధాధా । మధానిరిధాధానిని సానినిధాధాని ధామాధా నిరిధాధామధాధానిరినిగామాగారామారీసా నిధానిధానిరా మామధానినిరిధాధా త్రావణా ।

దైవతాద్యంతసంయుక్త మూలభాషా తు దుర్బలమ్ ।

దేవతారాధనే గీతా పెద్దటాపి తు పెట్టెము ।

ప్రతిపదార్థము పెద్దటాపి, దైవతాద్యంతసంయుక్త = పెద్దటాపి దైవతము అద్యంతములందు కలది, మూలభాషా తు దుర్బలం = పెద్దటాపి, పెట్టెము = పాదవము, దేవతారాధనే గీతా = దేవతారాధనమందు గానముచేయుటచేసినది

తాత్పర్యము పెద్దటాపి దైవతము అద్యంతములందు కలది పెద్దటాపి పాదవము దేవతారాధనమందు గానము చేయుటచేసినది

ఉదాహరణం - పానిధాధా సానిధాధా సమానిధా మాగాగామా నిధాధా గామాగామా గమాధాధా గదిపానిధా సమామా పామాధాపి ధాధా పెద్దటాపి మాలవి, గూర్జరిలకు లక్షణోదాహరణములగుపించలేదు

మధ్యమాంతా దైవతాంతా పాదట ఋషభాన్వితా ।

గీయతే యజ్ఞకాలే సా సాభ్యాతా బాహ్యపాదటా ।

ప్రతిపదార్థము బాహ్యపాదట, మధ్యమాంతా = బాహ్యపాద మధ్యమాంతము, దైవతాంతా = దైవతాంతము, పాదట = పాదవము ఋషభాన్వితా = రిషభసహితము, యజ్ఞకాలే సా గీయతే = యజ్ఞకాలమందు గానముచేయుటకును

తాత్పర్యము బాహ్యపాదట, మధ్యమాంతము, దైవతాంతము, పాదవము, రిషభసహితము, యజ్ఞకాలమందు గానముచేయుటకును

ఉదాహరణం - మాధా । మానినిపామాపా ధాధా మాధామాగా గాగాగామా మమనిధా మాపాపాని ధాధాధా బాహ్యపాదటా ।

నిషాదాంశా దైవతాంతా షాడవా పక్షపక్షితా ।

కోసలదేశమంభూతా ప్రతిహతేషు గీయతే ॥

ప్రతిపదార్థము కోసలదేశమంభూతా = కోసలదేశమందునున్నట్లైన కొనలీ,
నిషాదాంశా = నిషాదాంశము దైవతాంతా = దైవతాంతము, పక్షపక్షితా =
పక్షరహితమైన, షాడవా = షాడవము ప్రతిహతేషు గీయతే = ప్రతిహతులందు
గానము చేయుటకును

తాత్పర్యము కోసలదేశమందున్నట్లైన కొనలీ నిషాదాంశము దైవతాంతము
పక్షరహితమైన షాడవము ప్రతిహతులందు గానముచేయుటకును

ఉదాహరణం - వివిధా పామామూ మాగమూ పాపాపాపాపా మాగమావిధాదా
కొనలీ.

గాంధారాంశా మధ్యమాంతా గాంధారి మధ్యమాశ్రితా ।

ఏకాంతవాసిధ్వీతా మూలభాషా తు పద్మా ॥

ప్రతిపదార్థము గాంధారి, గాంధారాంశా = గాంధారి గాంధారాంశము,
మధ్యమాంతా = మధ్యమాంతము, మధ్యమాశ్రితా = మధ్యమము
నాశ్రయించునది, ఏకాంతవాసిధ్వీ గీతా = ఏకాంతవాసము చేయువారిచే గానము
చేయుటచేసినది మూలభాషా పద్మా = పద్మ మూలభాష

తాత్పర్యము గాంధారి, గాంధారాంశము మధ్యమాంతము మధ్యమము
నాశ్రయించునది ఏకాంతవాసము చేయువారిచే గానము చేయుటచేసినది పద్మ
మూలభాష

ఉదాహరణం - గామాపానీపాపా విధాధామామామాగామాధా విపానీ,
పాపామామా ధానీపానీ గారీపానీ ధామామా గాంధారి.

దైవతాద్యంతపక్షపక్షితానా షాడవస్వతా ।

+ +వలెతగా ఏషి గీయతే దృఢమావస్థై ॥

ప్రతిపదార్థము స్వరవలెతా, దైవతాద్యంతపక్షపక్షితానా = స్వరవలెత దైవతము
ఆద్యంతములు కలదియు, పక్షరహితమైనదగును షాడవస్వతా = షాడవ

స్వరమును విహి = ఇది, దృఢమావృత గీయతే = దృఢమనమ్ములచే
గానముచేయుటయు

తాత్పర్యము స్వరవలీత, దైవతము ఆద్యంతములు కలదియు,
షడ్జరివేటరహితమును, పాదవస్వరమును, ఇది దృఢమనమ్ములచే
గానముచేయుటయు

ఉదాహరణం - ధాదామాపా, గాగామాదానిసానిదాదాపాపాగామాదా
నినిదానిసాపాగామాపాపాదాధా మధాపామామాగధగామదానిసాపా,
నిసానిగాగామాపానిధాదాపమామా గాదా పామాదానిసపాదాపామాదా
స్వరవలీతా

దైవతాద్యంత లలితా షడ్జపంచమ వర్ణితా ।

పంచస్వరా తు గీయతే ప్రకృష్టా సా మతా క్రమాత్ ॥

ప్రతిపదార్థము లలితా, దైవతాద్యంత లలితా = లలిత దైవతము ఆద్యంతము
లలితమైనది, షడ్జపంచమవర్ణితా = షడ్జపంచమరహితము, ప్రకృష్టా =
విశిష్టమైనది, సా = అది, క్రమాత్ = వరుసగా, పంచస్వరా గీయతే =
పంచస్వరముగా (బోడబము) గానము చేయుటయున్నది

తాత్పర్యము లలిత, దైవతము ఆద్యంతము లలితమైనది షడ్జపంచమ
రహితము విశిష్టమైనది అది వరుసగా పంచస్వరముగా (బోడబము)
గానముచేయుటయున్నది

ఉదాహరణం - ధాసాధాగాసానిసామాని । మానిధామాగా గామాదాని,
ధామామాగా రినిధాదా లలితా

నిషాదపతరభ్యాతా (?) దైవతాద్యంతరా ++ ।

+ ++ మ్యా+ భాషా చ గీతాచ్యేన వివర్ణితా ।

ప్రతిపదార్థము నిషాదవలీ, దైవతాద్యంతరా + +దైవతార్వాచరా (?) గీతాచ్యేన
వివర్ణితా = మరియొక గీతముచే విభజించినది

తాత్పర్యము నిషాదవలీ దైవతము ఆద్యంతము మరియొక గీతముచే
విభజించినది

ఉదాహరణం - ధామాగాపా పాపాపాపా గమామాపానిధానాధాదా
పామాధాగాగా పనిధాదాపాపా దాపాగమాపనిధాదానీసరిపామాపానిధా
పామామాగాపనిధానిధాదా నిషాదవతి ।

దైవతాద్యంతసంయుక్తా పాదతా తుంబురు స్ఫుటా ।

ఋషభేణ విహీనా తు గీయతే బ్రహ్మచారిణి ॥

ప్రతిపదార్థము తుంబురు, దైవతాద్యంత సంయుక్తా = తుంబురు దైవత
అద్యంతయంతము, పాదతా = పాదవము ఋషభేణ విహీనా =
రిషభరహితము బ్రహ్మచారిణి గీయతే = బ్రహ్మచారిణిగావముచేయుటయందున్నది

తాత్పర్యము తుంబురు దైవత అద్యంత యంతము పాదవము రిషభరహితము
బ్రహ్మచారిణిగావముచేయుటయందున్నది

ఉదాహరణం - దానిసాగామాపామాగరిసనిధాదా తుంబురు ।

గాంధారలలితా పూర్ణా మధ్యమాంశాల్పదైవతా ।

గీయతే పితృకార్యేషు షడ్దైవతమక్రమాత్ ॥

ప్రతిపదార్థము గాంధారలలితా, పూర్ణా = గాంధారలలిత సంపూర్ణము,
మధ్యమాంశా = మధ్యమాంశము, అల్పదైవతా = దైవతాల్పము,
షడ్దైవతమక్రమాత్ = షడ్దైవతశ్రమమువలన, పితృకార్యేషు గీయతే =
పితృకార్యములందు గావముచేయుటయందున్నది

తాత్పర్యము గాంధారలలిత సంపూర్ణము మధ్యమాంశము, దైవతాల్పము
షడ్దైవత శ్రమమువలన పితృకార్యములందు గావము చేయుటయందున్నది

ఉదాహరణం - మారాపా పాపాపామగపాపాకారీసానిధాదాపాసారిగామాగారిరి
పాగిరిసాతీ సాదా గాంధారవతితా దాదాదాపా గరిరిధాపదావివిరిగాపసా
"దాదారిరిగి ధాదారిపాగిరినిధాపాదాపా ।

కలింగా దైవతాంతరభాషా దైవతమధ్యమా పుభా ।

మూలభాషా తిప్పిపట్టి గీయతే వారదతుంబురూ (?) ॥

ప్రతిపదార్థము కలింగా = కలింగదేశ్యమైన, మధ్యమా, దైవతాంతరభాషా =
దైవతాంతరభాష, దైవతమధ్యమా = దైవతమధ్యమముకలది ఖుభా =
మంగళప్రదమైనది మూలభాషా = ప్రధానభాష, భిన్నపక్షే = భిన్నపక్షమందు,
నారదతుంబురూ = నారదతుంబురులు, గీయతే = గానముచేయుదురు

తాత్పర్యము కలింగదేశ్యమైన మధ్యమ దైవతాంతర భాష దైవతమధ్యమము
కలది మంగళప్రదమైనది ప్రధానభాష భిన్నపక్షమందు నారదతుంబురులు
గానముచేయుదురు

ఉదాహరణం - దాసావీవిసానిదానిగామాసాపారిసాపాధావివి, ధాసీగారీ
గాసాగాసాసాసాసాపామాసాపా గమసానిగామసాగాసాధామాగామామా ।
మధ్యమా

పంచమాంశ తు పార్వత్యా దైవతాంతా చ దేశజా ।

పృష్టా క్షత పరిషది గీయతే పూర్ణపక్షసముద్భవా ॥ (?)

ప్రతిపదార్థము పార్వత్యా = పార్వతినే, పంచమాంశా = పంచమాంశము,
దైవతాంతా = దైవతాంతము, దేశజా = దేశ్యము, పృష్టా = సంతుష్టము,
పూర్ణ పక్షసముద్భవా = పూర్ణపక్షజనితము క్షతపరిషది గీయతే =క్షత్రీయ
పరిషత్తునందు (రాజపరిషయందు) గానము చేయుటయున్నది

తాత్పర్యము పార్వతినే పంచమాంశము, దైవతాంతము దేశ్యము సంతుష్టము
పూర్ణపక్షజనితము, క్షత్రీయపరిషత్తునందు (రాజపరిషయందు) గానము
చేయుటయున్నది

ఉదాహరణం - హి హి హిగామారివిరిమధాసాసాసాసారిమా ।
హిగారిరివిరిధాసాహి । పార్వతీ ।

ఇతి తార్కలమతే భాషా పోదశ సమాప్తా

॥ ॥ ॥

అక్షరక్షణ సంయుక్తా ప్రస్తావనా పరిచ్ఛిన్నా ।

ఉక్తా భాషా సమీచీనా విభాషాభిర్విభాషితా ॥

ప్రతిపదార్థము లక్ష్యలక్షణసంయుక్తా = లక్ష్యలక్షణములతో కూడినదీయము,
ప్రస్తారేణ సమన్వితా = ప్రస్తారములతో కూడినదీయము, విభాషాభి విభాషితా =
విభాషించే వలంకరించబడినదీయము, సమీచినా భాషా ఉక్తా = యోగ్యములైన
భాషలు చెప్పబడినవి

తాత్పర్యము లక్ష్య- లక్షణములతో కూడినదీయము, ప్రస్తారములతో
కూడినదీయము, విభాషించే అలంకరించబడినదీయము యోగ్యములైన భాషలు
చెప్పబడినవి

ఇతి భాషాలక్షణం సమాప్తమ్

:- :- :-

బంధూకాభాం త్రినేత్రాదున్మృతకరకలాశేఖరాం రక్తవస్త్రా-
పీనోత్పంగప్రవృత్తప్రసభరసమితాం యశావనారంభరూఢాం ।
సర్వాలంకారభూషాం పరిపీజనిలయాం వీజపంక్రాంతమూర్తిం
దేహిం పాశాంకుశాభ్యామభయవరకరాం విశ్వయోనిం నమామి ॥

ప్రతిపదార్థము బంధూకాభాం = మంకెనపూవుకాంతికలదియు, త్రినేత్రాం =
మూడుకన్నులుకలదియు, అన్మృతకరకలాశేఖరాం = చంద్రకళ శిరస్సునందు
కలదియు, రక్తవస్త్రాం = ఎఱ్ఱని వస్త్రములుకలదియు, పీన ఉత్పంగప్రవృత్త
ప్రసభరసమితాం = బలసిన, ఎత్తైన వర్తులములైన కుచభారముచే వంగినదీయము,
యశావనారంభరూఢాం = యశావన అరంభముచే రూఢమైనదీయము,
(నిత్యయావృణీయు) సర్వాలంకారభూషాం = సమస్త అలంకారములతోను
అలంకరించబడినదీయము, పరిపీజనిలయాం = పద్మానిలయు, వీజ పంక్రాంత
మూర్తిం = వీజముచే సంక్రమించిన మూర్తికలదియు, పాశాంకుశాభ్యాం =
పాశ, అంకుశములచే, అభయవరకరాం = అభయమిచ్చు శ్రేష్ఠమైన
చేయికలదియు, విశ్వయోనిం = జగత్తనవిస్తైన దేహిం నమామి = ఉమాదేవిని
నమస్కరించుచున్నాను

తాత్పర్యము మంకెనపూవుకాంతికలదియు, మూడుకన్నులుకలదియు,
చంద్రకళ శిరస్సునందు కలదియు, ఎఱ్ఱని వస్త్రములుకలదియు బలసిన, ఎత్తైన
వర్తులములచే కుచభారముచే వంగినదీయము, (నిత్యయావృణీయు) సమస్త

అలంకారములచేతను అలంకరింపబడినట్టియు, పెద్దాలయయు, బీజముచే సంక్రమించిన మూర్తికలదియు, పాశ అంకుశములచే అభయమిచ్చు శ్రేష్ఠమైన చేయికలదియు జగజ్జనవిద్మైన ఉమాదేవిని నమస్కరించుచున్నాను

అత పరం ప్రవక్ష్యామి దేశీరాగకదంబశం ।

రితథామంద్రముధ్యా (?) + + + + + + + + 368

ప్రతిపదార్థము అత పరం = ఇటుతరువాత దేశీరాగకదంబశం ప్రవక్ష్యామి = దేశీరాగసముదాయమును చెప్పుదును

తాత్పర్యము ఇటుతరువాత దేశీరాగసముదాయమును చెప్పుదును

మధ్యమాంశగ్రహవ్యాసా రిమంద్రా తారతత్పరా ।

కచ్చేల్లిగరిహీనా చ విష్ణేయా పరిభూరిజా । 369

గాంధారగ్రహవ్యాసా చ షడ్జాంశ తారవర్జితా ।

సమంద్రా సప్తరా చైవ పరిహీనాపిత భవేత్ ॥ 370

షడ్జాంశా + గ్రహవ్యాసా భమంద్రా తారతత్పరా ।

సమన్వరా చ సంపూర్ణా మాంగాలీ గీయతే జనై ॥ 371

ప్రతిపదార్థము కచ్చేల్లి మధ్యమాంశగ్రహవ్యాసా = కచ్చేల్లి మధ్యమము అంశము గ్రహముగను కల్గియున్నదియు, రిమంద్రా = రిమభ్రమంద్రము, తారతత్పరా = తారతత్పరము; గరిహీనా = గమనరహితము, పరిభూరిజా విష్ణేయా = పంచమరిపభ్రుపాంశమునుగా తెలియదగినది పితా, గాంధార గ్రహవ్యాసా = పిత గాంధార గ్రహము వ్యాసమును, షడ్జాంశా = షడ్జమంద్రము, సప్తరా = షడ్జస్వరము, (స్వరయుతము) పరిహీనా = పంచమరిపభ్ర హీనమును, భవేత్ = ఆగును

మాంగాలీ, షడ్జాంశా = షడ్జాంశము, +గ్రహవ్యాసా = గ్రహవ్యాసము, భమంద్రా = దైవతమంద్రము, తారతత్పర = తారతత్పరము, సమన్వరా = సమన్వరము, సంపూర్ణా = సంపూర్ణమును, జనై గీయతే = జనులచే గానముచేయబడును

తాత్పర్యము కచ్చేల్లి మధ్యమము అంశము గ్రహముగను కల్గియున్నదియు,

రిషభమండ్రము తాళతత్పరము, గమనరహితము, వంచమరిషభ
బహుళమునుగా తెలియదగినది ఏకా గాంధారగ్రహము న్వాసమును
షడ్జాంశము తాళరహితము షడ్జమండ్రము షడ్జస్వరము (స్వరయుతము)
వంచమరిషభహేళమును అగును

మాంగారీ షడ్జాంశము గ్రహన్యాసము దైవతమండ్రము, తాళతత్పరము,
సమస్వరము, సంపూర్ణమును జనులచే గానముచేయుటచును

పంచమాంశ గ్రహన్యాసా గమండ్రా షడ్జతారకా ।

రిహీనా చ భగస్వల్పా క్షేయా హమ్మూలేకా బుధై ॥ 372

షడ్జాంశా దైవతన్యాసా గవహీనా పులిందికా ।

షడ్జదైవతసంవాదా దైవతర్షభమోస్తథా ॥ 373

గాంధారసింధుషడ్జన్యాసగ్రహో ధాంశధారిణా ।

+ + + + + మండ్రమధ్యమా ॥ 374

సమస్వరా చ సంపూర్ణా కర్ణాటీ నామతో భవేత్ ॥ 375

ప్రతిపదార్థము హమ్మూలేకా, పంచమాంశగ్రహన్యాసా = హమ్మూలేక
పంచమము అంశము గ్రహము న్వాసము, గమండ్రా = గాంధారమండ్రము,
షడ్జతారకా = షడ్జతారము రిహీనా = రిషభరహితము, భగస్వల్పా =
దైవతగాంధారాలము, పులిందికా = పులిందిక, షడ్జాంశా = షడ్జాంశము,
దైవతన్యాసా = దైవతన్యాసము గవహీనా = గాంధారపంచమరహితము,
షడ్జదైవతసంవాదా = షడ్జదైవతములకు సంవాదత్వము, తథా = అట్లే,
దైవతర్షభయో = దైవతరిషభములకు సంవాదము

గాంధారసింధు, షడ్జన్యాసగ్రహో = షడ్జన్యాస గ్రహమును, ధాంశధారిణా =
దైవతాంశము, మండ్రమధ్యమా = మధ్యమ మండ్రము సమస్వరా =
సమస్వరము కలది, సంపూర్ణమును, నామతో కర్ణాటీ భవేత్ = పేరుచే
కర్ణాటీయగును

తాత్పర్యము హమ్మూలేక, పంచమము అంశము, గ్రహము, న్వాసము, గాంధార
మండ్రము, షడ్జతారము, రిషభరహితము, దైవతగాంధారాలము ముగిసి

షడ్దాశము, ధైవతవ్యాధిము గాంధారపంచమరహితము, షడ్దధైవతములకు సంవాదత్వము, అట్లే ధైవతరిషభములకు సంవాదము గాంధారసింధు షడ్దన్యాసము గ్రహమును, ధైవతాంశము మధ్యమమండ్రము పంచస్వరముకలది సంపూర్ణము పేరుచే కర్ణాటీయగును

ఇతి సుతంగమునివిరచితబ్రహ్మచారిశ్లోకం భాషీలక్షణాధ్యాయో నామ
పంచమ పాదాంత్యం ॥
:- :- :-

దేశికార ప్రబంధోయం ద(?) పాఠశక్తా త్రివిధతా ।

అసంఖ్యాతాస్త కథితా స జ్ఞాయంతే ల్పబుద్ధిధి ॥ 376 ॥

ప్రతిపదార్థము అయం దేశికారప్రబంధ = ఈ దేశికారప్రబంధము, పాఠశక్తా త్రివిధతా = ఈశ్వరముఖములనుండి బయలుదేరినవి (పుట్టినవి) అసంఖ్యాతా కథితా = లెక్కకుమిక్కిలిగా చెప్పబడినవి, అల్పబుద్ధిధి = అల్పబుద్ధులచే (పామరులచే), స జ్ఞాయంతే = తెలియుటదపు

తాత్పర్యము ఈ దేశికారప్రబంధము ఈశ్వరముఖములనుండి బయలుదేరినవి (పుట్టినవి) లెక్కకు మిక్కిలిగా చెప్పబడినవి అల్పబుద్ధులచే (పామరులచే) తెలియుటదపు

ప్రబంధ -

తేషాం సుధ్యాత్ సముద్భుత్య యుక్తలక్షణలక్షితాన్ ।

శ్రీమతంగముని ప్రాచా మునీసుద్దిశ్య తద్యదా ॥ 377

ప్రతిపదార్థము తేషాం సుధ్యాత్ = వాటిమధ్యనుండి, యుక్తలక్షణలక్షితాన్ సముద్భుత్య = యోగ్యమైన లక్ష్యలక్షణయుతములైన వానిని తీసి, శ్రీమతంగముని = శ్రీమతంగమహర్షి మునీన్ ఉద్దిశ్య = మహర్షులనుద్దేశించి ప్రాచా = చెప్పెను, తద్యదా = అదివిట్లునగా -

తాత్పర్యము వాటిమధ్యనుండి యోగ్యమైన లక్ష్యలక్షణయుతములైన వానినితీసి శ్రీమతంగమహర్షి మహర్షులనుద్దేశించి చెప్పెను అదివిట్లునగా -

అద్యః ప్రబంధ కందాభ్యో వృత్తా వాసు ద్విరీయకః ।
గద్యరూపస్యరీయ స్యాత్ దండక స్యాచ్ఛత్రుర్దక ॥ 378

పంచమో వర్ణక భృతః ప్లవ అర్యాపిథాయకః ।
పక్షమీ కర్మిలా గాథా తతో ద్విపథకోఽష్టమ ॥ 379

వర్ణకీం పవమీం ప్రాచీనరత్నీలా దశమీ ధనేత్ ।
ఏకాదశమయే స్థితే (?) గదిలా సా చతుష్పదీ ॥ 380

దోషకో ద్వాదశః ప్రోక్త తోటక స్యాత్ త్రయోదశః ।
తతశ్చతుర్దశో క్షేయో వస్త్యాభ్యస్తు ప్రబంధక ॥ 381

తతః క్రౌంచ పదస్తూర్థ్యం హంసపాత్ షోడశ స్పృహః ।
సప్తదశ ప్రబంధస్తు శుకసారితసంజ్ఞక ॥ 382

అష్టాదశశ్మరీలా ఏకోదోదశ లీలకః ।
ఏకాదశమ ఏంహాలీల శరభరీలైకవింశతి ॥ 383

ప్రతిపదార్థము అద్య కందాభ్య = మొదటిది కందము వృత్తా గద్యరూపము, దండకము, వర్ణకము, అర్యాపిథాయకము, కర్మిలాగాథా, ద్విపథకము, వర్ణకీ, అర్చిలా, చతుష్పదీ, దోదశము, తోటకము, పక్షి, క్రౌంచపదము, హంసపాదము, శుకసారితము, అశ్వరీలా, లీలకము, ఏంహాలీలా, శరభరీలా

తాత్పర్యము (1) కందము, (2) వృత్తా, (3) గద్యరూపము, (4) దండకము, (5) - వర్ణకము, (6) అర్యాపిథాయకము, (7) కర్మిలాగాథా, (8) ద్విపథకము, (9) వర్ణకీ, (10) అర్చిలా, (11) చతుష్పదీ, (12) దోదశము, (13) తోటకము, (14) పక్షి, (15) క్రౌంచపదము, (16) హంసపాదము, (17) శుకసారితము, (18) అశ్వరీలా, (19) లీలకము, (20) ఏంహాలీలా, (21) శరభరీలా

ద్వావింశతి తమ స్యాత్తు శుకమందురితీహయః ।
త్రయోవింశో విచిత్ర స్యాత్ చతుర్వింశస్త్రీభంగక ॥ 384

పంచవింశతిమస్తాదీ చతురంగ ఉదాహృతః ।
అయపక్షప సంజ్ఞాశ్చ తతః షెరతతో ధనేత్ ॥ 385

సప్తపింశతితమా సా స్కాదంశచారిణీకా మతా ।

ద్వాత్రింశతిమస్థితే + త్రిపదీ పెట్టదీ క్వచిత్ ॥ 386

27 తరువాత 32 చెప్పబడినది అనగా 28 నుండి 31 వఱకు బుచ్చమైనవి

ప్రతిపదార్థము 22 శుకమంచు, 23 విచిత్రము, 24 త్రిభంగకము, 25 చతురంగము, 26 జయవర్ధన, 27 అంకచారిణీ, 32 త్రిపదీ, క్వచిత్ = ఒక్కొక్కటి, పెట్టదీ భవేత్ = పెట్టదీయును అగును

తాత్పర్యము 23విచిత్రములు, 24 త్రిభంగకము, 25 చతురంగము, 26 జయవర్ధన, 27 అంకచారిణీ, 32 త్రిపదీ ఒక్కొక్కచోట పెట్టదీయును అగును

త్రయస్త్రింశత్తమం ప్రోక్షం తద్భంగకరణం పున ।

చతుస్త్రింశత్తమ పాటకరణం సముదాస్యాతమ్ ॥ 387

సంచత్రింశత్తమ ప్రోక్ష కైవాట ఇతి రద్ధిస్తై ।

సదీ త్రింశత్తమసంజ్ఞాస్తు ద్విపదీతి సతాం మతా ॥ 388

సప్తత్రింశత్తమా యా తు మువిదా వర్తనీ మతా ।

అష్టత్రింశత్తమా త్వేదా బహుభేద ప్రవిస్తరా ॥ 389

ప్రతిపదార్థము 33బంధకరణము, 34 పాటకరణం, 35 కైవాటము 36 ద్విపది 37 వర్తనీ, 38 బహుభేదవిస్తరా = అనేక భేదములచే

తాత్పర్యము 33బంధకరణము, 34 పాటకరణం, 35 కైవాటము, 36 ద్విపది, 37 వర్తనీ, 38 అనేకభేదములచే

చత్వారింశదస్తై కోవా (?) మతోఽహంబదశస్తైదా ।

పంచారింశత్తతో క్షేయా తతోఽథ ధ్వనికుట్టనీ ॥ 390

ఏకారికో భేత్ భేంకీ ధ్వజేతా (?) సైకతాలికా ।

ఏతేషామధిక భ్యాత ప్రబంధో మాతృకాహ్వయ ॥ 391

ప్రతిపదార్థము ఏప్తారమైన, ఏలా = ఏలాప్రబంధము 39 హింబదము, 40 ధ్వనికుట్టనీ, 41భేంకీ, 42 ఏకతాలికా, 43మాతృకా

తాత్పర్యము ఏస్తాదమైన ఏల్లాప్రబంధము 39 యోంబదము, 40 ధ్వవికుట్టవీ,
41 రంకి, 42 ఏకతాలికా, 43 మాతృకా

చతుర్వికధి + + + చత్వారింశత్తమ పునః ।

ప్రబంధోయం స్వరార్థ స్యాత్ క్లేయో సోగీతవేదిధి ॥ 392

చత్వారింశత్తమం ప్రోక్షం కరణం సచధిర్యుతమ్ ।

చత్వారింశదుత్తా పద్మిశ్చసౌ పల్లస్వర పృత ॥ 393

ప్రతిపదార్థము 44 స్వరార్థము, 45 కరణం, 46 పల్లస్వరము, 47 ముక్తావలీ

తాత్పర్యము 44 స్వరార్థము, 45 కరణం, 46 పల్లస్వరము, 47 ముక్తావలీ

చత్వారింశత్ పస్తయుతా క్లేయో ముక్తావలీతి యా ।

ప్రతాపనక్షత శ్చాక్షవత్వారింశత్ ప్రకీర్తిత ॥ 394

ప్రతిపదార్థము 48 ప్రతాపనక్షత ప్రబంధము

తాత్పర్యము 48 ప్రతాపనక్షత ప్రబంధము

పంచధా మునివా త్యాతా చత్వారింశత్ సుసంయుతా ।

ఏతేషాం లక్షణం చచ్చిసమాహిత్ విదుషాత్తమమ్ ॥ 395

ప్రతిపదార్థము సుసంయుతా = సుసంబంధితములైన, చత్వారింశత్ = 40,

పంచధా త్యాతా = 5 విధములుగా చెప్పబడినది

తాత్పర్యము సుసంబంధితములైన 40, 5 విధములుగా చెప్పబడినది

యథోక్షం వాత్రవియమై + + + + + ।

రాగైర్యధావదుక్షేస్తు గాతవ్యాగీతకోవిదై ॥ 396

ప్రతిపదార్థము అత్ర = ఇందు, యథోక్షం = చెప్పబడిన రీతిగా, వియమై =
వియమములచే, యథానత్ = యథాశాస్త్రముగా, ఉక్తై రాగై = చెప్పబడిన
రాగములతో, గీతకోవిదై గాతవ్యా = గీతజ్ఞులచే గానయోగ్యము

తాత్పర్యము ఇందు చెప్పబడిన రీతిగా వియమములచే యథాశాస్త్రముగా
చెప్పబడిన రాగములతో గీతజ్ఞులచే గానయోగ్యము

తాలకువ్యాది తుయు పాటైర్వరుత్తెళ్ళ సమన్విత .

స కంద ఇరి కల్లటలాపాదిపదమిశ్రిత .

397

కందాది ప్రబంధా లక్ష్యత ప్రసిద్ధాదీన .

అర్యాయా ద్విప్రభే పృతే గాథాయా జేఁ భజే తథా .

తోటకేన చ తాలస్య వియమో నాస్తి కదాచన .

398

ప్రతిపదార్థము య = ఏది తాలకువ్యాది = తాలాదికాన్యమును, పాటై = పాటలచేతను, విరుత్తై = విరుదములచేతను సమన్విత = కూడియుండునో కల్లట లాపాదిపదమిశ్రిత = కల్లటలాపాదిపదమిశ్రితమో, ఏ = అది కంద ఇరి = కంద ప్రబంధమగును కందాదిప్రబంధా = కందముమొదలగు ప్రబంధములు, లక్ష్యత = లక్ష్యములను బట్టి ప్రసిద్ధా దీన = ప్రసిద్ధములే, అర్యాయా = అర్యకు, ద్విప్రభే = ద్వివిధయందు, పృతే = వృత్తియందును, గాథాయా = గాథకు జేఁభజే = జేదకముందు తోటకేన = తోటకముచేతను తాలస్య వియమ నాస్తి = తాలవియమములేదు

తాత్పర్యము ఏది తాలాదికాన్యమును పాటలచేతను, విరుదములచేతను కూడియుండునో కల్లటలాపాది పదమిశ్రితమో అది కందప్రబంధమగును కందము మొదలగు ప్రబంధములు లక్ష్యములను బట్టి ప్రసిద్ధములే అర్యకు ద్వివిధయందు, వృత్తియందును, గాథకు జేదకముందు తోటకముచేతను, తాలవియమములేదు

ముఖ్యతా తేషు విర్లిప్తా మునిభిశ్చందసా సమ్మతమ్ .

అంత స్వర+విన్యాస ++++++++ .

399

++++++++ క్షోప్తి తదపి సమ్మత .

వ్రాతోయస్య భవేత్ తాలోవర్ణనీయస్య సంజ్ఞయా .

400

ప్రతిపదార్థము + + + + + క్షోంతి, తదపి = అదికూడ, సమ్మత = అంగీకృతము, సంజ్ఞయా = సంజ్ఞచేతను, యస్య = దేనికి, వర్ణనీయస్య = వర్ణమునకు వ్రాత తాల భవేత్ = వ్రాతతాలమగునో

తాత్పర్యము క్షోంతి, అదికూడ అంగీకృతము, సంజ్ఞచేతను దేనికి వర్ణమునకు వ్రాతతాలమగునో

గీయతే యత్ తద్వైరాహుర్లద్యం గీతవిశారదా ।

తాలయుక్తం స్వరోపితం మధ్యపాటవిరాచితం ।

401

ప్రతిపదార్థము తాలయుక్తం = తాలయుతమును, స్వరోపితం = స్వరసహితమును, మధ్యే = మధ్యన, పాటవిరాచితం = పాటబోధితమును అయి, యత్ గీయతే = ఏది గానముచేయుటకునో, తత్ = దానిని, ఆత్ర = ఇక్కడ, గీతవిశారదా గద్యం అహం = గీతజ్ఞులు గద్యమందురు

తాత్పర్యము తాలయుతమును స్వరసహితమును మధ్యన పాటబోధితమును అయి ఏది గానముచేయుటకునో దానిని ఇక్కడ గీతజ్ఞులు గద్యమందురు

పున పదసమాయుక్తం గానం+దండకో బుధై ।

విభూత్యాగ + సౌభాగ్యవిరుధై సమలంకృత ।

402

ప్రతిపదార్థము పున పదసమాయుక్తం = పున పదయుతమైన, గానం = గానము, దండకో = దండము, విభూత్యాగ+ సౌభాగ్యవిరుధై సమలంకృత = విభూత్యాగ, +సౌభాగ్యమును, విరుదములచేతను భూషితమైనది

తాత్పర్యము పున పదయుతమైన గానము దండము విభూత్యాగ, + సౌభాగ్యమును విరుదములచేతను భూషితమైనది

తాలేనాపి చ యుక్త స్కాత్ వర్ణ కల్లాటభాషయా ।

స్వరపాటసమాయుక్తా తాలేన చ సమన్వితా । 403 ।

ప్రతిపదార్థము తాలేనాపి = తాలముచేతను, కల్లాటభాషయా = కల్లాట భాషచేతను, వర్ణ యుక్త స్కాత్ = వర్ణము సంయుక్తమగును స్వరపాటసమాయుక్తా = స్వరపాటములతో కూడినదియు, తాలేన చ సమన్వితా = తాలయుతమును

తాత్పర్యము తాలముచేతను కల్లాటభాషచేతను వర్ణము సంయుక్తమగును స్వరపాటములతో కూడినదియు తాలయుతమును,

కయాదిభాషాయా యుక్తా విరుధై సాతుపాటరీ ।

ప్రతిపదార్థము కయా విభాషాయా యుక్తా = ఏదో ఒక విభాషతో

కూడినదియు, విరుదై యుతా = విరుదములతో కూడినదియు, సా = అది, పాటలీ

తాత్పర్యము ఏదో ఒక విభాషతో కూడినదియు విరుదములతో కూడినదియు అది పాటలీ

యత్ర స్వాత్ స్వరవిన్యాస ప్రతిపాదాంతముజ్జ్వల || 404

తాలేవ చ సమాయుక్త అర్థిలా నామ సో భవేత్ |

ప్రతిపదార్థము యత్ర = ఎక్కడ, స్వరవిన్యాస = స్వరవిన్యాసము ప్రతిపాదాంతం ఉజ్జ్వల = ప్రతిపాదాంతమును ప్రకాశమును, తాలేవ చ సమాయుక్త = తాలయుతమును, స్వాత్ = అగునో, స, అర్థిలానామ భవేత్ = అది అర్థిలానామ ప్రబంధమగును

తాత్పర్యము ఎక్కడ స్వరవిన్యాసము ప్రతిపాదాంతమును ప్రకాశమును తాలయుతమును అగునో అది అర్థిలానామ ప్రబంధమగును

పరూప్రతిపదార్థంతు గీతం తాలయుతం భవేత్ || 405

తాతేంతై స్వాసంయుక్తై స్వాచతుష్టిటికా భవేత్ |

ప్రతిపదార్థము పరూప్రతిపదార్థం = పరూప్రతిపదార్థము, గీతం = గీతము, తాలయుతం భవేత్ = తాలయుతమైనచో, తాతేంతై = తాతేంతములచేతను స్వాసంయుక్తై = స్వ ఆసంయుతములైనవట్టియు, సా = అది, చతుష్టిటికా భవేత్ = చతుష్టిటికయగును

తాత్పర్యము పరూప్రతిపదార్థమైన గీతము తాలయుతమైనచో, తాతేంతములచేతను, స్వ ఆసంయుతములైనవట్టియు అది చతుష్టిటికయగును

అర్థం గీత్యా పదార్థంతు తతాపరి తతస్యదా || 406

+ + + శ్రుతేన్నాభ్య (?) శేషం భవేత్ తతో పరి |

దేశిగీతేపి వస్తు ప్యావ్నాటకేఽపి ప్రయుజ్యతే || 407

ప్రతిపదార్థము అర్థం గీత్యా = అర్థమును పొడి, తతాపరి = తరువాత,

పదార్థం = పదార్థమును, తతస్వరా = తరువాతస్వరము, తేన్వాళ్ళ = తేన్వములును, తత వరీ = తరువాత వరీ, శేషం భవేత్ = శేషమగును, దేశీగీతేషి = దేశీగీతమందును వస్తు స్థాల్ = వస్తువగును, నాటకే అపి ప్రయుక్త్యై = నాటకమందు కూడా ప్రయోగించి బడును

తాత్పర్యము అర్థమును పొడి తరువాత పదార్థమును, తరువాతస్వరము తేన్వములును తరువాత వరీ శేషమగును దేశీగీతమందును, వస్తువగును నాటకమందు కూడా ప్రయోగించి బడును

గీతేతు ప్రతితాలేప పదస్వర సమాయుత ।

మత క్రౌంచపదోనామ ప తుగాంధర్వవేదినామ్ ॥ 408

ప్రతిపదార్థము గీతే = గీతమందు, ప్రతితాలేప = ప్రతితాలముచేతను, పదస్వర సమాయుత = పదస్వరయుతమును అయినది, అత = ఈ కారణముగ, గాంధర్వవేదినాం = వెంగీతజ్ఞులకు, క్రౌంచపదోనామ = క్రౌంచపదప్రబంధమగును

తాత్పర్యము గీతమందు ప్రతితాలముచేతను పదస్వరయుతమును అయినది సంగీతజ్ఞులకు క్రౌంచ పదప్రబంధమగును

సంస్కృతం పదమేకం తు ద్విత్వీయం దేవసంయుతమ్ ।

సప్రాసం గీయతే యత్ర గీతం హంసపదం విదు ॥ 409

ప్రతిపదార్థము యత్ర = ఎక్కడ, ఏకం పాదం సంస్కృతం = ఒకపాదము సంస్కృతమును, ద్విత్వీయం దేవసంయుతం = రెండవది దేశ్యమును, సప్రాసం గీయతే = ప్రాసయుతముగా గావముచేయుటకునో, తం = దానిని, హంసపదం విదు = హంస పదముగా తెలియుదురు

తాత్పర్యము ఎక్కడ ఒకపాదము సంస్కృతమును రెండవది దేశ్యమును ప్రాసయుతముగా గావముచేయుటకునో దానిని హంసపదముగా తెలియుదురు

యస్మై తాంధ్యయోగేతపదపాటనిరాజిత ।

ప్రశ్నోత్తరసమాయుక్త సదోక్త తుకపీఠిత ॥ 410

ప్రతిపదార్థము య = ఏది, తాలద్యయోపేత = తాలద్యయముతో కూడినదియు, వదపాటవిరాజిత = వదపాటలచే ప్రకాశితమో, ప్రశ్నోత్తరములు = ప్రశ్నోత్తరములతో కూడియుండునో, స = అది, సదా = ఎల్లప్పుడు, ఖక సారిత ఉక్త = ఖకసారితముగా చెప్పబడినది

తాత్పర్యము ఏది తాలద్యయముతో కూడినదియు వదపాటలచే ప్రకాశితమో ప్రశ్నోత్తరములతో కూడియుండునో అది ఎల్లప్పుడు ఖకసారితముగా చెప్పబడినది

+ +కర్ణాట భాషాయామథవా మిశ్రితా యది ।

సంవాదకపదోపేత స భవేత్ ఖకశారిక ॥ 411

అర్థం యుత్ర సమైర్థీత్యా యత్యాదుగగీలయా ।

గీయతే విరుదైకళం హయలీతేతి సా స్మృతా ॥ 412

ప్రతిపదార్థము అథవా = లేక + +కర్ణాట భాషాయాం = + + కర్ణాటభాషయందు, మిశ్రితా యది = కలపినయెడల, సంవాదకపదోపేత = సంవాదకపదయుతమును అయినచో స = అది ఖకశారిక భవేత్ = ఖకశారిక మగును, అర్థం = సగము, సమైర్థ = స్వరములచే, గీత్యా = పాడి, విరుదై = విరుదములతో, అర్థం గీయతే = సగము పాడబడునో, యత్యాదుగగీలయారంభం తురగలీలాయంతిచేతను కూడినదగునో సా = అది హయలీతా ఇతి స్మృతా = హయలీల యని భావించబడుచున్నది

తాత్పర్యము లేక + +కర్ణాట భాషాయందు కలపినయెడల సంవాదకపదయుతమును అయినచో అది ఖకశారిక మగును సగము స్వరములచే పాడి విరుదములతో సగము పాడబడునో తురగలీలాయంతిచేతను కూడినదగునో, అది హయలీలయని భావించ బడుచున్నది

గజలీలాకృతం సర్వం తాలోపి గజలీలక ।

క్రియతే యుత్ర సా జ్ఞేయా గజలీతేతి వాచత ॥

ప్రతిపదార్థము సర్వం గజలీలాకృతం = సమస్తము గజలీలాకృతమును, తాలోపి = తాలము కూడా గజలీలక = గజలీలకము, సా = అది వాచత గజలీలా జ్ఞేయా = పేరు చేతను గజలీలాగా తెలియదగునది

తాత్పర్యము సమస్తము గజలీలాకృతమును తాలముకూడా గజలీలము
అది పేరుచేతను గజలీలగాతెలియదుగనది

ఛందసా పింహలీలేతి స్వరాతేన తసంయుతః ।
గీయతే యస్తు విరుద్ధైః స భవేత్ పింహలీలకః ॥ 414

స్వరపాటైర్విబద్ధం య భవేత్ యత్ర సదాష్టకమ్ ।
మత శరభలీతో పా రాగతాలాష్టకాన్వితః ॥ 415

అదౌ రాగ సగమకస్తా తేన తు సమన్వితః ।
స్వరపాటప్రగీతస్తు వానాదేశాదిభాషయా ॥ 416
గీయతే తు స ఉద్దిష్ట శుకచంచుష్టపద్మియః ।

ప్రతిసదాష్టకము పింహలీలేతి ఛందసా = పింహలీలా ఛందస్సు చేత, స్వరాంతే =
స్వరములంతమందు, నతసంయుతః = వతయుతమును, (నగణతగణములు)
య = ఏది, విరుద్ధైః = విరుతములచేతను, గీయతే = గానముచేయుటచునో,
స పింహలీలకః = అది పింహలీల

యత్ర = ఎక్కడ, స్వరపాటైః విబద్ధం = స్వరపాటబద్ధమో, సదాష్టకం = 8
పదములుకలదో రాగతాలాష్టకాన్విత స = రాగతాలాష్టకయుతమైనది,
శరభలీల మతః = శరభలీలగానంగీకృతము, అదౌ = మొదట, రాగః = రాగము,
సగమకః = గమకయుతమును, తాతేన సమన్వితః = తాలముకలదియు,
వానాదేశాదిభాషయా = అనేకదేశాదిభాషయే, స్వరపాటప్రగీతః = స్వరపాటములు
పాడబడునో, స = అది, ఉద్దిష్టయః = ఉద్దేశముచేసిన, శుకచంచుష్టపద్మియః =
శుకచంచుష్టగ పద్మియము

తాత్పర్యము పింహలీలా ఛందస్సు చేత స్వరములంతమందు నతయుతమును
(నగణతగణములు) ఏది విరుతములచేతను గానముచేయుటచునో
అదిపింహలీల ఎక్కడ స్వరపాటబద్ధమో 8 పదములుకలదో
రాగతాలాష్టకయుతమైనది శరభలీలగానంగీకృతము మొదట రాగము
గమకయుతమున తాలముకలదియు అనేకదేశాదిభాషయే స్వరపాటములు
పాడబడునో అది ఉద్దేశముచేసిన శుకచంచుష్టగా పద్మియము

అనేకదేశభాషాది పాదైర్బిరుదతేనై ॥

417

విత్రిత స్వరతాదైశ్చ విచిత్ర ఇతి కీర్తిత ।

ప్రతిపదార్థము అనేకదేశభాషాది = అనేక దేశభాషలచేతను, పాదై = పాదములచేతను, విరుదతేనై = విరుదతేనకములచేతను, స్వరతాదైశ్చ = స్వరతాలములచేతను, విత్రిత = విత్రించబడినది విచిత్ర ఇతికీర్తిత = విచిత్రమని పేర్కొనబడినది

తాత్పర్యము అనేక దేశభాషలచేతను, పాదములచేతను, విరుదతేనకములచేతను, స్వరతాలములచేతను విత్రించబడినది విచిత్రమని పేర్కొనబడినది

పదై స్వరైస్తథా పాదైర్బుత్తుతయపదేన చ ॥

418

తాలత్రయవిమిశ్రేణ త్రిభంగిరధిరీయతే ।

ప్రతిపదార్థము పదై = పదములచేతను, స్వరై = స్వరములచేతను, పాదై = పాదములచేతను వృత్తత్రయపదేన చ = వృత్తత్రయపదముచేతను, తాలత్రయ విమిశ్రేణ = తాలత్రయమిశ్రణచేతను, త్రిభంగి అధిరీయతే = త్రిభంగి చెప్పబడుచున్నది

తాత్పర్యము పదములచేతను, స్వరములచేతను, పాదములచేతను, వృత్తత్రయపదముచేతను, తాలత్రయమిశ్రణ చేతను, త్రిభంగి చెప్పబడుచున్నది

రాగతాలచతుష్కేణ యత్ర భాషా చతుష్టయమ్ ॥

419

గీయతే గీతచతురై చతురంగ స ఉచ్యతే ।

ప్రతిపదార్థము యత్ర = ఎక్కడ, భాషాచతుష్టయం = భాషాచతుష్టయము, రాగతాలచతుష్కేణ = రాగతాలచతుష్టయముతో, గీయతే = గానముచేయబడునో, స చతురంగ ఉచ్యతే = అది చతురంగమనబడును

తాత్పర్యము ఎక్కడ భాషాచతుష్టయము, రాగతాలచతుష్టయముతో గానముచేయబడునో అది చతురంగమనబడును

జయమోహపదైర్బుక్త + +స్తవ విజయో జయ ॥

420

జయార్థం గీయతే యత్ర క్లేమోఽ సా జయవర్ధన ।

ప్రతిపదార్థము జయమాలాపదై యుక్త = జయమాలాపదయుతమై విజయ, జయ = జయముకొనుట పొడబడునో, అసౌ = ఇది, జయపర్వన శ్లేయ = జయపర్వనముగా తెలియువలెను

తాత్పర్యము జయమాలాపదయుతమై జయముకొనుట పొడబడునో ఇది జయపర్వనముగా తెలియువలెను

ఆదితాలేన సంయుక్తం యుత్ర ఖండచతుష్టయమ్ ॥ 421

పదపాదాష్టకం స స్యాత్ సింహవిక్రాంతసంజ్ఞకః ।

ప్రతిపదార్థము యుత్ర = ఎక్కడ ఆదితాలేన సంయుక్తం = ఆదితాలముతో కూడియుండునో, ఖండచతుష్టయం = ఖండచతుష్టయో, పదపాదాష్టకం = పదపాదాష్టకమగునో, స = అది, సింహవిక్రాంతసంజ్ఞక స్యాత్ = సింహవిక్రాంతనామకమగును

తాత్పర్యము ఎక్కడ ఆదితాలముతో కూడియుండునో ఖండచతుష్టయో, పదపాదాష్టకమగునో అది సింహ విక్రాంతనామకమగును

ఏకం పాదం పురో గీర్వా గీయంతే త స్వరాస్తత ॥ 422

ఝంపాదితాలసంయుక్త స భవేత్ కలహంపకః ।

ప్రతిపదార్థము ఏకం పాదం = ఒక పాదమును పుర గీర్వా = ముందుపాది, తత = తరువాత, స్వరా గీయంతే = స్వరములు పొడబడును, ఝంపాది తాలసంయుక్త = ఝంపాది తాలయుతమగు, స = అది, కలహంపక భవేత్ = కలహంపమగును

తాత్పర్యము ఒక పాదమును ముందుపాది తరువాత స్వరములు పొడబడును ఝంపాదితాలయుతమగు అది కలహంపమగును

యత్రార్థం తేంతకోపితద్విపరీతత్ భవేద్దల ॥ 423

పదమంత్యం గృహీత్వా రు యమకస్థితిభాషితః ।

అపృత్వా గీయంతే యో సా చక్రచాల ప్రకీర్తిత ॥ 424

ప్రతిపదార్థము యత్ర = ఎక్కడ, అర్థం = సగము, తేంతకోపిత =

తేంతయుతమగునో, అల = అలము, ద్విపదివత్ భవేత్ = ద్విపదివలె నగును, అంత్యం పెదం గృహీత్వా = అంత పెదమును గ్రహించి, యమకస్థితిభూషిత = యమక స్థిత్యలంకృతమును, ఆవృత్వా య గీయతే = ఆవృత్తిచేసింది గానముచేయుటకునో, అది చక్రవాల ప్రకీర్తిత = అది చక్రవాలముగా చెప్పబడుచున్నది

తాత్పర్యము ఏకృద సగము తేంతయుతమగునో అలము ద్విపదివలె నగును అంతపెదమును గ్రహించి యమకస్థిత్యలంకృతమును ఆవృత్తిచేసింది గానముచేయుటకునో అది చక్రవాలముగా చెప్పబడుచున్నది

తాలేన యేన కేనాపి విరులై కేవలైరపి ।

యద్యదాపి తథా భూతా యా వృత్వా గీయతే ద్విధా ॥ 425

తాలేన కరణస్యైవ స్వరై పమురజాక్షరై ।

గంధర్వైర్గీయతే యత్తు తత్ బంధకరణం పున ॥ 426

ప్రతిపదార్థము యేన కేనాపి తాలేన = ఏదోఒక తాలముచేతను, కేవలై విరులై అపి = కేవలము విరుతములచేతను, యద్యదాపి = ఏదెప్పుడైనను (ఏదిఎట్లయినను) తథాభూతా = అటువంటిది, యా వృత్వా = ఏది వృత్తిచేత ద్విధా గీయతే = రెండు విధములుగా గానముచేయుటకునో, కరణస్యైవ = కరణముయొక్క, తాలేన = తాలముచేతను పమురజాక్షరై స్వరై = మురజాక్షరసహిత స్వరములచేతను, యత్ = ఏది, గంధర్వై గీయతే = గంధర్వులచేత గానముచేయుటకునో, తత్ = అది, బంధకరణం = బంధకరణము, పున = మరల -

తాత్పర్యము ఏదోఒక తాలముచేతను కేవలము విరుతములచేతను ఏదెప్పుడైనను (ఏదిఎట్లయినను) అటువంటిది ఏది వృత్తిచేత రెండు విధములుగా గానముచేయుటకునో, కరణముయొక్క తాలముచేతను మురజాక్షరసహితస్వరములచేతను ఏది గంధర్వులచేత గానముచేయుటకునో అది బంధకరణము మరల -

పాదాభ్యం కరణం ప్రోక్తం పాక్షపాట స్వధాస్యితమ్ ।

అక్షరైర్గీయతే పమ్యక్ పాక్షరేన హి కేవలై ॥

తైవాట ఇతి వ క్షేయో గంధర్వప్రాసంయుతః ।

యా స్కాత్ కరణతాలేన ద్విపదీవృత్తసంగతా ॥ 428

సా భవేత్ ద్విపదీ వామ ప్రోక్తా వస్తువిచక్షణైః ।

ప్రతిపదార్థము హస్తపాట స్వరాస్వీతం = హస్తపాటస్వరములతో కూడినది. పాదాఞ్జం కరణం ప్రోక్తం = పాదకరణమునబడినది, కేవలై పాటై ఏవ = కేవలపాటములగు అక్షరై = అక్షరములచేత, తాలసంయుత గంధర్వై సమ్మౌక్ గీయతే = తాలయుతముగా గంధర్వులచే బాగుగ పాడబడునో, స తైవాల ఇతిక్షేయ = అది తైవాటకరణమని చెప్పబడునది, కరణతాలేన = కరణతాలముచేత, ద్విపదీవృత్త సంగతా = ద్విపదీవృత్తముతో కూడియున్నది, యా స్కాత్ = ఏది అగునో, సా ద్విపదీ వామప్రోక్తా = అది ద్విపదీగా చెప్పబడినది తాత్పర్యము హస్తపాటస్వరములతో కూడినది పాదకరణమునబడినది కేవల పాటములగు అక్షరములచేత తాలయుతముగా గంధర్వులచే బాగుగ పాడబడునో అది తైవాటకరణమని చెప్పబడునది కరణతాలముచేత ద్విపదీవృత్తముతో కూడియున్నది ఏదిఅగునో అది ద్విపదీగా చెప్పబడినది

గ్రహస్యభిమతోఽనుత్ర వ్యాసశ్శాంశేన కేవలమ్ ॥ 429

వర్ణనీయస్య గాయత్రి తస్మాద్దామప్రప్రవేశ్యతే । (?)

ప్రతిపదార్థము యత్ర = ఎక్కడ, అంశేన = అంశముచేత కేవల = కేవలముగా, వ్యాస = వ్యాసమో తత్ర = అక్కడ, గ్రహ = గ్రహము, వర్ణనీయస్య గాయ = వర్ణనీయమునకు గాయకునియొక్క, వామప్రప్రవేశ్యతే (?)

తాత్పర్యము ఎక్కడ అంశముచేత కేవలముగా వ్యాసమో అక్కడ గ్రహము వర్ణనీయమును గాయకునియొక్క

కంజాల ప్రతితాలశ్చ ద్రుతమర కుటుక్కుకమ్ ॥ 430

విచోయ గీయతే యా తు స్మరై సా వర్తరీమతా ।

ప్రతిపదార్థము కంజాల = కంజాలము, ప్రతితాలశ్చ = ప్రతితాలమును ద్రుతమర = ద్రుత(మర)మును, కుటుక్కుకం = కుటుక్కుకమును, విచోయ = విడిచి, యా = ఏది, స్మరై = స్మరములచే, గీయతే = గావము చేయబడునో, సా = అది, ఎర్థవీ మతా = వర్తరీగా సమ్మోతము

తాత్పర్యము కంఠాలము ప్రతితాలమును యత్ర (మఠ) మును
కుటుక్కుకమును విడిచి ఏది స్వరములచే గానముచేయబడునో అది వర్తవిగా
నమ్ముతము

అద్యంపాదద్యయం యత్ర ప్యాదమప్రాసవర్ణితమ్ || 431

అనుప్రాసాప్యుతీయేఽపి చతుర్థే వాఙ్గీయతే ।

త+ + + + + సానుప్రాసశ్చ పంచమ || 432

ప్రతిపదాక్షము యత్ర = ఎక్కడ అద్యం పాదద్యయం = మొదటి
పాదద్యయము, అనుప్రాసవర్ణితం ప్యాతే = అనుప్రాసరహితముగానగును,
తృతీయే చతుర్థే అపి = మూడవ, నాల్గవ పాదమందు గావి, అనుప్రాసా =
అనుప్రాసలు, గీయతే = పాడబడును, త+ + + +, సానుప్రాసశ్చ పంచమ =
అనుప్రాసనిహితపంచమము

తాత్పర్యము ఎక్కడ మొదటిపాదద్యయము అనుప్రాసరహితముగానగును
మూడవ, నాల్గవ దానియందుకూడా అనుప్రాసలు వాల్గవ పాదమందుగాని
పాడబడును అనుప్రాసనిహితపంచమము

చతస్రే గీతయో యత్ర పాదే పాదే భవంతి చ ।

గీత్వా తదీయపాదార్థమనుప్రాసో విధీయతే || 433

త్యాగసౌభాగ్యసౌందర్యశౌర్యభైరవాదివర్ణనా ।

యస్యాం భవతి గీతజ్ఞాప్తమేతాం సంప్రవక్షతే || 434

ప్రతిపదాక్షము యత్ర = ఎక్కడ, చతస్రే గీతయ = నాల్గు గీయలు,
పాదేపాదే = ప్రతిపాదమందును, భవంతి = అగుచున్నవో, తదీయ పాదార్థం =
దాని పాదార్థము, గీత్వా = గానముచేయబడి, అనుప్రాస విధీయతే = అనుప్రాస
విధింపబడునో, త్యాగ సౌభాగ్యసౌందర్య శౌర్యభైరవాదివర్ణనా = త్యాగము
సౌభాగ్యము, సౌందర్యము, శౌర్యము, భైర్యము మొదలగునవి వర్ణించుట,
యస్యాం భవతి = ఎందు అగునో, తాం ఏలాం సంప్రవక్షతే = దానిని ఏలా
చెప్పుచున్నాడు

తాత్పర్యము ఎక్కువ నాల్గుగీతులు ప్రతిపాదమందును అగుచున్నచో దాని పాదార్థము గానముచేయుటచే అనుప్రసాద విధింపబడుచో త్యాగము, సౌభాగ్యము, సౌందర్యము, శౌర్యము దైర్యము మొదలగునవి వర్ణించుట ఎందులకునో దానిని ఏలగా చెప్పుచున్నారు

స + + వహిగాతవ్యా గీతంతై గీతవస్తువు ।

మట్టనాథ ద్వితీయేన కంకాలేన తదైవ చ ॥ 435

సంయుక్తా ప్రతితాలేన కర్తవ్యేనా మనీషిభి ।

వర్ణనీయస్య గాతుశ్చ సా తునామాంకితా భవేత్ ॥ 436

ప్రతివద్యము ద్వితీయేన అథ మట్టన = ద్వితీయతాలముచేతను మరియు, మట్టతాలముచేతను, తదైవ = అట్లే కంకాలేన = కంకాలముచేతను, ప్రతితాలేన సంయుక్తా = ప్రతితాలముతోను కలసినదై, ఏనా కర్తవ్యా = ఏలాప్రబంధము చేయదగినది, వర్ణనీయస్య = వర్ణమునకు, గాతుశ్చ = గాయకునకు, సా = అది, నామాంకితా భవేత్ = నామచిహ్నముగను

తాత్పర్యము ద్వితీయతాలముచేతను మరియు, మట్టతాలముచేతను అట్లే కంకాలముచేతను ప్రతితాలముతోను కలసినదై ఏలాప్రబంధముచేయదగినది వర్ణమునకు, గాయకునకు అది నామచిహ్నముగను

వర్ణనీయసమాయుక్తా మతే కేషాంచిదిష్యతే ।

రమ్యగీతగుణై ర్యుక్తా ఛందోగణసమన్వితా ॥ 437

అలంకారరసోపేతా కర్తవ్యేనా మనీషిభి ।

అదౌ నాదవతి ప్రాక్తా తతో హంసవతి మతా ॥ 438

వందావతి తృతీయా చ తుర్యా భద్రావతి స్మృతా ।

ఋగ్వేదాదినమమద్యుతా పిచిత్రధ్వనిరంజితా ॥ 439

ఇత్యేతా గణమార్గేణ బుధైరుక్తా చతుర్విధా ।

ప్రతివద్యము కేషాంచితే మతే = కొందరినుతమందు, వర్ణనీయసమాయుక్తా = వర్ణనీయ సహితముగా ఇష్యతే = ఇష్టమగుచున్నది, రమ్యగీత గుణై యుక్తా =

అందములైన గీతగుణసహితమును, ఛందోగణమనుష్ఠితా = ఛందోగణములతో కూడినదియు, అలంకారరహితా = అలంకారములు, రసములతో కూడినదియు అగు, ఏలా = ఏలాప్రబంధము, కర్తవ్యా = చేయదగినది, అదా వాదవతి హంసవతి, నందావతి, భద్రావతి, ఋగ్వేదాదిసముద్యుతా = నాదవతి, హంసవతి, నందవతి, భద్రావతి ఋగ్వేదాదులనుండి పుట్టినది విదిత్రమైన ద్భవినే రంజితము, ఇతి = ఈవిధముగా, ఏలా గణమాల్లేన = ఏల గణ (సముదాయ)మార్గముచే, చతుర్విధా ఉక్తా = నాల్గువిధములుగా చెప్పబడినది

తాత్పర్యము కొందరి మతమందు వర్ణనీయసహితముగా ఇష్టమగుచున్నది అందములైన గీతగుణసహితమును ఛందోగణములతో కూడినదియు అలంకారములు, రసములతో కూడినదియు, ఏలాప్రబంధము చేయదగినది నాదవతి, హంసవతి, నందావతి, భద్రావతి ఋగ్వేదాదులనుండి పుట్టినది విదిత్రమైన ద్భవినే రంజితము ఈవిధముగా ఏల గణ (సముదాయ) మార్గముచే నాల్గువిధములుగా చెప్పబడినది

ఏలా వాదవతి రమ్యా వర్ణాంకారహోధితా ॥ 440

గీయతే మట్టతాలేన వాదయుక్తా పదేపదే ।

అక్కరాగో భవేత్తత సప్రేక్షామమరంజక ॥ 441

శ్చేతో వర్ణశ్చ విశ్లేయ శృంగార కథితో రస ।

తైశ్చ వృత్తిరాభ్యాతా ఫాంబారి రీరిరిష్యతే । 442

భారతి దేవతా తస్య బ్రాహ్మణానాం కులం తథా ।

యత్ర చంద్రగణా పెంచ స్వర్ణశ్చైశ్చ సంయుతా ॥ 443

ఏలా నాదవతి వామ పా పృతా పూర్వసూరిధి ।

ప్రతిపదార్థము నాదవతి ఏలా = నాదవతి ఏలాప్రభేదము, రమ్యా = సుందరమైనది, వర్ణాంకారహోధితా = వర్ణాలంకారమండితము, మట్టతాలేన = మట్టతాలముతో, వాదయుక్తా = నాదయుతముగా, పదే పదే గీయతే = మూటిమూటికి గానము చేయబడును, తత్ర అక్కరాగ భవేత్ = అక్కర

టక్కురాగమగును, సర్వేషాం అనురంజక = అందరికిని రంజింపజేయునదగును.
 శ్వేతవర్ణ = తెల్లని రంగుకలది, శృంగం. రస. కథిత = శృంగారరసము
 చెప్పబడినది, కైశికీ వృత్తి ఆఖ్యాతా = కైశికీ వృత్తి చెప్పబడినది, పాంచాలీ
 రీతి ఇవ్యతే = పాంచాలీరీతి వమ్మతము తస్యా = అనాదవతికి,
 భారతీదేవతా = సర్వవతి దేవత, యత్ర = ఎక్కడ, బ్రాహ్మణానాం కులం =
 బ్రాహ్మణకులము, చంద్రగణా పంచ = చంద్రగణములైదు, ఏకేపి స్వర్గణ
 సంయుతా = ఒక స్వర్గణము దేవతతో కూడినదియు అగునో సా = అది,
 నాదవతీవీలా = నాదవతీనామక వీలాప్రభేదముగా, పూర్వసూరిభి. స్మృతా =
 పూర్వపు పండితులచే భావించబడినది

తాత్పర్యము నాదవతి వీలాప్రభేదము మందరమైనది వర్ణాంకారమండితము
 ముఖ్యతాలముతో నాదయుతముగా మూటిమాటికి గానముచేయబడును
 టక్కురాగమగును అందరికిని రంజింపజేయునదగును తెల్లనిరంగుకలది
 శృంగారరసము చెప్పబడినది కైశికీ వృత్తి చెప్పబడినది పాంచాలీరీతి వమ్మతము
 అనాదవతిసంస్పృతీదేవత ఎక్కడ బ్రాహ్మణకులము చంద్రగణములైదు,
 ఒకస్వర్గణము దేవతతో కూడినదియు అగునో అది నాదవతీనామక
 వీలాప్రభేదముగా పూర్వపు పండితులచే భావించబడినది

పాంసశ్యేవ గతిం కా సా నాదేవ చ వదేవ చ ॥ 444

వసుం ప్రవక్తతే యస్మాత్ తతో పాంసవతి స్మృతా ।

తాతో ద్విరీయశస్త్రత హిందోలేవ తు గీయతే ॥ 445

రక్తే సర్వ సమాఖ్యాత చండికా దేవతా భవత్ ।

స్మృతిరావభటి ప్రోక్తా తాటియా రీతిరివ్యతే ॥ 446

క్షిత్రియాణాం కులం చైవ రసో ర్వాడ ప్రకీర్తిత ।

యత్రాసంగణా పంచ సప్తో వాయుగణస్తథా ॥ 447

వీలా పాంసవతిపాంతీ సా స్మృతా గీతసార్వతై ।

అఘుధి గమ్యైర్ముక్తా రాగా మాలవకైశికే ॥ 448

ప్రతిపద్యము నాదేన = నాదముచేతను, పదేన = పదముచేతను హంసస్వేన = హంసకు సమానమైన, గతిం = గమనము, యస్మాత్ ప్రవర్తతే = ప్రవర్తించునో తత = అందువలన సా = అది, హంసవతి స్మృతా = హంసవతిగా భావింపబడినది, తత్ర = అందు, తాల ద్విరీయక = ద్విరీయతాలము హిందోలేన గీయతే = హిందోలముచే గానముచేయుటకును, వర్ణ రక్త = రంగు ఎఱుపు, చండికా దేవతా = దేవత చండిక ఆరభతీ వృత్తి = ఆరభతీ వృత్తి, లాటీయా రీతి = లాటీరీతి, క్షత్రియాణాం కులం = క్షత్రియకులము, రస రౌద్ర = రౌద్రరసము యత్ర = ఎందు, అవలగణా సంవ = అగ్నిగణము లైదు, తథా పృథ వాయుగణ = అట్లే ఆరవది వాయుగణమో, గీతసార్థై = గాంధర్వవిదులచే, సా హంసవతి ఏలా స్మృతా = అది హంసవతి ప్రబోదముగా తలచబడినది, మాలవక్షైశికే = మాలవక్షైశికయందు అఘుగమకసహితమైన, రాగా = రాగముకలది

తాత్పర్యము నాదముచేతను, పదముచేతను, హంసకు సమానమైన గమనము ప్రవర్తించునో అందువలన అది హంసవతిగా భావింపబడినది అందు ద్విరీయతాలము హిందోలముచే గానముచేయుటకును రంగు ఎఱుపు దేవత చండి ఆరభతీవృత్తి లాటీ రీతి క్షత్రియకులము, రౌద్రరసము ఎందు అగ్నిగణములైదు, ఆరవది వాయుగణమో అది గాంధర్వవిదులచే హంసవతి ప్రబోదముగా తలచబడినది మాలవక్షైశికయందు అఘుగమకసహితమైన రాగముకలది

ఏలా సంధావతి వామ ప్రతితాలేన గీయతే ।

ఇంద్రాగే దేవతావృత్తి సాత్యతీ తత్ర కీర్తితా । 449

గాదీ యాకభ్యతే రీతి పీతో వర్ణ స్మృతో జులై ।

రసో వీర సమాఖ్యాత వైశ్యానాం కులసంభవ । 450

నాదావత్సామివ సర్వం కర్తవ్యం రాగభూర్వకమ్ ।

యత్రాంబరగణా సంవ మాత్రాండగణ సంయుతా । 451

ఏలా సంధావతి సా య విజ్ఞేయా గీతవేదిధి ।

ప్రతిపదార్థము నందావతి ఏలా = ఏలాప్రబోధమైన నందావతి, ప్రతితాతేన
గీయతే = ప్రతితాలముచే గానముచేయబడును, ఇంద్రాణీ దేవతా = దేవత
ఇంద్రాణి (శరీరేవి), వృత్తి సాత్వతీ = సాత్వతీవృత్తి గాడీయా రీతి = గాడీరీతి,
పీత వర్ణ = పసుపురంగు, రస వీర = వీరరసము, వైశ్యకులసంభవ. =
వైశ్యకూలిజము, నారావత్యామీన = నారావతియందువలె, పర్వం రాగపూర్వకం =
రాగయుతముగా, కర్తవ్యం = చేయదగినది, యత్ర = ఎక్కడ, మోక్షాండ
గణసంయుతా = సూర్యగణయుతములైన, అంబరగణా సంప =
ఆకాశగణములైదు, సమాఖ్యాతా = చెప్పబడినవో, సా = అది, ఏలా నందావతి =
ఏలానందావతిగా, విక్షేయా = తెలియదగినది

తాత్పర్యము ఏలాప్రబోధమైననందావతి ప్రతితాలముచే గానముచేయబడును
దేవత ఇంద్రాణీ (శరీరేవి) సాత్వతీవృత్తి గాడీరీతి పసుపురంగు వీరరసము
వైశ్యకూలిజము నారావతియందువలె రాగయుతముగా చేయదగినది ఎక్కడ
సూర్యగణయుతములైన ఆకాశగణములైదు చెప్పబడినవో అది ఏలానందావతిగా
తెలియదగినది

విక్షేపవదసంయుక్తా మూర్ఖవా ధ్వనిసంకులా ॥ 452

కంఠాలాలనంబంధా కమభేద ప్రగీయతే ।

ఏలా భద్రావతి నామ శూద్రజాతీపసుచ్చవా ॥ 453

బ్రహ్మవర్ణా చ విక్షేయా వైదర్భరీతిశోధితా ।

భారతీపుర్తియుక్తా చ భీభత్సరసభూషితా ॥ 454

వారాహీదేవతోపేతా కథితా గీతకోపితై ।

యత్రభూమిగణా పంచషష్ఠే అలగణస్తథా ॥ 455

భద్రావరీతి విఖ్యాతా సా క్షృతా పుటపుంగవై ।

త్రైవిదం పాదపంఖ్యానమూర్ఖవాదీందుసంకులమ్ ॥ 456

యతోష్ఠితం గమకం కుర్యాదేతదేలామ లక్షణమ్ ।

తతశ్చ వర్ణమనవస్య నామ పవ్యత్ (?) ప్రవేశయేత్ ॥ 457

అలితా రససంయుక్తా స్వాధిధానమత పరమ్ ।

ప్రతిపదార్థము ఏకైకపదసంయుక్తా = ఒక్కొక్కపదసహితమును, మూర్ధనా
 ధ్వనిపంకులా = మూర్ధనా ధ్వనులచే వ్యాకులమైనదియు, కంకాలతాల
 సంబంధా = కంకాలతాలసంబంధితమును, కకుభేద ప్రగీయతే = కకుభేదముచే
 గావముచేయబడునో, ఏలా భద్రావతి (పా) = ఏలాప్రబంధప్రభేదమైన
 (అ)భద్రావతి, పూద్రజాతివముధ్వవా = పూద్రజాతిజము, కృష్ణవర్ణా =
 నల్లనిరంగుకలది, వైదర్భీరీతితోలా = వైదర్భీరీతిచే ప్రకాశించునది,
 భారతీవృత్తియుక్తా = భారతీవృత్తియుతము, బీభత్సరవభూషితా =
 బీభత్సరవముచే నలంకృతము, వారాహీ దేవతా = దేవత వారాహీ, యత్ర =
 ఎక్కడ, భూగణా = భూగణములైదు, పృష్ఠ జలగణ = అరవది జలగణము,
 పా భద్రావతి = అది భద్రావతి, త్రివదం = త్రివదమును,
 పాదసంఖ్యావమూర్ధనాబిందుసంకులం = పాదసంఖ్యా, మూర్ధన,
 బిందుసమ్మర్మమైన, గమకం కుర్యాత్ = గమకమును చేయవలెను, తత్ ఏలాను
 లక్షణం = అది ఏల యందు లక్షణము, తతశ్చ = తరువాత, వర్ణమామస్య
 నామ = వర్ణనీయముయొక్క నామము, సమ్యక్ ప్రవేశయేత్ = సమీచినముగా
 ప్రవేశపెట్టవలెను, అత పరం = అటుతరువాత, స్వ ఆధీదానం = తన నామము,
 రససంయుక్తా లలితా = రసయుతమైన లలిత (ము)

తాత్పర్యము ఒక్కొక్క పదసహితమును మూర్ధనా ధ్వనులచే
 వ్యాకులమైనదియు, కంకాలతాలసంబంధితమును కకుభేదముచే
 గావముచేయబడును ఏలాప్రబంధప్రభేదమైన భద్రావతి, పూద్రజాతిజము,
 నల్లనిరంగుకలది వైదర్భీరీతిచే ప్రకాశించునది భారతీవృత్తియుతము
 బీభత్సరవముచే నలంకృతము దేవత వారాహీ ఎక్కడ భూగణములైదు, అరవది
 జలగణము అది భద్రావతి త్రివదమును పాదసంఖ్యా, మూర్ధన,
 బిందుసమ్మర్మమైన, గమకమును చేయవలెను అది ఏలయందు లక్షణము
 తరువాత వర్ణనీయముయొక్క నామము సమీచినముగా ప్రవేశపెట్టవలెను
 అటుతరువాత తననామము రసయుతమైన లలిత (ము)

ఇతి గణైలావతుస్త్వయమ్

త్పరీయపాదవత్ పాదశ్చయన్తో యది వర్తతే । 458

ఏలా సంకరతామేతి మతంగమునిభాషితమ్ ।

పంచమీద్యతయం సంకరనామ్నీ ఏలా + + + । 459

ప్రతిపదార్థము త్పరీయపాదవత్ = త్పరీయపాదమువలె, వత్తుర్ల పాద
యది వర్తతే = వాల్లవ పాదము వృద్ధిపొందినచో ఏలాసంకరతాం ఏతి ఇతి =
ఏలసంకరత్వమును పొందునని మతంగముని భాషితం = మతంగముపార్థి
భాషణము పంచమీద్యతయం = పంచమీద్యయము, సంకరనామ్నీ ఏలా =
సంకరనామక ఏలా + + +

తాత్పర్యము త్పరీయపాదమువలె నాల్గవపాదము వృద్ధిపొందినచో
ఏలసంకరత్వమును పొందునని మతంగముపార్థి భాషణము పంచమీద్యయము
సంకరనామక ఏలా

రతిలేఖ కామలేఖ బాలలేఖ తతైవచ ।

కత్యతే చంద్రలేఖ చ మూర్తితామోహ వల్లభ । 460

ప్రతిపదార్థము రతిలేఖ, కామలేఖ బాలలేఖ, చంద్రలేఖ, ఇతి = అని
మూర్తితాం = మూర్తా ఏలను, వల్లభ జహ = వల్లభాచార్యుడు చెప్పెను

తాత్పర్యము రతిలేఖ కామలేఖ, బాలలేఖ చంద్రలేఖ అని మూర్తావలను
వల్లభాచార్యుడు చెప్పెను

యస్మామంఘ్రిర్వయే మూత్రా రుద్రసింఖ్యాస్త్పరీయకే ।

రుద్రహస్తనమోగ్రైవ రత్నాభ్యా గణముతా ॥ 461

భవంతీతి యతస్తజ్జై భాసునన్మాతృవాధి చ ।

కథితా గీతశాస్త్రజ్ఞై రతిలేఖేతి వాచుత ॥ 462

ప్రతిపదార్థము యస్మాం = దేవీయందు, అంఘ్రిర్వయే = పాదద్వయమందు,
రుద్రసింఖ్యా మూత్రా = రుద్రసింఖ్య (11) మూత్రలును, త్పరీయకే =
మూడవపాదమున, రుద్రహస్తనమోగ్రైవ = రుద్రహస్తలతల్యములైన (22)
మూత్రలును, రత్నాభ్యాగణసమ్మితా = రతినామక గణయుతములునై, భవంతీ

ఇతి = అగుచున్నవని, యత = ఎందునుండి ధాతుసన్మాత్పకలీళ్ళు = ధాతుసన్మాత్పకలచేతను, కామత రతిలేఖేతి కదితా = రతిలేఖయని చెప్పబడినది

తాత్పర్యము దేనియందు పాదద్వయమందు రుద్రసంఖ్య (11) మాత్రలును మూడవపాదమున రుద్రహస్తలతుల్యములైన (22) మాత్రలును రతినామక గణయుతములునై అగుచున్నవని ఎందునుండి ధాతుసన్మాత్పకలచేతను రతిలేఖయని చెప్పబడినది

ద్విగుణీతరుద్రా ప్రథమే మూత్రా యుజీ సంభవంతి తా ఏక ।
వింశతిర్విష్ణుఁ (౧) చరమే యస్యా సా కామలేఖేతి ॥ 463

ద్విగుణీతకలా యది స్య మూత్రా పాదద్వయేపి విశిష్టమ్ ।
బాణగణోపేతం యస్యాం సా బాణలేఖేతి । 464

ప్రతిపదార్థము ప్రథమే ద్విగుణీతరుద్రా మూత్రా = మొదటిపాదమున 22 మాత్రలు, యుజీ తా ఏక సంభవంతి = రెండవ పాదమందు వాటిలో ఒకటి (11) మాత్రలును, విషమే వింశతి = మూడవ పాదమందు ఇరువది అగునో, సా కామలేఖ ఇతి స్యాత్ = కామలేఖయగును, పాదద్వయే అపి = రెండు పాదములందును విశిష్టం = ప్రత్యేకముగా, మూత్రా = మాత్రలు, ద్విగుణీతకలా స్య యది = కళలు రెండు రెట్లయినచో, బాణగణోపేతం = బాణగణసహితమును, యస్యాం = దేనియందగునో, సా బాణలేఖ ఇతిస్యాత్ = అది బాణలేఖయగును

తాత్పర్యము మొదటిపాదమున 22 మాత్రలు, రెండవపాదమందు వాటిలో ఒకటి (11) మాత్రలును, మూడవపాదమందు ఇరువది (20) అగునో అది కామలేఖయగును రెండుపాదములందును ప్రత్యేకముగా మాత్రలు కళలు రెండురెట్లయినచో బాణగణ సహితమును దేనియందగునో అది బాణలేఖయగును

చత్వారింశత్ త్ర్యధికమూత్రా సంఖ్యాంస్రింయుగ్మేషు ।
ఏకోనా సా విషమే యస్యాం సా చంద్రలేఖేతి ॥ 465

ప్రతిపదార్థము అంధ్రియుగ్మము = పాదద్వయమందు, చత్వారింశత్
 త్ర్యంశికమాత్రా సంఖ్యా = 43 మాత్రలు, విషమే = విషమపాదమందు, ఏకోహ =
 ఒకటి తక్కువగను (42), యస్యాం = దేనియందుండునో, పా = అది,
 చంద్రలేఖా ఇతి = చంద్రలేఖయని

తాత్పర్యము పాదద్వయమందు 43 మాత్రలు, విషమపాదమందు
 ఒకటితక్కువగను (42) దేనియందుండునో అది చంద్రలేఖయని

ఇతి మూర్త్యైలాచతుష్టయమ్

॥ १ ॥ १ ॥ १ ॥

నైవ్రాత తాలనియమో రసనియమో రాగనియమస్తు ।

భవతి + +వర్ణనియమో వర్ణైలా కథ్యతే తస్మాత్ ॥ 466

ప్రతిపదార్థము ఆత్ర = ఇందు, తాలనియమ వ = తాలనియమములేదు,
 రసనియమ వ = రసనియమములేదు, రాగనియమ వ = రాగనియమములేదు
 వర్ణనియమ భవతి = వర్ణనియమముకలదు, తస్మాత్ = అందువలన,
 వర్ణైలకథ్యతే = వర్ణైలయని చెప్పబడుచున్నది

తాత్పర్యము ఇందు తాలనియమములేదు రసనియమములేదు
 రాగనియమములేదు వర్ణనియమముకలదు అందువలన వర్ణైలయని
 చెప్పబడుచున్నది

మదనవతీ శశిలేఖా ప్రభావతీ మాలతీ చ తథా ।

హేమవతీ కుసుమవతీ వర్ణనిబంధాభవన్తి వర్ణైలా ॥ 467

ప్రతిపదార్థము మదనవతీ, శశిలేఖా, ప్రభావతీ, మాలతీ, హేమవతీ, కుసుమవతీ,
 వర్ణనిబంధా = వర్ణనిబంధములు, వన్తి ఏలా = ఏదు ఏలులు

తాత్పర్యము మదనవతీ, శశిలేఖా, ప్రభావతీ, మాలతీ, హేమవతీ, కుసుమవతీ,
 వర్ణనిబంధములు ఏదుఏలులు

ఏకాదశాదివర్ణ సత్తరణాంశై శ్రమేణ వర్ణైలా ।

గీయంతే గంధర్వై అలితవర్ణైర్గతి సన్న్యాదై ॥ 468

ప్రతిపదాశ్చము ఏకాదశాదివర్ణై = ఏకాదశాదివర్ణములచేత, వస్త్ర దశాంతై = వస్త్రదశాంతములైన, (11-17) క్రమేణ = క్రమముగా ఏతా వస్త్ర = ఈఏదును ఎవ్వరై = వారయుతములైన, లలితపదై = మృదుపదములచే జగతి = లోకమునందు, గంధర్వై గీయంతే = గంధర్వులచే గానముచేయుటచున్నవి తాత్పర్యము ఏకాదశాది వర్ణములచేత వస్త్రదశాంతములైన (11-17) క్రమముగా ఈ ఏదును వారయుతములైన మృదుపదములచే లోకమునందు గంధర్వులచే గానము చేయుటచున్నవి

అలలితనామోపీతా మదనవతీ లఘుగణేన శశిలేఖా :

గురుగణబహులా ప్రభావతీ భవతి రమ్యతరా : 469 :

ప్రతిపదాశ్చము అలలితనామోపీతా = అలలితమైన నామసహితము, మదనవతీ, లఘుగణేన = మదనవతి లఘుగణముచే, శశిలేఖా , గురుగణబహులా = గురుగణములతో అధిక్మైనది ప్రభావతీ రమ్యతరా భవతి = ప్రభావతీ రమ్యతర(మిక్కిలి అందమైనది)మగుచున్నది

తాత్పర్యము అలలితమైన నామసహితము మదనవతి, లఘుగణముచే శశిలేఖ, గురుగణములతో నధిక్మైనది ప్రభావతి, రమ్యతర (మిక్కిలిఅందమైనది) మగుచున్నది

ఏతా గురులఘురచితా మధురధ్వనిశోభితా తథానరహా :

బహుగమకాలంకారా రమణీయా మాలతీ భవతి : 470

ప్రతిపదాశ్చము మాలతీ ఏతా, గురులఘురచితా = మాలతీఏల గురులఘువులచే నిర్మితము, మధురధ్వని శోభితా = మధురమైన ధ్వనిశోభితమును, నరహా = రసయుతమును బహుగమకాలంకారా = అనేక గమకములతోను అలంకారములతోను కూడియున్నదియు, రమణీయా భవతి = రమ్యమైనదగుచున్నది

తాత్పర్యము మాలతీ ఏతా, గురులఘువులచే నిర్మితము, మధురమైన ధ్వనిశోభితమును రసయుతమును, అనేక గమకములతోను, అలంకారములతోను కూడియున్నదియు రమ్యమైనదగుచున్నది

గాతవ్యా గాంధార్వైర్లలితా లలితేన వర్ణనియమేన ।

ప్రథమమివ చరణయుగలం సయమకమధలించుమూర్ఖనాయుక్తమ్॥

ప్రతిపదార్థము ప్రథమమివ చరణయుగలం = మొదటిదానివలె చరణద్వయమును పయమకం = యమకసహితమును, అద = తరువాత, లిందుమూర్ఖనాయుక్తం = లిందుమూర్ఖనాసహితముగను, లలితేన వర్ణనియమేన = లలితమైన వర్ణనియమముతో, లలితా, గాంధార్వ గాతవ్యా = లలిత గంధర్వులచే గానముచేయదగినది

తాత్పర్యము మొదటిదానివలె చరణద్వయమును యమకసహితమును తరువాత లిందుమూర్ఖనా సహితముగను లలితమైన వర్ణనియమముతో లలిత గంధర్వులచే గానము చేయదగినది

లలితపదం విరుతాం కథం (?) తథాచ యతిసంస్థితం గమకమ్ ।

చరణయుగత్రయమేవం నామ తతో భవతి వర్ణనియమ్య । 472

ప్రతిపదార్థము లలితపదం = లలితపదము, విరుతాం కథం = విరుతములకు ఎట్లు, తథాచ = అట్లే, గమకం యతిసంస్థితం = యతియందున్న గమకమును, చరణయుగత్రయం ఏవం నామ = చరణద్వయముత్రయము కూడవిట్లే తరువాత, వర్ణనియమ్య భవతి = వర్ణమునకునుచున్నది

తాత్పర్యము లలితపదము విరుతములకు ఎట్లు అట్లే యతియందున్న గమకమును చరణద్వయము, త్రయము కూడావిట్లే తరువాత వర్ణమునకునుచున్నది

అఘనవర్ణపదవిలక్షణం తత్ పునరపి గీయతే గీత్యా ।

గాత్యజననామధేయం వీరవిలాపాదివర్ణనాపూర్వమ్ ॥ 473

యప్యం వర్తే లా సా కథితా శ్రమతో మతంగేన ।

ప్రతాపాత్పాపైర్వాదివర్ణనా గుణగోళవమ్ ॥ 474

శ్రమతో తృశ్యతే యప్యం వర్తే లా సా ప్రకీర్తితా ।

మట్టద్విరీయకం కాలప్రతిలాతేన గీయతే ॥ 475

ప్రతిపదార్థము లఘువర్ణపదవిబద్ధం గీత్వా = లఘువర్ణపదవిబద్ధమును సాదబడి, తత్ = అది, పునరపి = మరల, గాతృజననామధేయం = గాయకులపేరుగా వీరవిలాసాది వర్ణనార్థం = వీరము, విలాసము, మొదలగు వానివర్ణనార్థకముగా, యస్యాం గాయతే = దేవీయందు గావము చేయుటచో, సా = అది, క్రమత = వరుసగా, మతంగేన = మతంగమునచే, వర్ణవిలా కథితా = వర్ణించెప్పబడినది, యస్యాం = దేవీయందు, ప్రతాప ఉత్సాహా దైర్యజతి వర్ణనాగుణగౌరవం, క్రమశః = క్రమముగా, దృశ్యతే = కనబడుచో, సా వర్ణలా ప్రకీర్తితా = అది వర్ణవిలాగా చెప్పబడుచున్నది, మట్టద్వితీయకం కాలప్రతితాలేన = మట్టద్వితీయ, కాల, ప్రతితాలముచే, గీయతే = గావము చేయుటచున్నది

తాత్పర్యము లఘువర్ణపదవిబద్ధము సాదబడి అది మరల గాయకులపేరుగా వీరము, విలాసముమొదలగు వానివర్ణనార్థకముగా దేవీయందు గావముచేయుటచో అది వరుసగా మతంగమునచే వర్ణించెప్పబడినది దేవీయందు ప్రతాప ఉత్సాహదైర్యజతి వర్ణనాగుణగౌరవం క్రమముగా కనబడుచో అది వర్ణవిలా చెప్పబడుచున్నది మట్టద్వితీయ, కాల, ప్రతితాలముచే గావము చేయుటచున్నది

ప్రకారేక్షితేన కథితా యేనాధునా స్ఫుటమ్ ।

కథ్యతే తు సమరపేన వర్ణితానస్తకం పున ॥ 476 ॥

రమణీ చంద్రికా లక్ష్మీ పద్మిని రంజని తతా ।

మాలతీ మోహిని చేతివర్ణలా సప్తకం తథా ॥ 477 ॥

ప్రతిపదార్థము యేన ఏకేన ప్రకారేణ = యే ఒకవిధముగా, కథితా = చెప్పబడినచో, పున = మరల, స్ఫుటం = స్పష్టముగా, అరువా = ఇప్పుడు, సమరపం = సామరసముగా, (సమరసముతో) వర్ణవిలాసస్తకం కథ్యతే = వర్ణవిలా సప్తకముచెప్పబడుచున్నది, రమణీ, చంద్రిక, లక్ష్మీపద్మిని, రంజని, మాలతీ, మోహిని, ఇతి = అని, వర్ణితా సప్తకం = విలాపస్థనస్తకము

తాత్పర్యము యే ఒకవిధముగా చెప్పబడినచో మరల స్పష్టముగా ఇప్పుడు సామరసముగా (సమరసముతో) వర్ణవిలాసస్తకముచెప్పబడుచున్నది రమణీ, చంద్రిక, లక్ష్మీ, పద్మిని, రంజని, మాలతీ, మోహిని అని విలాపస్థనస్తకము

సమా యత్ర యతి పాదే ప్రథమే ద్వినిద్వితీయకే (?) ।

పాదే పాదేన నాన్యాన్యా పట్నరీ రమణీతి పా ॥ 478

ప్రతిపదార్థము ప్రథమేపాదే, ద్వితీయకే చ = మొదటిపాదమందు రెండవపాదమందు యత్రయతి సమా = ఎక్కడ యతి సమావేశా, పాదే పాదే చ = ప్రతిపాదమందును, న అదిఅన్యా = అది సంపన్నముకాదో, (దృఢము), పట్నరీ = పట్నరీ, రమణీ పా = అది రమణీ వర్జితా

తాత్పర్యము మొదటిపాదమందు, రెండవపాదమందును, ఎక్కడ యతి సమావేశా ప్రతిపాదమందును అది సంపన్నము కాదో (దృఢము) పట్నరీ అది రమణీవర్జితా

స్రోతోగతాసమా వైవ యత్ర పాదద్వయే భవేత్ ।

లింగుభిర్గమకైర్ముక్తా చంద్రిణీతి ప్రకీర్తితా ॥ 479

ప్రతిపదార్థము యత్రపాదద్వయే = దేని పాదద్వంద్వమందు, స్రోతోగతా సమా చ భవేత్ = స్రోతోగతము, సమమును అగునో లింగులి = లింగువులతోను గమకై యుక్తా = గమకములతోను కూడియుండునో, పా చంద్రిణీతి ప్రకీర్తితా = అది చంద్రిణీ (చంద్రిక)యని చెప్పుటయును

తాత్పర్యము దేనిపాదద్వంద్వమందు స్రోతోగతము, సమమును అగునో లింగువులతోను, గమకములతోను కూడియుండునో అది చంద్రిణీ (చంద్రిక)యని చెప్పుటయును

గోపున్యా చ సమాస్రోతా యత్ర పాదత్రయేపిచ ।

మూర్ఖానా నాదవహితా సైతా లక్ష్మీరీతిస్పృతా ॥ 480

అద్యేపాదే ద్వితీయేచ త్పరీయేచ చతుర్థకే ।

చక్షుర్దృశసమాయుక్తా సర్వీప్యేతా నిగద్యతే ॥ 481

ప్రథమే చ సమా స్రోతా ద్వితీయేచ త్పరీయకే ।

గోపున్యా గమకాన్యా చ రంజితా నామ సా భవేత్ ॥ 482

అఖుభిర్గురుభిర్వర్జితా యా తు ప్రాసైద్వినిద్వితా ।

యదిష్టతా (?) చతుష్పాదా పా వైతా మాంతీ మతా ॥ 483

ప్రతిపదార్థము యత్ర పాదత్రయే అపి = ఎక్కడ పాదత్రయమందుకూడ, గోవుచ్చా, సమా, ప్రోతా, మూర్ధనానాదపహితా = గోవుచ్చా, సమా, ప్రోత మూర్ధనానాదపహితముగానగునో, పా ఏలా లక్ష్మీ స్మృతా = ఆ ఏలలక్ష్మీయనబడును, అద్యే ద్వితీయే తృతీయే చతుర్థతే చ పారే = ఒకటవ, రెండవ, మూడవ, నాల్గవ పాదములందును, వర్ణధ్వని సమాయుక్తా = వర్ణధ్వని యుతమైనది, పద్మినీ ఏలా విగద్యతే = పద్మినీ ఏలగా చెప్పబడుచున్నది, ప్రథమే = ప్రథమపాదమున, సమా, ప్రోతా, ద్వితీయే తృతీయతే = సమా, ప్రోత రెండు మూడు పాదములందు, గోవుచ్చా, గమకార్థా చ = గోవుచ్చము గమక సమ్మర్థియు నగునో, పా = అది, రంజనీ భవేత్ = రంజని యగును, లఘులి = లఘువులచేతను, గురుభి = గురువులచేతను, ప్రాసై వర్ణి = ప్రాసవర్ణములచేతను, పినిర్మితా = ప్రిన్సిపలబడినది, చతుష్పాదా = నాల్గుపాదములు కల్గినదిఅయిన, పాఏలా మాలతీ మతా = ఆఏల మాలతిగానిష్ఠము

తాత్పర్యము ఎక్కడ పాదత్రయమందుకూడ, గోవుచ్చా, సమా, ప్రోతా మూర్ధనానాదపహితముగా నగునో, ఆ ఏలలక్ష్మీ యనబడును ఒకటి, రెండు, మూడు, నాల్గుపాదములందును వర్ణధ్వని యుతమైనది పద్మినీఏలగా చెప్పబడుచున్నది ప్రథమపాదమున, సమా ప్రోతా, రెండుమూడు పాదములందు గోవుచ్చా గమక సమ్మర్థియునగునో అది రంజనీయగును లఘువులచేతను, గురువులచేతను, ప్రాసవర్ణములచేతను ప్రిన్సిపలబడినది నాల్గు పాదములుకల్గినది అయిన ఆ ఏల మాలతిగానిష్ఠము

పంచపాదసమాయుక్తా మూర్ధనా గమకాన్వితా ।
మోహినీ నామసా క్షేయా వర్జితా సప్తమీ శుభా ॥ 484

లోకదుష్టంశాస్త్ర శాస్త్ర + + + పంచ వర్ణయేత్ ।
+ గోదుష్టం తథా గ్రామ్యం గతక్రమమపార్థకమ్ ॥ 485

సదం శామ్యమసందిగ్ధం కలా చాభ్యంవి భక్తకమ్ ।
ప్రకారేణ తతశ్చక్తా వర్ణే తాంచతుష్టయమ్ ॥ 486

ప్రతిపదార్థము పెందపాదినిమాయుత్తా = (5) బదుపాదములతో కూడినదియు, మూర్ఖనా గమకావ్యతా = మూర్ఖనా గమకములతో కూడినదియు, కులా = మంగళకరమైన, పా వర్ణవిలా పప్తమీ మోహినీ త్వయా = అపిదప వర్ణవిల మోహించిగా గమవించ వలయును, లోకదుష్టం = లోకమునకు దుష్టమైన, శాస్త్రశాస్త్ర + + +, పెంచ = బదు, పెద్దయేత్ = విడువవలెను, + గోదుష్టం = గోదుష్టము, గ్రామ్యం = గ్రామ్యము, గతక్రమం = గతక్రమము, అపార్థకం = అపార్థకము, పెదంకావ్యసంపందిగ్తం = ఒకానొక అసంపందిగ్త వాక్యము, కలాచ అభ్యుచి భక్తకం = సమ్యక్సభక్తముకానికలయు, ప్రకారేణ = పద్ధతిగా, తతః = తరువాత, వర్ణి = వర్ణమందు, తాలచతుష్టయం ఉక్తా = తాలచతుష్టయముక్తమైనది

తాత్పర్యము (5) బదుపాదములతో కూడినదియు, మూర్ఖనా గమకములతో కూడినదియు, మంగళకరమైన అపిదప వర్ణవిల మోహించిగా గమవించవలయును లోకమునకు దుష్టమైన బదు విడువ వలెను గోదుష్టము గ్రామ్యము గతక్రమము అపార్థకము ఒకానొక అసంపందిగ్త వాక్యము సమ్యక్సభక్తముకాని- కలయు పద్ధతిగా తరువాత వర్ణమందు తాలచతుష్టయముక్తమైనది

లాటకర్ణాటగౌడాప్రద్రవిదానాం పృథాపయా ।

స్పృథక్ స్పృథక్ భవంత్యేలా మార్గయుత్తా మనోహరా ॥ 487

ప్రతిపదార్థము లాట కర్ణాట, గౌడ అంధ్ర, ద్రవిడుల స్వభాపయా = తమ భాషనే, స్పృథక్ స్పృథక్ = వేరువేరుగా మనోహరా ఏలా = అందములైన ఏలలు, మార్గయుత్తా భవంతి = మార్గయుతములగుచున్నది

తాత్పర్యము లాట, కర్ణాట, గౌడ, అంధ్ర ద్రవిడుల తమభాషనే వేరువేరుగా అందములైన ఏలలు మార్గయుతములగుచున్నది

అత ప్రాసనిమాయుత్తా మిధ్యాదిప్రాసవర్ణితా ।

రపైర్వాపైశ్చ సంయుత్తా తాదైలా పరిశీర్షితా ॥ 488

ప్రతిపదార్థము అత = అందువలన, ప్రాసనిమాయుత్తా = ప్రాసనియతమును,

మధ్యాది ప్రాసవర్జితా = మధ్యాది ప్రాసరహితమును, రస్యై భాషైశ్చ సంయుక్తా = రసభావనహితమును అయినది. లాటైలా వరికీర్తితా = లాట ఏలగా చెప్పబడుచున్నది

తాత్పర్యము అందువలన ప్రాసయుతమును మధ్యాదిప్రాసరహితమును రసభావనహితమును అయినది లాట ఏలగా చెప్పబడుచున్నది

ప్రాసైర్మనోపాద్యైర్వి అదిమధ్యాంతగోచరై ।

ఏలా కర్ణాటకా ప్రోత్తా లలితధ్వనిసంయుతా ॥

489

ప్రతిపదార్థము అదిమధ్యాంత గోచరై = అదిమధ్యంతములందు కవణడు, మనోపాదై = రమ్యములైన, దినైః = అమృతాపములైన. ప్రాసై = ప్రాసలనుకల్గియున్నదియు, లలితధ్వనిసంయుతా = మృదునైన శబ్దముతో కూడియున్నది, కర్ణాటకా ఏలా ప్రోత్తా = కర్ణాటకగా చెప్పబడినది

తాత్పర్యము అది, మధ్య, అంతములందు కవణడు రమ్యములైన అమృతాపములైన ప్రాసలను కల్గియున్నదియు, మృదువైన శబ్దముతో కూడియున్నది కర్ణాటకగా చెప్పబడినది

సర్వత్ర ప్రాససహితా గమ్యైశ్చ వివర్జితా ।

నాదదించురసోపేతా ఏలా సా గౌడదేశికా ॥

490

ప్రతిపదార్థము సర్వత్ర ప్రాససహితా = అంతట ప్రాసకలదియు, గమ్యై వివర్జితా = గమకవివర్జితము, నాదదించు రసోపేతా = నాదదించు రససహితమును అయినది, గౌడదేశికా ఏలా = గౌడదేశకనిత ఏల

తాత్పర్యము అంతట ప్రాసకలదియు గమకవివర్జితము నాదదించు రససహితమును అయినది గౌడదేశకనిత ఏల

అనేక గమకాకీర్ణం అనేక ధ్వనిమిత్రితామ్ ।

అనేక రాగసంకీర్ణం ఏలామాంధ్రీం విదుర్భుతా ॥

491

ప్రతిపదార్థము అనేక గమకాకీర్ణం = అధికములైన గమకసహితమైనదియు, అనేక ధ్వనిమిత్రితాం = అనేక శబ్దములతో కూడినదియు, అనేక రాగసంకీర్ణం =

అనేక రాగములతో మిశ్రితమైనట్టి తాం = దానిని అంద్రం ఏలాం ఏయా = అంద్రీపిలమగా తెలియుదురు

తాత్పర్యము అధికములైన గమకసహితమైనదియు, అనేక శబ్దములతో కూడినదియు అనేక రాగములతో మిశ్రితమైనట్టి దానిని అంద్రీపిలమగా తెలియుదురు

భావాభినయతాలాధ్యా విచిత్రధ్వవిరంజితా ।

ప్రాసహీలా భవస్థా చ ఏలా ద్రవిడదేశికా ॥ 492

ప్రతిపదార్థము భావాభినయతాలాధ్యా = భావము, అభినయము, తాలములచే నింపెన్పుమును, విచిత్రధ్వవిరంజితా = విచిత్రములైన ధ్వనులచే రంజితమును, ప్రాసహీలా = ప్రాసలేనిదియు, భవస్థాచ = భవముండునదియు అయిన, ఏలా = ఏల, ద్రవిడదేశికా = ద్రవిడదేశోద్భవము

తాత్పర్యము భావము, అభినయము, తాలములచే నింపెన్పుమును విచిత్రములైన ధ్వనులచే రంజితమును, ప్రాసలేనిదియును, భవముండునదియుఅయిన ఏల ద్రవిడదేశోద్భవము

ఇతి దేశాశ్చేలాపంచశమ్

— — —

గజైలా య చతుర్థీస్తా పంచమీ పంచరాత్మికా ।

మాత్రైలా చ చతుర్థీస్తై కథితా గీతకోవిస్తై ॥ 493

చతుర్థపరిభేదేన వర్జితా పరిగీయతే ।

పంచధా దేశభేదేన దేశైలా పముడిరితా ॥ 494

ఏకత్ర మిరితాష్టైలా ఆష్టాదింశతిసంఖ్యయా ।

ఏచ్ఛాతా గీతశాస్త్రైస్త్వై వ్యవ్యలక్షణపంయుతా ॥ 495

ప్రతిపదార్థము గజైలా, చతుర్థా ఉక్తా = గజైల వాల్గువిధములుగా చెప్పబడినది, పంచమీ పంచరాత్మికా = ఐదవది సంఖ్యయు, మాత్రైలా, చతుర్థీస్తై = మాత్రైలా వాల్గువిధములుగా చెప్పబడినది, వర్జితా చతుర్థక విభేదేన పరిగీయతే = వర్జిత

పద్మాల్ప విధములుగా చెప్పబడినది దేవైలా దేశభేదేన సంవదా పముదీరితా = దేశభేదముననే దేవైలలు బదువిధములు, ఏకైత్ర మిరితా ఏతా = ఒకచోట కలసిన ఈపిలలు, అష్టావంశతి సంఖ్యయో స్వస్వలక్షణ సంయుతా ఏచ్ఛాతా = తమతమలక్షణములతో కలసివచ్చి (28) ఇరువది ఎనిమిదిగా తెలియబడుచున్నవి తాత్పర్యము గర్జితా, వాల్పవిధములుగా చెప్పబడినది బదవది సంకరము మోత్రైలా నాల్పవిధములుగా చెప్పబడినది వర్ణిల వద్దాల్ప దేవైలు బదువిధములు ఒకచోట కలసిన ఈపిలలు తమ తమ లక్షణములతో కలసివచ్చి (28) ఇరువది ఎనిమిదిగా తెలియబడుచున్నవి

అప్సర్వా యత్ర పాదార్థం గీత్యా తదనుగీయతే ।

అర్థం ద్విరీయపాదస్య ప్రాసన్న ప్యాత్ ద్యయోరపి ॥ 496

ఏవమేవ ద్విరీయోపి అన్య పాద ప్రగీయతే ।

ఏవం త్పరీయపాదశ్చ పాదో యశ్చ చతుర్థక ॥ 497

ప్రత్యేకం పర్వపాదానాం అంతే సా యత్రగీయతే ।

స తుఘ్నాంబదకో వామ గీతస్తైరభిధీయతే ॥ 498

ప్రతిపదార్థము యత్ర = ఎక్కడ, అప్సర్వా = అన్నివేళ, పాదార్థం గీత్యా = పాదార్థమును పాడి, తదను = తరువాత ద్విరీయపాదస్య అర్థం గీయతే = రెండవ పాదార్థము పాడబడునో, ద్యయోరపి = రెండింటికి కూడ, ప్రాస ప్యాత్ = ప్రాస ఉండునో, ఏవమేవ = ఇట్లే, ద్విరీయోపి = రెండవదికూడ, అన్య పాద ప్రగీయతే = దీని పాదము గానము చేయబడునో, ఏవం = ఇట్లే, త్పరీయపాదశ్చ = మూడవపాదమును, యశ్చ చతుర్థక = వాల్పపాదమును, ప్రత్యేకం = ప్రత్యేకముగా పర్వపాదానాం అంతే = అన్నిపాదములచివర, యత్ర = ఎక్కడ, గీయతే = గానముచేయబడునో స = అది, ఘ్నాంబద వామ అభిధీయతే = ఘ్నాంబదముగా ఉక్తమైనది

తాత్పర్యము ఎక్కడ అన్నివేళ పాదార్థమును పాడి తరువాత రెండవ పాదార్థము పాడబడునో, రెండింటికి కూడ ప్రాస ఉండునో, ఇట్లే రెండవది కూడ దీనిపాదముగానముచేయబడునో, ఇట్లే మూడవపాదమును

నాల్గవపాదమును వ్రత్యేకముగా అన్నిపాదములచివరికి ఎక్కడ
గానముచేయుదునో అది ఋణబదముగా ఉక్తమైనది

కంకాలో నామ తారశ్చ నైవ ఋణబదకో భవేత్ ।

అన్యే తు దేశీవంబంధాస్తా నర్వే భవంతిహి ॥

499

ప్రతిపదార్థము కంకాలో నామ తార = కంకాలమనుతాళము, తారశ్చ =
తారమును, నైవ ఋణబదక భవేత్ = ఋణబదకము (నందు) ఉండదు,
అన్యే దేశీవంబంధా తా నర్వేభవంతి హి = మిగిలిన దేశీవంబంధములైన
తాళము లన్నియు అగుచున్నవిగా

తాత్పర్యము కంకాలమనుతాళము, తారమును ఋణబదకము (నందు)
ఉండదు మిగిలిన దేశీవంబంధములైన తాళములన్నియు అగుచున్నవిగా

తానా+లంకృతా భేదా ఋణబదేన్య భవంతి హి ।

మూత్రా సమా ధ్వనిశ్చాత్ర విరామోనంతరం కృచిత్ ॥

500

అన్యైవ యది తాతోసా తదా సా ధ్వనికుట్టనీ ।

స్వేచ్ఛయా గృహ్యతే యత్ర నాదోఽక్షరసమన్విత ॥

501

ప్రతిపదార్థము తానాలంకృతా భేదా = తానములచే నలంకృతమైన
భేదములు ఋణబదే = ఋణబదమందు, అన్య = దీనికి, భవంతి =
అగుచున్నవి, మూత్రా సమా = మూత్రము సమానములు, అత్ర = ఇందు, కృచిత్ =
ఒక్కొక్కచోట, విరామ = విరామము అనంతరం ధ్వనిశ్చ = తరువాత
ధ్వనియు అన్యైవ = దీనికి, అసా తాల యది = ఈతాలమైన యెడల, తదా
సా = అప్పుడది, ధ్వనికుట్టనీ నాదోఽక్షరసమన్విత = ధ్వనికుట్టని
అక్షరసహితవాదము, స్వేచ్ఛయా గృహ్యతే = యథేచ్ఛగా గ్రహించబడుచున్నది
తాత్పర్యము తానములచే నలంకృతమైన భేదములు ఋణబదమందు దీనికి
అగుచున్నవి మూత్రము సమానములు ఇందు ఒక్కొక్కచోట విరామము
తరువాత ధ్వనియు దీనికి ఈతాలమైన యెడల అప్పుడది ధ్వనికుట్టని
అక్షరసహితవాదము యథేచ్ఛగా గ్రహించబడుచున్నది

తాలశూన్యస్తతస్థితో దేంగికా పా ప్రతీర్తితా ।

నిరంతరమునుప్రాసో యుతిర్యత్ర ద్రుతే ద్రుతే ॥

502 ॥

క్రియతే గీతతత్పక్షై సా స్పృతా త్వేకతాలికా ॥

ప్రతిపదార్థము తాలశూన్య = తాలరహితమును, తత = తరువాత, తాల = తాలముండునో, పా = అది, దేంగికా ప్రతీర్తితా = దేంగికయని చెప్పబడెను, నిరంతరం = సదా, అనుప్రాస = అనుప్రాసయు, ద్రుతేద్రుతే = ద్రుతద్రుతమందును, యత్ర = ఎక్కడ, యతి = యతి, క్రియతే = చేయబడుచున్నదో, సా = అది, ఏకతాలికా స్పృతా = ఏకతాలికయని భావించబడినది

తాత్పర్యము తాలరహితమును, తరువాత తాలముండునో అది దేంగికయని చెప్పబడును సదా అనుప్రాసయు, ద్రుతద్రుతమందును, ఎక్కడ యతి చేయబడుచున్నదో అది ఏకతాలికయని భావించబడినది

అదాయ గీయతే యస్మాత్ ఏకైకం మాతృకాక్షరమ్ ॥

503

ఇష్టేవాల్లేన సంయోజ్య మాతృకా పా ప్రతీర్తితా ।

ప్రతిపదార్థము యస్మాత్ = దేనినుండి, ఏకైకం మాతృకాక్షరం అదాయ = ఒక్కొక్కమాతృకాక్షరమును గ్రహించి, ఇష్టేన సంయోజ్య = ఇష్టార్థముతో కలిపి, గీయతే = పాడబడునో, సామాతృకా ప్రతీర్తితా = అది మాతృకయని చెప్పబడుచున్నది

తాత్పర్యము దేనినుండి ఒక్కొక్కమాతృకాక్షరమును గ్రహించి ఇష్టార్థముతో కలిపి పాడబడునో అది మాతృకయని చెప్పబడుచున్నది

నిరంతరం స్మృతేన యత్ర ఖండద్యయం భవేత్ ॥

505

తదత్ర కారణం ప్రోక్షం యత్యా తు కారణాభ్యయా ।

నిబంధో హస్తపాదైర్య సంయుక్తైస్తైవైః పున ॥

506

స్మృతైః పదైశ్చ పాదైశ్చ తేఽతైశ్చ నమన్విత ॥

గీయతే తాలయుక్తో య న వర్ణావళిక స్పృత ॥

507

ప్రతిపదార్థము కారణాభ్యయో యత్యా = కారణాభ్యయతినే, సేవంతరం = సర్వదా, స్వర్తి ఏన = స్వరములచేతనే, యత్ర = ఎక్కడ, ఖండద్యయం భవేత్ = ఖండద్యమగునో, అత్ర = ఇక్కడ తత్ = అది, కారణం ప్రోక్షం = కారణముగా ఉక్తమైనది, య = ఏది, హస్తపాదై విబంధ = హస్తపాద (ము)లతో విబంధితమో, మన, = మరల, తేనకై సంయుక్తై = తేనకయుతములైన స్వర్తి = స్వరములతోను పదై = పదములతోను, పాత్రి = పాద(ము)లతోను, తేంతకై త నమన్విత = తేంతకములతోను కూడియుండునో, తాలయక్త గీయతే = తాలవహితముగా గానముచేయుటకునో, స, వర్ణాసరక స్పృత = అది వర్ణాసరకముని తలవలదెను

తాత్పర్యము కారణాభ్యయతినే సర్వదా స్వరములచేతనే ఎక్కడ ఖండద్యమగునో ఇక్కడ అది కారణముగా ఉక్తమైనది ఏది హస్తపాద(ము)లతో విబంధితమో మరల తేనకయుతములైన, స్వరములతోను, పదములతోను, పాద(ము)లతోను, తేంతకములతోను కూడియుండునో, తాలవహితముగా గానము చేయుటకునో అది వర్ణాసరకముని తలవలదెను

దేశికారపదై రప్యై సామప్రాప్తై ప్రగీయతే ।

వాచానువర్తనీయస్య సా ముక్తావధిసంజ్ఞితా ॥

508

ప్రతిపదార్థము వర్ణనీయస్య = వర్ణింపదగినదానికి, దేశికారపదై, = దేశికారపదములచేతను, రప్యై = సుందరములైన, సామప్రాప్తై = అనుప్రాస సహితములుగా, యా ప్రగీయతే = ఏది గానముచేయుటకునో, సా = అది

తాత్పర్యము వర్ణింపదగినదానికి దేశికారపదములచేతను సుందరములైన అనుప్రాససహితములుగా ఏదిగానముచేయుటకునో అది

ప్రతాపవర్ణవో నామ ప్రబంధ పరికీర్తిత ।

అష్టాధిరధికా రమ్యాశ్చత్వారింశదితి స్ఫుటమ్ ॥

510

ప్రతిపదార్థము ప్రతాపవర్ణవో నామప్రబంధ పరికీర్తితః = ప్రతాపవర్ణనమును ప్రబంధకముగా విగదితము, అష్టాధి అధికా రమ్యాశ్చత్వారింశత్ రమ్యా = 48 అందములైన ప్రబంధములు ఇతి = అని స్ఫుటం = స్పష్టములైనవి

తాత్పర్యము ప్రతాపవర్ధనమును ప్రబంధకముగానిగదితము 48 అందములైన
ప్రబంధములు అని వృష్ణములైనవి

విమలానాం వినోదాయ ప్రబంధా కథితా మయా ।

ఇదానీం కథయిష్యామి వాద్యస్య నిర్ణయో యథా ॥ 511

ప్రతిపదార్థము విమలానాం వినోదాయ = పండితుల ఆనందముకొఱకు,
మయా = నాచేత ప్రబంధా కథితా = ప్రబంధములు చెప్పబడినవి ఇదానీం=
ఇప్పుడు, వాద్యస్య నిర్ణయము = వాద్యమునకు సంబంధించి నిర్ణయము,
కథయిష్యామి = చెప్పుదును, యథా = ఎట్లునగా-

తాత్పర్యము పండితుల ఆనందముకొఱకు నాచేతన ప్రబంధములు
చెప్పబడినవి ఇప్పుడు వాద్యమునకు సంబంధించి నిర్ణయము
చెప్పుదునుఎట్లునగా -

ఇతి మతంగమునివిరచితబృహద్రీశ్యాం

ప్రబంధాధ్యాయః షష్ఠః

కుథం భూయాత్

ప్రథమశ్చ ద్వితీయశ్చ తృతీయశ్చ చతుర్థః ।

మండ్ర కుష్ఠో హ్యతస్యరా వీతాన్ కుర్వంతి సామగా ॥

య సామగానాం ప్రథమ ప వేగో మధ్యమస్యర ।

యో ద్వితీయ సగాంధార తృతీయస్త్రుషభస్మృత ॥

చతుర్థ షష్ఠ ఇత్యాహం సంఘమో భైరవో భవేత్ ।

షష్ఠో విషాదో విశ్లేయ సప్తమ సంఘమ స్మృత ॥

అంగుష్ఠస్యోత్తమో రుప్త (°) అంగుష్ఠే ప్రథమస్యర ।

ప్రచేశిన్యా తు గాంధార ఋషభస్తదసంతరమ్ ॥

అనామికాయా షష్ఠస్త్రు కవిష్ఠాయాస్తు భైరవః ।

తస్మాదభస్తాదన్యోస్త్రు (°) నిషాదం తత్ర విర్భవేత్ ॥

వీతావాసంతో మాల్యకాంత ఉపలబ్ధః ।

తాత్పర్యము ప్రదమము, ద్వితీయము, తృతీయము, చతుర్థము, మండ్రము
 షుష్ఠము, అతిస్వరము, ఈస్వరములను సామగములుగాచేయుచున్నవి
 సామగములలో ఏది ప్రదమమో అది వేణువుయొక్క మధ్యమస్వరము ఏది
 రెండవదో అది గాంధారము మూడవది రిషభము నాల్గవది షడ్జము ఐదవది
 చైవళము ఆరవది నిషాదము, ఏడవది వంచమము అంగుష్ఠమందు
 మొదటిస్వరము చూపుడుద్రేలు (ప్రదేశిని)చే గాంధారము, తరువారీతి
 రిషభము అనామికచే షడ్జము కవిస్థికచే చైవళము తానికంటి శ్రీండుదిగాని
 మరియొకటిగాని అక్కడ నిషాదమును వర్ణింపవలెను ఇంతమాత్రమైన
 విషయమే మాతృకాంతము లభ్యమైనది

•• ••

12			
	12		
13		12	
13	13		12
	13	13	
12		13	13
	12		13
12		12	
	12		13
12		12	
12	12		12
	12	12	
12		12	12
12	12		12
	12	12	
12		12	12
	12		12
12		12	12
	12		12
12		12	
	12		12
		12	
			12

codebook C

		2		6		
					7	
2						
3						
					12	
			10			

1000

	13			10		
18						12
5						12

పట్టిక అపెండిక్స్ D

గవి
దరిప
సమ

		n^2		పద
			$n(n-1)(n-2)$	

పట్టిక అపెండిక్స్ E

					పరి గభ
					ని

పట్టిక అనుంశిక్య F

౯	౮	౭	౬
			౨౦

పట్టిక అనుంశిక్య G

౨౦	౧౯	౧౮	౧౭	౧౬	౧౫	౧౪	౧౩	౧౨	౧౧	౧౦	౯
	౨౦							౧౭			
								౧౮	౨౦		

పట్టిక అనుంశిక్య H

౯	౮	౭	౬	౫	౪	౩	౨	౧
	౧౭							

పట్టిక అనుంశిక్య I

౨౦	౧౯	౧౮	౧౭	౧౬	౧౫	౧౪	౧౩	౧౨	౧౧	౧౦	౯

పూరించండి

౨౦

౨౦

పట్టిక ఆమెంబేర్స్ K

	12	౮	౦	12	12	13	13	
	13	12	౮	౦	12	12	13	
	13	13	12	౮	౦	12	12	
	12	13	13	12	౮	౦	12	
	12	12	13	12	12	౮	౦	
	౦	12	12	13	13	12	౮	
	౮	౦	12	12	13	12	12	

పట్టిక ఆమెంబేర్స్ J

12	12	13	13	12	౮	౦
౦	13	12	13	13	12	౮
౮	౦	13	12	13	13	12
12	౮	౦	12	12	13	13
13	12	౮	౦	12	12	13
13	13	12	౮	౦	12	12
12	13	12	12	౮	౦	12